๚ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส๚

ขุทฺทกนิกาเย

เถรีคาถา-อฏฺฐกถา

๑. เอกกนิปาโต

๑. อญฺญตราเถรีคาถาวณฺณนา

อิทานิ เถรีคาถานํ อตฺถสํวณฺณนาย โอกาโส อนุปฺปโตฺต๚ ตตฺถ ยสฺมา ภิกฺขุนีนํ อาทิโต ยถา ปพฺพชฺชา อุปสมฺปทา จ ปฏิลทฺธา, ตํ ปกาเสตฺวา อตฺถสํวณฺณนาย กรียมานาย ตตฺถ ตตฺถ คาถานํ อฏฺฐุปฺปตฺตึ วิภาเวตุํ สุกรา โหติ สุปากฏา จ, ตสฺมา ตํ ปกาเสตุํ อาทิโต ปฏฺฐาย สเงฺขปโต อยํ อนุปุพฺพิกถา –

อยญฺหิ โลกนาโถ ''มนุสฺสตฺตํ ลิงฺคสมฺปตฺตี''ตฺยาทินา วุตฺตานิ อฏฺฐงฺคานิ สโมธาเนตฺวา ทีปงฺกรสฺส ภควโต ปาทมูเล กตมหาภินีหาโร สมตึสปารมิโย ปูเรโนฺต จตุวีสติยา พุทฺธานํ สนฺติเก ลทฺธพฺยากรโณ อนุกฺกเมน ปารมิโย ปูเรตฺวา ญาตตฺถจริยาย โลกตฺถจริยาย พุทฺธตฺถจริยาย จ โกฏึ ปตฺวา ตุสิตภวเน นิพฺพตฺติตฺวา ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา ทสสหสฺสจกฺกวาฬเทวตาหิ พุทฺธภาวาย –

> ''กาโล โข เต มหาวีร, อุปฺปชฺช มาตุกุจฺฉิยํ;
> สเทวกํ ตารยโนฺต, พุชฺฌสฺสุ อมตํ ปท''นฺติ๚ (พุ. วํ. ๑.๖๗) –

อายาจิตมนุสฺสูปปตฺติโก ตาสํ เทวตานํ ปฏิญฺญํ ทตฺวา, กตปญฺจมหาวิโลกโน สกฺยราชกุเล สุโทฺธทนมหาราชสฺส เคเห สโต สมฺปชาโน มาตุกุจฺฉึ โอกฺกโนฺต ทสมาเส สโต สมฺปชาโน ตตฺถ ฐตฺวา, สโต สมฺปชาโน ตโต นิกฺขโนฺต ลุมฺพินีวเน ลทฺธาภิชาติโก วิวิธา ธาติโย อาทึ กตฺวา มหตา ปริหาเรน สมฺมเทว ปริหริยมาโน อนุกฺกเมน วุฑฺฒิปฺปโตฺต ตีสุ ปาสาเทสุ วิวิธนาฏกชนปริวุโต เทโว วิย สมฺปตฺตึ อนุภวโนฺต ชิณฺณพฺยาธิมตทสฺสเนน ชาตสํเวโค ญาณสฺส ปริปากตํ คตตฺตา, กาเมสุ อาทีนวํ เนกฺขเมฺม จ อานิสํสํ ทิสฺวา, ราหุลกุมารสฺส ชาตทิวเส ฉนฺนสหาโย กณฺฑกํ อสฺสราชํ อารุยฺห , เทวตาหิ วิวเฏน ทฺวาเรน อฑฺฒรตฺติกสมเย มหาภินิกฺขมนํ นิกฺขมิตฺวา, เตเนว รตฺตาวเสเสน ตีณิ รชฺชานิ อติกฺกมิตฺวา อโนมานทีตีรํ ปตฺวา ฆฏิการมหาพฺรหฺมุนา อานีเต อรหตฺตทฺธเช คเหตฺวา ปพฺพชิโต, ตาวเทว วสฺสสฏฺฐิกเตฺถโร วิย อากปฺปสมฺปโนฺน หุตฺวา, ปาสาทิเกน อิริยาปเถน อนุกฺกเมน ราชคหํ ปตฺวา, ตตฺถ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปณฺฑวปพฺพตปพฺภาเร ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิตฺวา, มาคธราเชน รเชฺชน นิมนฺติยมาโน ตํ ปฏิกฺขิปิตฺวา, ภคฺควสฺสารามํ คนฺตฺวา, ตสฺส สมยํ ปริคฺคณฺหิตฺวา ตโต อาฬารุทกานํ สมยํ ปริคฺคณฺหิตฺวา, ตํ สพฺพํ อนลงฺกริตฺวา อนุกฺกเมน อุรุเวลํ คนฺตฺวา ตตฺถ ฉพฺพสฺสานิ ทุกฺกรการิกํ กตฺวา, ตาย อริยธมฺมปฏิเวธสฺสาภาวํ ญตฺวา ''นายํ มโคฺค โพธายา''ติ โอฬาริกํ อาหารํ อาหรโนฺต กติปาเหน พลํ คาเหตฺวา วิสาขาปุณฺณมทิวเส สุชาตาย ทินฺนํ วรโภชนํ ภุญฺชิตฺวา, สุวณฺณปาตึ นทิยา ปฏิโสตํ ขิปิตฺวา, ''อชฺช พุโทฺธ ภวิสฺสามี''ติ กตสนฺนิฏฺฐาโน สายนฺหสมเย **กาเฬน** นาคราเชน อภิตฺถุติคุโณ โพธิมณฺฑํ อารุยฺห อจลฏฺฐาเน ปาจีนโลกธาตุอภิมุ

โข อปราชิตปลฺลงฺเก นิสิโนฺน จตุรงฺคสมนฺนาคตํ วีริยํ อธิฏฺฐาย, สูริเย อนตฺถงฺคเตเยว มารพลํ วิธมิตฺวา, ปฐมยาเม ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสริตฺวา , มชฺฌิมยาเม ทิพฺพจกฺขุํ วิโสเธตฺวา, ปจฺฉิมยาเม ปฏิจฺจสมุปฺปาเท ญาณํ โอตาเรตฺวา, อนุโลมปฏิโลมํ ปจฺจยาการํ สมฺมสโนฺต วิปสฺสนํ วฑฺเฒตฺวา สพฺพพุเทฺธหิ อธิคตํ อนญฺญสาธารณํ สมฺมาสโมฺพธึ อธิคนฺตฺวา, นิพฺพานารมฺมณาย ผลสมาปตฺติยา ตเตฺถว สตฺตาหํ วีตินาเมตฺวา, เตเนว นเยน อิตรสตฺตาเหปิ โพธิมเณฺฑเยว วีตินาเมตฺวา, ราชายตนมูเล มธุปิณฺฑิกโภชนํ ภุญฺชิตฺวา, ปุน อชปาลนิโคฺรธมูเล นิสิโนฺน ธมฺมตาย ธมฺมคมฺภีรตํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อโปฺปสฺสุกฺกตาย จิเตฺต นมเนฺต มหาพฺรหฺมุนา อายาจิโต พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกเนฺต ติกฺขินฺทฺริยมุทินฺทฺริยาทิเภเท สเตฺต ทิสฺวา มหาพฺรหฺมุนา ธมฺมเทสนาย กตปฏิโญฺญ ''กสฺส นุ โข อหํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺย''นฺติ อาวเชฺชเนฺต อาฬารุทกานํ กาลงฺกตภาวํ ญตฺวา, ''พหุปการา โข เม ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู, เย มํ ปธานปหิตตฺตํ อุปฏฺฐหิํสุ, ยํนูนาหํ ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺย''นฺติ (มหาว. ๑๐) จิเนฺตตฺวา, อาสาฬฺหิปุณฺณมายํ มหาโพธิโต พาราณสิํ อุทฺทิสฺส อฏฺฐารสโยชนํ มคฺคํ ปฏิปโนฺน อนฺตรามเคฺค อุปเกน อาชีวเกน สทฺธิํ มเนฺตตฺวา, อนุกฺกเมน อิสิปตนํ ปตฺวา ตตฺถ ปญฺจวคฺคิเย สญฺญาเปตฺวา ''เทฺวเม, ภิกฺขเว, อนฺตา ปพฺพชิเตน น เสวิตพฺพา''ติอาทินา (มหาว. ๑๓; สํ. นิ. ๕.๑๐๘๑; ปฏิ. ม. ๒.๓๐) ธมฺมจกฺกปวตฺตนสุตฺตนฺตเทสนาย อญฺญาสิโกณฺฑญฺญปฺปมุขา อฏฺฐารสพฺรหฺมโกฏิโย ธมฺมามตํ ปาเยตฺวา ปาฏิปเท ภทฺทิยเตฺถรํ, ปกฺขสฺส ทุติยายํ วปฺปเตฺถรํ, ปกฺขสฺส ตติยายํ มหานามเตฺถรํ, จตุตฺถิยํ อสฺสชิเตฺถรํ, โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาเปตฺวา, ปญฺจมิยํ ปน ปกฺขสฺส อนตฺตลกฺขณสุตฺตนฺตเทสนาย (มหาว. ๒๐; สํ. นิ. ๓.๕๙) สเพฺพปิ อรหเตฺต ปติฏฺฐาเปตฺวา ตโต ปรํ ยสทารกปฺปมุเข ปญฺจปณฺณาสปุริเส, กปฺปาสิกวนสเณฺฑ ติํสมเตฺต ภทฺทวคฺคิเย, คยาสีเส ปิฏฺฐิปาสาเณ สหสฺสมเตฺต ปุราณชฏิเลติ เอวํ มหาชนํ อริยภูมิํ โอตาเรตฺวา พิมฺพิสารปฺปมุขานิ เอกาทสนหุตานิ โสตาปตฺติผเล นหุตํ สรณตฺตเย ปติฏฺฐาเปตฺวา เวฬุวนํ ปฏิคฺคเหตฺวา ตตฺถ วิหรเนฺต อสฺสชิเตฺถรสฺส วาหสา อธิคตปฐมมเคฺค สญฺจยํ อาปุจฺฉิตฺวา, สทฺธิํ ปริสาย อตฺตโน สนฺติกํ อุปคเต สาริปุตฺตโมคฺคลฺลาเน อคฺคผลํ สจฺฉิกตฺวา สาวกปารมิยา มตฺถกํ ปเตฺต อคฺคสาวกฏฺฐาเน ฐเปตฺวา กาฬุทายิเตฺถรสฺส อภิยาจนาย กปิลวตฺถุํ คนฺตฺวา, มานตฺถเทฺธ ญาตเก ยมกปาฏิหาริเยน ทเมตฺวา, ปิตรํ อนาคามิผเล, มหาปชาปติํ โสตาปตฺติผเล ปฏิฏฺฐาเปตฺวา , นนฺทกุมารํ ราหุลกุมารญฺจ ปพฺพาเชตฺวา, สตฺถา ปุน เทว ราชคหํ ปจฺจาคจฺฉิฯ

อถาปเรน สมเยน สตฺถริ เวสาลิํ อุปนิสฺสาย กูฏาคารสาลายํ วิหรเนฺต สุโทฺธทนมหาราชา เสตจฺฉตฺตสฺส เหฏฺฐาว อรหตฺตํ สจฺฉิกตฺวา ปรินิพฺพายิฯ อถ มหาปชาปติยา โคตมิยา ปพฺพชฺชาย จิตฺตํ อุปฺปชฺชิ, ตโต โรหินีนทีตีเร กลหวิวาทสุตฺตนฺตเทสนาย (สุ. นิ. ๘๖๘ อาทโย) ปริโยสาเน นิกฺขมิตฺวา, ปพฺพชิตานํ ปญฺจนฺนํ กุมารสตานํ ปาทปริจาริกา เอกชฺฌาสยาว หุตฺวา มหาปชาปติยา สนฺติกํ คนฺตฺวา, สพฺพาว ''สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามา''ติ มหาปชาปติํ เชฏฺฐิกํ กตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตุกามา อเหสุํฯ อยญฺจ มหาปชาปติ ปุเพฺพปิ เอกวารํ สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา นาลตฺถ, ตสฺมา กปฺปกํ ปโกฺกสาเปตฺวา เกเส ฉินฺทาเปตฺวา กาสายานิ อจฺฉาเทตฺวา สพฺพา ตา สากิยานิโย อาทาย เวสาลิํ คนฺตฺวา อานนฺทเตฺถเรน ทสพลํ ยาจาเปตฺวา, อฏฺฐครุธมฺมปฏิคฺคหเณน ปพฺพชฺชํ อุปสมฺปทญฺจ อลตฺถฯ อิตรา ปน สพฺพาปิ เอกโต อุปสมฺปนฺนา อเหสุํฯ อยเมตฺถ สเงฺขโปฯ วิตฺถารโต ปเนตํ วตฺถุ ตตฺถ ตตฺถ ปาฬิยํ (จูฬว. ๔๐๒) อาคตเมวฯ

เอวํ อุปสมฺปนฺนา ปน มหาปชาปติ สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ อถสฺสา สตฺถา ธมฺมํ เทเสสิฯ สา สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิฯ

เสสา จ ปญฺจสตภิกฺขุนิโย นนฺทโกวาทปริโยสาเน (ม. นิ. ๓.๓๙๘) อรหตฺตํ ปาปุณึสุฯ เอวํ ภิกฺขุนิสเงฺฆ สุปฺปติฏฺฐิเต ปุถุภูเต ตตฺถ ตตฺถ คามนิคมชนปทราชธานีสุ กุลิตฺถิโย กุลสุณฺหาโย กุลกุมาริกาโย พุทฺธสุพุทฺธตํ ธมฺมสุธมฺมตํ สงฺฆสุปฺปฏิปตฺติตญฺจ สุตฺวา, สาสเน อภิปฺปสนฺนา สํสาเร จ ชาตสํเวคา อตฺตโน สามิเก มาตาปิตโร ญาตเก จ อนุชานาเปตฺวา, สาสเน อุรํ ทตฺวา ปพฺพชึสุฯ ปพฺพชิตฺวา จ สีลาจารสมฺปนฺนา สตฺถุโน จ เตสํ เถรานญฺจ สนฺติเก โอวาทํ ลภิตฺวา ฆเฏนฺติโย วายมนฺติโย นจิรเสฺสว อรหตฺตํ สจฺฉากํสุฯ ตาหิ อุทานาทิวเสน ตตฺถ ตตฺถ ภาสิตา คาถา ปจฺฉา สงฺคีติการเกหิ เอกชฺฌํ กตฺวา เอกกนิปาตาทิวเสน สงฺคีตึ อาโรปยึสุ ''อิมา **เถรีคาถา** นามา''ติฯ ตาสํ นิปาตาทิวิภาโค เหฏฺฐา วุโตฺตเยวฯ ตตฺถ นิปาเตสุ เอกกนิปาโต อาทิฯ ตตฺถปิ –

๑. ''สุขํ สุปาหิ เถริเก, กตฺวา โจเฬน ปารุตา;
อุปสโนฺต หิ เต ราโค, สุกฺขฑากํว กุมฺภิย''นฺติฯ –

อยํ คาถา อาทิฯ ตสฺสา กา อุปฺปตฺติ? อตีเต กิร อญฺญตรา กุลธีตา โกณาคมนสฺส ภควโต กาเล สาสเน อภิปฺปสนฺนา หุตฺวา สตฺถารํ นิมเนฺตตฺวา ทุติยทิวเส สาขามณฺฑปํ กาเรตฺวา วาลิกํ อตฺถริตฺวา อุปริ วิตานํ พนฺธิตฺวา คนฺธปุปฺผาทีหิ ปูชํ กตฺวา สตฺถุ กาลํ อาโรจาเปสิฯ สตฺถา ตตฺถ คนฺตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ สา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน ปริวิสิตฺวา, ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ ติจีวเรน อจฺฉาเทสิฯ ตสฺสา ภควา อนุโมทนํ กตฺวา ปกฺกามิฯ สา ยาวตายุกํ ปุญฺญานิ กตฺวา อายุปริโยสาเน เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ สุคตีสุ เอว สํสรนฺตี กสฺสปสฺส ภควโต กาเล คหปติกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา, สํสาเร ชาตสํเวคา สาสเน ปพฺพชิตฺวา อุปสมฺปชฺชิตฺวา วีสติวสฺสหสฺสานิ ภิกฺขุนิสีลํ ปูเรตฺวา, ปุถุชฺชนกาลกิริยํ กตฺวา, สเคฺค นิพฺพตฺตา เอกํ พุทฺธนฺตรํ สคฺคสมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท เวสาลิยํ ขตฺติยมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติฯ ตํ ถิรสนฺตสรีรตาย **เถริกา**ติ โวหรึสุฯ สา วยปฺปตฺตา กุลปฺปเทสาทินา สมานชาติกสฺส ขตฺติยกุมารสฺส มาตาปิตูหิ ทินฺนา ปติเทวตา หุตฺวา วสนฺตี สตฺถุ เวสาลิคมเน สาสเน ปฏิลทฺธสทฺธา อุปาสิกา หุตฺวา, อปรภาเค มหาปชาปติโคตมีเถริยา สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปพฺพชฺชาย รุจึ อุปฺปาเทตฺวา ''อหํ ปพฺพชิสฺสามี''ติ สามิกสฺสาโรเจสิฯ สามิโก นานุชานาติฯ สา ปน กตาธิการตาย ยถาสุตํ ธมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา รูปารูปธเมฺม ปริคฺคเหตฺวา วิปสฺสนํ อนุยุตฺตา วิหรติฯ

อเถกทิวสํ มหานเส พฺยญฺชเน ปจฺจมาเน มหตี อคฺคิชาลา อุฏฺฐหิฯ สา อคฺคิชาลา สกลภาชนํ ตฏตฏายนฺตํ ฌายติฯ สา ตํ ทิสฺวา ตเทวารมฺมณํ กตฺวา สุฏฺฐุตรํ อนิจฺจตํ อุปฏฺฐหนฺตํ อุปธาเรตฺวา ตโต ตตฺถ ทุกฺขานิจฺจานตฺตตญฺจ อาโรเปตฺวา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา อนุกฺกเมน อุสฺสุกฺกาเปตฺวา มคฺคปฏิปาฏิยา อนาคามิผเล ปติฏฺฐหิฯ สา ตโต ปฏฺฐาย อาภรณํ วา อลงฺการํ วา น ธาเรติฯ สา สามิเกน ''กสฺมา ตฺวํ, ภเทฺท, อิทานิ ปุเพฺพ วิย อาภรณํ วา อลงฺการํ วา น ธาเรสี''ติ วุตฺตา อตฺตโน คิหิภาเว อภพฺพภาวํ อาโรเจตฺวา ปพฺพชฺชํ อนุชานาเปสิฯ โส วิสาโข อุปาสโก วิย ธมฺมทินฺนํ มหตา ปริหาเรน มหาปชาปติโคตมิยา สนฺติกํ เนตฺวา ''อิมํ, อเยฺย, ปพฺพาเชถา''ติ อาหฯ อถ มหาปชาปติโคตมี ตํ ปพฺพาเชตฺวา อุปสมฺปาเทตฺวา วิหารํ เนตฺวา สตฺถารํ ทเสฺสสิฯ สตฺถาปิสฺสา ปกติยา ทิฏฺฐารมฺมณเมว วิภาเวโนฺต **''สุขํ สุปาหี''**ติ คาถมาหฯ

ตตฺถ **สุข**นฺติ ภาวนปุํสกนิเทฺทโสฯ **สุปาหี**ติ อาณตฺติวจนํฯ **เถริเก**ติ อามนฺตนวจนํฯ **กตฺวา โจเฬน ปารุตา**ติ อปฺปิจฺฉตาย นิโยชนํฯ **อุปสโนฺต หิ เต ราโค**ติ ปฏิปตฺติกิตฺตนํฯ **สุกฺข**

ฑากํวาติ อุปสเมตพฺพสฺส กิเลสสฺส อสารภาวนิทสฺสนํฯ **กุมฺภิย**นฺติ ตทาธารสฺส อนิจฺจตุจฺฉาทิภาวนิทสฺสนํฯ

สุขนฺติ เจตํ อิฏฺฐาธิวจนํฯ สุเขน นิทุกฺขา หุตฺวาติ อโตฺถฯ **สุปาหี**ติ นิปชฺชนิทสฺสนเญฺจตํ จตุนฺนํ อิริยาปถานํ, ตสฺมา จตฺตาโรปิ อิริยาปเถ สุเขเนว กเปฺปหิ สุขํ วิหราติ อโตฺถฯ **เถริเก**ติ อิทํ ยทิปิ ตสฺสา นามกิตฺตนํ, ปจฺเรน อนฺวตฺถสญฺญาภาวโต ปน ถิเร สาสเน ถิรภาวปฺปเตฺต, ถิเรหิ สีลาทิธเมฺมหิ สมนฺนาคเตติ อโตฺถฯ **กตฺวา โจเฬน ปารุตา**ติ ปํสุกูลโจเฬหิ จีวรํ กตฺวา อจฺฉาทิตสรีรา ตํ นิวตฺถา เจว ปารุตา จฯ **อุปสโนฺต หิ เต ราโค**ติ หิ-สโทฺท เหตฺวโตฺถฯ ยสฺมา ตว สนฺตาเน อุปฺปชฺชนกกามราโค อุปสโนฺต อนาคามิมคฺคญาณคฺคินา ทโฑฺฒ, อิทานิ ตทวเสสํ ราคํ อคฺคมคฺคญาณคฺคินา ทเหตฺวา สุขํ สุปาหีติ อธิปฺปาโยฯ **สุกฺขฑากํว กุมฺภิย**นฺติ ยถา ตํ ปเกฺก ภาชเน อปฺปกํ ฑากพฺยญฺชนํ มหติยา อคฺคิชาลาย ปจฺจมานํ ฌายิตฺวา สุสฺสนฺตํ วูปสมฺมติ, ยถา วา อุทกมิเสฺส ฑากพฺยญฺชเน อุทฺธนํ อาโรเปตฺวา ปจฺจมาเน อุทเก วิชฺชมาเน ตํ จิจฺจิฏายติ จิฏิจิฏายติ, อุทเก ปน ฉิเนฺน อุปสนฺตเมว โหติ, เอวํ ตว สนฺตาเน กามราโค อุปสโนฺต, อิตรมฺปิ วูปสเมตฺวา สุขํ สุปาหีติฯ

เถรี อินฺทฺริยานํ ปริปากํ คตตฺตา สตฺถุ เทสนาวิลาเสน จ คาถาปริโยสาเน สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๑.๒๖-๓๐)ฯ

‘‘โกณาคมนพุทฺธสฺส, มณฺฑโป การิโต มยา;
ธุวํ ติจีวรํทาสิํ, พุทฺธสฺส โลกพนฺธุโนฯ

‘‘ยํ ยํ ชนปทํ ยามิ, นิคเม ราชธานิโย;
สพฺพตฺถ ปูชิโต โหมิ, ปุญฺญกมฺมสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ, ภวา สเพฺพ สมูหตา;
นาคีว พนฺธนํ เฉตฺวา, วิหรามิ อนาสวาฯ

‘‘สฺวาคตํ วต เม อาสิ, พุทฺธเสฏฺฐสฺส สนฺติเก;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

‘‘ปฏิสมฺภิทา จตโสฺส, วิโมกฺขาปิ จ อฏฺฐิเม;
ฉฬภิญฺญา สจฺฉิกตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา เถรี อุทาเนนฺตี ตเมว คาถํ อภาสิ, เตนายํ คาถา ตสฺสา เถริยา คาถา อโหสิฯ ตตฺถ เถริยา วุตฺตคาถาย อนวเสโส ราโค ปริคฺคหิโต อคฺคมเคฺคน ตสฺส วูปสมสฺส อธิเปฺปตตฺตาฯ ราควูปสเมเนว เจตฺถ สเพฺพสมฺปิ กิเลสานํ วูปสโม วุโตฺตติ ทฎฺฐพฺพํ ตเทกฏฺฐตาย สเพฺพสํ กิเลสธมฺมานํ วูปสมสิทฺธิโตฯ ตถา หิ วุจฺจติ –

‘‘อุทฺธจฺจวิจิกิจฺฉาหิ, โย โมโห สหโช มโต;
ปหาเนกฏฺฐภาเวน, ราเคน สรโณ หิ โส’’ติฯ

ยถา เจตฺถ สเพฺพสํ สํกิเลสานํ วูปสโม วุโตฺต, เอวํ สพฺพตฺถาปิ เตสํ วูปสโม วุโตฺตติ เวทิตพฺพํฯ ปุพฺพภาเค ตทงฺควเสน, สมถวิปสฺสนากฺขเณ วิกฺขมฺภนวเสน, มคฺคกฺขเณ สมุเจฺฉทวเสน, ผลกฺขเณ ปฏิปฺปสฺสทฺธิวเสน วูปสมสิทฺธิโตฯ เตน จตุพฺพิธสฺสาปิ ปหานสฺส

สิทฺธิ เวทิตพฺพา ฯ ตตฺถ ตทงฺคปฺปหาเนน สีลสมฺปทาสิทฺธิ, วิกฺขมฺภนปฺปหาเนน สมาธิสมฺปทาสิทฺธิ, อิตเรหิ ปญฺญาสมฺปทาสิทฺธิ ทสฺสิตา โหติ ปหานาภิสมโยปสิชฺฌนโตฯ ยถา ภาวนาภิสมยํ สาเธติ ตสฺมึ อสติ ตทภาวโต, ตถา สจฺฉิกิริยาภิสมยํ ปริญฺญาภิสมยญฺจ สาเธติ เอวาติฯ จตุราภิสมยสิทฺธิยา ติโสฺส สิกฺขา, ปฏิปตฺติยา ติวิธกลฺยาณตา, สตฺตวิสุทฺธิโย จ ปริปุณฺณา อิมาย คาถาย ปกาสิตา โหนฺตีติ เวทิตพฺพํฯ **อญฺญตราเถรี** อปญฺญาตา นามโคตฺตาทิวเสน อปากฏา, เอกา เถรี ลกฺขณสมฺปนฺนา ภิกฺขุนี อิมํ คาถํ อภาสีติ อธิปฺปาโยฯ

อญฺญตราเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. มุตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา

๒. ‘‘มุเตฺต มุจฺจสฺสุ โยเคหิ, จโนฺท ราหุคฺคหา อิว;
วิปฺปมุเตฺตน จิเตฺตน, อนณา ภุญฺช ปิณฺฑก’’นฺติฯ –

อยํ มุตฺตาย นาม สิกฺขมานาย คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี วิปสฺสิสฺส ภควโต กาเล กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา เอกทิวสํ สตฺถารํ รถิยํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ปสนฺนมานสา ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา ปีติเวเคน สตฺถุ ปาทมูเล อวกุชฺชา นิปชฺชิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา อปราปรํ สุคตีสุเยว สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ พฺราหฺมณมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติ, **มุตฺตา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ สา อุปนิสฺสยสมฺปนฺนตาย วีสติวสฺสกาเล มหาปชาปติโคตมิยา สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา สิกฺขมานาว หุตฺวา กมฺมฏฺฐานํ กถาเปตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรติฯ สา เอกทิวสํ ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เถรีนํ ภิกฺขุนีนํ วตฺตํ ทเสฺสตฺวา ทิวาฏฺฐานํ คนฺตฺวา รโห นิสินฺนา วิปสฺสนาย มนสิการํ อารภิฯ สตฺถา สุรภิคนฺธกุฏิยา นิสิโนฺนว โอภาสํ วิสฺสเชฺชตฺวา ตสฺสา ปุรโต นิสิโนฺน วิย อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา **‘‘มุเตฺต มุจฺจสฺสุ โยเคหี’’**ติ อิมํ คาถมาหฯ

ตตฺถ **มุเตฺต**ติ ตสฺสา อาลปนํฯ **มุจฺจสฺสุ โยเคหี**ติ มคฺคปฏิปาฏิยา กามโยคาทีหิ จตูหิ โยเคหิ มุจฺจ, เตหิ วิมุตฺตจิตฺตา โหหิฯ ยถา กึ? **จโนฺท ราหุคฺคหา อิวา**ติ ราหุสงฺขาโต คหโต จโนฺท วิย อุปกฺกิเลสโต มุจฺจสฺสุฯ **วิปฺปมุเตฺตน จิเตฺตนา**ติ อริยมเคฺคน สมุเจฺฉทวิมุตฺติยา สุฏฺฐุ วิมุเตฺตน จิเตฺตน, อิตฺถํ ภูตลกฺขเณ เจตํ กรณวจนํฯ **อนณา ภุญฺช ปิณฺฑก**นฺติ กิเลสอิณํ ปหาย อนณา หุตฺวา รฏฺฐปิณฺฑํ ภุเญฺชยฺยาสิฯ โย หิ กิเลเส อปฺปหาย สตฺถารา อนุญฺญาตปจฺจเย ปริภุญฺชติ, โส สาโณ ปริภุญฺชติ นามฯ ยถาห อายสฺมา พากุโล – ‘‘สตฺตาหเมว โข อหํ, อาวุโส, สาโณ รฏฺฐปิณฺฑํ ภุญฺชิ’’นฺติ (ม. นิ. ๓.๒๑๑)ฯ ตสฺมา สาสเน ปพฺพชิเตน กามจฺฉนฺทาทิอิณํ ปหาย อนเณน หุตฺวา สทฺธาเทยฺยํ ปริภุญฺชิตพฺพํฯ **ปิณฺฑก**นฺติ เทสนาสีสเมว, จตฺตาโรปิ ปจฺจเยติ อโตฺถฯ **อภิณฺหํ โอวทตี**ติ อริยมคฺคปฺปตฺติยา อุปกฺกิเลเส วิโสเธนฺต พหุโส โอวาทํ เทติฯ

สา ตสฺมึ โอวาเท ฐตฺวา นจิรเสฺสว อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๑.๓๑-๓๖) –

‘‘วิปสฺสิสฺส ภควโต, โลกเชฏฺฐสฺส ตาทิโน;
รถิยํ ปฏิปนฺนสฺส, ตารยนฺตสฺส ปาณิโนฯ

‘‘ฆรโต นิกฺขมิตฺวาน, อวกุชฺชา นิปชฺชหํ;

อนุกมฺปโก โลกนาโถ, สิรสิ อกฺกมี มมฯ

‘‘อกฺกมิตฺวาน สิรสิ, อคมา โลกนายโก;
เตน จิตฺตปฺปสาเทน, ตุสิตํ อคมาสหํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา สา ตเมว คาถํ อุทาเนสิฯ ปริปุณฺณสิกฺขา อุปสมฺปชฺชิตฺวา อปรภาเค ปรินิพฺพานกาเลปิ ตเมว คาถํ ปจฺจภาสีติฯ

มุตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ปุณฺณาเถรีคาถาวณฺณนา

ปุเณฺณ ปูรสฺสุ ธเมฺมหีติ ปุณฺณาย นาม สิกฺขมานาย คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี พุทฺธสุเญฺญ โลเก จนฺทภาคาย นทิยา ตีเร กินฺนรโยนิยํ นิพฺพตฺตาฯ เอกทิวสํ ตตฺถ อญฺญตรํ ปเจฺจกพุทฺธํ ทิสฺวา ปสนฺนมานสา นฬมาลาย ตํ ปูเชตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคยฺห อฏฺฐาสิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน สุคตีสฺเยว สํสรนฺตี อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ คหปติมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติฯ **ปุณฺณา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ สา อุปนิสฺสยสมฺปนฺนตาย วีสติวสฺสานิ วสมานา มหาปชาปติโคตมิยา สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสทฺธา ปพฺพชิตฺวา สิกฺขมานา เอว หุตฺวา วิปสฺสนํ อารภิฯ สตฺถา ตสฺสา คนฺธกุฏิยํ นิสินฺโน เอว โอภาสํ วิสฺสเชฺชตฺวา –

๓. ‘‘ปุเณฺณ ปูรสฺสุ ธเมฺมหิ, จโนฺท ปนฺนรเสริว;
ปริปุณฺณาย ปญฺญาย, ตโมขนฺธํ ปทาลยา’’ติฯ – อิมํ คาถมาห;

ตตฺถ **ปุเณฺณ**ติ ตสฺสา อาลปนํฯ **ปูรสฺสุ ธเมฺมหี**ติ สตฺตติํสโพธิปกฺขิยธเมฺมหิ ปริปุณฺณา โหหิฯ **จโนฺท ปนฺนรเสริวา**ติ ร-กาโร ปทสนฺธิกโรฯ ปนฺนรเส ปุณฺณมาสิยํ สพฺพาหิ กลาหิ ปริปุโณฺณ จโนฺท วิยฯ **ปริปุณฺณาย ปญฺญายา**ติ โสฬสนฺนํ กิจฺจานํ ปาริปูริยา ปริปุณฺณาย อรหตฺตมคฺคปญฺญายฯ **ตโมขนฺธํ ปทาลยา**ติ โมหกฺขนฺธํ อนวเสสโต ภินฺท สมุจฺฉินฺทฯ โมหกฺขนฺธปทาลเนน สเหว สเพฺพปิ กิเลสา ปทาลิตา โหนฺตีติฯ

สา ตํ คาถํ สุตฺวา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๑.๓๗-๔๕) –

‘‘จนฺทภาคานทีตีเร, อโหสิํ กินฺนรี ตทา;
อทฺทสํ วิรชํ พุทฺธํ, สยมฺภุํ อปราชิตํฯ

‘‘ปสนฺนจิตฺตา สุมนา, เวทชาตา กตญฺชลี;
นฬมาลํ คเหตฺวาน, สยมฺภุํ อภิปูชยิํฯ

‘‘เตน กเมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา กินฺนรีเทหํ, อคจฺฉิํ ติทสํ คติํฯ

‘‘ฉตฺติํสเทวราชูนํ, มเหสิตฺตมการยิํ;

ทสนฺนํ จกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตมการยึ;
สํเวเชตฺวาน เม จิตฺตํ, ปพฺพชึ อนคาริยํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ, ภวา สเพฺพ สมูหตา;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

‘‘จตุนฺนวุติโต กเปฺป, ยํ ปุปฺผมภิปูชยึ;
ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, ปุปฺผปูชายิทํ ผลํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา สา เถรี ตเมว คาถํ อุทาเนสิฯ อยเมว จสฺสา อญฺญาพฺยากรณคาถา อโหสีติฯ

ปุณฺณาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. ติสฺสาเถรีคาถาวณฺณนา

ติเสฺส สิกฺขสฺสุ สิกฺขายาติ ติสฺสาย สิกฺขมานาย คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินิตฺวา สมฺภตกุสลปจฺจยา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท กปิลวตฺถุสฺมึ สกฺยราชกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา โพธิสตฺตสฺส โอโรธภูตา ปจฺฉา มหาปชาปติโคตมิยา สทฺธึ นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรติฯ ตสฺสา สตฺถา เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว โอภาสํ วิสฺสเชฺชตฺวา –

๔. ‘‘ติเสฺส สิกฺขสฺสุ สิกฺขาย, มา ตํ โยคา อุปจฺจคุํ;
สพฺพโยควิสํยุตฺตา, จร โลเก อนาสวา’’ติฯ – คาถํ อภาสิ;

ตตฺถ **ติเสฺส**ติ ตสฺสา อาลปนํฯ **สิกฺขสฺสุ สิกฺขายา**ติ อธิสีลสิกฺขาทิกาย ติวิธาย สิกฺขาย สิกฺข, มคฺคสมฺปยุตฺตา ติโสฺส สิกฺขาโย สมฺปาเทหีติ อโตฺถฯ อิทานิ ตาสํ สมฺปาทเน การณ มาห **‘‘มา ตํ โยคา อุปจฺจคุ’’**นฺติ มนุสฺสตฺตํ, อินฺทฺริยาเวกลฺลํ, พุทฺธุปฺปาโท, สทฺธาปฏิลาโภ ติ อิเม โยคา สมยา ทุลฺลภกฺขณา ตํ มา อติกฺกมุํฯ กามโยคาทโย เอว วา จตฺตาโร **โยคา** ตํ **มา อุปจฺจคุํ** มา อภิภเวยฺยุํฯ **สพฺพโยควิสํยุตฺตา**ติ สเพฺพหิ กามโยคาทีหิ โยเคหิ วิมุตฺตา ตโต เอว อนาสวา หุตฺวา โลเก จร, ทิฏฺฐสุขวิหาเรน วิหราหีติ อโตฺถฯ

สา ตํ คาถํ สุตฺวา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณีติ อาทินโย เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

ติสฺสาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕-๑๐. ติสฺสาทิเถรีคาถาวณฺณนา

ติเสฺส ยุญฺชสฺสุ ธเมฺมหีติ ติสฺสาย เถริยา คาถา ฯ ตสฺสา วตฺถุ **ติสฺสา**สิกฺขมานาย วตฺถุสทิสํฯ อยํ ปน เถรี หุตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิฯ ยถา จ อยํ, เอวํ อิโต ปรํ **ธีรา, วีรา, มิตฺตา, ภทฺรา, อุปสมา**ติ ปญฺจนฺนํ เถรีนํ วตฺถุ เอกสทิสเมวฯ สพฺพาปิ อิมา กปิลวตฺถุวาสินิโย โพธิสตฺตสฺส โอโรธภูตา มหาปชาปติโคตมิยา สทฺธึ นิกฺขนฺตา โอภาสคาถาย จ อรหตฺตํ ปตฺตา ฐ

เปตฺวา สตฺตมึฯ สา ปน โอภาสคาถาย วินา ปเคว สตฺถุ สนฺติเก ลทฺธํ โอวาทํ นิสฺสาย วิปสฺสนํ อุสฺสุกฺกาเปตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิตฺวา อุทานวเสน ‘‘วีรา วีเรหี’’ติ คาถํ อภาสิฯ อิตราปิ อรหตฺตํ ปตฺวา –

๕. ‘‘ติเสฺส ยุญฺชสฺสุ ธเมฺมหิ, ขโณ ตํ มา อุปจฺจคา;
ขณาตีตา หิ โสจนฺติ, นิรยมฺหิ สมปฺปิตาฯ

๖. ‘‘ธีเร นิโรธํ ผุเสหิ, สญฺญาวูปสมํ สุขํ;
อาราธยาหิ นิพฺพานํ, โยคเกฺขมมนุตฺตรํฯ

๗. ‘‘วีรา วีเรหิ ธเมฺมหิ, ภิกฺขุนี ภาวิตินฺทฺริยา;
ธาเรติ อนฺติมํ เทหํ, เชตฺวา มารํ สวาหนํฯ

๘. ‘‘สทฺธาย ปพฺพชิตฺวาน, มิเตฺต มิตฺตรตา ภว;
ภาเวหิ กุสเล ธเมฺม, โยคเกฺขมสฺส ปตฺติยาฯ

๙. ‘‘สทฺธาย ปพฺพชิตฺวาน, ภเทฺร ภทฺทรตา ภว;
ภาเวหิ กุสเล ธเมฺม, โยคเกฺขมมนุตฺตรํฯ

๑๐. ‘‘อุปสเม ตเร โอฆํ, มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ;
ธาเรหิ อนฺติมํ เทหํ, เชตฺวา มารํ สวาหน’’นฺติฯ – คาถาโย อภาสิํสุ;

ตตฺถ **ยุญฺชสฺสุ ธเมฺมหี**ติ สมถวิปสฺสนาธเมฺมหิ อริเยหิ โพธิปกฺขิยธเมฺมหิ จ ยุญฺช โยคํ กโรหิฯ **ขโณ ตํ มา อุปจฺจคา**ติ โย เอวํ โยคภาวนํ น กโรติ, ตํ ปุคฺคลํ ปติรูปเทเส อุปฺปตฺติกฺขโณ, ฉนฺนํ อายตนานํ อเวกลฺลกฺขโณ, พุทฺธุปฺปาทกฺขโณ, สทฺธาย ปฏิลทฺธกฺขโณ, สโพฺพปิ อยํ ขโณ อติกฺกมติ นามฯ โส ขโณ ตํ มา อติกฺกมิฯ **ขณาตีตา**ติ เย หิ ขณํ อตีตา, เย จ ปุคฺคเล โส ขโณ อภีโต, เต นิรยมฺหิ สมปฺปิตา หุตฺวา โสจนฺติ, ตตฺถ นิพฺพตฺติตฺวา มหาทุกฺขํ ปจฺจนุภวนฺตีติ อโตฺถฯ

นิโรธํ ผุเสหีติ กิเลสนิโรธํ ผุสฺส ปฏิลภฯ **สญฺญาวูปสมํ สุขํ, อาราธยาหิ นิพฺพาน**นฺติ กามสญฺญาทีนํ ปาปสญฺญานํ อุปสมนิมิตฺตํ อจฺจนฺตสุขํ นิพฺพานํ อาราเธหิฯ

วีรา วีเรหิ ธเมฺมหีติ วีริยปธานตาย วีเรหิ เตชุสฺสเทหิ อริยมคฺคธเมฺมหิ **ภาวิตินฺทฺริยา** วฑฺฒิตสทฺธาทิอินฺทฺริยา วีรา ภิกฺขุนี วตฺถุกาเมหิ สวาหนํ กิเลสมารํ ชินิตฺวา อายติํ ปุนพฺภวาภาวโต อนฺติมํ เทหํ ธาเรตีติ เถรี อญฺญํ วิย กตฺวา อตฺตานํ ทเสฺสติฯ

มิเตฺตติ ตํ อาลปติฯ **มิตฺตรตา**ติ กลฺยาณมิเตฺตสุ อภิรตาฯ ตตฺถ สกฺการสมฺมานกรณตา โหหิฯ **ภาเวหิ กุสเล ธเมฺม**ติ อริยมคฺคธเมฺม วเฑฺฒหิฯ **โยคเกฺขมสฺสา**ติ อรหตฺตสฺส นิพฺพานสฺส จ ปตฺติยา อธิคมายฯ

ภเทฺรติ ตํ อาลปติฯ **ภทฺรรตา**ติ ภเทฺรสุ สีลาทิธเมฺมสุ รตา อภิรตา โหหิฯ **โยคเกฺขมมนุตฺตร**นฺติ จตูหิ โยเคหิ เขมํ อนุปทฺทวํ อนุตฺตรํ นิพฺพานํ, ตสฺส ปตฺติยา กุสเล โพธิปกฺขิยธเมฺม ภาเวหีติ อโตฺถฯ

อุปสเมติ ตํ อาลปติฯ **ตเร โอฆํ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตร**นฺติ มจฺจุ เอตฺถ ธียตีติ มจฺจุเธยฺยํ, อนุปจิตกุสลสมฺภาเรหิ สุฏฺฐุ ทุตฺตรนฺติ สุทุตฺตรํ, สํสารมโหฆํ **ตเร** อริยมคฺคนาวาย ตเรยฺยาสิฯ **ธาเรหิ อนฺติมํ เทห**นฺติ ตสฺส ตรเณเนว อนฺติมเทหธรา โหหีติ อโตฺถฯ

ติสฺสาทิเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิฏฺฐิตา ปฐมวคฺควณฺณนาฯ

๑๑. มุตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา

สุมุตฺตา สาธุมุตฺตามฺหีติอาทิกา มุตฺตาเถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว กุสลํ อุปจินิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท โกสลชนปเท **โอฆาตกสฺส** นาม ทลิทฺทพฺราหฺมณสฺส ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ, ตํ วยปฺปตฺตกาเล มาตาปิตโร เอกสฺส ขุชฺชพฺราหฺมณสฺส อทํสุฯ สา เตน ฆราวาสํ อโรจนฺตี ตํ อนุชานาเปตฺวา ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรติฯ ตสฺสา พหิทฺธารมฺมเณสุ จิตฺตํ วิธาวติ, สา ตํ นิคฺคณฺหนฺตี ‘‘สุมุตฺตา สาธุมุตฺตามฺหี’’ติ คาถํ วทนฺตีเยว วิปสฺสนํ อุสฺสุกฺกาเปตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** –

‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺเมสุ จกฺขุมา;
ปาณิเน อนุคณฺหโนฺต, ปิณฺฑาย ปาวิสี ปุรํฯ

‘‘ตสฺส อาคจฺฉโต สตฺถุ, สเพฺพ นครวาสิโน;
หฏฺฐตุฏฺฐา สมาคนฺตฺวา, วาลิกา อากิรึสุ เตฯ

‘‘วีถิสมฺมชฺชนํ กตฺวา, กทลิปุณฺณกทฺธเช;
ธูมํ จุณฺณญฺจ มาสญฺจ, สกฺการํ กจฺจ สตฺถุโนฯ

‘‘มณฺฑปํ ปฏิยาเทตฺวา, นิมเนฺตตฺวา วินายกํ;
มหาทานํ ททิตฺวาน, สโมฺพธึ อภิปตฺถยิฯ

‘‘ปทุมุตฺตโร มหาวีโร, หารโก สพฺพปาณินํ;
อนุโมทนิยํ กตฺวา, พฺยากาสิ อคฺคปุคฺคโลฯ

‘‘สตสหเสฺส อติกฺกเนฺต, กโปฺป เหสฺสติ ภทฺทโก;
ภวาภเว สุขํ ลทฺธา, ปาปุณิสฺสสิ โพธิยํฯ

‘‘หตฺถกมฺมญฺจ เย เกจิ, กตาวี นรนาริโย;
อนาคตมฺหิ อทฺธาเน, สพฺพา เหสฺสนฺติ สมฺมุขาฯ

‘‘เตน กมฺมวิปาเกน, เจตนาปณิธีหิ จ;
อุปฺปนฺนเทวภวเน, ตุยฺหํ ตา ปริจาริกาฯ

‘‘ทิพฺพํ สุขมสเงฺขยฺยํ, มานุสญฺจ อสงฺขิยํ;
อนุโภนฺติ จิรํ กาลํ, สํสริมฺห ภวาภเวฯ

‘‘สตสหสฺสิโต กเปฺป, ยํ กมฺมมกรึ ตทา;
สุขุมาลา มนุเสฺสสุ, อโถ เทวปุเรสุ จฯ

‘‘รูปํ โภคํ ยสํ อายุํ, อโถ กิตฺติสุขํ ปิยํ;
ลภามิ สตตํ สพฺพํ, สุกตํ กมฺมสมฺปทํฯ

‘‘ปจฺฉิเม ภเว สมฺปเตฺต, ชาตาหํ พฺราหฺมเณ กุเล;
สุขุมาลหตฺถปาทา , รมณิเย นิเวสเนฯ

‘‘สพฺพกาลมฺปิ ปถวี, น ปสฺสามนลงฺกตํ;
จิกฺขลฺลภูมึ อสุจึ, น ปสฺสามิ กุทาจนํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป…. กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อุทาเนนฺตี –

๑๑. ‘‘สุมุตฺตา สาธุมุตฺตามฺหิ, ตีหิ ขุเชฺชหิ มุตฺติยา;
อุทุกฺขเลน มุสเลน, ปตินา ขุชฺชเกน จ;
มุตฺตามฺหิ ชาติมรณา, ภวเนตฺติ สมูหตา’’ติฯ – อิมํ คาถํ อภาสิ;

ตตฺถ **สุมุตฺตา**ติ สุฏฺฐุ มุตฺตาฯ **สาธุมุตฺตามฺหี**ติ สาธุ สมฺมเทว มุตฺตา อมฺหิฯ กุโต ปน สุมุตฺตา สาธุมุตฺตาติ อาห **‘‘ตีหิ ขุเชฺชหิ มุตฺติยา’’**ติ, ตีหิ วงฺกเกหิ ปริมุตฺติยาติ อโตฺถฯ อิทานิ ตานิ สรูปโต ทเสฺสนฺตี **‘‘อุทุกฺขเลน มุสเลน, ปตินา ขุชฺชเกน จา’’**ติ อาหฯ อุทุกฺขเล หิ ธญฺญํ ปกฺขิปนฺติยา ปริวเตฺตนฺติยา มุสเลน โกเฏฺฏนฺติยา จ ปิฏฺฐิ โอนาเมตพฺพา โหตีติ ขุชฺชกรณเหตุตาย ตทุภยํ ‘‘ขุชฺช’’นฺติ วุตฺตํฯ สามิโก ปนสฺสา ขุโชฺช เอวฯ อิทานิ ยสฺสา มุตฺติยา นิทสฺสนวเสน ตีหิ ขุเชฺชหิ มุตฺติ วุตฺตาฯ ตเมว ทเสฺสนฺตี **‘‘มุตฺตามฺหิ ชาติมรณา’’**ติ วตฺวา ตตฺถ การณมาห **‘‘*ภวเนตฺติ สมูหตา*’’**ติฯ ตสฺสโตฺถ – น เกวลมหํ ตีหิ ขุเชฺชหิ เอว มุตฺตา, อถ โข สพฺพสฺมา ชาติมรณาปิ, ยสฺมา สพฺพสฺสาปิ ภวสฺส เนตฺติ นายิกา ตณฺหา อคฺคมเคฺคน มยา สมุคฺฆาฏิตาติฯ

มุตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. ธมฺมทินฺนาเถรีคาถาวณฺณนา

ฉนฺทชาตา อวสายีติ ธมฺมทินฺนาเถริยา คาถาฯ สา กิร ปทุมุตฺตรพุทฺธกาเล หํสวตีนคเร ปราธีนวุตฺติกา หุตฺวา ชีวนฺตี นิโรธโต วุฏฺฐิตสฺส อคฺคสาวกสฺส ปูชาสกฺการปุพฺพกํ ทานํ ทตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺตาฯ ตโต จวิตฺวา เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี **ผุสฺสสฺส** ภควโต กาเล สตฺตุเวมาติกภาติกานํ กมฺมิกสฺส เคเห วสมานา ทานํ ปฏิจฺจ ‘‘เอกํ เทหี’’ติ สามิเกน วุเตฺต เทวเทนฺตี, พหุํ ปุญฺญํ กตฺวา กสฺสปพุทฺธกาเล **กิกิสฺส** กาสิกรโญฺญ เคเห ปฏิสนฺธึ คเหตฺวา สตฺตนฺนํ ภคินีนํ อพฺภนฺตรา หุตฺวา วีสติวสฺสสหสฺสานิ พฺรหฺมจริยํ จริตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคเห กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา วิสาขสฺส เสฏฺฐิโน เคหํ คตาฯ

อเถกทิวสํ วิสาโข เสฏฺฐิ สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา อนาคามี หุตฺวา ฆรํ คนฺตฺวา ปาสาทํ อภิรุหโนฺต โสปานมตฺถเก ฐิตาย ธมฺมทินฺนาย ปสาริตหตฺถํ อนาลมฺพิตฺวาว ปาสาทํ อภิรุหิตฺวา ภุญฺชมาโนปิ ตุณฺหีภูโตว ภุญฺชิฯ ธมฺมทินฺนา ตํ อุปธาเรตฺวา, ‘‘อยฺยปุตฺต, กสฺมา ตฺวํ อชฺช มม หตฺถํ นาลมฺพิ, ภุญฺชมาโนปิ น กิญฺจิ กเถสิ, อตฺถิ นุ โข โกจิ มยฺหํ โทโส’’ติ อาหฯ วิสาโข ‘‘ธมฺมทินฺเน, น เต โทโส อตฺถิ, อหํ ปน อชฺช ปฏฺฐาย อิตฺถิสรีรํ ผุสิตุํ อาหาเร จ โลลภาวํ กาตุํ อนรโห, ตาทิโส มยา ธโมฺม ปฏิวิโทฺธฯ ตฺวํ ปน สเจ อิจฺฉสิ, อิมสฺมิํเยว เคเห วสฯ โน เจ อิจฺฉสิ, ยตฺตเกน ธเนน เต อโตฺถ, ตตฺตกํ คเหตฺวา กุลฆรํ คจฺฉาหี’’ติ อาหฯ ‘‘นาหํ, อยฺยปุตฺต, ตยา วนฺตวมนํ อาจมิสฺสามิ, ปพฺพชฺชํ เม อนุชานาหี’’ติฯ วิสาโข ‘‘สาธุ, ธมฺมทิเนฺน’’ติ ตํ สุวณฺณสิวิกาย ภิกฺขุนิอุปสฺสยํ เปเสสิฯ สา ปพฺพชิตฺวา กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา กติปาหํ ตตฺถ วสิตฺวา วิเวกวาสํ วสิตุกามา อาจริยุปชฺฌายานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา, ‘‘อยฺยา, อากิณฺณฏฺฐาเน มยฺหํ จิตฺตํ น รมติ, คามกาวาสํ คจฺฉามี’’ติ อาหฯ ภิกฺขุนิโย ตํ คามกาวาสํ นยิํสุฯ สา ตตฺถ วสนฺตี อตีเต มทฺทิตสงฺขารตาย น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๓.๙๕-๑๓๐) –

‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺมาน ปารคู;
อิโต สตสหสฺสมฺหิ, กเปฺป อุปฺปชฺชิ นายโกฯ

‘‘ตทาหํ หํสวติยํ, กุเล อญฺญตเร อหุํ;
ปรกมฺมการี อาสิํ, นิปกา สีลสํวุตาฯ

‘‘ปทุมุตฺตรพุทฺธสฺส, สุชาโต อคฺคสาวโก;
วิหารา อภินิกฺขมฺม, ปิณฺฑปาตาย คจฺฉติฯ

‘‘ฆฏํ คเหตฺวา คจฺฉนฺตี, ตทา อุทกหาริกา;
ตํ ทิสฺวา อททํ ปูปํ, ปสนฺนา เสหิ ปาณิภิฯ

‘‘ปฏิคฺคเหตฺวา ตเตฺถว, นิสิโนฺน ปริภุญฺชิ โส;
ตโต เนตฺวาน ตํ เคหํ, อทาสิํ ตสฺส โภชนํฯ

‘‘ตโต เม อยฺยโก ตุโฎฺฐ, อกรี สุณิสํ สกํ;
สสฺสุยา สห คนฺตฺวาน, สมฺพุทฺธํ อภิวาทยิํฯ

‘‘ตทา โส ธมฺมกถิกํ, ภิกฺขุนิํ ปริกิตฺตยํ;
ฐเปสิ เอตทคฺคมฺหิ, ตํ สุตฺวา มุทิตา อหํฯ

‘‘นิมนฺตยิตฺวา สุคตํ, สสงฺฆํ โลกนายกํ;
มหาทานํ ททิตฺวาน, ตํ ฐานมภิปตฺถยิํฯ

‘‘ตโต มํ สุคโต อาห, ฆนนินฺนาทสุสฺสโร;
มมุปฏฺฐานนิรเต, สสงฺฆปริเวสิเกฯ

‘‘สทฺธมฺมสฺสวเน ยุเตฺต, คุณวทฺธิตมานเส;
ภเทฺท ภวสฺสุ มุทิตา, ลจฺฉเส ปณิธีผลํฯ

‘‘สตสหสฺสิโต กปฺป, โอกฺกากกุลสมฺภโว;
โคตโม นาม โคเตฺตน, สตฺถา โลเก ภวิสฺสติฯ

‘‘ตสฺส ธเมฺมสุ ทายาทา, โอรสา ธมฺมนิมฺมิตา;
ธมฺมทินฺนาติ นาเมน, เหสฺสติ สตฺถุ สาวิกาฯ

‘‘ตํ สุตฺวา มุทิตา หุตฺวา, ยาวชีวํ มหามุนิํ;
เมตฺตจิตฺตา ปริจริํ, ปจฺจเยหิ วินายกํฯ

‘‘เตน กเมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวติํสมคจฺฉหํฯ

‘‘อิมมฺหิ ภทฺทเก กปฺป, พฺรหฺมพนฺธุ มหายโส;
กสฺสโป นาม โคเตฺตน, อุปฺปชฺชิ วทตํ วโรฯ

‘‘อุปฏฺฐาโก มเหสิสฺส, ตทา อาสิ นริสฺสโร;
กาสิราชา กิกี นาม, พาราณสิปุรุตฺตเมฯ

‘‘ฉฏฺฐา ตสฺสาสหํ ธีตา, สุธมฺมา อิติ วิสฺสุตา;
ธมฺมํ สุตฺวา ชินคฺคสฺส, ปพฺพชฺชํ สมโรจยิํฯ

‘‘อนุชานิ น โน ตาโต, อคาเรว ตทา มยํ;
วีสวสฺสสหสฺสานิ , วิจริมฺห อตนฺทิตาฯ

‘‘โกมาริพฺรหฺมจริยํ , ราชกญฺญา สุเขธิตา;
พุโทฺธปฏฺฐานนิรตา, มุทิตา สตฺต ธีตโรฯ

‘‘สมณี สมณคุตฺตา จ, ภิกฺขุนี ภิกฺขุทายิกา;
ธมฺมา เจว สุธมฺมา จ, สตฺตมี สงฺฆทายิกาฯ

‘‘เขมา อุปฺปลวณฺณา จ, ปฏาจารา จ กุณฺฑลา;
โคตมี จ อหเญฺจว, วิสาขา โหติ สตฺตมีฯ

‘‘เตหิ กเมฺมหิ สุกเตหิ, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวติํสมคจฺฉหํฯ

‘‘ปจฺฉิเม จ ภเว ทานิ, คิริพฺพชปุรุตฺตเม;
ชาตา เสฏฺฐิกุเล ผีเต, สพฺพกามสมิทฺธิเนฯ

‘‘ยทา รูปคุณูเปตา, ปฐเม โยพฺพเน ฐิตา;
ตทา ปรกุลํ คนฺตฺวา, วสิํ สุขสมปฺปิตาฯ

‘‘อุเปตฺวา โลกสรณํ, สุณิตฺวา ธมฺมเทสนํ;
อนาคามิผลํ ปโตฺต, สามิโก เม สุพุทฺธิมาฯ

‘‘ตทาหํ อนุชาเนตฺวา, ปพฺพชึ อนคาริยํ;
นจิเรเนว กาเลน, อรหตฺตมปาปุณึฯ

‘‘ตทา อุปาสโก โส มํ, อุปคนฺตฺวา อปุจฺฉถ;
คมฺภีเร นิปุเณ ปเญฺห, เต สเพฺพ พฺยากรึ อหํฯ

‘‘ชิโน ตสฺมึ คุเณ ตุโฎฺฐ, เอตทเคฺค ฐเปสิ มํ;
ภิกฺขุนึ ธมฺมกถิกํ, นาญฺญํ ปสฺสามิ เอทิสึฯ

‘‘ธมฺมทินฺนา ยถา ธีรา, เอวํ ธาเรถ ภิกฺขโว;
เอวาหํ ปณฺฑิตา โหมิ, นายเกนานุกมฺปิตาฯ

‘‘ปริจิโณฺณ มยา สตฺถา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํ;
โอหิโต ครุโก ภาโร, ภวเนตฺติ สมูหตาฯ

‘‘ยสฺสตฺถาย ปพฺพชิตา, อคารสฺมานคาริยํ;
โส เม อโตฺถ อนุปฺปโตฺต, สพฺพสํโยชนกฺขโยฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหมิ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
ปรจิตฺตานิ ชานามิ, สตฺถุสาสนการิกาฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
เขเปตฺวา อาสเว สเพฺพ, วิสุทฺธาสึ สุนิมฺมลาฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ (อป. เถรี ๒.๓.๙๕-๑๓๐);

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา ‘‘มยฺหํ มนํ มตฺถกํ ปตฺตํ, อิทานิ อิธ วสิตฺวา กึ กริสฺสามิ, ราชคหเมว คนฺตฺวา สตฺถารญฺจ วนฺทิสฺสามิ, พหู จ เม ญาตกา ปุญฺญานิ กริสฺสนฺตี’’ติ ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ ราชคหเมว ปจฺจาคตาฯ วิสาโข ตสฺสา อาคตภาวํ สุตฺวา ตสฺสา อธิคมํ วีมํสโนฺต ปญฺจกฺขนฺธาทิวเสน ปญฺหํ ปุจฺฉิฯ ธมฺมทินฺนา สุนิสิเตน สเตฺถน กุมุทนาฬํ ฉินฺทนฺตี วิย ปุจฺฉิตํ ปุจฺฉิตํ ปญฺหํ วิสฺสเชฺชสิฯ วิสาโข สพฺพํ ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนนยํ สตฺถุ อาโรเจสิฯ สตฺถา ‘‘ปณฺฑิตา, วิสาข, ธมฺมทินฺนา ภิกฺขุนี’’ติอาทินา ตํ ปสํสโนฺต สพฺพญฺญุตญฺญาเณน สทฺธึ สํสเนฺทตฺวา พฺยากตภาวํ ปเวเทตฺวา ตเมว จูฬเวทลฺลสุตฺตํ (ม. นิ. ๑.๔๖๐) อฎฺฐุปฺปตฺตึ กตฺวา ตํ ธมฺมกถิกานํ ภิกฺขุนีนํ อคฺคฎฺฐาเน ฐเปสิฯ ยทา ปน สา ตสฺมึ คามกาวาเส วสนฺตี เหฎฺฐิมมเคฺค อธิคนฺตฺวา อคฺคมคฺคตฺถาย วิปสฺสนํ ปฎฺฐเปสิ, ตทา –

๑๒. ‘‘ฉนฺทชาตา อวสายี, มนสา จ ผุฎา สิยา;
กาเมสุ อปฺปฎิพทฺธจิตฺตา, อุทฺธํโสตาติ วุจฺจตี’’ติฯ –

อิมํ คาถํ อภาสิฯ

ตตฺถ **ฉนฺทชาตา**ติ อคฺคผลตฺถํ ชาตจฺฉนฺทาฯ **อวสายี**ติ อวสาโย วุจฺจติ อวสานํ นิฎฺฐานํ, ตมฺปิ กาเมสุ อปฺปฎิพทฺธจิตฺตตาย ‘‘อุทฺธํโสตา’’ติ วกฺขมานตฺตา สมณกิจฺจสฺส นิฎฺฐานํ

เวทิตพฺพํ, น ยสฺส กสฺสจิ, ตสฺมา ปททฺวเยนาปิ อปฺปตฺตมานสา อนุตฺตรํ โยคเกฺขมํ ปตฺถยมานาติ อยมโตฺถ วุโตฺต โหติฯ **มนสา จ ผุฏา สิยา**ติ เหฏฺฐิเมหิ ตีหิ มคฺคจิเตฺตหิ นิพฺพานํ ผุฏา ผุสิตา ภเวยฺยฯ **กาเมสุ อปฺปฏิพทฺธจิตฺตา**ติ อนาคามิมคฺควเสน กาเมสุ น ปฏิพทฺธจิตฺตาฯ **อุทฺธํโสตา**ติ อุทฺธเมว มคฺคโสโต สํสารโสโต จ เอติสฺสาติ อุทฺธํโสตาฯ อนาคามิโน หิ ยถาอคฺคมโคฺค อุปฺปชฺชติ, น อโญฺญ, เอวํ อวิหาทีสุ อุปฺปนฺนสฺส ยาว อกนิฏฺฐา อุทฺธเมว อุปฺปตฺติ โหตีติฯ

ธมฺมทินฺนาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓. วิสาขาเถรีคาถาวณฺณนา

กโรถ พุทฺธสาสนนฺติ วิสาขาย เถริยา คาถาฯ ตสฺสา วตฺถุ ธีราเถริยาวตฺถุสทิสเมวฯ สา อรหตฺตํ ปตฺวา วิมุตฺติสุเขน วีตินาเมนฺตี –

๑๓. ‘‘กโรถ พุทฺธสาสนํ, ยํ กตฺวา นานุตปฺปติ;
ขิปฺปํ ปาทานิ โธวิตฺวา, เอกมเนฺต นิสีทถา’’ติฯ –

อิมาย คาถาย อญฺญํ พฺยากาสิฯ

ตตฺถ **กโรถ พุทฺธสาสน**นฺติ พุทฺธสาสนํ โอวาทอนุสิฏฺฐึ กโรถ, ยถานุสิฏฺฐํ ปฏิปชฺชถาติ อโตฺถฯ **ยํ กตฺวา นานุตปฺปตี**ติ อนุสิฏฺฐึ กตฺวา กรณเหตุ น อนุตปฺปติ ตกฺกรสฺส สมฺมเทว อธิปฺปายานํ สมิชฺฌนโตฯ **ขิปฺปํ ปาทานิ โธวิตฺวา, เอกมเนฺต นิสีทถา**ติ อิทํ ยสฺมา สยํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา อาจริยุปชฺฌายานํ วตฺตํ ทเสฺสตฺวา อตฺตโน ทิวาฏฺฐาเน ปาเท โธวิตฺวา รโห นิสินฺนา สทตฺถํ มตฺถกํ ปาเปสิ, ตสฺมา ตตฺถ อเญฺญปิ นิโยเชนฺตี อโวจฯ

วิสาขาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๔. สุมนาเถรีคาถาวณฺณนา

ธาตุโย ทุกฺขโต ทิสฺวาติ สุมนาย เถริยา คาถาฯ ตสฺสา วตฺถุ ติสฺสาเถริยา วตฺถุสทิสํฯ อิมิสฺสาปิ หิ สตฺถา โอภาสํ วิสฺสเชฺชตฺวา ปุรโต นิสิโนฺน วิย อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา –

๑๔. ‘‘ธาตุโย ทุกฺขโต ทิสฺวา, มา ชาตึ ปุนราคมิ;
ภเว ฉนฺทํ วิราเชตฺวา, อุปสนฺตา จริสฺสสี’’ติฯ –

อิมํ คาถมาหฯ สา คาถาปริโยสาเน อรหตฺตํ ปาปุณิ ฯ

ตตฺถ **ธาตุโย ทุกฺขโต ทิสฺวา**ติ สสนฺตติปริยาปนฺนา จกฺขาทิธาตุโย อิตราปิ จ อุทยพฺพยปฏิปีฬนาทินา ‘‘ทุกฺขา’’ติ ญาณจกฺขุนา ทิสฺวาฯ **มา ชาตึ ปุนราคมี**ติ ปุน ชาตึ อายตึ ปุนพฺภวํ มา อุปคจฺฉิ ฯ **ภเว ฉนฺทํ วิราเชตฺวา**ติ กามภวาทิเก สพฺพสฺมึ ภเว ตณฺหาฉนฺทํ วิราคสงฺขาเตน มเคฺคน ปชหิตฺวาฯ **อุปสนฺตา จริสฺสสี**ติ สพฺพโส ปหีนกิเลสตาย นิพฺพุตา วิหริสฺสสิฯ

เอตฺถ จ ‘‘ธาตุโย ทุกฺขโต ทิสฺวา’’ติ อิมินา ทุกฺขานุปสฺสนามุเขน วิปสฺสนา ทสฺสิตาฯ ‘‘ภเว ฉนฺทํ วิราเชตฺวา’’ติ อิมินา มโคฺค, ‘‘อุปสนฺตา จริสฺสสี’’ติ อิมินา สอุปาทิเสสา นิพฺพาน

ธาตุ, ‘‘มา ชาตึ ปุนราคมี’’ติ อิมินา อนุปาทิเสสา นิพฺพานธาตุ ทสฺสิตาติ ทฏฺฐพฺพํฯ

สุมนาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๕. อุตฺตราเถรีคาถาวณฺณนา

กาเยน สํวุตา อาสินฺติ อุตฺตราย เถริยา คาถาฯ ตสฺสาปิ วตฺถุ ติสฺสาเถริยา วตฺถุสทิสํฯ สาปิ หิ สกฺยกุลปฺปสุตา โพธิสตฺตสฺส โอโรธภูตา มหาปชาปติโคตมิยา สทฺธึ นิกฺขนฺตา โอภาสคาถาย อรหตฺตํ ปตฺวา ปน –

๑๕. ‘‘กาเยน สํวุตา อาสึ, วาจาย อุท เจตสา;
สมูลํ ตณฺหมพฺพุยฺห, สีติภูตามฺหิ นิพฺพุตา’’ติฯ –

อุทานวเสน ตเมว คาถํ อภาสิฯ

ตตฺถ **กาเยน สํวุตา อาสิ**นฺติ กายิเกน สํวเรน สํวุตา อโหสึฯ **วาจายา**ติ วาจสิเกน สํวเรน สํวุตา อาสินฺติ โยชนา, ปททฺวเยนาปิ สีลสํวรมาหฯ **อุทา**ติ อถฯ **เจตสา**ติ สมาธิจิตฺเตน, เอเตน วิปสฺสนาภาวนมาหฯ **สมูลํ ตณฺหมพฺพุยฺหา**ติ สานุสยํ, สห วา อวิชฺชาย ตณฺหํ อุทฺธริตฺวาฯ อวิชฺชาย หิ ปฏิจฺฉาทิตาทีนเว ภวตฺตเย ตณฺหา อุปฺปชฺชติฯ

อปโร นโย – **กาเยน สํวุตา**ติ สมฺมากมฺมเนฺตน สพฺพโส มิจฺฉากมฺมนฺตสฺส ปหานามคฺคสํวเรเนว กาเยน สํวุตา อาสึฯ **วาจายา**ติ สมฺมาวาจาย สพฺพโส มิจฺฉาวาจาย ปหานามคฺคสํวเรเนว วาจาย สํวุตา อาสินฺติ อโตฺถฯ **เจตสา**ติ สมาธินาฯ เจโตสีเสน เหตฺถ สมฺมาสมาธิ วุโตฺต, สมฺมาสมาธิคฺคหเณเนว มคฺคลกฺขเณน เอกลกฺขณา สมฺมาทิฏฺฐิอาทโย มคฺคธมฺมา คหิตาว โหนฺตีติ, มคฺคสํวเรน อภิชฺฌาทิกสฺส อสํวรสฺส อนวเสสโต ปหานํ ทสฺสิตํ โหติฯ เตเนวาห ‘‘สมูลํ ตณฺหมพฺพุยฺหา’’ติฯ **สีติภูตามฺหิ นิพฺพุตา**ติ สพฺพโส กิเลสปริฬาหาภาเวน สีติภาวปฺปตฺตา อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา นิพฺพุตา อมฺหีติฯ

อุตฺตราเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖. วุฑฺฒปพฺพชิตสุมนาเถรีคาถาวณฺณนา

สุขํ ตฺวํ วุฑฺฒิเก เสหีติ สุมนาย วุฑฺฒปพฺพชิตาย คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว กุสลํ อุปจินิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ มหาโกสลรโญฺญ ภคินี หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ สา สตฺถารา รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ‘‘จตฺตาโร โข เม, มหาราช, ทหราติ น อุญฺญาตพฺพา’’ติอาทินา (สํ. นิ. ๑.๑๑๒) เทสิตํ ธมฺมํ สุตฺวา ลทฺธปฺปสาทา สรเณสุ จ สีเลสุ จ ปติฏฺฐาย ปพฺพชิตุกามาปิ ‘‘อยฺยิกํ ปฏิชคฺคิสฺสามี’’ติ จิรกาลํ วีตินาเมตฺวา อปรภาเค อยฺยิกาย กาลงฺกตาย รญฺญา สทฺธึ มหคฺฆานิ อตฺถรณปาวุรณานิ คาหาเปตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา สงฺฆสฺส ทาเปตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา อนาคามิผเล ปติฏฺฐิตา ปพฺพชฺชํ ยาจิฯ สตฺถา ตสฺสา ญาณปริปากํ ทิสฺวา –

๑๖. ‘‘สุขํ ตฺวํ วุฑฺฒิเก เสหิ, กตฺวา โจเฬน ปารุตา;
อุปสโนฺต หิ เต ราโค, สีติภูตาสิ นิพฺพุตา’’ติฯ –

อิมํ คาถํ อภาสิฯ สา คาถาปริโยสาเน สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา อุทานวเสน ตเมว คาถํ อภาสิฯ อิทเมว จสฺสา อญฺญาพฺยากรณํ อโหสิ, สา ตาวเทว ปพฺพชิฯ คาถาย ปน **วุฑฺฒิเก**ติ วุเฑฺฒ, วโยวุเฑฺฒติ อโตฺถฯ อยํ ปน สีลาทิคุเณหิปิ วุฑฺฒา, เถริยา วุตฺตคาถาย จตุตฺถปาเท สีติภูตาสิ นิพฺพุตาติ โยเชตพฺพํฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

วุฑฺฒปพฺพชิตสุมนาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๗. ธมฺมาเถรีคาถาวณฺณนา

ปิณฺฑปาตํ จริตฺวานาติ ธมฺมาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินิตฺวา สมฺภตปุญฺญสมฺภารา อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ กุลฆเร นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา ปติรูปสฺส สามิกสฺส เคหํ คนฺตฺวา สาสเน ปฏิลทฺธสทฺธา ปพฺพชิตุกามา หุตฺวา สามิเกน อนนุญฺญาตา ปจฺฉา สามิเก กาลงฺกเต ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี เอกทิวสํ ภิกฺขาย จริตฺวา วิหารํ อาคจฺฉนฺตี ปริปติตฺวา ตเมว อารมฺมณํ กตฺวา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา –

๑๗. ‘‘ปิณฺฑปาตํ จริตฺวาน, ทณฺฑโมลุพฺภ ทุพฺพลา;
เวธมาเนหิ คเตฺตหิ, ตเตฺถว นิปติํ ฉมา;
ทิสฺวา อาทีนวํ กาเย, อถ จิตฺตํ วิมุจฺจิ เม’’ติฯ –

อุทานวเสน อิมํ คาถํ อภาสิฯ

ตตฺถ **ปิณฺฑปาตํ จริตฺวาน, ทณฺฑโมลุพฺภา**ติ ปิณฺฑปาตตฺถาย ยฏฺฐิํ อุปตฺถเมฺภน นคเร วิจริตฺวา ภิกฺขาย อาหิณฺฑิตฺวาฯ **ฉมา**ติ ฉมายํ ภูมิยํ, ปาทานํ อวเสน ภูมิยํ นิปตินฺติ อโตฺถฯ **ทิสฺวา อาทีนวํ กาเย**ติ อสุภานิจฺจทุกฺขานตฺตตาทีหิ นานปฺปการเรหิ สรีเร โทสํ ปญฺญาจกฺขุนา ทิสฺวาฯ **อถ จิตฺตํ วิมุจฺจิ เม**ติ อาทีนวานุปสฺสนาย ปรโต ปวเตฺตหิ นิพฺพิทานุปสฺสนาทีหิ วิกฺขมฺภนวเสน มม จิตฺตํ กิเลเสหิ วิมุจฺจิตฺวา ปุน มคฺคผเลหิ ยถากฺกมํ สมุเจฺฉทวเสน เจว ปฏิปฺปสฺสทฺธิวเสน จ สพฺพโส วิมุจฺจิ วิมุตฺตํ, น ทานิสฺสา วิโมเจตพฺพํ อตฺถีติฯ อิทเมว จสฺสา อญฺญาพฺยากรณํ อโหสีติฯ

ธมฺมาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๘. สงฺฆาเถรีคาถาวณฺณนา

หิตฺวา ฆเร ปพฺพชิตฺวาติ สงฺฆาย เถริยา คาถาฯ ตสฺสา วตฺถุ ธีราเถริยา วตฺถุสทิสํฯ คาถา ปน –

๑๘. ‘‘หิตฺวา ฆเร ปพฺพชิตฺวา, หิตฺวา ปุตฺตํ ปสุํ ปิยํ;
หิตฺวา ราคญฺจ โทสญฺจ, อวิชฺชญฺจ วิราชิย;
สมูลํ ตณฺหมพฺพุยฺห, อุปสนฺตามฺหิ นิพฺพุตา’’ติฯ – คาถํ อภาสิ;

ตตฺถ **หิตฺวา**ติ ฉเฑฺฑตฺวาฯ **ฆเร**ติ เคหํฯ ฆรสโทฺท หิ เอกสฺมิมฺปิ อภิเธเยฺย กทาจิ พหูสุ พีชํ วิย รูฬฺหิวเสน โวหรียติฯ **หิตฺวา ปุตฺตํ ปสุํ ปิยนฺ**ติ ปิยายิตเพฺพ ปุเตฺต เจว โคมหิํสาทิเก ปสู จ ตปฺปฏิพทฺธฉนฺทราคปฺปหาเนน ปหายฯ **หิตฺวา ราคญฺจ โทสญฺจา**ติ รชฺชนสภาวํ

ราคํ, ทุสฺสนสภาวํ โทสญฺจ อริยมเคฺคน สมุจฺฉินฺทิตฺวาฯ **อวิชฺชญฺจ วิราชิยา**ติ สพฺพากุสเลสุ ปุพฺพงฺคมํ โมหญฺจ วิราเชตฺวา มเคฺคน สมุคฺฆาเฏตฺวา อิเจฺจว อโตฺถฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

สงฺฆาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เอกกนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. ทุกนิปาโต

๑. อภิรูปนนฺทาเถรีคาถาวณฺณนา

ทุกนิปาเต **อาตุรํ อสุจึ ปูติ**นฺติอาทิกา อภิรูปนนฺทาย สิกฺขมานาย คาถาฯ อยํ กิร วิปสฺสิสฺส ภควโต กาเล พนฺธุมตีนคเร คหปติมหาสาลสฺส ธีตา หุตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา สรเณสุ จ สีเลสุ จ ปติฏฺฐิตา สตฺถริ ปรินิพฺพุเต ธาตุเจติยํ รตนปฏิมณฺฑิเตน สุวณฺณจฺฉตฺเตน ปูชํ กตฺวา, กาลงฺกตฺวา สเคฺค นิพฺพตฺติตฺวา อปราปรํ สุคตีสุเยว สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท กปิลวตฺถุนคเร เขมกสฺส สกฺกสฺส อคฺคมเหสิยา กุจฺฉิสฺมึ นิพฺพตฺติฯ **นนฺทา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ สา อตฺตภาวสฺส อติวิย รูปโสภคฺคปฺปตฺติยา อภิรูปา ทสฺสนียา ปาสาทิกา อภิรูปนนฺทาเตฺวว ปญฺญายิตฺถฯ ตสฺสา วยปฺปตฺตาย วาเรยฺยทิวเสเยว วรภูโต สกฺยกุมาโร กาลมกาสิฯ อถ นํ มาตาปิตโร อกามํ ปพฺพาเชสุํฯ

สา ปพฺพชิตฺวาปิ รูปํ นิสฺสาย อุปฺปนฺนมทา ‘‘สตฺถา รูปํ วิวเณฺณติ ครหติ อเนกปริยาเยน รูเป อาทีนวํ ทเสฺสตี’’ติ พุทฺธุปฏฺฐานํ น คจฺฉติฯ ภควา ตสฺสา ญาณปริปากํ ญตฺวา มหาปชาปตึ อาณาเปสิ ‘‘สพฺพาปิ ภิกฺขุนิโย ปฏิปาฏิยา โอวาทํ อาคจฺฉนฺตู’’ติฯ สา อตฺตโน วาเร สมฺปเตฺต อญฺญํ เปเสสิฯ ภควา ‘‘วาเร สมฺปเตฺต อตฺตนาว อาคนฺตพฺพํ, น อญฺญา เปเสตพฺพา’’ติ อาหฯ สา สตฺถุ อาณํ ลงฺฆิตุํ อสโกฺกนฺตี ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ พุทฺธุปฏฺฐานํ อคมาสิฯ ภควา อิทฺธิยา เอกํ อภิรูปํ อิตฺถิรูปํ มาเปตฺวา ปุน ชราชิณฺณํ ทเสฺสตฺวา สํเวคํ อุปฺปาเทตฺวา –

๑๙. ‘‘อาตุรํ อสุจึ ปูตึ, ปสฺส นเนฺท สมุสฺสยํ;
อสุภาย จิตฺตํ ภาเวหิ, เอกคฺคํ สุสมาหิตํฯ

๒๐. ‘‘อนิมิตฺตญฺจ ภาเวหิ, มานานุสยมุชฺชห;
ตโต มานาภิสมยา, อุปสนฺตา จริสฺสสี’’ติฯ –

อิมา เทฺว คาถา อภาสิฯ ตาสํ อโตฺถ เหฏฺฐา วุตฺตนโย เอวฯ คาถาปริโยสาเน อภิรูปนนฺทา อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** –

‘‘นคเร พนฺธุมติยา, พนฺธุมา นาม ขตฺติโย;
ตสฺส รโญฺญ อหุํ ภริยา, เอกชฺฌํ จารยามหํฯ

‘‘รโหคตา นิสีทิตฺวา, เอวํ จิเนฺตสหํ ตทา;
อาทาย คมนียญฺหิ, กุสลํ นตฺถิ เม กตํฯ

‘‘มหาภิตาปํ กฏุกํ, โฆรรูปํ สุทารุณํ;
นิรยํ นูน คจฺฉามิ, เอตฺถ เม นตฺถิ สํสโยฯ

‘‘เอวาหํ จินฺตยิตฺวาน, ปหํเสตฺวาน มานสํ;
ราชานํ อุปคนฺตฺวาน, อิทํ วจนมพฺรวึฯ

‘‘อิตฺถี นาม มยํ เทว, ปุริสานุคตา สทา;
เอกํ เม สมณํ เทหิ, โภชยิสฺสามิ ขตฺติยฯ

‘‘อทาสิ เม มหาราชา, สมณํ ภาวิตินฺทฺริยํ;
ตสฺส ปตฺตํ คเหตฺวาน, ปรมนฺเนน ปูรยึฯ

‘‘ปูรยิตฺวา ปรมนฺนํ, สหสฺสคฺฆนเกนหํ;
วตฺถยุเคน ฉาเทตฺวา, อทาสึ ตุฏฺฐมานสาฯ

‘‘เตน กมฺเมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘สหสฺสํ เทวราชูนํ, มเหสิตฺตมการยึ;
สหสฺสํ จกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตมการยึฯ

‘‘ปเทสรชฺชํ วิปุลํ, คณนาโต อสงฺขิยํ;
นานาวิธํ พหุํ ปุญฺญํ, ตสฺส กมฺมผลา ตโตฯ

‘‘อุปฺปลเสฺสว เม วณฺณา, อภิรูปา สุทสฺสนา;
อิตฺถี สพฺพงฺคสมฺปนฺนา, อภิชาตา ชุตินฺธราฯ

‘‘ปจฺฉิเม ภวสมฺปเตฺต, อชายึ สากิเย กุเล;
นารีสหสฺสปาโมกฺขา, สุโทฺธทนสุตสฺสหํฯ

‘‘นิพฺพินฺทิตฺวา อคาเรหํ, ปพฺพชึ อนคาริยํ;
สตฺตมึ รตฺตึ สมฺปตฺวา, จตุสจฺจํ อปาปุณึฯ

‘‘จีวรปิณฺฑปาตญฺจ, ปจฺจยญฺจ เสนาสนํ;
ปริเมตุํ น สโกฺกมิ, ปิณฺฑปาตสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘ยํ มยฺหํ ปุริมํ กมฺมํ, กุสลํ ชนิตํ มุนิ;
ตุยฺหตฺถาย มหาวีร, ปริจิณฺณํ พหุํ มยาฯ

‘‘เอกตึเส อิโต กเปฺป, ยํ ทานมททึ ตทา;
ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, ปิณฺฑปาตสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘ทุเว คตี ปชานามิ, เทวตฺตํ อถ มานุสํ;
อญฺญํ คตึ น ชานามิ, ปิณฺฑปาตสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘อุเจฺจ กุเล ปชานามิ, ตโย สาเล มหาธเน;
อญฺญํ กุลํ น ชานามิ, ปิณฺฑปาตสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘ภวาภเว สํสริตฺวา, สุกฺกมูเลน โจทิตา;
อมนาปํ น ปสฺสามิ, โสมนสฺสกตํ ผลํฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหมิ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
เจโตปริยญาณสฺส, วสี โหมิ มหามุเนฯ

“ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

“อตฺถธมฺมนิรุตฺตีสุ, ปฏิภาเน ตเถว จ;
ญาณํ มม มหาวีร, อุปฺปนฺนํ ตว สนฺติเกฯ

“กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป…. กตํ พุทฺธสฺส สาสน”นฺติฯ

อรหตฺตํ ปตฺวา ปน สา สยมฺปิ อุทานวเสน ตาเยว คาถา อภาสิ, อิทเมว จสฺสา อญฺญาพฺยากรณํ อโหสีติฯ

อภิรูปนนฺทาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. เชนฺตาเถรีคาถาวณฺณนา

เย อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคาติอาทิกา เชนฺตาย เถริยา คาถาฯ ตสฺสา อตีตํ ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ วตฺถุ อภิรูปนนฺทาวตฺถุสทิสํฯ อยํ ปน เวสาลิยํ ลิจฺฉวิราชกุเล นิพฺพตฺตีติ อยเมว วิเสโสฯ สตฺถารา เทสิตํ ธมฺมํ สุตฺวา เทสนาปริโยสาเน อรหตฺตํ ปตฺวา อตฺตนา อธิคตํ วิเสสํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปีติวเสน –

๒๑. “เย อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคา, มคฺคา นิพฺพานปตฺติยา;
ภาวิตา เต มยา สเพฺพ, ยถา พุเทฺธน เทสิตาฯ

๒๒. “ทิโฏฺฐ หิ เม โส ภควา, อนฺติโมยํ สมุสฺสโย;
วิกฺขีโณ ชาติสํสาโร, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว”ติฯ –

อิมา เทฺว คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **เย อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคา**ติ เย อิเม สติธมฺมวิจยวีริยปีติปสฺสทฺธิสมาธิอุเปกฺขาสงฺขาตา โพธิยา ยถาวุตฺตาย ธมฺมสามคฺคิยา , โพธิสฺส วา พุชฺฌนกสฺส ตํสมงฺคิโน ปุคฺคลสฺส องฺคภูตตฺตา “โพชฺฌงฺคา”ติ ลทฺธนามา สตฺต ธมฺมาฯ **มคฺคา นิพฺพานปตฺติยา**ติ นิพฺพานาธิคมสฺส อุปายภูตาฯ **ภาวิตา เต มยา สเพฺพ, ยถา พุเทฺธน เทสิตา**ติ เต สตฺตตึส โพธิปกฺขิยธมฺมา สเพฺพปิ มยา ยถา พุเทฺธน ภควตา เทสิตา, ตถา มยา อุปฺปาทิตา จ วฑฺฒิตา จฯ

ทิโฏฺฐ หิ เม โส ภควาติ **หิ**-สโทฺท เหตุอโตฺถฯ ยสฺมา โส ภควา ธมฺมกาโย สมฺมาสมฺพุโทฺธ อตฺตนา อธิคตอริยธมฺมทสฺสเนน ทิโฏฺฐ, ตสฺมา อนฺติโมยํ สมุสฺสโยติ โยชนาฯ อริยธมฺมทสฺสเนน หิ พุทฺธา ภควโนฺต อเญฺญ จ อริยา ทิฏฺฐา นาม โหนฺติ, น รูปกายทสฺสนมเตฺตนฯ ยถาห – “โย โข, วกฺกลิ, ธมฺมํ ปสฺสติ, โส มํ ปสฺสตี”ติ (สํ. นิ. ๓.๘๗) จ “สุตฺวา จ โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี”ติ (ม. นิ. ๑.๒๐; สํ. นิ. ๓.๑) จ อาทิฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

เชนฺตาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. สุมงฺคลมาตุเถรีคาถาวณฺณนา

สุมุตฺติกาติอาทิกา สุมงฺคลมาตาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุทฺเธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว กุสลํ อุปจินิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ ทลิทฺทกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา อญฺญตรสฺส นฬการสฺส ทินฺนา ปฐมคพฺเภเยว ปจฺฉิมภวิกํ ปุตฺตํ ลภิฯ ตสฺส **สุมงฺคโล**ติ นามํ อโหสิฯ ตโต ปฏฺฐาย สา **สุมงฺคลมาตา**ติ ปญฺญายิตฺถฯ ยสฺมา ปนสฺสา นามโคตฺตํ น ปากฏํ, ตสฺมา ''อญฺญตรา เถรี ภิกฺขุนี อปญฺญาตา''ติ ปาฬิยํ วุตฺตํฯ โสปิสฺสา ปุตฺโต วิญฺญุตํ ปตฺโต ปพฺพชิตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา **สุมงฺคลตฺเถโร**ติ ปากโฏ อโหสิฯ ตสฺส มาตา ภิกฺขุนีสุ ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี เอกทิวสํ คิหิกาเล อตฺตนา ลทฺธทุกฺขํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา สํเวคชาตา วิปสฺสนํ วฑฺเฒตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา อุทาเนนฺตี –

๒๓. ''สุมุตฺติกา สุมุตฺติกา, สาธุมุตฺติกามฺหิ มุสลสฺส;
อหิริโก เม ฉตฺตกํ วาปิ, อุกฺขลิกา เม เทฑฺฑุภํ วาติฯ

๒๔. ''ราคญฺจ อหํ โทสญฺจ, จิจฺจิฏิ จิจฺจิฏีติ วิหนามิ;
สา รุกฺขมูลมุปคมฺม, 'อโห สุข'นฺติ สุขโต ฌายามี''ติฯ –

อิมา เทฺว คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **สุมุตฺติกา**ติ สุมุตฺตาฯ ก-กาโร ปทปูรณมตฺตํ, สุฏฺฐุ มุตฺตา วตาติ อโตฺถฯ สา สาสเน อตฺตนา ปฏิลทฺธสมฺปตฺตึ ทิสฺวา ปสาทวเสน, ตสฺสา วา ปสํสาวเสน อามเนฺตตฺวา วุตฺตํ ''สุมุตฺติกา สุมุตฺติกา''ติฯ ยํ ปน คิหิกาเล วิเสสโต ชิคุจฺฉติ, ตโต วิมุตฺตึ ทเสฺสนฺตี **''สาธุมุตฺติกามฺหี''**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **สาธุมุตฺติกามฺหี**ติ สมฺมเทว มุตฺตา วต อมฺหิฯ **มุสลสฺสา**ติ มุสลโตฯ อยํ กิร ทลิทฺทภาเวน คิหิกาเล สยเมว มุสลกมฺมํ กโรติ, ตสฺมา เอวมาหฯ **อหิริโก เม**ติ มม สามิโก อหิริโก นิลฺลชฺโช, โส มม น รุจฺจตีติ วจนเสโสฯ ปกติยาว กาเมสุ วิรตฺตจิตฺตตาย กามาธิมุตฺตานํ ปวตฺตึ ชิคุจฺฉนฺตี วทติฯ **ฉตฺตกํ วาปี**ติ ชีวิตเหตุเกน กรียมานํ ฉตฺตกมฺปิ เม น รุจฺจตีติ อโตฺถฯ วา-สโทฺท อวุตฺตสมุจฺจยโตฺถ, เตน เปฬาจงฺโกฏกาทึ สงฺคณฺหาติฯ เวฬุทณฺฑาทีนิ คเหตฺวา ทิวเส ทิวเส ฉตฺตาทีนํ กรณวเสน ทุกฺขชีวิตํ ชิคุจฺฉนฺตี วทติฯ ''อหิตโก เม วาโต วาตี''ติ เกจิ วตฺวา อหิตโก ชราวโห คิหิกาเล มม สรีเร วาโต วายตีติ อตฺถํ วทนฺติฯ อปเร ปน ''อหิตโก ปเรสํ ทุคฺคนฺธตโร จ มม สรีรโต วาโต วายตี''ติ อตฺถํ วทนฺติฯ **อุกฺขลิกา เม เทฑฺฑุภํ วาตี**ติ เม มม ภตฺตปจนภาชนํ จิรปาริวาสิกภาเวน อปริสุทฺธตาย อุทกสปฺปคนฺธํ วายติ, ตโต อหํ สาธุมุตฺติกามฺหีติ โยชนาฯ

ราคญฺจ อหํ โทสญฺจ, จิจฺจิฏิ จิจฺจิฏีติ วิหนามีติ อหํ กิเลสเชฏฺฐกํ ราคญฺจ โทสญฺจ จิจฺจิฏิ จิจฺจิฏีติ อิมินา สเทฺทน สทฺธึ วิหนามิ วินาเสมิ, ปชหามีติ อโตฺถฯ สา กิร อตฺตโน สามิกํ ชิคุจฺฉนฺตี เตน ทิวเส ทิวเส ผาลิยมานานํ สุกฺขานํ เวฬุทณฺฑาทีนํ สทฺทํ ครหนฺตี ตสฺส ปหานํ ราคโทสปหาเนน สมํ กตฺวา อโวจฯ **สา รุกฺขมูลมุปคมฺมา**ติ สา อหํ สุมงฺคลมาตา วิวิตฺตํ รุกฺขมูลํ อุปสงฺกมิตฺวาฯ **สุขโต ฌายามี**ติ สุขนฺติ ฌายามิ, กาเลน กาลํ สมาปชฺชนฺตี ผลสุขํ นิพฺพานสุขญฺจ ปฏิสํเวทิยมานา ผลชฺฌาเนน ฌายามีติ อโตฺถฯ **อโห สุข**นฺติ อิทํ ปนสฺสา สมาปตฺติโต ปจฺฉา ปวตฺตมนสิการวเสน วุตฺตํ, ปุพฺพาโภควเสนาติปิ ยุชฺชเตวฯ

สุมงฺคลมาตุเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. อฑฺฒกาสิเถรีคาถาวณฺณนา

ยาว กาสิชนปโทติอาทิกา อฑฺฒกาสิยา เถริยา คาถาฯ อยํ กิร กสฺสปสฺส ทสพลสฺส กาเล กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา ภิกฺขุนีนํ สนฺติกํ คนฺตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสทฺธา ปพฺพชิตฺวา ภิกฺขุนิสีเล ฐิตํ อญฺญตรํ ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺตํ ขีณาสวเตฺถรึ คณิกาวาเทน อโกฺกสิตฺวา, ตโต จุตา นิรเย ปจฺจิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท กาสิกรเฏฺฐ อุฬารวิภเว เสฏฺฐิกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วุทฺธิปฺปตฺตา ปุเพฺพ กตสฺส วจีทุจฺจริตสฺส นิสฺสเนฺทน ฐานโต ปริภฏฺฐา คณิกา อโหสิฯ นาเมน **อฑฺฒกาสี** นามฯ ตสฺสา ปพฺพชฺชา จ ทูเตน อุปสมฺปทา จ **ขนฺธเก** อาคตาเยวฯ วุตฺตเญฺหตํ –

> เตน โข ปน สมเยน อฑฺฒกาสี คณิกา ภิกฺขุนีสุ ปพฺพชิตา โหติฯ สา จ สาวตฺถึ คนฺตุกามา โหติ ‘‘ภควโต สนฺติเก อุปสมฺปชฺชิสฺสามี’’ติฯ อโสฺสสุํ โข ธุตฺตา – ‘‘อฑฺฒกาสี กิร คณิกา สาวตฺถึ คนฺตุกามา’’ติฯ เต มเคฺค ปริยุฏฺฐึสุฯ อโสฺสสิ โข อฑฺฒกาสี คณิกา ‘‘ธุตฺตา กิร มเคฺค ปริยุฏฺฐิตา’’ติฯ ภควโต สนฺติเก ทูตํ ปาเหสิ – ‘‘อหญฺหิ อุปสมฺปชฺชิตุกามา, กถํ นุ โข มยา ปฏิปชฺชิตพฺพ’’นฺติ? อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ทูเตนปิ อุปสมฺปาเทตุ’’นฺติ (จูฬว. ๔๓๐)ฯ

เอวํ ลทฺธูปสมฺปทา ปน วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๔.๑๖๘-๑๘๓) –

> ‘‘อิมมฺหิ ภทฺทเก กเปฺป, พฺรหฺมพนฺธุ มหายโส;
> กสฺสโป นาม โคเตฺตน, อุปฺปชฺชิ วทตํ วโรฯ
>
> ‘‘ตทาหํ ปพฺพชิตฺวาน, ตสฺส พุทฺธสฺส สาสเน;
> สํวุตา ปาติโมกฺขมฺหิ, อินฺทฺริเยสุ จ ปญฺจสุฯ
>
> ‘‘มตฺตญฺญุนี จ อสเน, ยุตฺตา ชาคริเยปิ จ;
> วสนฺตี ยุตฺตโยคาหํ, ภิกฺขุนึ วิคตาสวํฯ
>
> ‘‘อโกฺกสึ ทุฏฺฐจิตฺตาหํ, คณิเกติ ภณึ ตทา;
> เตน ปาเปน กเมฺมน, นิรยมฺหิ อปจฺจิสํฯ
>
> ‘‘เตน กมฺมาวเสเสน, อชายึ คณิกากุเล;
> พหุโสว ปราธีนา, ปจฺฉิมาย จ ชาติยํฯ
>
> ‘‘กาสีสุ เสฏฺฐิกุลชา, พฺรหฺมจารีพเลนหํ;
> อจฺฉรา วิย เทเวสุ, อโหสึ รูปสมฺปทาฯ
>
> ‘‘ทิสฺวาน ทสฺสนียํ มํ, คิริพฺพชปุรุตฺตเม;
> คณิกเตฺต นิเวเสสุํ, อโกฺกสนพเลน เมฯ
>
> ‘‘สาหํ สุตฺวาน สทฺธมฺมํ, พุทฺธเสฏฺฐน เทสิตํ;
> ปุพฺพวาสนสมฺปนฺนา, ปพฺพชึ อนคาริยํฯ
>
> ‘‘ตทูปสมฺปทตฺถาย, คจฺฉนฺตี ชินสนฺติกํ;

มเคฺค ธุเตฺต ฐิเต สุตฺวา, ลภึ ทูโตปสมฺปทํฯ

‘‘สพฺพกมฺมํ ปริกฺขีณํ, ปุญฺญํ ปาปํ ตเถว จ;
สพฺพสํสารมุตฺติณฺณา , คณิกตฺตญฺจ เขปิตํฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหมิ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
เจโตปริยญาณสฺส, วสี โหมิ มหามุเนฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

‘‘อตฺถธมฺมนิรุตฺตีสุ, ปฏิภาเน ตเถว จ;
ญาณํ มม มหาวีร, อุปฺปนฺนํ ตว สนฺติเกฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ (อป. เถรี ๒.๔.๑๖๘-๑๘๓);

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อุทานวเสน –

๒๕. ‘‘ยาว กาสิชนปโท, สุโงฺก เม ตตฺตโก อหุ;
ตํ กตฺวา เนคโม อคฺฆํ, อเฑฺฒนคฺฆํ ฐเปสิ มํฯ

๒๖. ‘‘อถ นิพฺพินฺทหํ รูเป, นิพฺพินฺทญฺจ วิรชฺชหํ;
มา ปุน ชาติสํสารํ, สนฺธาเวยฺยํ ปุนปฺปุนํ;
ติโสฺส วิชฺชา สจฺฉิกตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **ยาว กาสิชนปโท, สุโงฺก เม ตตฺตโก อหุ**ติ กาสีสุ ชนปเทสุ ภโว สุโงฺก กาสิชนปโท, โส ยาว ยตฺตโก, ตตฺตโก มยฺหํ สุโงฺก อหุ อโหสิฯ กิตฺตโก ปน โสติ? สหสฺสมโตฺตฯ กาสิรเฎฺฐ กิร ตทา สุงฺกวเสน เอกทิวสํ รโญฺญ อุปฺปชฺชนกอาโย อโหสิ สหสฺสมโตฺต, อิมายปิ ปุริสานํ หตฺถโต เอกทิวสํ ลทฺธธนํ ตตฺตกํฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ยาว กาสิชนปโท, สุโงฺก เม ตตฺตโก อหู’’ติฯ สา ปน กาสิสุงฺกปริมาณตาย **กาสี**ติ สมญฺญํ ลภิฯ ตตฺถ เยภุเยฺยน มนุสฺสา สหสฺสํ ทาตุํ อสโกฺกนฺตา ตโต อุปฑฺฒํ ทตฺวา ทิวสภาคเมว รมิตฺวา คจฺฉนฺติ, เตสํ วเสนายํ **อฑฺฒกาสี**ติ ปญฺญายิตฺถฯ เตน วุตฺตํ – **‘‘ตํ กตฺวา เนคโม อคฺฆํ, อเฑฺฒนคฺฆํ ฐเปสิ ม’’**นฺติฯ ตํ ปญฺจสตมตฺตํ ธนํ อคฺฆํ กตฺวา เนคโม นิคมวาสิชโน อิตฺถิรตนภาเวน อนคฺฆมฺปิ สมานํ อเฑฺฒน อคฺฆํ นิมิตฺตํ อฑฺฒกาสีติ สมญฺญาวเสน มํ ฐเปสิ, ตถา มํ โวหรีติ อโตฺถฯ

อถ นิพฺพินฺทหํ รูเปติ เอวํ รูปูปชีวินี หุตฺวา ฐิตาฯ อถ ปจฺฉา สาสนํ นิสฺสาย รูเป อหํ นิพฺพินฺทึ ‘‘อิติปิ รูปํ อนิจฺจํ, อิติปิทํ รูปํ ทุกฺขํ, อสุภ’’นฺติ ปสฺสนฺตี ตตฺถ อุกฺกณฺฐึฯ **นิพฺพินฺทญฺจ วิรชฺชห**นฺติ นิพฺพินฺทนฺตี จาหํ ตโต ปรํ วิราคํ อาปชฺชึฯ นิพฺพินฺทคฺคหเณน เจตฺถ ตรุณวิปสฺสนํ ทเสฺสติ, วิราคคฺคหเณน พลววิปสฺสนํฯ ‘‘นิพฺพินฺทโนฺต วิรชฺชติ วิราคา วิมุจฺจตี’’ติ หิ วุตฺตํฯ **มา ปุน ชาติสํสารํ, สนฺธาเวยฺยํ ปุนปฺปุน**นฺติ อิมินา นิพฺพินฺทนวิรชฺชนาการ นิทเสฺสติฯ **ติโสฺส วิชฺชา**ติอาทินา เตสํ มตฺถกปฺปตฺตึ, ตํ วุตฺตนยเมวฯ

อฑฺฒกาสิเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. จิตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา

กิญฺจาปิ โขมฺหิ กิสิกาติอาทิกา จิตฺตาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี อิโต จตุนฺนวุติกปฺเป จนฺทภาคาย นทิยา ตีเร กินฺนรโยนิยํ นิพฺพตฺติฯ สา เอกทิวสํ เอกํ ปเจฺจกพุทฺธํ รุกฺขมูเล นิสินฺนํ ทิสฺวา ปสนฺนมานสา นฬปุปฺเผหิ ปูชํ กตฺวา วนฺทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ สา เตน ปุญฺญกมฺเมน เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคเห คหปติมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา สตฺถุ ราชคหปฺปเวสเน ปฏิลทฺธสทฺธา ปชฺฉา มหาปชาปติโคตมิยา สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา มหลฺลิกากาเล คิชฺฌกูฏปพฺพตํ อภิรุหิตฺวา สมณธมฺมํ กโรนฺตี วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** –

‘‘จนฺทภาคานทีตีเร , อโหสึ กินฺนรี ตทา;
อทฺทสํ วิรชํ พุทฺธํ, สยมฺภุํ อปราชิตํฯ

‘‘ปสนฺนจิตฺตา สุมนา, เวทชาตา กตญฺชลี;
นฬมาลํ คเหตฺวาน, สยมฺภุํ อภิปูชยึฯ

‘‘เตน กมฺเมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา กินฺนรีเทหํ, อคจฺฉึ ติทสํ คตึฯ

‘‘ฉตฺตึสเทวราชูนํ, มเหสิตฺตมการยึ;
ทสนฺนํ จกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตมการยึ;
สํเวเชตฺวาน เม จิตฺตํ, ปพฺพชึ อนคาริยํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ, ภวา สเพฺพ สมูหตา;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

‘‘จตุนฺนวุติโต กเปฺป, ยํ ปุปฺผมภิปูชยึ;
ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, ปุปฺผปูชายิทํ ผลํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ
สา ปน อรหตฺตํ ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา –

๒๗. ‘‘กิญฺจาปิ โขมฺหิ กิสิกา, คิลานา พาฬฺหทุพฺพลา;
ทณฺฑโมลุพฺภ คจฺฉามิ, ปพฺพตํ อภิรูหิยฯ

๒๘. ‘‘สงฺฆาฏึ นิกฺขิปิตฺวาน, ปตฺตกญฺจ นิกุชฺชิย;
เสเล ขมฺภสิมตฺตานํ, ตโมขนฺธํ ปทาลิยา’’ติฯ –

อิมา เทฺว คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **กิญฺจาปิ โขมฺหิ กิสิกา**ติ ยทิปิ อหํ ชราชิณฺณา อปฺปมํสโลหิตภาเวน กิสสรีรา อมฺหิฯ **คิลานา พาฬฺหทุพฺพลา**ติ ธาตุวาทิวิการเรน คิลานา, เตเนว เคลเญฺญน อติวิย ทุพฺ

พลาฯ **ทณฺฑโมลุพฺภ คจฺฉามี**ติ ยตฺถ กตฺถจิ คจฺฉนฺตี กตฺตรยฏฺฐึ อาลมฺพิตฺวาว คจฺฉามิฯ **ปพฺพตํ อภิรูหิยา**ติ เอวํ ภูตาปิ วิเวกกามตาย คิชฺฌกูฏปพฺพตํ อภิรุหิตฺวาฯ

สงฺฆาฏึ นิกฺขิปิตฺวานาติ สนฺตรุตฺตรา เอว หุตฺวา ยถาสํหตํ อํเส ฐปิตํ สงฺฆาฏึ หตฺถปาเส ฐเปตฺวาฯ **ปตฺตกญฺจ นิกุชฺชิยา**ติ มยฺหํ วลญฺชนมตฺติกาปตฺตํ อโธมุขํ กตฺวา เอกมนฺต ฐเปตฺวาฯ **เสเล ขเมฺภสิมตฺตานํ, ตโมขนฺธํ ปทาลิยา**ติ ปพฺพเต นิสินฺนา อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา อปทาลิตปุพฺพํ โมหกฺขนฺธํ ปทาเลตฺวา, เตเนว จ โมหกฺขนฺธปทาลเนน อตฺตานํ อตฺตภาวํ ขเมฺภสึ, มม สนฺตานํ อายตึ อนุปฺปตฺติธมฺมตาปาทเนน วิกฺขเมฺภสินฺติ อโตฺถฯ

จิตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. เมตฺติกาเถรีคาถาวณฺณนา

กิญฺจาปิ โขมฺหิ ทุกฺขิตาติอาทิกา เมตฺติกาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ ปุญฺญํ อุปจินนฺตี สิทฺธตฺถสฺส ภควโต กาเล คหปติกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา สตฺถุ เจติเย รตเนน ปฏิมณฺฑิตาย เมขลาย ปูชํ อกาสิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคเห พฺราหฺมณมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติฯ เสสํ อนนฺตเร วุตฺตสทิสํฯ อยํ ปน ปฏิภาคกูฏํ อภิรุหิตฺวา สมณธมฺมํ กโรนฺตี วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๑.๒๐-๒๕) –

> ‘‘สิทฺธตฺถสฺส ภควโต, ถูปการาปิกา อหุํ;
> เมขลิกา มยา ทินฺนา, นวกมฺมาย สตฺถุโนฯ
>
> ‘‘นิฏฺฐิเต จ มหาถูเป, เมขลํ ปุนทาสหํ;
> โลกนาถสฺส มุนิโน, ปสนฺนา เสหิ ปาณิภิฯ
>
> ‘‘จตุนฺนวุติโต กเปฺป, ยํ เมขลมทํ ตทา;
> ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, ถูปการสฺสิทํ ผลํฯ
>
> ‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

> **๒๙**. ‘‘กิญฺจาปิ โขมฺหิ ทุกฺขิตา, ทุพฺพลา คตโยพฺพนา;
> ทณฺฑโมลุพฺภ คจฺฉามิ, ปพฺพตํ อภิรูหิยฯ
>
> **๓๐**. ‘‘นิกฺขิปิตฺวาน สงฺฆาฏึ, ปตฺตกญฺจ นิกุชฺชิย;
> นิสินฺนา จมฺหิ เสลมฺหิ, อถ จิตฺตํ วิมุจฺจิ เม;
> ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ –

อิมา เทฺว คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **ทุกฺขิตา**ติ โรคาภิภเวน ทุกฺขิตา สญฺชาตทุกฺขา ทุกฺขปฺปตฺตาฯ **ทุพฺพลา**ติ ตาย เจว ทุกฺขปฺปตฺติยา, ชราชิณฺณตาย จ พลวิรหิตาฯ เตนาห **‘‘คตโยพฺพนา’’**ติ, อทฺธคตาติ อโตฺถฯ

อถ จิตฺตํ วิมุจฺจิ เมติ เสลมฺหิ ปาสาเณ นิสินฺนา จมฺหิ, อถ ตทนนฺตรํ วีริยสมตาย สมฺม เทว โยชิตตฺตา มคฺคปฏิปาฏิยา สเพฺพหิปิ อาสเวหิ มม จิตฺตํ วิมุจฺจิฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

เมตฺติกาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. มิตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา

จาตุทฺทสึ ปญฺจทสินฺติอาทิกา อปราย มิตฺตาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี วิปสฺสิสฺส ภควโต กาเล ขตฺติยกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา พนฺธุมสฺส รโญฺญ อเนฺตปุริกา หุตฺวา วิปสฺสิสฺส ภควโต สาวิกํ เอกํ ขีณาสวเตฺถรึ ทิสฺวา ปสนฺนมานสา หุตฺวา ตสฺสา หตฺถโต ปตฺตํ คเหตฺวา ปณีตสฺส ขาทนียโภชนียสฺส ปูเรตฺวา มหเคฺฆน สาฏกยุเคน สทฺธึ อทาสิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท กปิลวตฺถุสฺมึ สกฺยราชกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสทฺธา อุปาสิกา อโหสิฯ สา อปรภาเค มหาปชาปติโคตมิยา สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา กตปุพฺพกิจฺจา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๑.๔๖-๕๙) –

‘‘นคเร พนฺธุมติยา, พนฺธุมา นาม ขตฺติโย;
ตสฺส รโญฺญ อหุํ ภริยา, เอกชฺฌํ จารยามหํฯ

‘‘รโหคตา นิสีทิตฺวา, เอวํ จิเนฺตสหํ ตทา;
อาทาย คมนียญฺหิ, กุสลํ นตฺถิ เม กตํฯ

‘‘มหาภิตาปํ กฏุกํ, โฆรรูปํ สุทารุณํ;
นิรยํ นูน คจฺฉามิ, เอตฺถ เม นตฺถิ สํสโยฯ

‘‘ราชานํ อุปสงฺกมฺม, อิทํ วจนมพฺรวึ;
เอกํ เม สมณํ เทหิ, โภชยิสฺสามิ ขตฺติยฯ

‘‘อทาสิ เม มหาราชา, สมณํ ภาวิตินฺทฺริยํ;
ตสฺส ปตฺตํ คเหตฺวาน, ปรมเนฺนน ปูรยึฯ

‘‘ปูรยิตฺวา ปรมนฺนํ, คนฺธาเลปํ อกาสหํ;
ชาเลน ปิทหิตฺวาน, วตฺถยุเคน ฉาทยึฯ

‘‘อารมฺมณํ มมํ เอตํ, สรามิ ยาวชีวิตํ;
ตตฺถ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘ตึสานํ เทวราชูนํ, มเหสิตฺตมการยึ;
มนสา ปตฺถิตํ มยฺหํ, นิพฺพตฺตติ ยถิจฺฉิตํฯ

‘‘วีสานํ จกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตมการยึ;
โอจิตตฺตาว หุตฺวาน, สํสรามิ ภเวสฺวหํฯ

‘‘สพฺพพนฺธนมุตฺตาหํ , อเปตา เม อุปาทิกา;

สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

‘‘เอกนวุติโต กปฺป, ยํ ทานมททึ ตทา;
ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, ปิณฺฑปาตสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป…. กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ (อป. เถรี ๒.๑.๔๖-๕๙);

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปีติโสมนสฺสชาตา อุทานวเสน –

๓๑. ‘‘จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ, ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี;
ปาฏิหาริยปกฺขญฺจ, อฏฺฐงฺคสุสมาคตํฯ

๓๒. ‘‘อุโปสถํ อุปาคจฺฉึ, เทวกายาภินนฺทินี;
สาชฺช เอเกน ภตฺเตน, มุณฺฑา สงฺฆาฏิปารุตา;
เทวกายํ น ปตฺเถหํ, วิเนยฺย หทเย ทร’’นฺติฯ – อิมา เทฺว คาถา อภาสิ;

ตตฺถ **จาตุทฺทสึ ปญฺจทสิ**นฺติ จตุทฺทสนฺนํ ปูรณี จาตุทฺทสี, ปญฺจทสนฺนํ ปูรณี ปญฺจทสี, ตํ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสิญฺจ, ปกฺขสฺสาติ สมฺพนฺโธฯ อจฺจนฺตสํโยเค เจตํ อุปโยควจนํฯ **ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี,** ตญฺจาติ โยชนาฯ **ปาฏิหาริยปกฺขญฺจา**ติ ปริหรณกปกฺขญฺจ จาตุทฺทสีปญฺจทสีอฏฺฐมีนํ ยถากฺกมํ อาทิโต อนฺตโต วา ปเวสนิคฺคมวเสน อุโปสถสีลสฺส ปริหริตพฺพปกฺขญฺจ เตรสีปาฏิปทสตฺตมีนวมีสุ จาติ อโตฺถฯ **อฏฺฐงฺคสุสมาคต**นฺติ ปาณาติปาตา เวรมณิอาทีหิ อฏฺฐหิ องฺเคหิ สุฏฺฐุ สมนฺนาคตํฯ **อุโปสถํ อุปาคจฺฉิ**นฺติ อุปวาสํ อุปคมึ, อุปวสินฺติ อโตฺถฯ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ –

‘‘ปาณํ น หเน น จาทินฺนมาทิเย, มุสา น ภาเส น จ มชฺชโป สิยา;
อพฺรหฺมจริยา วิรเมยฺย เมถุนา, รตฺตึ น ภุเญฺชยฺย วิกาลโภชนํฯ

‘‘มาลํ น ธาเร น จ คนฺธมาจเร, มเญฺจ ฉมายํ ว สเยถ สนฺถเต;
เอตญฺหิ อฏฺฐงฺคิกมาหุโปสถํ, พุเทฺธน ทุกฺขนฺตคุนา ปกาสิต’’นฺติฯ (สุ. นิ. ๔๐๒-๔๐๓);

เทวกายาภินนฺทินีติ ตตฺรูปปตฺติอากงฺขาวเสน จาตุมหาราชิกาทึ เทวกายํ อภิปเตฺถนฺตี อุโปสถํ อุปาคจฺฉินฺติ โยชนาฯ **สาชฺช เอเกน ภตฺตนา**ติ สา อหํ อชฺช อิมสฺมิํเยว ทิวเส เอเกน ภตฺตโภชนกฺขเณนฯ **มุณฺฑา สงฺฆาฏิปารุตา**ติ มุณฺฑิตเกสา สงฺฆาฏิปารุตสรีรา จ หุตฺวา ปพฺพชิตาติ อโตฺถฯ **เทวกายํ น ปเตฺถห**นฺติ อคฺคมคฺคสฺส อธิคตตฺตา กญฺจิ เทวนิกายํ อหํ น ปตฺถเยฯ เตเนวาห – **‘‘วิเนยฺย หทเย ทร’’**นฺติ, จิตฺตคตํ กิเลสทรถํ สมุเจฺฉทวเสน วิเนตฺวาติ อโตฺถฯ อิทเมว จสฺสา อญฺญาพฺยากรณํ อโหสิฯ

มิตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อภยมาตุเถรีคาถาวณฺณนา

อุทฺธํ ปาทตลาติอาทิกา อภยมาตาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว ปุญฺญานิ อุปจินนฺตี ติสฺสสฺส ภควโต กาเล กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺ

วา เอกทิวสํ สตฺถารํ ปิณฺฑาย จรนฺตํ ทิสฺวา ปสนฺนมานสา ปตฺตํ คเหตฺวา กฏจฺฉุมตฺตํ ภิกฺขํ อทาสิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ตาทิเสน กมฺมนิสฺสเนฺทน อุเชฺชนิยํ ปทุมวตี นาม นครโสภิณี อโหสิฯ ราชา พิมฺพิสาโร ตสฺสา รูปสมฺปตฺติอาทิเก คุเณ สุตฺวา ปุโรหิตสฺส อาจิกฺขิ – ‘‘อุเชฺชนิยํ กิร ปทุมวตี นาม คณิกา อโหสิ, ตมหํ ทฏฺฐุกาโมมฺหี’’ติฯ ปุโรหิโต ‘‘สาธุ, เทวา’’ติ มนฺตพเลน **กุมฺภีรํ** นาม ยกฺขํ อาวเหตฺวา ยกฺขานุภาเวน ราชานํ ตาวเทว อุเชฺชนีนครํ เนสิฯ ราชา ตาย สทฺธึ เอกรตฺตึ สํวาสํ กเปฺปสิฯ สา เตน คพฺภํ คณฺหิฯ รโญฺญ จ อาโรเจสิ – ‘‘มม กุจฺฉิยํ คโพฺภ ปติฏฺฐิโต’’ติฯ ตํ สุตฺวา ราชา นํ ‘‘สเจ ปุโตฺต ภเวยฺย, วเฑฺฒตฺวา มมํ ทเสฺสหี’’ติ วตฺวา นามมุทฺทิกํ ทตฺวา อคมาสิฯ สา ทสมาสจฺจเยน ปุตฺตํ วิชายิตฺวา นามคฺคหณทิวเส **อภโย**ติ นามํ อกาสิฯ ปุตฺตญฺจ สตฺตวสฺสิกกาเล ‘‘ตว ปิตา พิมฺพิสารมหาราชา’’ติ รโญฺญ สนฺติกํ ปหิณิฯ ราชา ตํ ปุตฺตํ ปสฺสิตฺวา ปุตฺตสิเนหํ ปฏิลภิตฺวา กุมารกปริหาเรน วเฑฺฒสิฯ ตสฺส สทฺธาปฏิลาโภ ปพฺพชฺชา วิเสสาธิคโม จ เหฏฺฐา อาคโตเยวฯ ตสฺส มาตา อปรภาเค ปุตฺตสฺส อภยเตฺถรสฺส สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสทฺธา ภิกฺขุนีสุ ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี นจิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๑.๖๐-๗๐) –

‘‘ปิณฺฑจารํ จรนฺตสฺส, ติสฺสนามสฺส สตฺถุโน;
กฏจฺฉุภิกฺขํ ปคฺคยฺห, พุทฺธเสฏฺฐสฺสทาสหํฯ

‘‘ปฏิคฺคเหตฺวา สมฺพุโทฺธ, ติโสฺส โลกคฺคนายโก;
วีถิยา สณฺฐิโต สตฺถา, อกา เม อนุโมทนํฯ

‘‘กฏจฺฉุภิกฺขํ ทตฺวาน, ตาวตึสํ คมิสฺสสิ;
ฉตฺตึสเทวราชูนํ, มเหสิตฺตํ กริสฺสสิฯ

‘‘ปญฺญาสํ จกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตํ กริสฺสสิ;
มนสา ปตฺถิตํ สพฺพํ, ปฏิลจฺฉสิ สพฺพทาฯ

‘‘สมฺปตฺตึ อนุโภตฺวาน, ปพฺพชิสฺสสิ กิญฺจนา;
สพฺพาสเว ปริญฺญาย, นิพฺพายิสฺสสินาสวาฯ

‘‘อิทํ วตฺวาน สมฺพุโทฺธ, ติโสฺส โลกคฺคนายโก;
นภํ อพฺภุคฺคมี วีโร, หํสราชาว อมฺพเรฯ

‘‘สุทินฺนํ เม ทานวรํ, สุยิฏฺฐา ยาคสมฺปทา;
กฏจฺฉุภิกฺขํ ทตฺวาน, ปตฺตาหํ อจลํ ปทํฯ

‘‘เทฺวนวุเต อิโต กเปฺป, ยํ ทานมททึ ตทา;
ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, ภิกฺขาทานสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปุเตฺตน อภยเตฺถเรน ธมฺมํ กเถเนฺตน โอวาทวเสน ยา คาถา ภาสิตา, อุทานวเสน สยมฺปิ ตา เอว ปจฺจุทาหรนฺตี –

๓๓. ‘‘อุทฺธํ ปาทตลา อมฺม, อโธ เว เกสมตฺถกา;

ปจฺจเวกฺขสฺสุมํ กายํ, อสุจึ ปูติคนฺธิกํฯ

๓๔. ‘‘เอวํ วิหรมานาย, สพฺพ ราโค สมูหโต;
ปริฬาโห สมุจฺฉินฺโน, สีติภูตามฺหิ นิพฺพุตา’’ติฯ – อาห;

ตตฺถ ปฐมคาถาย ตาว อยํ สงฺเขปโตฺถ – **อมฺม** ปทุมวติ, ปาทตลโต อุทฺธํ เกสมตฺถกโต อโธ นานปฺปการอสุจิปูริตาย **อสุจึ** สพฺพกาลํ ปูติคนฺธวายนโต **ปูติคนฺธิกํ,** อิมํ กุจฺฉิตานํ อายตนตาย **กายํ** สรีรํ ญาณจกฺขุนา ปจฺจเวกฺขสฺสูติฯ อยญฺหิ ตสฺสา ปุเตฺตน โอวาททานวเสน ภาสิตา คาถาฯ

สา ตํ สุตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวา อุทาเนนฺตี อาจริยปูชาวเสน ตเมว คาถํ ปฐมํ วตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ กเถนฺตี **‘‘เอวํ วิหรมานายา’’**ติ ทุติยํ คาถมาหฯ

ตตฺถ **เอวํ วิหรมานายา**ติ เอวํ มม ปุเตฺตน อภยเตฺถเรน ‘‘อุทฺธํ ปาทตลา’’ติอาทินา ทินฺนฺน โอวาเท ฐตฺวา สพฺพกายํ อสุภโต ทิสฺวา เอกคฺคจิตฺตา ตตฺถ ภูตุปาทายเภเท รูปธมฺเม ตปฺปฏิพเทฺธ เวทนาทิเก อรูปธมฺเม ปริคฺคเหตฺวา ตตฺถ ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา อนิจฺจานุปสฺสนาทิวเสน วิหรมานายฯ **สโพฺพ ราโค สมูหโต**ติ วุฏฺฐานคามินิวิปสฺสนาย มเคฺคน ฆฏิตาย มคฺคปฏิปาฏิยา อคฺคมเคฺคน สโพฺพ ราโค มยา สมูหโต สมุคฺฆาฏิโตฯ **ปริฬาโห สมุจฺฉิโนฺน**ติ ตโต เอว สโพฺพ กิเลสปริฬาโห สมฺมเทว อุจฺฉิโนฺน, ตสฺส จ สมุจฺฉินฺนตฺตา เอว **สีติภูตา** สอุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา นิพฺพุตา อมฺหีติฯ

อภยมาตุเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. อภยาเถรีคาถาวณฺณนา

อภเย ภิทุโร กาโยติอาทิกา อภยเตฺถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ ปุญฺญํ อุปจินนฺตี สิขิสฺส ภควโต กาเล ขตฺติยมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา **อรุณ**รโญฺญ อคฺคมเหสี อโหสิฯ ราชา ตสฺสา เอกทิวสํ คนฺธสมฺปนฺนานิ สตฺต อุปฺปลานิ อทาสิฯ สา ตานิ คเหตฺวา ‘‘กึ เม อิเมหิ ปิฬนฺธเนฺตหิฯ ยนฺนูนาหํ อิเมหิ ภควนฺตํ ปูเชสฺสามี’’ติ จิเนฺตตฺวา นิสีทิฯ ภควา จ ภิกฺขาจารเวลายํ ราชนิเวสนํ ปาวิสิ ฯ สา ภควนฺตํ ทิสฺวา ปสนฺนมานสา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา เตหิ ปุเปฺผหิ ปูเชตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท อุเชฺชนิยํ กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา อภยมาตุสหายิกา หุตฺวา ตาย ปพฺพชิตาย ตสฺสา สิเนเหน สยมฺปิ ปพฺพชิตฺวา ตาย สทฺธึ ราชคเห วสมานา เอกทิวสํ อสุภทสฺสนตฺถํ สีตวนํ อคมาสิฯ สตฺถา คนฺธกุฏิยํ นิสิโนฺนว ตสฺสา อนุภูตปุพฺพํ อารมฺมณํ ปุรโต กตฺวา ตสฺสา อุทฺธุมาตกาทิภาวํ ปกาเสสิฯ ตํ ทิสฺวา สํเวคมานสา อฏฺฐาสิฯ สตฺถา โอภาสํ ผริตฺวา ปุรโต นิสิโนฺน วิย อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา –

๓๕. ‘‘อภเย ภิทุโร กาโย, ยตฺถ สตฺตา ปุถุชฺชนา;
นิกฺขิปิสฺสามิมํ เทหํ, สมฺปชานา สตีมตีฯ

๓๖. ‘‘พหูหิ ทุกฺขธเมฺมหิ, อปฺปมาทรตาย เม;
ตณฺหกฺขโย อนุปฺปโตฺต, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ สา คาถาปริโยสาเน อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๑.๗๑-๙๐) –

‘‘นคเร อรุณวติยา, อรุโณ นาม ขตฺติโย;
ตสฺส รโญฺญ อหุํ ภริยา, วาริตํ วารยามหํฯ

‘‘สตฺตมาลํ คเหตฺวาน, อุปฺปลา เทวคนฺธิกา;
นิสชฺช ปาสาทวเร, เอวํ จินฺเตสิ ตาวเทฯ

‘‘กึ เม อิมาหิ มาลาหิ, สิรสาโรปิตาหิ เม;
วรํ เม พุทฺธเสฏฺฐสฺส, ญาณมฺหิ อภิโรปิตํฯ

‘‘สมฺพุทฺธํ ปฏิมาเนนฺตี, ทฺวาราสเนฺน นิสีทหํ;
ยทา เอหิติ สมฺพุโทฺธ, ปูชยิสฺสํ มหามุนิํฯ

‘‘กกุโธ วิลสโนฺตว, มิคราชาว เกสรี;
ภิกฺขุสเงฺฆน สหิโต, อาคจฺฉิ วีถิยา ชิโนฯ

‘‘พุทฺธสฺส รํสิํ ทิสฺวาน, หฏฺฐา สํวิคฺคมานสา;
ทฺวารํ อวาปุริตฺวาน, พุทฺธเสฏฺฐมปูชยิํฯ

‘‘สตฺต อุปฺปลปุปฺผานิ, ปริกิณฺณานิ อมฺพเร;
ฉทิํ กโรนฺต พุทฺธสฺส, มตฺถเก ธารยนฺติ เตฯ

‘‘อุทคฺคจิตฺตา สุมนา, เวทชาตา กตญฺชลี;
ตตฺถ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา, ตาวติํสมคจฺฉหํฯ

‘‘มหาเนลสฺส ฉาทนํ, ธาเรนฺติ มม มุทฺธนิ;
ทิพฺพคนฺธํ ปวายามิ, สตฺตุปฺปลสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘กทาจิ นียมานาย, ญาติสเงฺฆน เม ตทา;
ยาวตา ปริสา มยฺหํ, มหาเนลํ ธรียติฯ

‘‘สตฺตติ เทวราชูนํ, มเหสิตฺตมการยิํ;
สพฺพตฺถ อิสฺสรา หุตฺวา, สํสรามิ ภวาภเวฯ

‘‘เตสฏฺฐิ จกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตมการยิํ;
สเพฺพ มมนุวตฺตนฺติ, อาเทยฺยวจนา อหุํฯ

‘‘อุปฺปลเสฺสว เม วโณฺณ, คโนฺธ เจว ปวายติ;
ทุพฺพณฺณิยํ น ชานามิ, พุทฺธปูชายิทํ ผลํฯ

‘‘อิทฺธิปาเทสุ กุสลา, โพชฺฌงฺคภาวนารตา;
อภิญฺญาปารมิปฺปตฺตา, พุทฺธปูชายิทํ ผลํฯ

‘‘สติปฏฺฐานกุสลา, สมาธิฌานโคจรา;
สมฺมปฺปธานมนุยุตฺตา, พุทฺธปูชายิทํ ผลํฯ

‘‘วีริยํ เม ธุรโธรยฺหํ, โยคเกฺขมาธิวาหนํ;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

‘‘เอกตึเส อิโต กเปฺป, ยํ ปุปฺผมภิปูชยึ;
ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, พุทฺธปูชายิทํ ผลํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ (อป. เถรี ๒.๑.๗๑-๙๐);
อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อุทาเนนฺตี ตา เอว คาถา ปริวตฺติตฺวา อภาสิฯ

ตตฺถ **อภเย**ติ อตฺตานเมว อาลปติฯ **ภิทุโร**ติ ภิชฺชนสภาโว, อนิโจฺจติ อโตฺถฯ **ยตฺถ สตฺตา ปุถุชฺชนา**ติ ยสฺมึ ขเณน ภิชฺชนสีเล อสุจิทุคฺคนฺธเชคุจฺฉปฏิกฺกูลสภาเว กาเย อิเม อนฺธปุถุชฺชนา สตฺตา ลคฺคา ลคฺคิตาฯ **นิกฺขิปิสฺสามิมํ เทหน**ฺติ อหํ ปน อิมํ เทหํ ปูติกายํ ปุน อนาทาเนน นิรเปกฺขา ขิปิสฺสามิ ฉเฑฺฑสฺสามิฯ ตตฺถ การณมาห **‘‘สมฺปชานา สตีมตี’’**ติฯ

พหูหิ ทุกฺขธเมฺมหีติ ชาติชราทีหิ อเนเกหิ ทุกฺขธเมฺมหิ ผุฏฺฐายาติ อธิปฺปาโยฯ **อปฺปมาทรตายา**ติ ตาย เอว ทุโกฺขติณฺณตาย ปฏิลทฺธสํเวคตฺตา สติอวิปฺปวาสสงฺขาเต อปฺปมาเท รตายฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ เอตฺถ จ สตฺถารา เทสิตนิยาเมน –

‘‘นิกฺขิปาหิ อิมํ เทหํ, อปฺปมาทรตาย เต;
ตณฺหกฺขยํ ปาปุณาหิ, กโรหิ พุทฺธสาสน’’นฺติฯ –

ปาโฐ , เถริยา วุตฺตนิยาเมเนว ปน สํคีตึ อาโรปิตตฺตาฯ **อปฺปมาทรตาย เต**ติ อปฺปมาทรตาย ตยา ภวิตพฺพนฺติ อโตฺถฯ

อภยาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. สามาเถรีคาถาวณฺณนา

จตุกฺขตฺตุํ ปญฺจกฺขตฺตุนฺติอาทิกา สามาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินิตฺวา สุคตีสุเยว สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท โกสมฺพิยํ คหปติมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติตฺวา **สามา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ สา วิญฺญุตํ ปตฺตา สามาวติยา อุปาสิกาย ปิยสหายิกา หุตฺวา ตาย กาลงฺกตาย สญฺชาตสํเวคา ปพฺพชิฯ ปพฺพชิตฺวา จ สามาวติกํ อารพฺภ อุปฺปนฺนโสกํ วิโนเทตุํ อสโกฺกนฺตี อริยมคฺคํ คณฺหิตุํ นาสกฺขิฯ อปรภาเค อาสนสาลาย นิสินฺนสฺส อานนฺทเตฺถรสฺส โอวาทํ สุตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา ตโต สตฺตเม ทิวเส สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ตํ ปกาเสนฺตี –

๓๗. ‘‘จตุกฺขตฺตุํ ปญฺจกฺขตฺตุํ, วิหารา อุปนิกฺขมึ;
อลทฺธา เจตโส สนฺตึ, จิเตฺต อวสวตฺตินี;

ตสฺสา เม อฏฺฐมี รตฺติ, ยโต ตณฺหา สมูหตาฯ

๓๘. ‘‘พหูหิ ทุกฺขธมฺเมหิ, อปฺปมาทรตาย เม;
ตณฺหกฺขโย อนุปฺปโตฺต, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ –

อุทานวเสน อิมา เทฺว คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **จตุกฺขตฺตุํ ปญฺจกฺขตฺตุํ, วิหารา อุปนิกฺขมิ**นฺติ ‘‘มม วสนกวิหาเร วิปสฺสนามนสิกาเรน นิสินฺนา สมณกิจฺจํ มตฺถกํ ปาเปตุํ อสโกฺกนฺตี อุตฺสปฺปายาภาเวน นนุ โข มยฺหํ วิปสฺสนา มเคฺคน ฆเฏฺฏตี’’ติ จิเนฺตตฺวา จตฺตาโร ปญฺจ จาติ นว วาเร วิหารา อุปสฺสยโต พหิ นิกฺขมิํฯ เตนาห **‘‘อลทฺธา เจตโส สนฺติํ, จิเตฺต อวสวตฺตินี’’**ติฯ ตตฺถ **เจตโส สนฺติ**นฺติ อริยมคฺคสมาธิํ สนฺธายาหฯ **จิเตฺต อวสวตฺตินี**ติ วีริยสมตาย อภาเวน มม ภาวนาจิเตฺต นวสวตฺตินีฯ สา กิร อติวิย ปคฺคหิตวีริยา อโหสิฯ **ตสฺสา เม อฏฺฐมี รตฺตี**ติ ยโต ปฏฺฐาย อานนฺทเตฺถรสฺส สนฺติเก โอวาทํ ปฏิลภิํ, ตโต ปฏฺฐาย รตฺตินฺทิวมตนฺทิตา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี รตฺติยํ จตุกฺขตฺตุํ ปญฺจกฺขตฺตุํ วิหารโต นิกฺขมิตฺวา มนสิการํ ปวเตฺตนฺตี วิเสสํ อนธิคนฺตฺวา อฏฺฐมิยํ รตฺติยํ วีริยสมตํ ลภิตฺวา มคฺคปฏิปาฏิยา กิเลเส เขเปสินฺติ อโตฺถฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ตสฺสา เม อฏฺฐมี รตฺติ, ยโต ตณฺหา สมูหตา’’ติฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

สามาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ทุกนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ติกนิปาโต

๑. อปราสามาเถรีคาถาวณฺณนา

ติกนิปาเต **ปณฺณวีสติวสฺสานี**ติอาทิกา อปราย สามาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุทฺเธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี วิปสฺสิสฺส ภควโต กาเล จนฺทภาคาย นทิยา ตีเร กินฺนรโยนิยํ นิพฺพตฺติฯ สา ตตฺถ กินฺนเรหิ สทฺธึ กีฬาปสุตา วิจรติฯ อเถกทิวสํ สตฺถา ตสฺสา กุสลพีชโรปนตฺถํ ตตฺถ คนฺตฺวา นทีตีเร จงฺกมิฯ สา ภควนฺตํ ทิสฺวา หฏฺฐตุฏฺฐา สฬลปุปฺผานิ อาทาย สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เตหิ ปุปฺเผหิ ภควนฺตํ ปูเชสิฯ สา เตน ปุญฺญกมฺเมน เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท โกสมฺพิยํ กุลฆเร นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา สามาวติยา สหายิกา หุตฺวา ตสฺสา มตกาเล สํเวคชาตา ปพฺพชิตฺวา ปญฺจวีสติ วสฺสานิ จิตฺตสมาธานํ อลภิตฺวา มหลฺลิกากาเล สุคโตวาทํ ลภิตฺวา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๒.๒๒-๒๙) –

‘‘จนฺทภาคานทีตีเร, อโหสึ กินฺนรี ตทา;
อทฺทสาหํ เทวเทวํ, จงฺกมนฺตํ นราสภํฯ

‘‘โอจินิตฺวาน สฬลํ, พุทฺธเสฏฺฐสฺสทาสหํ;
อุปสิงฺฆิ มหาวีโร, สฬลํ เทวคนฺธิกํฯ

‘‘ปฏิคฺคเหตฺวา สมฺพุทฺโธ, วิปสฺสี โลกนายโก;
อุปสิงฺฆิ มหาวีโร, เปกฺขมานาย เม ตทาฯ

‘‘อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวาน, วนฺทิตฺวา ทฺวิปทุตฺตมํ;
สกํ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา, ตโต ปพฺพตมารุหึฯ

‘‘เอกนวุติโต กเปฺป, ยํ ปุปฺผมททึ ตทา;
ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, พุทฺธปูชายิทํ ผลํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป…. กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ
อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๓๙. ‘‘ปณฺณวีสติ วสฺสานิ, ยโต ปพฺพชิตาย เม;
นาภิชานามิ จิตฺตสฺส, สมํ ลทฺธํ กุทาจนํฯ

๔๐. ‘‘อลทฺธา เจตโส สนฺตึ, จิเตฺต อวสวตฺตินี;
ตโต สํเวคมาปาทึ, สริตฺวา ชินสาสนํฯ

๔๑. ‘‘พหูหิ ทุกฺขธมฺเมหิ, อปฺปมาทรตาย เม;
ตณฺหกฺขโย อนุปฺปโตฺต, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํ;
อชฺช เม สตฺตมี รตฺติ, ยโต ตณฺหา วิโสสิตา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **จิตฺตสฺส สม**นฺติ จิตฺตสฺส วูปสมํ, เจโตสมถมคฺคผลสมาธีติ อโตฺถฯ

ตโตติ ตสฺมา จิตฺตวสํ วเตฺตตุํ อสมตฺถภาวโตฯ **สํเวคมาปาทิ**นฺติ สตฺถริ ธรเนฺตปิ ปพฺพชิตกิจฺจํ มตฺถกํ ปาเปตุํ อสโกฺกนฺตี ปจฺฉา กถํ ปาปยิสฺสามีติ สํเวคํ ญาณุตฺราสํ อาปชฺชิํฯ **สริตฺวา ชินสาสน**นฺติ กาณกจฺฉโปปมาทิสตฺถุโอวาทํ (สํ. นิ. ๕.๑๑๑๗; ม. นิ. ๓.๒๕๒) อนุสฺสริตฺวาฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

อปราสามาเถรีคาถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒. อุตฺตมาเถรีคาถาวณฺณนา

จตุกฺขตฺตุํ ปญฺจกฺขตฺตุนฺติอาทิกา อุตฺตมาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฎฺฎูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี วิปสฺสิสฺส ภควโต กาเล พนฺธุมตีนคเร อญฺญตรสฺส กุฎุมฺพิกสฺส เคเห ฆรทาสี หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ สา วยปฺปตฺตา อตฺตโน อยฺยกานํ เวยฺยาวจฺจํ กโรนฺตี ชีวติฯ เตน จ สมเยน พนฺธุมราชา ปุณฺณมีทิวเส อุโปสถิโก หุตฺวา ปุเรภตฺตํ ทานานิ ทตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ คนฺตฺวา ธมฺมํ สุณาติฯ อถ มหาชนา ยถา ราชา ปฎิปชฺชติ, ตเถว ปุณฺณมีทิวเส อุโปสถงฺคานิ สมาทาย วตฺตนฺติฯ อถสฺสา ทาสิยา เอตทโหสิ – ‘‘เอตรหิ โข มหาราชา มหาชนา จ อุโปสถงฺคานิ สมาทาย วตฺตนฺติ, ยํนูนาหํ อุโปสถทิวเสสุ อุโปสถสีลํ สมาทาย วเตฺตยฺย’’นฺติฯ สา ตถา กโรนฺตี สุปริสุทฺธํ อุโปสถสีลํ รกฺขิตฺวา ตาวติํเสสุ นิพฺพตฺตา อปราปรํ สุคตีสฺเวว สํสรนฺตี อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ เสฎฺฐิกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา ปฎาจาราย เถริยา สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนํ ปฎฺฐเปตฺวา ตํ มตฺถกํ ปาเปตุํ นาสกฺขิฯ ปฎาจารา เถรี ตสฺสา จิตฺตาจารํ ญตฺวา โอวาทมทาสิฯ สา ตสฺสา โอวาเท ฐตฺวา สห ปฎิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๒.๑-๒๑) –

‘‘นคเร พนฺธุมติยา, พนฺธุมา นาม ขตฺติโย;
ทิวเส ปุณฺณมาย โส, อุปวสิ อุโปสถํฯ

‘‘อหํ เตน สมเยน, กุมฺภทาสี อหํ ตหิํ;
ทิสฺวา สราชกํ เสนํ, เอวาหํ จินฺตยิํ ตทาฯ

‘‘ราชาปิ รชฺชํ ฉเฑฺฑตฺวา, อุปวสิ อุโปสถํ;
สผลํ นูน ตํ กมฺมํ, ชนกาโย ปโมทิโตฯ

‘‘โยนิโส ปจฺจเวกฺขิตฺวา, ทุคฺคจฺจญฺจ ทลิทฺทตํ;
มานสํ สมฺปหํสิตฺวา, อุปวสิํ อุโปสถํฯ

‘‘อหํ อุโปสถํ กตฺวา, สมฺมาสมฺพุทฺธสาสเน;
เตน กเมฺมน สุกเตน, ตาวติํสมคจฺฉหํฯ

‘‘ตตฺถ เม สุกตํ พฺยมฺหํ, อุพฺภโยชนมุคฺคตํ;
กูฎาคารวรูเปตํ, มหาสนสุภูสิตํฯ

‘‘อจฺฉรา สตสหสฺสา, อุปติฎฺฐนฺติ มํ สทา;
อเญฺญ เทเว อติกฺกมฺม, อติโรจามิ สพฺพทาฯ

‘‘จตุสฏฺฐิเทวราชูนํ, มเหสิตฺตมการยึ;
เตสฏฺฐิจกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตมการยึฯ

‘‘สุวณฺณวณฺณา หุตฺวาน, ภเวสุ สํสรามหํ;
สพฺพตฺถ ปวรา โหมิ, อุโปสถสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘หตฺถิยานํ อสฺสยานํ, รถยานญฺจ สีวิกํ;
ลภามิ สพฺพเมเวตํ, อุโปสถสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘โสณฺณมยํ รูปิมยํ, อโถปิ ผลิกามยํ;
โลหิตงฺคมยญฺเจว, สพฺพํ ปฏิลภามหํฯ

‘‘โกเสยฺยกมฺพลิยานิ, โขมกปฺปาสิกานิ จ;
มหคฺฆานิ จ วตฺถานิ, สพฺพํ ปฏิลภามหํฯ

‘‘อนฺนํ ปานํ ขาทนียํ, วตฺถเสนาสนานิ จ;
สพฺพเมตํ ปฏิลเภ, อุโปสถสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘วรคนฺธญฺจ มาลญฺจ, จุณฺณกญฺจ วิเลปนํ;
สพฺพเมตํ ปฏิลเภ, อุโปสถสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘กูฏาคารญฺจ ปาสาทํ, มณฺฑปํ หมฺมิยํ คุหํ;
สพฺพเมตํ ปฏิลเภ, อุโปสถสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘ชาติยา สตฺตวสฺสาหํ, ปพฺพชึ อนคาริยํ;
อฑฺฒมาเส อสมฺปตฺเต, อรหตฺตมปาปุณึฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ, ภวา สเพฺพ สมูหตา;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

‘‘เอกนวุติโต กปฺเป, ยํ กมฺมมกรึ ตทา;
ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, อุโปสถสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๔๒. ‘‘จตุกฺขตฺตุํ ปญฺจกฺขตฺตุํ, วิหารา อุปนิกฺขมึ;
อลทฺธา เจตโส สนฺตึ, จิตฺเต อวสวตฺตินีฯ

๔๓. ‘‘สา ภิกฺขุนึ อุปาคจฺฉึ, ยา เม สทฺธายิกา อหุ;
สา เม ธมฺมมเทเสสิ, ขนฺธายตนธาตุโยฯ

๔๔. ‘‘ตสฺสา ธมฺมํ สุณิตฺวาน, ยถา มํ อนุสาสิ สา;
สตฺตาหํ เอกปลฺลงฺเกน, นิสีทึ ปีติสุขสมปฺปิตา;
อฏฺฐมิยา ปาเท ปสาเรสึ, ตโมขนฺธํ ปทาลิยา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **สา ภิกฺขุนิํ อุปาคจฺฉิํ , ยา เม สทฺธายิกา อหู**ติ ยา มยา สทฺธาตพฺพา สเทฺธยฺยว จนา อโหสิ, ตํ ภิกฺขุนิํ สาหํ อุปคจฺฉิํ อุปสงฺกมิํ, ปฏาจาราเถริํ สทฺธาย วทติฯ ‘‘สา ภิกฺขุนี อุปคจฺฉิ, ยา เม สาธยิกา’’ติปิ ปาโฐฯ สา ปฏาจารา ภิกฺขุนี อนุกมฺปาย มํ อุปคจฺฉิ, ยา มยฺหํ สทตฺถสฺส สาธิกาติ อโตฺถฯ **สา เม ธมฺมมเทเสสิ, ขนฺธายตนธาตุโย**ติ สา ปฏาจารา เถรี ‘‘อิเม ปญฺจกฺขนฺธา, อิมานิ ทฺวาทสายตนานิ, อิมา อฏฺฐารส ธาตุโย’’ติ ขนฺธาทิเก วิภชิตฺวา ทเสฺสนฺตี มยฺหํ ธมฺมํ เทเสสิฯ

ตสฺสา ธมฺมํ สุณิตฺวานาติ ตสฺสา ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺตาย เถริยา สนฺติเก ขนฺธาทิวิภาค ปุพฺพงฺคมํ อริยมคฺคํ ปาเปตฺวา เทสิตสณฺหสุขุมวิปสฺสนาธมฺมํ สุตฺวาฯ **ยถา มํ อนุสาสิ สา**ติ สา เถรี ยถา มํ อนุสาสิ โอวทิ, ตถา ปฏิปชฺชนฺตี ปฏิปตฺติํ มตฺถกํ ปาเปตฺวาปิ สตฺตาหํ เอก ปลฺลเงฺกน นิสีทิํฯ กถํ? **ปีติสุขสมปฺปิตา**ติ ฌานมเยน ปีติสุเขน สมงฺคีภูตาฯ **อฏฺฐมิยา ปาเท ปสาเรสิํ, ตโมขนฺธํ ปทาลิยา**ติ อนวเสสํ โมหกฺขนฺธํ อคฺคมเคฺคน ปทาเลตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส ปลฺลงฺกํ ภินฺทนฺตี ปาเท ปสาเรสิํฯ อิทเมว จสฺสา อญฺญาพฺยากรณํ อโหสิฯ

อุตฺตมาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. อปรา อุตฺตมาเถรีคาถาวณฺณนา

เย อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคาติอาทิกา อปราย อุตฺตมาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี วิปสฺสิสฺส ภควโต กาเล พนฺธุมตีนคเร กุลทาสี หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ สา เอกทิวสํ สตฺถุ สาวกํ เอกํ ขีณาสวเตฺถรํ ปิณฺฑาย จรนฺตํ ทิสฺวา ปสนฺนมานสา ตีณิ โมทกานิ อทาสิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท โกสลชนปเท อญฺญตรสฺมิํ พฺราหฺมณมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺตา ชนปทจาริกํ จรนฺตสฺส สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสทฺธา ปพฺพชิตฺวา นจิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๒.๓๐-๓๖) –

> ‘‘นคเร พนฺธุมติยา, กุมฺภทาสี อโหสหํ;
> มม ภาคํ คเหตฺวาน, คจฺฉํ อุทกหาริกาฯ
>
> ‘‘ปนฺถมฺหิ สมณํ ทิสฺวา, สนฺตจิตฺตํ สมาหิตํ;
> ปสนฺนจิตฺตา สุมนา, โมทเก ตีณิทาสหํฯ
>
> ‘‘เตน กเมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
> เอกนวุติกปฺปานิ, วินิปาตํ น คจฺฉหํฯ
>
> ‘‘สมฺปตฺติ ตํ กริตฺวาน, สพฺพํ อนุภวิํ อหํ;
> โมทเก ตีณิ ทตฺวาน, ปตฺตาหํ อจลํ ปทํฯ
>
> ‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺติํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๔๕. ‘‘เย อิเม สตฺต โพชฺฌงฺคา, มคฺคา นิพฺพานปตฺติยา;

ภาวิตา เต มยา สเพฺพ, ยถา พุเทฺธน เทสิตาฯ

๔๖. ‘‘สุญฺญตสฺสานิมิตฺตสฺส, ลาภินีหํ ยทิจฺฉกํ;
โอรสา ธีตา พุทฺธสฺส, นิพฺพานาภิรตา สทาฯ

๔๗.‘‘สเพฺพ กามา สมุจฺฉินฺนา, เย ทิพฺพา เย จ มานุสา;
วิกฺขีโณ ชาติสํสาโร, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **สุญฺญตสฺสานิมิตฺตสฺส, ลาภินีหํ ยทิจฺฉก**นฺติ สุญฺญตสมาปตฺติยา จ อนิมิตฺตสมาปตฺติยา จ อหํ ยทิจฺฉกํ ลาภินี, ตตฺถ ยํ ยํ สมาปชฺชิตุํ อิจฺฉามิ ยตฺถ ยตฺถ ยทา ยทา, ตํ ตํ ตตฺถ ตตฺถ ตทา ตทา สมาปชฺชิตฺวา วิหรามีติ อโตฺถฯ ยทิปิ หิ สุญฺญตาปฺปณิหิตาทินามกสฺส ยสฺส กสฺสจิปิ มคฺคสฺส สุญฺญตาทิเภทํ ติวิธมฺปิ ผลํ สมฺภวติฯ อยํ ปน เถรี สุญฺญตานิมิตฺตสมาปตฺติโยว สมาปชฺชติฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘สุญฺญตสฺสานิมิตฺตสฺส, ลาภินีหํ ยทิจฺฉก’’นฺติฯ เยภุยฺยวเสน วา เอตํ วุตฺตํฯ นิทสฺสนมตฺตเมตนฺติ อปเรฯ

เย ทิพฺพา เย จ มานุสาติ เย เทวโลกปริยาปนฺนา เย จ มนุสฺสโลกปริยาปนฺนา วตฺถุกามา, เต สเพฺพปิ ตปฺปฏิพทฺธฉนฺทราคปฺปหาเนน มยา สมฺมเทว อุจฺฉินฺนา, อปริโภคารหา กตา ฯ วุตฺตญฺหิ – ‘‘อภโพฺพ, อาวุโส, ขีณาสโว ภิกฺขุ กาเม ปริภุญฺชิตุํฯ เสยฺยถาปิ ปุเพฺพ อคาริยภูโต’’ติฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

อปรา อุตฺตมาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. ทนฺติกาเถรีคาถาวณฺณนา

ทิวาวิหารา นิกฺขมฺมาติอาทิกา ทนฺติกาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฎฺฎูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี พุทฺธสุญฺญกาเล จนฺทภาคาย นทิยา ตีเร กินฺนรโยนิยํ นิพฺพตฺติฯ สา เอกทิวสํ กินฺนเรหิ สทฺธิํ กีฬนฺตี วิจรมานา อทฺทส อญฺญตรํ ปเจฺจกพุทฺธํ อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสินฺนํฯ ทิสฺวาน ปสนฺนมานสา อุปสงฺกมิตฺวา สาลปุเปฺผหิ ปูชํ กตฺวา วนฺทิตฺวา ปกฺกามิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ โกสลรโญฺญ ปุโรหิตพฺราหฺมณสฺส เคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา เชตวนปฎิคฺคหเณ ปฏิลทฺธสทฺธา อุปาสิกา หุตฺวา ปจฺฉา มหาปชาปติโคตมิยา สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ราชคเห วสมานา เอกทิวสํ ปจฺฉาภตฺตํ คิชฺฌกูฏํ อภิรุหิตฺวา ทิวาวิหารํ นิสินฺนา หตฺถาโรหกสฺส อภิรุหนตฺถาย ปาทํ ปสาเรนฺตํ หตฺถิํ ทิสฺวา ตเทว อารมฺมณํ กตฺวา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๒.๘๖-๙๖) –

‘‘จนฺทภาคานทีตีเร , อโหสิํ กินฺนรี ตทา;
อทฺทสํ วิรชํ พุทฺธํ, สยมฺภุํ อปราชิตํฯ

‘‘ปสนฺนจิตฺตา สุมนา, เวทชาตา กตญฺชลี;
สาลมาลํ คเหตฺวาน, สยมฺภุํ อภิปูชยิํฯ

‘‘เตน กเมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา กินฺนรีเทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘ฉตฺตึสเทวราชูนํ, มเหสิตฺตมการยึ;
มนสา ปตฺถิตํ มยฺหํ, นิพฺพตฺตติ ยถิจฺฉิตํฯ

‘‘ทสนฺนํ จกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตมการยึ;
โอจิตตฺตาว หุตฺวาน, สํสรามิ ภเวสฺวหํฯ

‘‘กุสลํ วิชฺชเต มยฺหํ, ปพฺพชึ อนคาริยํ;
ปูชารหา อหํ อชฺช, สกฺยปุตฺตสฺส สาสเนฯ

‘‘วิสุทฺธมนสา อชฺช, อเปตมนปาปิกา;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

‘‘จตุนฺนวุติโต กปฺเป, ยํ พุทฺธมภิปูชยึ;
ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, สาลมาลายิทํ ผลํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ
อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปีติโสมนสฺสชาตา อุทานวเสน –

๔๘. ‘‘ทิวาวิหารา นิกฺขมฺม, คิชฺฌกูฏมฺหิ ปพฺพเต;
นาคํ โอคาหมุตฺติณฺณํ, นทีตีรมฺหิ อทฺทสํฯ

๔๙. ‘‘ปุริโส องฺกุสมาทาย, ‘เทหิ ปาท’นฺติ ยาจติ;
นาโค ปสารยี ปาทํ, ปุริโส นาคมารุหิฯ

๕๐. ‘‘ทิสฺวา อทนฺตํ ทมิตํ, มนุสฺสานํ วสํ คตํ;
ตโต จิตฺตํ สมาเธสึ, ขลุ ตาย วนํ คตา’’ติฯ – อิมา คาถา อภาสิ;

ตตฺถ **นาคํ โอคาหมุตฺติณฺณ**นฺติ หตฺถินาคํ นทิยํ โอคาหํ กตฺวา โอคยฺห ตโต อุตฺติณฺณํฯ ‘‘โอคยฺห มุตฺติณฺณ’’นฺติ วา ปาโฐฯ ม-กาโร ปทสนฺธิกโรฯ **นทีตีรมฺหิ อทฺทส**นฺติ จนฺทภาคาย นทิยา ตีเร อปสฺสึฯ

กึ กโรนฺตนฺติ เจตํ ทเสฺสตุํ วุตฺตํ **‘‘ปุริโส’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **‘เทหิ ปาท’นฺติ ยาจตี**ติ ‘‘ปาทํ เทหิ’’อิติ ปิฏฺฐิอาโรหนตฺถํ ปาทํ ปสาเรตุํ สญฺญํ เทติ, ยถาปริจิตญฺหิ สญฺญํ เทโนฺต อิธ ยาจตีติ วุโตฺตฯ

ทิสฺวา อทนฺตํ ทมิตนฺติ ปกติยา ปุเพฺพ อทนฺตํ อิทานิ หตฺถาจริเยน หตฺถิสิกฺขาย ทมิตทมถํ อุปคมิตํฯ กีทิสํ ทมิตํ? **มนุสฺสานํ วสํ คตํ** ยํ ยํ มนุสฺสา อาณาเปนฺติ, ตํ ตํ ทิสฺวาติ โยชนาฯ **ตโต จิตฺตํ สมาเธสึ, ขลุ ตาย วนํ คตา**ติ **ขลู**ติ อวธารณเตฺถ นิปาโตฯ **ตโต** หตฺถิทสฺสนโต ปจฺฉา, **ตาย** หตฺถิโน กิริยาย เหตุภูตาย, **วนํ** อรญฺญํ คตา จิตฺตํ สมาเธสึเยวฯ กถํ? ‘‘อยมฺปิ นาม ติรจฺฉานคโต หตฺถี หตฺถิทมกสฺส วเสน ทมถํ คโต, กสฺมา มนุสฺสภูตาย จิตฺตํ ปุริสทมกสฺส สตฺถุ วเสน ทมถํ น คมิสฺสตี’’ติ สํเวคชาตา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา อคฺคมคฺคสมาธินา มม จิตฺตํ สมาเธสึ อจฺจนฺตสมาธาเนน สพฺพโส กิเลเส เขเปสินฺติ อโตฺถฯ

๕. อุพฺพิริเถรีคาถาวณฺณนา

อมฺม, ชีวาติอาทิกา อุพฺพิริยา เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาเล หํสวตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺตา เอกทิวสํ มาตาปิตูสุ มงฺคลํ อนุภวิตุํ เคหนฺตรคเตสุ อทุติยา สยํ เคเห โอหีนา อุปกฏฺฐาย เวลาย ภควโต สาวกํ เอกํ ขีณาสวเตฺถรํ เคหทฺวารสมีเปน คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ภิกฺขํ ทาตุกามา, ''ภเนฺต, อิธ ปวิสถา''ติ วตฺวา เถเร เคหํ ปวิเฏฺฐ ปญฺจปติฏฺฐิเตน เถรํ วนฺทิตฺวา โคนกาทีหิ อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา อทาสิฯ นิสีทิ เถโร ปญฺญเตฺต อาสเนฯ สา ปตฺตํ คเหตฺวา ปิณฺฑปาตสฺส ปูเรตฺวา เถรสฺส หเตฺถ ฐเปสิฯ เถโร อนุโมทนํ กตฺวา ปกฺกามิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน ตาวตึเสสุ นิพฺพตฺติตฺวา ตตฺถ ยาวตายุกํ อุฬารทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา ตโต จุตา สุคตีสุเยว สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ คหปติมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติตฺวา **อุพฺพิรี**ติ ลทฺธนามา อภิรูปา ทสฺสนียา ปาสาทิกา อโหสิฯ สา วยปฺปตฺตกาเล โกสลรญฺญา อตฺตโน เคหํ นีตา, กติปยสํวจฺฉราติกฺกเมน เอกํ ธีตรํ ลภิฯ ตสฺสา **ชีวนฺตี**ติ นามํ อกํสุ ฯ ราชา ตสฺสา ธีตรํ ทิสฺวา ตุฏฺฐมานโส อุพฺพิริยา อภิเสกํ อทาสิฯ ธีตา ปนสฺสา อาธาวิตฺวา ปริธาวิตฺวา วิจรณกาเล กาลมกาสิฯ มาตา ยตฺถ ตสฺสา สรีรนิเกฺขโป กโต, ตํ สุสานํ คนฺตฺวา ทิวเส ทิวเส ปริเทวติฯ เอกทิวสํ สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา โถกํ นิสีทิตฺวา คตา อจิรวตีนทิยา ตีเร ฐตฺวา ธีตรํ อารพฺภ ปริเทวติฯ ตํ ทิสฺวา สตฺถา คนฺธกุฏิยํ ยถานิสิโนฺนว อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา ''กสฺมา วิปฺปลปสี''ติ ปุจฺฉิฯ ''มม ธีตรํ อารพฺภ วิปฺปลปามิ, ภควา''ติฯ ''อิมสฺมึ สุสาเน ฌาปิตา ตว ธีตโร จตุราสีติสหสฺสมตฺตา, ตาสํ กตร สนฺธาย วิปฺปลปสี''ติฯ ตาสํ ตํ ตํ อาฬาหนฏฺฐานํ ทเสฺสตฺวา –

๕๑. ''อมฺม ชีวาติ วนมฺหิ กนฺทสิ, อตฺตานํ อธิคจฺฉ อุพฺพิริ;
จุลฺลาสีติสหสฺสานิ, สพฺพา ชีวสนามิกา;
เอตมฺหาฬาหเน ทฑฺฒา, ตาสํ กมนุโสจสี''ติฯ – สอุปฑฺฒคาถมาห;

ตตฺถ, **อมฺม, ชีวา**ติ มาตุปจารนาเมน ธีตุยา อาลปนํ, อิทญฺจสฺสา วิปฺปลปนาการทสฺสนํฯ **วนมฺหิ กนฺทสี**ติ วนมเชฺฌ ปริเทวสิฯ **อตฺตานํ อธิคจฺฉ อุพฺพิรี**ติ อุพฺพิริ ตว อตฺตานเมว ตาว พุชฺฌสฺสุ ยาถาวโต ชานาหิฯ **จุลฺลาสีติสหสฺสานี**ติ จตุราสีติสหสฺสานิฯ **สพฺพา ชีวสนามิกา**ติ ตา สพฺพาปิ ชีวนฺติ, ยา สมานนามิกาฯ **เอตมฺหาฬาหเน ทฑฺฒา**ติ เอตมฺหิ สุสาเน ฌาปิตาฯ **ตาสํ กมนุโสจสี**ติ ตาสุ ชีวนฺตีนามาสุ จตุราสีติสหสฺสมตฺตาสุ กํ สนฺธาย ตฺวํ อนุโสจสิ อนุโสกํ อาปชฺชสีติ เอวํ สตฺถารา ธเมฺม เทสิเต เทสนานุสาเรน ญาณํ เปเสตฺวา วิปสฺสนํ อารภิตฺวา สตฺถุ เทสนาวิลาเสน อตฺตโน จ เหตุสมฺปตฺติยา ยถาฐาตาว วิปสฺสนํ อุสฺสุกฺกาเปตฺวา มคฺคปฏิปาฏิยา อคฺคผเล อรหเตฺต ปติฏฺฐาสิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๒.๓๗-๖๐) –

''นคเร หํสวติยา, อโหสึ พาลิกา ตทา;
มาตา จ เม ปิตา เจว, กมฺมนฺตํ อคมํสุ เตฯ

''มชฺฌนฺหิกมฺหิ สูริเย, อทฺทสํ สมณํ อหํ;
วีถิยา อนุคจฺฉนฺตํ, อาสนํ ปญฺญเปสหํฯ

‘‘โคนกาวิกติกาหิ, ปญฺญเปตฺวา มมาสนํ;
ปสนฺนจิตฺตา สุมนา, อิทํ วจนมพฺรวิํฯ

‘‘สนฺตตฺตา กุถิตา ภูมิ, สูโร มชฺฌนฺหิเก ฐิโต;
มาลุตา จ น วายนฺติ, กาโล เจเวตฺถ เมหิติฯ

‘‘ปญฺญตฺตมาสนมิทํ, ตวตฺถาย มหามุนิ;
อนุกมฺปํ อุปาทาย, นิสีท มม อาสเนฯ

‘‘นิสีทิ ตตฺถ สมโณ, สุทนฺโต สุทฺธมานโส;
ตสฺส ปตฺตํ คเหตฺวาน, ยถารนฺธํ อทาสหํฯ

‘‘เตน กมฺเมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวติํสมคจฺฉหํฯ

‘‘ตตฺถ เม สุกตํ พฺยมฺหํ, อาสเนน สุนิมฺมิตํ;
สฏฺฐิโยชนมุพฺเพธํ, ติํสโยชนวิตฺถตํฯ

‘‘โสณฺณมยา มณิมยา, อโถปิ ผลิกามยา;
โลหิตงฺคมยา เจว, ปลฺลงฺกา วิวิธา มมฯ

‘‘ตูลิกาวิกติกาหิ, กฏฺฏิสฺสจิตฺตกาหิ จ;
อุทฺธเอกนฺตโลมี จ, ปลฺลงฺกา เม สุสณฺฐิตาฯ

‘‘ยทา อิจฺฉามิ คมนํ, หาสขิฑฺฑสมปฺปิตา;
สห ปลฺลงฺกเสฏฺฐน, คจฺฉามิ มม ปตฺถิตํฯ

‘‘อสีติเทวราชูนํ, มเหสิตฺตมการยิํ;
สตฺตติจกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตมการยิํฯ

‘‘ภวาภเว สํสรนฺตี, มหาโภคํ ลภามหํ;
โภเค เม อูนตา นตฺถิ, เอกาสนสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘ทุเว ภเว สํสรามิ, เทวตฺเต อถ มานุเส;
อเญฺญ ภเว น ชานามิ, เอกาสนสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘ทุเว กุเล ปชายามิ, ขตฺติเย จาปิ พฺราหฺมเณ;
อุจฺจากุลีนา สพฺพตฺถ, เอกาสนสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘โทมนสฺสํ น ชานามิ, จิตฺตสนฺตาปนํ มม;
เววณฺณิยํ น ชานามิ, เอกาสนสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘ธาติโย มํ อุปฏฺฐนฺติ, ขุชฺชา เจลาปิกา พหู;
อเงฺกน องฺกํ คจฺฉามิ, เอกาสนสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘อญฺญา นฺหาเปนฺติ โภเชนฺติ, อญฺญา รเมนฺติ มํ สทา;
อญฺญา คนฺธํ วิลิมฺปนฺติ, เอกาสนสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘มณฺฑเป รุกฺขมูเล วา, สุญฺญาคาเร วสนฺติยา;
มม สงฺกปฺปมญฺญาย, ปลฺลงฺโก อุปติฏฺฐติฯ

‘‘อยํ ปจฺฉิมโก มยฺหํ, จริโม วตฺตเต ภโว;
อชฺชาปิ รชฺชํ ฉฑฺฑตฺวา, ปพฺพชึ อนคาริยํฯ

‘‘สตสหสฺสิโต กปฺเป, ยํ ทานมททึ ตทา;
ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, เอกาสนสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ
อรหตฺตํ ปน ปติฏฺฐาย อตฺตนา อธิคตวิเสสํ ปกาเสนฺตี –

๕๒. ‘‘อพฺพหี วต เม สลฺลํ, ทุทฺทสํ หทยสฺสิตํ;
ยํ เม โสกปเรตาย, ธีตุโสกํ พฺยปานุทิฯ

๕๓. ‘‘สาชฺช อพฺพูฬฺหสลฺลาหํ, นิจฺฉาตา ปรินิพฺพุตา;
พุทฺธํ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ, อุเปมิ สรณํ มุนิ’’นฺติฯ –

อิมา เทฺว คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **อพฺพหี วต เม สลฺลํ, ทุทฺทสํ หทยสฺสิต**นฺติ อนุปจิตกุสลสมฺภาเรหิ ยาถาวโต ทุทฺทสํ มม จิตฺตสนฺนิสฺสิตํ ปีฬาชนนโต ทุนฺนีหรณโต อโนฺต ตุทนโต จ ‘‘สลฺล’’นฺติ ลทฺธนามํ โสกํ ตณฺหญฺจ **อพฺพหี** วต นีหริ วตฯ **ยํ เม โสกปเรตายา**ติ ยสฺมา โสเกน อภิภูตาย มยฺหํ ธีตุโสกํ **พฺยปานุทิ** อนวเสสโต นีหริ, ตสฺมา อพฺพหี วต เม สลฺลนฺติ โยชนาฯ

สาชฺช อพฺพูฬฺหสลฺลาหนฺติ สา อหํ อชฺช สพฺพโส อุทฺธฏตณฺหาสลฺลา ตโต เอว นิจฺฉาตา ปรินิพฺพุตาฯ **มุนิ**นฺติ สพฺพญฺญุพุทฺธํ ตทุปเทสิตมคฺคผลนิพฺพานปเภทํ นววิธโลกุตฺตร **ธมฺมญฺจ,** ตตฺถ ปติฏฺฐิตํ อฏฺฐอริยปุคฺคลสมูหสงฺขาตํ **สงฺฆญฺจ,** อนุตฺตเรหิ เตหิ โยชนโต สกลวฏฺฏทุกฺขวินาสนโต จ **สรณํ** ตาณํ เลณํ ปรายณนฺติ, **อุเปมิ** อุปคจฺฉามิ พุชฺฌามิ เสวามิ จาติ อโตฺถฯ

อุพฺพิริเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. สุกฺกาเถรีคาถาวณฺณนา

กึเม กตา ราชคเหติอาทิกา สุกฺกาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี วิปสฺสิสฺส ภควโต กาเล พนฺธุมตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺตา อุปาสิกาหิ สทฺธึ วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสทฺธา ปพฺพชิตฺวา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ปฏิภานวตี อโหสิฯ สา ตตฺถ พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ พฺรหฺมจริยํ จริตฺวา ปุถุชฺชนกาลกิริยเมว กตฺวา ตุสิเต นิพฺพตฺติฯ ตถา สิขิสฺส ภควโต, เวสฺสภุสฺส ภควโต กาเลติ เอวํ ติณฺณํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ สาสเน สีลํ รกฺขิตฺวา พหุสฺสุตา ธมฺม

ธรา อโหสิ, ตถา กกุสนฺธสฺส, โกณาคมนสฺส, กสฺสปสฺส จ ภควโต สาสเน ปพฺพชิตฺวา วิสุทฺธสีลา พหุสฺสุตา ธมฺมกถิกา อโหสิฯ

เอวํ สา ตตฺถ ตตฺถ พหุํ ปุญฺญํ อุปจินิตฺวา สุคตีสุเยว สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคหนคเร คหปติมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติ, **สุกฺกา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ สา วิญฺญุตํ ปตฺตา สตฺถุ ราชคหปเวสเน ลทฺธปฺปสาทา อุปาสิกา หุตฺวา อปรภาเค ธมฺมทินฺนาย เถริยา สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา สญฺชาตสํเวคา ตสฺสา เอว สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี นจิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๔.๑๑๑-๑๔๒) –

‘‘เอกนวุติโต กปฺเป, วิปสฺสี นาม นายโก;
อุปฺปชฺชิ จารุทสฺสโน, สพฺพธมฺมวิปสฺสโกฯ

‘‘ตทาหํ พนฺธุมติยํ, ชาตา อญฺญตเร กุเล;
ธมฺมํ สุตฺวาน มุนิโน, ปพฺพชึ อนคาริยํฯ

‘‘พหุสฺสุตา ธมฺมธรา, ปฏิภานวตี ตถา;
วิจิตฺตกถิกา จาปิ, ชินสาสนการิกาฯ

‘‘ตทา ธมฺมกถํ กตฺวา, หิตาย ชนตํ พหุํ;
ตโต จุตาหํ ตุสิตํ, อุปปนฺนา ยสสฺสินีฯ

‘‘เอกตฺตึเส อิโต กปฺเป, สิขี วิย สิขี ชิโน;
ตปนฺโต ยสสา โลเก, อุปฺปชฺชิ วทตํ วโรฯ

‘‘ตทาปิ ปพฺพชิตฺวาน, พุทฺธสาสนโกวิทา;
โชเตตฺวา ชินวากฺยานิ, ตโตปิ ติทิวํ คตาฯ

‘‘เอกตฺตึเสว กปฺปมฺหิ, เวสฺสภู นาม นายโก;
อุปฺปชฺชิตฺถ มหาญาณี, ตทาปิ จ ตเถวหํฯ

‘‘ปพฺพชิตฺวา ธมฺมธรา, โชตยึ ชินสาสนํ;
คนฺตฺวา มรุปุรํ รมฺมํ, อนุโภสึ มหาสุขํฯ

‘‘อิมมฺหิ ภทฺทเก กปฺเป, กกุสนฺโธ ชินุตฺตโม;
อุปฺปชฺชิ นรสรโณ, ตทาปิ จ ตเถวหํฯ

‘‘ปพฺพชิตฺวา มุนิมตํ, โชตยิตฺวา ยถายุกํ;
ตโต จุตาหํ ติทิวํ, อคํ สภวนํ ยถาฯ

‘‘อิมสฺมึเยว กปฺปมฺหิ, โกณาคมนนายโก;
อุปฺปชฺชิ โลกสรโณ, อรโณ อมตงฺคโตฯ

‘‘ตทาปิ ปพฺพชิตฺวาน, สาสเน ตสฺส ตาทิโน;
พหุสฺสุตา ธมฺมธรา, โชตยึ ชินสาสนํฯ

‘‘อิมสฺมึเยว กปฺปมฺหิ, กสฺสโป มุนิมุตฺตโม;
อุปฺปชฺชิ โลกสรโณ, อรโณ มรณนฺตคูฯ

‘‘ตสฺสาปิ นรวีรสฺส, ปพฺพชิตฺวาน สาสเน;
ปริยาปุฏสทฺธมฺมา, ปริปุจฺฉา วิสารทาฯ

‘‘สุสีลา ลชฺชินี เจว, ตีสุ สิกฺขาสุ โกวิทา;
พหุํ ธมฺมกถํ กตฺวา, ยาวชีวํ มหามุเนฯ

‘‘เตน กมฺมวิปาเกน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘ปจฺฉิเม จ ภเว ทานิ, คิริพฺพชปุรุตฺตเม;
ชาตา เสฏฺฐิกุเล ผีเต, มหารตนสญฺจเยฯ

‘‘ยทา ภิกฺขุสหเสฺสน, ปริวุโต โลกนายโก;
อุปาคมิ ราชคหํ, สหสฺสเกฺขน วณฺณิโตฯ

‘‘ทนฺโต ทเนฺตหิ สห ปุราณชฏิเลหิ, วิปฺปมุโตฺต วิปฺปมุเตฺตหิ;
สิงฺคีนิกฺขสวโณฺณ, ราชคหํ ปาวิสิ ภควาฯ

‘‘ทิสฺวา พุทฺธานุภาวํ ตํ, สุตฺวาว คุณสญฺจยํ;
พุเทฺธ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา, ปูชยึ ตํ ยถาพลํฯ

‘‘อปเรน จ กาเลน, ธมฺมทินฺนาย สนฺติเก;
อคารา นิกฺขมิตฺวาน, ปพฺพชึ อนคาริยํฯ

‘‘เกเสสุ ฉิชฺชมาเนสุ, กิเลเส ฌาปยึ อหํ;
อุคฺคหึ สาสนํ สพฺพํ, ปพฺพชิตฺวา จิเรนหํฯ

‘‘ตโต ธมฺมมเทเสสึ, มหาชนสมาคเม;
ธเมฺม เทสิยมานมฺหิ, ธมฺมาภิสมโย อหุฯ

‘‘เนกปาณสหสฺสานํ, ตํ วิทิตฺวาติวิมฺหิโต;
อภิปฺปสโนฺน เม ยโกฺข, ภมิตฺวาน คิริพฺพชํฯ

‘‘กึเม กตา ราชคเห มนุสฺสา, มธุํ ปีตาว อจฺฉเร;
เย สุกฺกํ น อุปาสนฺติ, เทเสนฺตึ อมตํ ปทํฯ

‘‘ตญฺจ อปฺปฏิวานียํ, อเสจนกโมชวํ;
ปิวนฺติ มเญฺญ สปฺปญฺญา, วลาหกมิวทฺธคูฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหมิ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
เจโตปริยญาณสฺส, วสี โหมิ มหามุเนฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

‘‘อตฺถธมฺมนิรุตฺตีสุ, ปฏิภาเน ตเถว จ;
ญาณํ มม มหาวีร, อุปฺปนฺนํ ตว สนฺติเกฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ
อรหตฺตํ ปน ปตฺวา ปญฺจสตภิกฺขุนิปริวารา มหาธมฺมกถิกา อโหสิฯ สา เอกทิวสํ ราชคเห ปิณฺฑาย จริตฺวา กตภตฺตกิจฺจา ภิกฺขุนุปสฺสยํ ปวิสิตฺวา สนฺนิสินฺนาย มหติยา ปริสาย มธุภณฺฑํ ปีเฬตฺวา สุมธุรํ ปาเยนฺตี วิย อมเตน อภิสิญฺจนฺตี วิย ธมฺมํ เทเสติฯ ปริสา จสฺสา ธมฺมกถํ โอหิตโสตา อวิกฺขิตฺตจิตฺตา สกฺกจฺจํ สุณาติฯ ตสฺมิํ ขเณ เถริยา จงฺกมนโกฏิยํ รุกฺเข อธิวตฺถา เทวตา ธมฺมเทสนาย ปสนฺนา ราชคหํ ปวิสิตฺวา รถิยาย รถิยํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ วิจริตฺวา ตสฺสา คุณํ วิภาเวนฺตี –

๕๔. ‘‘กิํเม กตา ราชคเห มนุสฺสา, มธุํ ปีตาว อจฺฉเร;
เย สุกฺกํ น อุปาสนฺติ, เทเสนฺติํ พุทฺธสาสนํฯ

๕๕. ‘‘ตญฺจ อปฺปฏิวานียํ, อเสจนกโมชวํ;
ปิวนฺติ มญฺญู สปฺปญฺญา, วลาหกมิวทฺธคู’’ติฯ –

อิมา เทฺว คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **กิํเม กตา ราชคเห มนุสฺสา**ติ อิเม ราชคเห มนุสฺสา กิํ กตา, กิสฺมิํ นาม กิเจฺจ พฺยาวฏาฯ **มธุํ ปีตาว อจฺฉเร**ติ ยถา ภณฺฑมธุํ คเหตฺวา มธุํ ปีตวโนฺต วิสญฺญิโน หุตฺวา สีสํ อุกฺขิปิตุํ น สโกฺกนฺติ , เอวํ อิเมปิ ธมฺมสญฺญาย วิสญฺญิโน หุตฺวา มเญฺญ สีสํ อุกฺขิปิตุํ น สโกฺกนฺติ, เกวลํ อจฺฉนฺติเยวาติ อโตฺถฯ **เย สุกฺกํ น อุปาสนฺติ, เทเสนฺติํ พุทฺธสาสน**นฺติ พุทฺธสฺส ภควโต สาสนํ ยาถาวโต เทเสนฺติํ ปกาเสนฺติํ สุกฺกํ เถริํ เย น อุปาสนฺติ น ปยิรุปาสนฺติฯ เต อิเม ราชคเห มนุสฺสา กิํ กตาติ โยชนาฯ

ตญฺจ อปฺปฏิวานียนฺติ ตญฺจ ปน ธมฺมํ อนิวตฺติตภาวาวหํ นิยฺยานิกํ, อภิกฺกนฺตตาย วา ยถา โสตุชนสวนมโนหรภาเวน อนปนียํ, **อเสจนกํ** อนาสิตฺตกํ ปกติยาว มหารสํ ตโต เอว โอชวนฺตํฯ ‘‘โอสธ’’นฺติปิ ปาฬิฯ วฏฺฏทุกฺขพฺยาธิติกิจฺฉาย โอสธภูตํฯ **ปิวนฺติ มเญฺญ สปฺปญฺญา, วลาหกมิวทฺธคู**ติ วลาหกนฺตรโต นิกฺขนฺตํ อุทกํ นิรุทกกนฺตาเร ปถคา วิย ตํ ธมฺมํ สปฺปญฺญา ปณฺฑิตปุริสา ปิวนฺติ มเญฺญ ปิวนฺตา วิย สุณนฺติฯ

มนุสฺสา ตํ สุตฺวา ปสนฺนมานสา เถริยา สนฺติกํ อุปสงฺกมิตฺวา สกฺกจฺจํ ธมฺมํ สุณิํสุฯ อปรภาเค เถริยา อายุปริโยสาเน ปรินิพฺพานกาเล สาสนสฺส นิยฺยานิกภาววิภาวนตฺถํ อญฺญํ พฺยากโรนฺตี –

๕๖. ‘‘สุกฺกา สุเกฺกหิ ธเมฺมหิ, วีตราคา สมาหิตา;
ธาเรติ อนฺติมํ เทหํ, เชตฺวา มารํ สวาหน’’นฺติฯ – อิมํ คาถํ อภาสิ;

ตตฺถ **สุกฺกา**ติ สุกฺกาเถรี อตฺตานเมว ปรํ วิย ทเสฺสติฯ **สุเกฺกหิ ธเมฺมหี**ติ สุปริสุเทฺธหิ โลกุตฺตรธเมฺมหิฯ **วีตราคา สมาหิตา**ติ อคฺคมเคฺคน สพฺพโส วีตราคา อรหตฺตผลสมาธินา

สมาหิตาฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

สุกฺกาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. เสลาเถรีคาถาวณฺณนา

นตฺถิ นิสฺสรณํ โลเกติอาทิกา เสลาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี หํสวตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺตา มาตาปิตูหิ สมานชาติกสฺส กุลปุตฺตสฺส ทินฺนา, เตน สทฺธึ พหูนิ วสฺสสตานิ สุขสํวาสํ วสิตฺวา ตสฺมึ กาลงฺกเต สยมฺปิ อทฺธคตา วโยอนุปฺปตฺตา สํเวคชาตา กึกุสลคเวสินี กาเลน กาลํ อาราเมน อารามํ วิหาเรน วิหารํ อนุวิจรติ ''สมณพฺราหฺมณานํ สนฺติเก ธมฺมํ โสสฺสามี''ติฯ สา เอกทิวสํ สตฺถุ โพธิรุกฺขํ อุปสงฺกมิตฺวา ''ยทิ พุโทฺธ ภควา อสโม อสมสโม อปฺปฏิปุคฺคโล, ทเสฺสตุ เม อยํ โพธิ ปาฏิหาริย''นฺติ นิสีทิฯ ตสฺสา ตถา จิตฺตุปฺปาทสมนนฺตรเมว โพธิ ปชฺชลิ, สพฺพโสวณฺณมยา สาขา อุฏฺฐหึสุ, สพฺพา ทิสา วิโรจึสุฯ สา ตํ ปาฏิหาริยํ ทิสฺวา ปสนฺนมานสา ครุจิตฺตีการํ อุปฏฺฐเปตฺวา สิรสิ อญฺชลึ ปคฺคยฺห สตฺตรตฺตินฺทิวํ ตเตฺถว นิสีทิฯ สตฺตเม ทิวเส อุฬารํ ปูชาสกฺการํ อกาสิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท อาฬวีรเฏฺฐ อาฬวิกสฺส รโญฺญ ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ **เสลา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ อาฬวิกสฺส ปน รโญฺญ ธีตาติ กตฺวา **อาฬวิกา**ติปิ นํ โวหรนฺติฯ สา วิญฺญุตํ ปตฺตา สตฺถริ อาฬวกํ ทเมตฺวา ตสฺส หเตฺถ ปตฺตจีวรํ ทตฺวา เตน สทฺธึ อาฬวีนครํ อุปคเต ทาริกา หุตฺวา รญฺญา สทฺธึ สตฺถุ สนฺติกํ อุปคนฺตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสทฺธา อุปาสิกา อโหสิฯ สา อปรภาเค สญฺชาตสํเวคา ภิกฺขุนีสุ ปพฺพชิตฺวา กตปุพฺพกิจฺจา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา สงฺขาเร สมฺมสนฺตี อุปนิสฺสยสมฺปนฺนตฺตา ปริปกฺกญาณา นจิรเสฺสว อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๒.๖๑-๘๕) –

> ''นคเร หํสวติยา, จาริกี อาสหํ ตทา;
> อาราเมน จ อารามํ, จรามิ กุสลตฺถิกาฯ
>
> ''กาฬปกฺขมฺหิ ทิวเส, อทฺทสํ โพธิมุตฺตมํ;
> ตตฺถ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา, โพธิมูเล นิสีทหํฯ
>
> ''ครุจิตฺตํ อุปเฏฺฐตฺวา, สิเร กตฺวาน อญฺชลึ;
> โสมนสฺสํ ปเวเทตฺวา, เอวํ จิเนฺตสิ ตาวเทฯ
>
> ''ยทิ พุโทฺธ อมิตคุโณ, อสมปฺปฏิปุคฺคโล;
> ทเสฺสตุ ปาฏิหีรํ เม, โพธิ โอภาสตุ อยํฯ
>
> ''สห อาวชฺชิเต มยฺหํ, โพธิ ปชฺชลิ ตาวเท;
> สพฺพโสณฺณมยา อาสิ, ทิสา สพฺพา วิโรจติฯ
>
> ''สตฺตรตฺตินฺทิวํ ตตฺถ, โพธิมูเล นิสีทหํ;
> สตฺตเม ทิวเส ปเตฺต, ทีปปูชํ อกาสหํฯ
>
> ''อาสนํ ปริวาเรตฺวา, ปญฺจทีปานิ ปชฺชลุํ;
> ยาว อุเทติ สูริโย, ทีปา เม ปชฺชลุํ ตทาฯ

‘‘เตน กเมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘ตตฺถ เม สุกตํ พฺยมฺหํ, ปญฺจทีปาติ วุจฺจติ;
สฏฺฐิโยชนมุพฺเพธํ, ตึสโยชนวิตฺถตํฯ

‘‘อสงฺขิยานิ ทีปานิ, ปริวาเร ชลึสุ เม;
ยาวตา เทวภวนํ, ทีปาโลเกน โชตติฯ

‘‘ปรมฺมุขา นิสีทิตฺวา, ยทิ อิจฺฉามิ ปสฺสิตุํ;
อุทฺธํ อโธ จ ติริยํ, สพฺพํ ปสฺสามิ จกฺขุนาฯ

‘‘ยาวตา อภิกงฺขามิ, ทฏฺฐุํ สุคตทุคฺคเต;
ตตฺถ อาวรณํ นตฺถิ, รุกฺเขสุ ปพฺพเตสุ วาฯ

‘‘อสีติเทวราชูนํ, มเหสิตฺตมการยึ;
สตานํ จกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตมการยึฯ

‘‘ยํ ยํ โยนุปปชฺชามิ, เทวตฺตํ อถ มานุสํ;
ทีปสตสหสฺสานิ, ปริวาเร ชลนฺติ เมฯ

‘‘เทวโลกา จวิตฺวาน, อุปฺปชฺชึ มาตุกุจฺฉิยํ;
มาตุกุจฺฉิคตา สนฺตี, อกฺขิ เม น นิมีลติฯ

‘‘ทีปสตสหสฺสานิ, ปุญฺญกมฺมสมงฺคิตา;
ชลนฺติ สูติกาเคเห, ปญฺจทีปานิทํ ผลํฯ

‘‘ปจฺฉิเม ภเว สมฺปตฺเต, มานสํ วินิวตฺตยึ;
อชรามตํ สีติภาวํ, นิพฺพานํ ผสฺสยึ อหํฯ

‘‘ชาติยา สตฺตวสฺสาหํ, อรหตฺตมปาปุณึ;
อุปสมฺปาทยี พุโทฺธ, คุณมญฺญาย โคตโมฯ

‘‘มณฺฑเป รุกฺขมูเล วา, สุญฺญาคาเร วสนฺติยา;
ตทา ปชฺชลเต ทีปํ, ปญฺจทีปานิทํ ผลํฯ

‘‘ทิพฺพจกฺขุวิสุทฺธํ เม, สมาธิกุสลา อหํ;
อภิญฺญาปารมิปฺปตฺตา, ปญฺจทีปานิทํ ผลํฯ

‘‘สพฺพโวสิตโวสานา, กตกิจฺจา อนาสวา;
ปญฺจทีปา มหาวีร, ปาเท วนฺทามิ จกฺขุมฯ

‘‘สตสหสฺสิโต กเปฺป, ยํ ทีปมททึ ตทา;
ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, ปญฺจทีปานิทํ ผลํฯ

“กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป…. กตํ พุทฺธสฺส สาสน”นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา เถรี สาวตฺถิยํ วิหรนฺตี เอกทิวสํ ปจฺฉาภตฺตํ สาวตฺถิโต นิกฺขมิตฺวา ทิวาวิหารตฺถาย อนฺธวนํ ปวิสิตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสีทิฯ อถ นํ มาโร วิเวกโต วิเจฺฉเทตุกาโม อญฺญาตกรูเปน อุปคนฺตฺวา –

๕๗.“นตฺถิ นิสฺสรณํ โลเก, กึ วิเวเกน กาหสิ;
ภุญฺชาหิ กามรติโย, มาหุ ปจฺฉานุตาปินี”ติฯ – คาถมาห;

ตสฺสโตฺถ – อิมสฺมึ โลเก สพฺพสมเยสฺปิ อุปปริกฺขียมาเนสุ **นิสฺสรณํ** นิพฺพานํ นาม นตฺถิ เตสํ เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ ฉนฺทโส ปฏิญฺญายมานํ โวหารมตฺตเมเวตํ, ตสฺมา **กึ วิเวเกน กาหสิ** เอวรูเป สมฺปนฺนปฐมวเย ฐิตา อิมินา กายวิเวเกน กึ กริสฺสสิ? อถ โข **ภุญฺชาหิ กามรติโย** วตฺถุกามกิเลสกามสนฺนิสฺสิตา ขิฑฺฑารติโย ปจฺจนุโภหิฯ กสฺมา? **มาหุ ปจฺฉานุตาปินี** “ยทตฺถํ พฺรหฺมจริยํ จรามิ, ตเทว นิพฺพานํ นตฺถิ, เตเนเวตํ นาธิคตํ, กามโภคา จ ปริหีนา, อนโตฺถ วต มยฺห”นฺติ ปจฺฉา วิปฺปฏิสารินี มา อโหสีติ อธิปฺปาโยฯ

ตํ สุตฺวา เถรี “พาโล วตายํ มาโร, โย มม ปจฺจกฺขภูตํ นิพฺพานํ ปฏิกฺขิปติฯ กาเมสุ จ มํ ปวาเรติ, มม ขีณาสวภาวํ น ชานาติฯ หนฺท นํ ตํ ชานาเปตฺวา ตเชฺชสฺสามี”ติ จิเนฺตตฺวา –

๕๘. “สตฺติสูลูปมา กามา, ขนฺธาสํ อธิกุฏฺฏนา;
ยํ ตฺวํ กามรตึ พฺรูสิ, อรตี ทานิ สา มมฯ

๕๙. “สพฺพตฺถ วิหตา นนฺที, ตโมกฺขโนฺธ ปทาลิโต;
เอวํ ชานาหิ ปาปิม, นิหโต ตฺวมสิ อนฺตกา”ติฯ – อิมํ คาถาทฺวยมาห;

ตตฺถ **สตฺติสูลูปมา กามา**ติ กามา นาม เยน อธิฏฺฐิตา, ตสฺส สตฺตสฺส วินิวิชฺฌนโต นิสิตสตฺติ วิย สูลํ วิย จ ทฏฺฐพฺพาฯ **ขนฺธา**ติ อุปาทานกฺขนฺธาฯ **อาส**นฺติ เตสํฯ **อธิกุฏฺฏนา**ติ ฉินฺทนาธิฏฺฐานา, อจฺจาทานฏฺฐานนฺติ อโตฺถฯ ยโต ขเนฺธ อจฺจาทาย สตฺตา กาเมหิ เฉชฺชเภชฺชํ ปาปุณนฺติฯ **ยํ ตฺวํ กามรตึ พฺรูสิ, อรติ ทานิ สา มมา**ติ, ปาปิม, ตฺวํ ยํ กามรตึ รมิตพฺพํ เสวิตพฺพํ กตฺวา วทสิ, สา ทานิ มม นิรติชาติกตฺตา มีฬฺหสทิสา, น ตาย มม โกจิ อโตฺถ อตฺถีติฯ

ตตฺถ การณมาห **“สพฺพตฺถ วิหตา นนฺที”**ติอาทินาฯ ตตฺถ **เอวํ ชานาหี**ติ “สพฺพโส ปหีนตณฺหาวิชฺชา”ติ มํ ชานาหิ, ตโต เอว พลวิธมนวิสยาติกฺกมเนหิ **อนฺตก** ลามกาจาร, มาร, ตฺวํ มยา **นิหโต** พาธิโต อสิ, น ปนาหํ ตยา พาธิตพฺพาติ อโตฺถฯ

เอวํ เถริยา มาโร สนฺตชฺชิโต ตเตฺถวนฺตรธายิฯ เถรีปิ ผลสมาปตฺติสุเขน อนฺธวเน ทิวสภาคํ วีตินาเมตฺวา สายเนฺห วสนฏฺฐานเมว คตาฯ

เสลาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. โสมาเถรีคาถาวณฺณนา

ยํ ตํ อิสีหิ ปตฺตพฺพนฺติอาทิกา โสมาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี สิขิสฺส ภควโต กาเล ขตฺติยมหาสาลกุเล

นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา อรุณรโญฺญ อคฺคมเหสี อโหสีติ สพฺพํ อตีตวตฺถุ อภยเตฺถริยา วตฺถุสทิสํฯ ปจฺจุปฺปนฺนวตฺถุ ปน อยํ เถรี ตตฺถ ตตฺถ เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคเห พิมฺพิสารสฺส รโญฺญ ปุโรหิตสฺส ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺสา **โสมา**ติ นามํ อโหสิฯ สา วิญฺญุตํ ปตฺตา สตฺถุ ราชคหปเวสเน ปฏิลทฺธสทฺธา อุปาสิกา หุตฺวา อปรภาเค สญฺชาตสํเวคา ภิกฺขุนีสุ ปพฺพชิตฺวา กตปุพฺพกิจฺจา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๑.๗๑, ๘๐-๙๐) –

> ‘‘นคเร อรุณวติยา, อรุโณ นาม ขตฺติโย;
> ตสฺส รโญฺญ อหุํ ภริยา, วาริตํ วารยามหํฯ

> ‘‘ยาวตา…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ –

สพฺพํ อภยเตฺถริยา อปทานสทิสํฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา วิมุตฺติสุเขน สาวตฺถิยํ วิหรนฺตี เอกทิวสํ ทิวาวิหารตฺถาย อนฺธวนํ ปวิสิตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสีทิฯ อถ นํ มาโร วิเวกโต วิเจฺฉเทตุกาโม อทิสฺสมานรูโป อุปคนฺตฺวา อากาเส ฐตฺวา –

> **๖๐**. ‘‘ยํ ตํ อิสีหิ ปตฺตพฺพํ, ฐานํ ทุรภิสมฺภวํ;
> น ตํ ทฺวงฺคุลปญฺญาย, สกฺกา ปโปฺปตุมิตฺถิยา’’ติฯ – อิมํ คาถมาห;

ตสฺสโตฺถ – สีลกฺขนฺธาทีนํ เอสนเฏฺฐน ‘‘อิสี’’ติ ลทฺธนาเมหิ พุทฺธาทีหิ มหาปเญฺญหิ ปตฺตพฺพํ, ตํ อเญฺญหิ ปน **ทุรภิสมฺภวํ** ทุนฺนิปฺผาทนียํฯ ยํ ตํ อรหตฺตสงฺขาตํ ปรมสฺสาสฏฺฐานํ, น ตํ ทฺวงฺคุลปญฺญาย นิหีนปญฺญาย อิตฺถิยา ปาปุณิตุํ สกฺกาฯ อิตฺถิโย หิ สตฺตฏฺฐวสฺสกาลโต ปฏฺฐาย สพฺพกาลํ โอทนํ ปจนฺติโย ปกฺกุถิเต อุทเก ตณฺฑุเล ปกฺขิปิตฺวา ‘‘เอตฺตาวตา โอทนํ ปกฺก’’นฺติ น ชานนฺติ, ปกฺกุถิยมาเน ปน ตณฺฑุเล ทพฺพิยา อุทฺธริตฺวา ทฺวีหิ องฺคุลีหิ ปีเฬตฺวา ชานนฺติ, ตสฺมา **ทฺวงฺคุลิปญฺญายา**ติ วุตฺตาฯ

ตํ สุตฺวา เถรี มารํ อปสาเทนฺตี –

> **๖๑**. ‘‘อิตฺถิภาโว โน กิํ กยิรา, จิตฺตมฺหิ สุสมาหิเต;
> ญาณมฺหิ วตฺตมานมฺหิ, สมฺมา ธมฺมํ วิปสฺสโตฯ

> **๖๒**. ‘‘สพฺพตฺถ วิหตา นนฺที, ตโมกฺขโนฺธ ปทาลิโต;
> เอวํ ชานาหิ ปาปิม, นิหโต ตฺวมสิ อนฺตกา’’ติฯ –

อิตรา เทฺว คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **อิตฺถิภาโว โน กิํ กยิรา**ติ มาตุคามภาโว อมฺหากํ กิํ กเรยฺย, อรหตฺตปฺปตฺติยา กีทิสํ วิพนฺธํ อุปฺปาเทยฺยฯ **จิตฺตมฺหิ สุสมาหิเต**ติ จิเตฺต อคฺคมคฺคสมาธินา สุฏฺฐุ สมาหิเตฯ **ญาณมฺหิ วตฺตมานมฺหี**ติ ตโต อรหตฺตมคฺคญาเณ ปวตฺตมาเนฯ **สมฺมา ธมฺมํ วิปสฺสโต**ติ จตุสจฺจธมฺมํ ปริญฺญาทิวิธินา สมฺมเทว ปสฺสโตฯ อยเญฺหตฺถ สเงฺขโป – ปาปิม, อิตฺถี วา โหตุ ปุริโส วา, อคฺคมเคฺค อธิคเต อรหตฺตํ หตฺถคตเมวาติฯ

อิทานิ ตสฺส อตฺตนา อธิคตภาวํ อุชุกเมว ทเสฺสนฺตี **“สพฺพตฺถ วิหตา นนฺที”**ติ คาถมาหฯ สา วุตฺตตฺถาเยวฯ

โสมาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ติกนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. จตุกฺกนิปาโต

๑. ภทฺทากาปิลานีเถรีคาถาวณฺณนา

จตุกฺกนิปาเต **ปุโตฺต พุทฺธสฺส ทายาโท**ติอาทิกา ภทฺทาย กาปิลานิยา เถริยา คาถาฯ สา กิร ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาเล หํสวตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุณนฺตี สตฺถารํ เอกํ ภิกฺขุนิํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรนฺตีนํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ ทิสฺวา อธิการกมฺมํ กตฺวา สยมฺปิ ตํ ฐานนฺตรํ ปเตฺถตฺวา ยาวชีวํ ปุญฺญานิ กตฺวา ตโต จุตา เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อนุปฺปเนฺน พุเทฺธ พาราณสิยํ กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา ปติกุลํ คนฺตฺวา, เอกทิวสํ อตฺตโน นนนฺทาย สทฺธิํ กลหํ กโรนฺตี ตาย ปเจฺจกพุทฺธสฺส ปิณฺฑปาเต ทิเนฺน ‘‘อยํ อิมสฺส ทานํ ทตฺวา อุฬารสมฺปตฺติํ ลภิสฺสตี’’ติ ปเจฺจกพุทฺธสฺส หตฺถโต ปตฺตํ คเหตฺวา ภตฺตํ ฉเฑฺฑตฺวา กลลสฺส ปูเรตฺวา อทาสิฯ มหาชโน ครหิ – ‘‘พาเล, ปเจฺจกพุโทฺธ เต กิํ อปรชฺฌี’’ติ? สา เตสํ วจเนน ลชฺชมานา ปุน ปตฺตํ คเหตฺวา กลลํ นีหริตฺวา โธวิตฺวา คนฺธจุเณฺณน อุพฺพเฏฺฏตฺวา จตุมธุรสฺส ปูเรตฺวา อุปริ อาสิเตฺตน ปทุมคพฺภวเณฺณน สปฺปินา วิโชฺชตมานํ ปเจฺจกพุทฺธสฺส หเตฺถ ฐเปตฺวา ‘‘ยถา อยํ ปิณฺฑปาโต โอภาสชาโต, เอวํ โอภาสชาตํ เม สรีรํ โหตู’’ติ ปตฺถนํ ปฏฺฐเปสิฯ สา ตโต จวิตฺวา สุคตีสุเยว สํสรนฺตี กสฺสปพุทฺธกาเล พาราณสิยํ มหาวิภวสฺส เสฏฺฐิโน ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ปุพฺพกมฺมผเลน ทุคฺคนฺธสรีรา มนุเสฺสหิ ชิคุจฺฉิตพฺพา หุตฺวา สํเวคชาตา อตฺตโน อาภรเณหิ สุวณฺณิฏฺฐกํ กาเรตฺวา ภควโต เจติเย ปติฏฺฐเปสิ, อุปฺปลหเตฺถน จ ปูชํ อกาสิฯ เตนสฺสา สรีรํ ตสฺมิํเยว ภเว สุคนฺธํ มโนหรํ ชาตํฯ สา ปติโน ปิยา มนาปา หุตฺวา ยาวชีวํ กุสลํ กตฺวา ตโต จุตา สเคฺค นิพฺพตฺติฯ ตตฺถาปิ ยาวชีวํ ทิพฺพสุขํ อนุภวิตฺวา, ตโต จุตา พาราณสิรโญฺญ ธีตา หุตฺวา ตตฺถ เทวสมฺปตฺติสทิสํ สมฺปตฺติํ อนุภวนฺตี จิรกาลํ ปเจฺจกพุเทฺธ อุปฏฺฐหิตฺวา, เตสุ ปรินิพฺพุเตสุ สํเวคชาตา ตาปสปพฺพชฺชาย ปพฺพชิตฺวา อุยฺยาเน วสนฺตี ฌานานิ ภาเวตฺวา พฺรหฺมโลเก นิพฺพตฺติตฺวา ตโต จุตา สาคลนคเร โกสิยโคตฺตสฺส พฺราหฺมณกุลสฺส เคเห นิพฺพตฺติตฺวา มหตา ปริหาเรน วฑฺฒิตฺวา วยปฺปตฺตา มหาติตฺถคาเม ปิปฺผลิกุมารสฺส เคหํ นีตาฯ ตสฺมิํ ปพฺพชิตุํ นิกฺขเนฺต มหนฺตํ โภคกฺขนฺธํ มหนฺตญฺจ ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย ปพฺพชฺชตฺถาย นิกฺขมิตฺวา ปญฺจ วสฺสานิ ติตฺถิยาราเม ปวิสิตฺวา อปรภาเค มหาปชาปติโคตมิยา สนฺติเก ปพฺพชฺชํ อุปสมฺปทญฺจ ลภิตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา น จิรเสฺสว อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๓.๒๔๔-๓๑๓) –

‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺมาน ปารคู;
อิโต สตสหสฺสมฺหิ, กเปฺป อุปฺปชฺชิ นายโกฯ

‘‘ตทาหุ หํสวติยํ, วิเทโห นาม นามโต;
เสฏฺฐี ปหูตรตโน, ตสฺส ชายา อโหสหํฯ

‘‘กทาจิ โส นราทิจฺจํ, อุเปจฺจ สปริชฺชโน;
ธมฺมมโสฺสสิ พุทฺธสฺส, สพฺพทุกฺขภยปฺปหํฯ

‘‘สาวกํ ธุตวาทานํ, อคฺคํ กิเตฺตสิ นายโก;
สุตฺวา สตฺตาหิกํ ทานํ, ทตฺวา พุทฺธสฺส ตาทิโนฯ

‘‘นิปจฺจ สิรสา ปาเท, ตํ ฐานมภิปตฺถยิํ;

ส หาสยนฺโต ปริสํ, ตทา หิ นรปุงฺคโวฯ

‘‘เสฏฺฐิโน อนุกมฺปาย, อิมา คาถา อภาสถ;
ลจฺฉเส ปตฺถิตํ ฐานํ, นิพฺพุโต โหหิ ปุตฺตกฯ

‘‘สตสหสฺสิโต กปฺเป, โอกฺกากกุลสมฺภโว;
โคตโม นาม โคเตฺตน, สตฺถา โลเก ภวิสฺสติฯ

‘‘ตสฺส ธมฺเมสุ ทายาโท, โอรโส ธมฺมนิมฺมิโต;
กสฺสโป นาม โคเตฺตน, เหสฺสติ สตฺถุ สาวโกฯ

‘‘ตํ สุตฺวา มุทิโต หุตฺวา, ยาวชีวํ ตทา ชินํ;
เมตฺตจิโตฺต ปริจริ, ปจฺจเยหิ วินายกํฯ

‘‘สาสนํ โชตยิตฺวาน, โส มทฺทิตฺวา กุติตฺถิเย;
เวเนยฺยํ วินยิตฺวา จ, นิพฺพุโต โส สสาวโกฯ

‘‘นิพฺพุเต ตมฺหิ โลกเคฺค, ปูชนตฺถาย สตฺถุโน;
ญาติมิเตฺต สมาเนตฺวา, สห เตหิ อการยิฯ

‘‘สตฺตโยชนิกํ ถูปํ, อุพฺพิทฺธํ รตนามยํ;
ชลนฺตํ สตรํสึว, สาลราชํว ผุลฺลิตํฯ

‘‘สตฺตสตสหสฺสานิ, ปาติโย ตตฺถ การยิ;
นฬคฺคี วิย โชตนฺตี, รตเนเหว สตฺตหิฯ

‘‘คนฺธเตเลน ปูเรตฺวา, ทีปานุชฺชลยี ตหึ;
ปูชนตฺถาย มเหสิสฺส, สพฺพภูตานุกมฺปิโนฯ

‘‘สตฺตสตสหสฺสานิ, ปุณฺณกุมฺภานิ การยิ;
รตเนเหว ปุณฺณานิ, ปูชนตฺถาย มเหสิโนฯ

‘‘มเชฺฌ อฏฺฐฏฺฐกุมฺภีนํ, อุสฺสิตา กญฺจนคฺฆิโย;
อติโรจนฺติ วเณฺณน, สรเทว ทิวากโรฯ

‘‘จตุทฺวาเรสุ โสภนฺติ, โตรณา รตนามยา;
อุสฺสิตา ผลกา รมฺมา, โสภนฺติ รตนามยาฯ

‘‘วิโรจนฺติ ปริกฺขิตฺตา, อวฏํสา สุนิมฺมิตา;
อุสฺสิตานิ ปฏากานิ, รตนานิ วิโรจเรฯ

‘‘สุรตฺตํ สุกตํ จิตฺตํ, เจติยํ รตนามยํ;
อติโรจติ วเณฺณน, สสโญฺฌว ทิวากโรฯ

‘‘ถูปสฺส เวทิโย ติโสฺส, หริตาเลน ปูรยิ;

เอกํ มโนสิลาเยกํ, อญฺชเนน จ เอกิกํฯ

‘‘ปูชํ เอตาทิสํ รมฺมํ, กาเรตฺวา วรวาทิโน;
อทาสิ ทานํ สงฺฆสฺส, ยาวชีวํ ยถาพลํฯ

‘‘สหาว เสฏฺฐินา เตน, ตานิ ปุญฺญานิ สพฺพโส;
ยาวชีวํ กริตฺวาน, สหาว สุคตึ คตาฯ

‘‘สมฺปตฺติโยนุโภตฺวาน, เทวตฺเต อถ มานุเส;
ฉายา วิย สรีเรน, สห เตเนว สํสรึฯ

‘‘เอกนวุติโต กปฺเป, วิปสฺสี นาม นายโก;
อุปฺปชฺชิ จารุทสฺสโน, สพฺพธมฺมวิปสฺสโกฯ

‘‘ตทายํ พนฺธุปติยํ, พฺราหฺมโณ สาธุสมฺมโต;
อโฑฺฒ สโนฺต คุเณนาปิ, ธเนน จ สุทุคฺคโตฯ

‘‘ตทาปิ ตสฺสาหํ อาสึ, พฺราหฺมณี สมเจตสา;
กทาจิ โส ทิชวโร, สงฺคเมสิ มหามุนึฯ

‘‘นิสิน̣นํ ชนกายมฺหิ, เทเสนฺตํ อมตํ ปทํ;
สุตฺวา ธมฺมํ ปมุทิโต, อทาสิ เอกสาฏกํฯ

‘‘ฆรเมเกน วเตฺถน, คนฺตฺวาเนตํ ส มพฺรวิ;
อนุโมท มหาปุญฺญํ, ทินฺนํ พุทฺธสฺส สาฏกํฯ

‘‘ตทาหํ อญฺชลึ กตฺวา, อนุโมทึ สุปีณิตา;
สุทินฺนฺน สาฏโก สามิ, พุทฺธเสฏฺฐสฺส ตาทิโนฯ

‘‘สุขิโต สชฺชิโต หุตฺวา, สํสรนฺต ภวาภเว;
พาราณสิปุเร รมฺม, ราชา อาสิ มหีปติฯ

‘‘ตทา ตสฺส มเหสีหํ, อิตฺถิคุมฺพสฺส อุตฺตมา;
ตสฺสาติ ทยิตา อาสึ, ปุพฺพเสฺนเหน ภตฺตุโนฯ

‘‘ปิณฺฑาย วิจรเนฺต เต, อฏฺฐ ปเจฺจกนายเก;
ทิสฺวา ปมุทิโต หุตฺวา, ทตฺวา ปิณฺฑํ มหารหํฯ

‘‘ปุโน นิมนฺตยิตฺวาน, กตฺวา รตนมณฺฑปํ;
กมฺมาเรหิ กตํ ปตฺตํ, โสวณฺณํ วต ตตฺตกํฯ

‘‘สมาเนตฺวาน เต สเพฺพ, เตสํ ทานมทาสิ โส;
โสณฺณาสเน ปวิฏฺฐานํ, ปสโนฺน เสหิ ปาณิภิฯ

‘‘ตมฺปิ ทานํ สหาทาสึ, กาสิราเชนหํ ตทา;

ปุนาหํ พาราณสิยํ, ชาตา กาสิกคามเกฯ

‘‘กุฎุมฺพิกกุเล ผีเต, สุขิโต โส สภาตุโก;
เชฏฺฐสฺส ภาตุโน ชายา, อโหสิํ สุปติพฺพตาฯ

‘‘ปเจฺจกพุทฺธํ ทิสฺวาน, กนิยสฺส มม ภตฺตุโน;
ภาคนฺนํ ตสฺส ทตฺวาน, อาคเต ตมฺหิ ปาวทิํฯ

‘‘นาภินนฺทิตฺถ โส ทานํ, ตโต ตสฺส อทาสหํ;
อุขา อานิย ตํ อนฺนํ, ปุโน ตเสฺสว โส อทาฯ

‘‘ตทนฺนํ ฉฑฺฑยิตฺวาน, ทุฎฺฐา พุทฺธสฺสหํ ตทา;
ปตฺตํ กลลปุณฺณํ ตํ, อทาสิํ ตสฺส ตาทิโนฯ

‘‘ทาเน จ คหเณ เจว, อปเจ ปทุเสปิ จ;
สมจิตฺตมุขํ ทิสฺวา, ตทาหํ สํวิชิํ ภุสํฯ

‘‘ปุโน ปตฺตํ คเหตฺวาน, โสธยิตฺวา สุคนฺธินา,
ปสนฺนจิตฺตา ปูเรตฺวา, สฆตํ สกฺกรํ อทํฯ

‘‘ยตฺถ ยตฺถูปปชฺชามิ, สุรูปา โหมิ ทานโต;
พุทฺธสฺส อปกาเรน, ทุคฺคนฺธา วทเนน จฯ

‘‘ปุน กสฺสปวีรสฺส, นิธายนฺตมฺหิ เจติเย;
โสวณฺณํ อิฎฺฐกํ วรํ, อทาสิํ มุทิตา อหํฯ

‘‘จตุชฺชาเตน คเนฺธน, นิจยิตฺวา ตมิฎฺฐกํ;
มุตฺตา ทุคฺคนฺธโทสมฺหา, สพฺพงฺคสุสมาคตาฯ

‘‘สตฺต ปาติสหสฺสานิ, รตเนเหว สตฺตหิ;
กาเรตฺวา ฆตปูรานิ, วฎฺฎีนิ จ สหสฺสโสฯ

‘‘ปกฺขิปิตฺวา ปทีเปตฺวา, ฐปยิํ สตฺตปนฺติโย;
ปูชนตฺถํ โลกนาถสฺส, วิปฺปสเนฺนน เจตสาฯ

‘‘ตทาปิ ตมฺหิ ปุญฺญมฺหิ, ภาคินียิ วิเสสโต;
ปุน กาสีสุ สญฺชาโต, สุมิตฺตา อิติ วิสฺสุโตฯ

‘‘ตสฺสาหํ ภริยา อาสิํ, สุขิตา สชฺชิตา ปิยา;
ตทา ปเจฺจกมุนิโน, อทาสิํ ฆนเวฐนํฯ

‘‘ตสฺสาปิ ภาคินี อาสิํ, โมทิตฺวา ทานมุตฺตมํ;
ปุนาปิ กาสิรฎฺฐมฺหิ, ชาโต โกลิยชาติยาฯ

‘‘ตทา โกลิยปุตฺตานํ, สเตหิ สห ปญฺจหิ;

ปญฺจ ปเจฺจกพุทฺธานํ, สตานิ สมุปฏฺฐหิฯ

‘‘เตมาสํ ตปฺปยิตฺวาน, อทาสิ จ ติจีวเร;
ชายา ตสฺส ตทา อาสึ, ปุญฺญกมฺมปถานุคาฯ

‘‘ตโต จุโต อหุ ราชา, นนฺท นาม มหายโส;
ตสฺสาปิ มเหสี อาสึ, สพฺพกามสมิทฺธินีฯ

‘‘ตทา ราชา ภวิตฺวาน, พฺรหฺมทตฺต มหีปติ;
ปทุมวตีปุตฺตานํ, ปเจฺจกมุนินํ ตทาฯ

‘‘สตานิ ปญฺจนูนานิ, ยาวชีวํ อุปฏฺฐหึ;
ราชุยฺยาเน นิวาเสตฺวา, นิพฺพุตานิ จ ปูชยึฯ

‘‘เจติยานิ จ กาเรตฺวา, ปพฺพชิตฺวา อุโภ มยํ;
ภาเวตฺวา อปฺปมญฺญาโย, พฺรหฺมโลกํ อคมฺหเสฯ

‘‘ตโต จุโต มหาติเตฺถ, สุชาโต ปิปฺผลายโน;
มาตา สุมนเทวีติ, โกสิโคโตฺต ทิโช ปิตาฯ

‘‘อหํ มเทฺท ชนปเท, สากลาย ปุรุตฺตเม;
กปฺปิลสฺส ทิชสฺสาสึ, ธีตา มาตา สุจีมติฯ

‘‘ฆรกญฺจนพิเมฺพน, นิมฺมินิตฺวาน มํ ปิตา;
อทา กสฺสปธีรสฺส, กาเมหิ วชฺชิตสฺสมํฯ

‘‘กทาจิ โส การุณิโก, คนฺตฺวา กมฺมนฺตเปกฺขโก;
กากาทิเกหิ ขชฺชเนฺต, ปาเณ ทิสฺวาน สํวิชิฯ

‘‘ฆเรวาหํ ติเล ชาเต, ทิสฺวานาตปตาปเน;
กิมี กาเกหิ ขชฺชเนฺต, สํเวคมลภึ ตทาฯ

‘‘ตทา โส ปพฺพชี ธีโร, อหํ ตมนุปพฺพชึ;
ปญฺจ วสฺสานิ นิวสึ, ปริพฺพาชวเต อหํฯ

‘‘ยทา ปพฺพชิตา อาสิ, โคตมี ชินโปสิกา;
ตทาหํ ตมุปคนฺตฺวา, พุเทฺธน อนุสาสิตาฯ

‘‘น จิเรเนว กาเลน, อรหตฺตมปาปุณึ;
อโห กลฺยาณมิตฺตตฺตํ, กสฺสปสฺส สิรีมโตฯ

‘‘สุโต พุทฺธสฺส ทายาโท, กสฺสโป สุสมาหิโต;
ปุเพฺพนิวาสํ โย เวทิ, สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติฯ

‘‘อโถ ชาติกฺขยํ ปโตฺต, อภิญฺญาโวสิโต มุนิ;

เอตาหิ ตีหิ วิชฺชาหิ, เตวิโชฺช โหติ พฺราหฺมโณฯ

‘‘ตเถว ภทฺทากาปิลานี, เตวิชฺชา มจฺจุหายินี;
ธาเรติ อนฺติมํ เทหํ, ชิตฺวา มารํ สวาหนํฯ

‘‘ทิสฺวา อาทีนวํ โลเก, อุโภ ปพฺพชิตา มยํ;
ตฺยมฺห ขีณาสวา ทนฺตา, สีติภูตามฺห นิพฺพุตาฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ (อป. เถรี ๒.๓.๒๕๔-๓๑๓);

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา ปุเพฺพนิวาสญาเณ จิณฺณวสี อโหสิฯ ตตฺถ สาติสยํ กตาธิการตฺตา อปรภาเค ตํ สตฺถา เชตวเน อริยคณมเชฺฌ นิสิโนฺน ภิกฺขุนิโย ปฎิปาฎิยา ฐานนฺตเรสุ ฐเปโนฺต ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรนฺตีนํ อคฺคฎฺฐาเน ฐเปสิฯ สา เอกทิวสํ มหากสฺสปเตฺถรสฺส คุณาภิตฺถวนปุพฺพกํ อตฺตโน กตกิจฺจตาทิวิภาวนมุเขน อุทานํ อุทาเนนฺตี –

๖๓. ‘‘ปุโตฺต พุทฺธสฺส ทายาโท, กสฺสโป สุสมาหิโต;
ปุเพฺพนิวาสํ โยเวทิ, สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติฯ

๖๔. ‘‘อโถ ชาติกฺขยํ ปโตฺต, อภิญฺญาโวสิโต มุนิ;
เอตาหิ ตีหิ วิชฺชาหิ, เตวิโชฺช โหติ พฺราหฺมโณฯ

๖๕. ‘‘ตเถว ภทฺทากาปิลานี, เตวิชฺชา มจฺจุหายินี;
ธาเรติ อนฺติมํ เทหํ, เชตฺวา มารํ สวาหนํฯ

๖๖. ‘‘ทิสฺวา อาทีนวํ โลเก, อุโภ ปพฺพชิตา มยํ;
ตฺยมฺห ขีณาสวา ทนฺตา, สีติภูตามฺห นิพฺพุตา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **ปุโตฺต พุทฺธสฺส ทายาโท**ติ พุทฺธานุพุทฺธภาวโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อนุชาตสุโต ตโต เอว ตสฺส ทายภูตสฺส นวโลกุตฺตรธมฺมสฺส อาทาเนน ทายาโท กสฺสโป โลกิยโลกุตฺตเรหิ สมาธีหิ สุฎฺฐุ สมาหิตจิตฺตตาย **สุสมาหิโตฯ ปุเพฺพนิวาสํ โยเวที**ติ โย มหากสฺสปเตฺถโร ปุเพฺพนิวาสํ อตฺตโน ปเรสญฺจ นิวุตฺถกฺขนฺธสนฺตานํ ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาเณน ปากฎํ กตฺวา อเวทิ อญฺญาสิ ปฎิวิชฺฌิฯ **สคฺคาปายญฺจ ปสฺสตี**ติ ฉพฺพีสติเทวโลกเภทํ สคฺคํ จตุพฺพิธํ อปายญฺจ ทิพฺพจกฺขุนา หตฺถตเล อามลกํ วิย ปสฺสติฯ

อโถ ชาติกฺขยํ ปโตฺตติ ตโต ปรํ ชาติกฺขยสงฺขาตํ อรหตฺตํ ปโตฺตฯ **อภิญฺญาย** อภิวิสิเฎฺฐน ญาเณน อภิเญฺญยฺยํ ธมฺมํ อภิชานิตฺวา ปริเญฺญยฺยํ ปริชานิตฺวา , ปหาตพฺพํ ปหาย , สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตฺวา **โวสิโต** นิฎฺฐํ ปโตฺต กตกิโจฺจฯ อาสวกฺขยปญฺญาสงฺขาตํ โมนํ ปตฺตตฺตา **มุนิ**ฯ

ตเถว ภทฺทากาปิลานีติ ยถา มหากสฺสโป เอตาหิ ยถาวุตฺตาหิ ตีหิ วิชฺชาหิ เตวิโชฺช มจฺจุหายี จ, ตเถว ภทฺทากาปิลานี เตวิชฺชา มจฺจุหายินีติฯ ตโต เอว **ธาเรติ อนฺติมํ เทหํ, เชตฺวา มารํ สวาหน**นฺติ อตฺตานเมว ปรํ วิย กตฺวา ทเสฺสติฯ

อิทานิ ยถา เถรสฺส ปฏิปตฺติ อาทิมชฺฌปริโยสานกลฺยาณา, เอวํ มมปีติ ทเสฺสนฺตี **“ทิสฺวา อาทีนว”**นฺติ โอสานคาถมาหฯ ตตฺถ **ตฺยมฺห ขีณาสวา ทนฺตา**ติ เต มยํ มหากสฺสปเตฺถโร อหญฺจ อุตฺตเมน ทเมน ทนฺตา สพฺพโส ขีณาสวา จ อมฺหฯ **สีติภูตามฺห นิพฺพุตา**ติ ตโต เอว กิเลสปริฬาหาภาวโต สีติภูตา สอุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา นิพฺพุตา จ อมฺห ภวามาติ อโตฺถฯ

ภทฺทากาปิลานีเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

จตุกฺกนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. ปญฺจกนิปาโต

๑. อญฺญตราเถรีคาถาวณฺณนา

ปญฺจกนิปาเต **ปณฺณวีสติ วสฺสานี**ติอาทิกา อญฺญตราย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท เทวทหนคเร มหาปชาปติโคตมิยา ธาตี หุตฺวา วเฑฺฒสิฯ นามโคตฺตโต ปน อปญฺญาตา อโหสิฯ สา มหาปชาปติโคตมิยา ปพฺพชิตกาเล สยมฺปิ ปพฺพชิตฺวา ปญฺจวีสติ สํวจฺฉรานิ กามราเคน อุปทฺทุตา อจฺฉราสงฺฆาตมตฺตมฺปิ กาลํ จิเตฺตกคฺคตํ อลภนฺตี พาหา ปคฺคยฺห กนฺทมานา ธมฺมทินฺนาเถริยา สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา กาเมหิ วินิวตฺติตมานสา กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา ภาวนมนุยญฺชนฺตี น จิรเสฺสว ฉฬภิญฺญา หุตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๖๗. ‘‘ปณฺณวีสติ วสฺสานิ, ยโต ปพฺพชิตา อหํ;
นาจฺฉราสงฺฆาตมตฺตมฺปิ, จิตฺตสฺสูปสมชฺฌคํฯ

๖๘. ‘‘อลทฺธา เจตโส สนฺตึ, กามราเคนวสฺสุตา;
พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺตี, วิหารํ ปาวิสึ อหํฯ

๖๙. ‘‘สา ภิกฺขุนึ อุปาคจฺฉึ, ยา เม สทฺธายิกา อหุ;
สา เม ธมฺมมเทเสสิ, ขนฺธายตนธาตุโยฯ

๗๐. ‘‘ตสฺสา ธมฺมํ สุณิตฺวาน, เอกมเนฺต อุปาวิสึ;
ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํฯ

๗๑. ‘‘เจโตปริจฺจญาณญฺจ , โสตธาตุ วิโสธิตา;
อิทฺธีปิ เม สจฺฉิกตา, ปโตฺต เม อาสวกฺขโย;
ฉฬภิญฺญา สจฺฉิกตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **นาจฺฉราสงฺฆาตมตฺตมฺปี**ติ อจฺฉราฆฏิตมตฺตมฺปิ ขณํ องฺคุลิโผฏนมตฺตมฺปิ กาลนฺติ อโตฺถฯ **จิตฺตสฺสูปสมชฺฌค**นฺติ จิตฺตสฺส อุปสมํ จิเตฺตกคฺคํ น อชฺฌคนฺติ โยชนา, น ปฏิลภินฺติ อโตฺถฯ

กามราเคนวสฺสุตาติ กามคุณสงฺขาเตสุ วตฺถุกาเมสุ ทฬฺหตราภินิเวสิตาย พหเลน ฉนฺทราเคน ตินฺตจิตฺตาฯ

ภิกฺขุนินฺติ ธมฺมทินฺนเตฺถรึ สนฺธาย วทติฯ

เจโตปริจฺจญาณญฺจาติ เจโตปริยญาณญฺจ วิโสธิตนฺติ สมฺพโนฺธ, อธิคตนฺติ อโตฺถฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

อญฺญตราเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. วิมลาเถรีคาถาวณฺณนา

มตฺตา วเณฺณน รูเปนาติอาทิกา วิมลาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท เวสาลิยํ อญฺญตราย รูปูปชีวินิยา อิตฺถิยา ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ **วิมลา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ สา วยปฺปตฺตา ตเถว ชีวิกํ กเปฺปนฺตี เอกทิวสํ อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เวสาลิยํ ปิณฺฑาย จรนฺตํ ทิสฺวา ปฏิพทฺธจิตฺตา หุตฺวา เถรสฺส วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา เถรํ อุทฺทิสฺส ปโลภนกมฺมํ กาตุํ อารภิฯ ‘‘ติตฺถิเยหิ อุโยฺยชิตา ตถา อกาสี’’ติ เกจิ วทนฺติฯ เถโร ตสฺสา อสุภวิภาวนมุเขน สนฺตชฺชนํ กตฺวา โอวาทมทาสิฯ ตํ เหฏฺฐา เถรคาถาย อาคตเมว, ตถา ปน เถเรน โอวาเท ทินฺเน สา สํเวคชาตา หิโรตฺตปฺปํ ปจฺจุปฏฺฐเปตฺวา สาสเน ปฏิลทฺธสทฺธา อุปาสิกา หุตฺวา อปรภาเค ภิกฺขุนีสุ ปพฺพชิตฺวา ฆเฏนฺตี วายมนฺตี เหตุสมฺปนฺนตาย น จิรเสฺสว อรหตฺตํ ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๗๒. ‘‘มตฺตา วเณฺณน รูเปน, โสภเคฺคน ยเสน จ;
โยพฺพเนน จุปตฺถทฺธา, อญฺญาสมติมญฺญิหํฯ

๗๓. ‘‘วิภูเสตฺวา อิมํ กายํ, สุจิตฺตํ พาลลาปนํ;
อฏฺฐาสึ เวสิทฺวารมฺหิ, ลุโทฺท ปาสมิโวฑฺฑิยฯ

๗๔. ‘‘ปิฬนฺธนํ วิทํเสนฺตี, คุยฺหํ ปกาสิกํ พหุํ;
อกาสึ วิวิธํ มายํ, อุชฺฌคฺฆนฺตี พหุํ ชนํฯ

๗๕. ‘‘สาชฺช ปิณฺฑํ จริตฺวาน, มุณฺฑา สงฺฆาฏิปารุตา;
นิสินฺนา รุกฺขมูลมฺหิ, อวิตกฺกสฺส ลาภินีฯ

๗๖. ‘‘สเพฺพ โยคา สมุจฺฉินฺนา, เย ทิพฺพา เย จ มานุสา;
เขเปตฺวา อาสเว สเพฺพ, สีติภูตามฺหิ นิพฺพุตา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **มตฺตา วเณฺณน รูเปนา**ติ คุณวเณฺณน เจว รูปสมฺปตฺติยา จฯ **โสภเคฺคนา**ติ สุภคภาเวนฯ **ยเสนา**ติ ปริวารสมฺปตฺติยาฯ **มตฺตา** วณฺณมทรูปมทโสภคฺคมทปริวารมทวเสน มทํ อาปนฺนาติ อโตฺถฯ **โยพฺพเนน จุปตฺถทฺธา**ติ โยพฺพนมเทน อุปรูปริ ถทฺธา โยพฺพนนิมิเตฺตน อหงฺกาเรน อุปตฺถทฺธจิตฺตา อนุปสนฺตมานสาฯ **อญฺญาสมติมญฺญิหนฺ**ติ อญฺญา อิตฺถิโย อตฺตโน วณฺณาทิคุเณหิ สพฺพถาปิ อติกฺกมิตฺวา มญฺญึ อหํฯ อญฺญาสํ วา อิตฺถีนํ วณฺณาทิคุเณ อติมญฺญึ อติกฺกมิตฺวา อมญฺญึ อวมานํ อกาสึฯ

วิภูสิตฺวา อิมํ กายํ, สุจิตฺตํ พาลลาปนนฺติ อิมํ นานาวิธอสุจิภริตํ เชคุจฺฉํ อหํ มมาติ พาลานํ ลาปนโต วาจนโต พาลลาปนํ มม กายํ ฉวิราคกรณเกสฏฺฐปนาทินา สุจิตฺตํ วตฺถาภรเณหิ วิภูสิตฺวา สุมณฺฑิตปสาทิตํ กตฺวาฯ **อฏฺฐาสึ เวสิทฺวารมฺหิ, ลุโทฺท ปาสมิโวฑฺฑิยา**ติ มิคลุโทฺท วิย มิคานํ พนฺธนตฺถาย ทณฺฑวากุราทิมิคปาสํ, มารสฺส ปาสภูตํ ยถาวุตฺตํ มม กายํ เวสิทฺวารมฺหิ เวสิยา ฆรทฺวาเร โอฑฺฑิยิตฺวา อฏฺฐาสึฯ

ปิฬนฺธนํ วิทํเสนฺตี, คุยฺหํ ปกาสิกํ พหุนฺติ อูรุชฆนถนทสฺสนาทิกํ คุยฺหเญฺจว ปาทชาณุสิราทิกํ ปกาสญฺจาติ คุยฺหํ ปกาสิกญฺจ พหุํ นานปฺปการํ ปิฬนฺธนํ อาภรณํ ทเสฺสนฺตีฯ **อกาสึ วิวิธํ มายํ, อุชฺฌคฺฆนฺตี พหุํ ชน**นฺติ โยพฺพนมทมตฺตํ พหุํ พาลชนํ วิปฺปลเมฺภตุํ

หสนฺตี คนฺธมาลาวตฺถาภรณาทีหิ สรีรสภาวปฏิจฺฉาทเนน หสวิลาสภาวาทีหิ เตหิ จ วิวิธํ นานปฺปการํ วญฺจนํ อกาสิํฯ

สาชฺช ปิณฺฑํ จริตฺวาน...เป.... อวิตกฺกสฺส ลาภินีติ สา อหํ เอวํ ปมาทวิหารินี สมานา อชฺช อิทานิ อยฺยสฺส มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรสฺส โอวาเท ฐตฺวา สาสเน ปพฺพชิตฺวา มุณฺฑา สงฺฆาฏิปารุตา หุตฺวา ปิณฺฑํ จริตฺวาน ภิกฺขาหารํ ภุญฺชิตฺวา **นิสินฺนา** รุกฺขมูลมฺหิ รุกฺขมูเล วิวิตฺตาสเน นิสินฺนา ทุติยชฺฌานปาทกสฺส อคฺคผลสฺส อธิคเมน อวิตกฺกสฺส ลาภินี อมฺหีติ โยชนาฯ

สเพฺพ โยคาติ กามโยคาทโย จตฺตาโรปิ โยคาฯ **สมุจฺฉินฺนา**ติ ปฐมมคฺคาทินา ยถารหํ สมฺมเทว อุจฺฉินฺนา ปหีนาฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

วิมลาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. สีหาเถรีคาถาวณฺณนา

อโยนิโส มนสิการาติอาทิกา สีหาย เถริยา คาถา ฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินิตฺวา อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท เวสาลิยํ สีหเสนาปติโน ภคินิยา ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺสา ‘‘มาตุลสฺส นามํ กโรมา’’ติ **สีหา**ติ นามํ อกํสุฯ สา วิญฺญุตํ ปตฺวา เอกทิวสํ สตฺถารา สีหสฺส เสนาปติโน ธมฺเม เทสิยมาเน ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสทฺธา มาตาปิตโร อนุชานาเปตฺวา ปพฺพชิฯ ปพฺพชิตฺวา จ วิปสฺสนํ อารภิตฺวาปิ พหิทฺธา ปุถุตฺตารมฺมเณ วิธาวนฺตํ จิตฺตํ นิวเตฺตตุํ อสโกฺกนฺตี สตฺต สํวจฺฉรานิ มิจฺฉาวิตเกฺกหิ พาธียมานา จิตฺตสฺสาทํ อลภนฺตี ‘‘กิํ เม อิมินา ปาปชีวิเตน , อุพฺพนฺธิตฺวา มริสฺสามี’’ติ ปาสํ คเหตฺวา รุกฺขสาขายํ ลคฺคิตฺวา ตํ อตฺตโน กเณฺฐ ปฏิมุญฺจนฺตี ปุพฺพาจิณฺณวเสน วิปสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหริ, อนฺติมภวิกตาย ปาสสฺส พนฺธนํ คีวฏฺฐาเน อโหสิ, ญาณสฺส ปริปากํ คตตฺตา สา ตาวเทว วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ อรหตฺตํ ปตฺตสมกาลเมว จ ปาสพโนฺธ คีวโต มุจฺจิตฺวา วินิวตฺติฯ สา อรหเตฺต ปติฏฺฐิตา อุทานวเสน –

๗๗. ‘‘อโยนิโส มนสิการา, กามราเคน อฏฺฏิตา;
อโหสิํ อุทฺธตา ปุเพฺพ, จิเตฺต อวสวตฺตินีฯ

๗๘. ‘‘ปริยุฏฺฐิตา เกฺลเสหิ, สุภสญฺญานุวตฺตินี;
สมํ จิตฺตสฺส น ลภิํ, ราคจิตฺตวสานุคาฯ

๗๙. ‘‘กิสา ปณฺฑุ วิวณฺณา จ, สตฺต วสฺสานิ จาริหํ;
นาหํ ทิวา วา รตฺติํ วา, สุขํ วินฺทิํ สุทุกฺขิตาฯ

๘๐. ‘‘ตโต รชฺชุํ คเหตฺวาน, ปาวิสิํ วนมนฺตรํ;
วรํ เม อิธ อุพฺพนฺธํ, ยญฺจ หีนํ ปุนาจเรฯ

๘๑. ‘‘ทฬฺหปาสํ กริตฺวาน, รุกฺขสาขาย พนฺธิย;
ปกฺขิปิํ ปาสํ คีวายํ, อถ จิตฺตํ วิมุจฺจิ เม’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **อโยนิโส มนสิการา**ติ อนุปายมนสิกาเรน, อสุเภ สุภนฺติ วิปลฺลาสคฺคาเหนฯ **กามราเคน อฏฺฏิตา**ติ กามคุเณสุ ฉนฺทราเคน ปีฬิตาฯ **อโหสิํ อุทฺธตา ปุเพฺพ, จิเตฺต อวสวตฺตินี**ติ ปุเพฺพ มม จิเตฺต มยฺหํ วเส อวตฺตมาเน อุทฺธตา นานารมฺมเณ วิกฺขิตฺตจิตฺตา อสมาหิตา อโหสิํฯ

ปริยุฏฺฐิตา เกฺลเสหิ, สุภสญฺญานุวตฺตินีติ ปริยุฏฺฐานปเตฺตหิ กามราคาทิกิเลเสหิ อภิภูตา รูปาทีสุ สุภนฺติ ปวตฺตาย กามสญฺญาย อนุวตฺตนสีลาฯ **สมํ จิตฺตสฺส น ลภิํ, ราคจิตฺตวสานุคา**ติ กามราคสมฺปยุตฺตจิตฺตสฺส วสํ อนุคจฺฉนฺตี อีสกมฺปิ จิตฺตสฺส สมํ เจโตสมถํ จิเตฺตกคฺคตํ น ลภิํฯ

กิสา ปณฺฑุ วิวณฺณา จาติ เอวํ อุกฺกณฺฐิตภาเวน กิสา ธมนิสนฺถตคตฺตา อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาตา ตโต เอว วิวณฺณา วิคตฉวิวณฺณา จ หุตฺวาฯ **สตฺต วสฺสานี**ติ สตฺต สํวจฺฉรานิฯ **จาริหนฺ**ติ จริํ อหํฯ **นาหํ ทิวา วา รตฺติํ วา, สุขํ วินฺทิํ สุทุกฺขิตา**ติ เอวมหํ สตฺตสุ สํวจฺฉเรสุ กิเลสทุเกฺขน ทุกฺขิตา เอกทาปิ ทิวา วา รตฺติํ วา สมณสุขํ น ปฏิลภิํฯ

ตโตติ กิเลสปริยุฏฺฐาเนน สมณสุขาลาภภาวโตฯ **รชฺชุํ คเหตฺวาน ปาวิสิํ, วนมนฺตร**นฺติ ปาสรชฺชุํ อาทาย วนนฺตรํ ปาวิสิํฯ กิมตฺถํ ปาวิสีติ เจ อาห – **“วรํ เม อิธ อุพฺพนฺธํ, ยญฺจ หีนํ ปุนาจเร**”ติ ยทหํ สมณธมฺมํ กาตุํ อสโกฺกนฺตี หีนํ คิหิภาวํ ปุน อาจเร อาจเรยฺยํ อนุติเฏฺฐยฺยํ, ตโต สตคุเณน สหสฺสคุเณน อิมสฺมิํ วนนฺตเร อุพฺพนฺธํ พนฺธิตฺวา มรณํ เม วรํ เสฏฺฐนฺติ อโตฺถฯ **อถ จิตฺตํ วิมุจฺจิ เม**ติ ยทา รุกฺขสาขาย พนฺธปาสํ คีวายํ ปกฺขิปิ, อถ ตทนนฺตรเมว วุฏฺฐานคามินิวิปสฺสนามเคฺคน ฆฏิตตฺตา มคฺคปฏิปาฏิยา สพฺพาสเวหิ มม จิตฺตํ วิมุจฺจิ วิมุตฺตํ อโหสีติฯ

สีหาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. สุนฺทรีนนฺทาเถรีคาถาวณฺณนา

อาตุรํ อสุจินฺติอาทิกา สุนฺทรีนนฺทาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ กิร ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาเล หํสวตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา, สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุณนฺตี สตฺถารํ เอกํ ภิกฺขุนิํ ฌายินีนํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ ทิสฺวา อธิการกมฺมํ กตฺวา ตํ ฐานนฺตรํ ปเตฺถตฺวา กุสลํ อุปจินนฺตี กปฺปสตสหสฺสํ เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท สกฺยราชกุเล นิพฺพตฺติฯ **นนฺทา**ติสฺสา นามํ อกํสุฯ อปรภาเค รูปสมฺปตฺติยา สุนฺทรีนนฺทา, ชนปทกลฺยาณีติ จ ปญฺญายิตฺถฯ สา อมฺหากํ ภควติ สพฺพญฺญุตํ ปตฺวา อนุปุเพฺพน กปิลวตฺถุํ คนฺตฺวา นนฺทกุมารญฺจ ราหุลกุมารญฺจ ปพฺพาเชตฺวา คเต สุโทฺธทนมหาราเช จ ปรินิพฺพุเต มหาปชาปติโคตมิยา ราหุลมาตาย จ ปพฺพชิตาย จิเนฺตสิ – ‘‘มยฺหํ เชฏฺฐภาตา จกฺกวตฺติรชฺชํ ปหาย ปพฺพชิตฺวา โลเก อคฺคปุคฺคโล พุโทฺธ ชาโต, ปุโตฺตปิสฺส ราหุลกุมาโร ปพฺพชิ, ภตฺตาปิ เม นนฺทราชา, มาตาปิ มหาปชาปติโคตมี, ภคินีปิ ราหุลมาตา ปพฺพชิตา, อิทานาหํ เคเห กิํ กริสฺสามิ, ปพฺพชิสฺสามี’’ติ ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา ญาติสิเนเหน ปพฺพชิ, โน สทฺธายฯ ตสฺมา ปพฺพชิตฺวาปิ รูปํ นิสฺสาย อุปฺปนฺนมทาฯ ‘‘สตฺถา รูปํ วิวเณฺณติ ครหติ, อเนกปริยาเยน รูเป อาทีนวํ ทเสฺสตี’’ติ พุทฺธุปฏฺฐานํ น คจฺฉตีติอาทิ สพฺพํ เหฏฺฐา อภิรูปนนฺทาย วตฺถุสฺมิํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ อยํ ปน วิเสโส – สตฺถารา นิมฺมิตํ อิตฺถิรูปํ อนุกฺกเมน ชราภิภูตํ ทิสฺวา อนิจฺจโต ทุกฺขโต อนตฺตโต มนสิกโรนฺติยา เถริยา กมฺมฏฺฐานาภิมุขํ จิตฺตํ อโหสิฯ ตํ ทิสฺวา สตฺถา ตสฺสา สปฺปายวเสน ธมฺมํ เทเสโนฺต –

๘๒. ‘‘อาตุรํ อสุจึ ปูตึ, ปสฺส นนฺท สมุสฺสยํ;
อสุภาย จิตฺตํ ภาเวหิ, เอกคฺคํ สุสมาหิตํฯ

๘๓. ‘‘ยถา อิทํ ตถา เอตํ, ยถา เอตํ ตถา อิทํ;
ทุคฺคนฺธํ ปูติกํ วาติ, พาลานํ อภินนฺทิตํฯ

๘๔. ‘‘เอวเมตํ อเวกฺขนฺตี, รตฺตินฺทิวมตนฺทิตา;
ตโต สกาย ปญฺญาย, อภินิพฺพิชฺฌ ทกฺขิส’’นฺติฯ –

อิมา ติโสฺส คาถา อภาสิฯ

สา เทสนานุสาเรน ญาณํ เปเสตฺวา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิฯ ตสฺสา อุปริมคฺคตฺถาย กมฺมฏฺฐานํ อาจิกฺขโนฺต ‘‘นนฺท, อิมสฺมึ สรีเร อปฺปมตฺตโกปิ สาโร นตฺถิ, มํสโลหิตเลปโน ชราทีนํ วาสภูโต, อฏฺฐิปุญฺชมโตฺต เอวาย’’นฺติ ทเสฺสตุํ –

‘‘อฏฺฐีนํ นครํ กตํ, มํสโลหิตเลปนํ;
ยตฺถ ชรา จ มจฺจุ จ, มาโน มกฺข จ โอหิโต’’ติฯ (ธ. ป. ๑๕๐) –

ธมฺมปเท อิมํ คาถมาหฯ

สา เทสนาวสาเน อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๓.๑๖๖-๒๑๙) –

‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺมาน ปารคู;
อิโต สตสหสฺสมฺหิ, กเปฺป อุปฺปชฺชิ นายโกฯ

‘‘โอวาทโก วิญฺญาปโก, ตารโก สพฺพปาณินํ;
เทสนากุสโล พุโทฺธ, ตาเรสิ ชนตํ พหุํฯ

‘‘อนุกมฺปโก การุณิโก, หิเตสี สพฺพปาณินํ;
สมฺปเตฺต ติตฺถิเย สเพฺพ, ปญฺจสีเล ปติฏฺฐปิฯ

‘‘เอวํ นิราคุลํ อาสิ, สุญฺญตํ ติตฺถิเยหิ จ;
วิจิตฺตํ อรหเนฺตหิ, วสีภูเตหิ ตาทิภิฯ

‘‘รตนานฏฺฐปญฺญาสํ, อุคฺคโตว มหามุนิ;
กญฺจนคฺฆิยสงฺกาโส, พาตฺตึสวรลกฺขโณฯ

‘‘วสฺสสตสหสฺสานิ, อายุ วิชฺชติ ตาวเท;
ตาวตา ติฏฺฐมาโน โส, ตาเรสิ ชนตํ พหุํฯ

‘‘ตทาหํ หํสวติยํ, ชาตา เสฏฺฐิกุเล อหุํ;
นานารตนปโชฺชเต, มหาสุขสมปฺปิตาฯ

‘‘อุเปตฺวา ตํ มหาวีรํ, อโสฺสสึ ธมฺมเทสนํ;
อมตํ ปรมสฺสาทํ, ปรมตฺถนิเวทกํฯ

‘‘ตทา นิมนฺตยิตฺวาน, สสงฺฆํ โลกนายกํ;
ทตฺวา ตสฺส มหาทานํ, ปสนฺนา เสหิ ปาณิภิฯ

‘‘ฌายินีนํ ภิกฺขุนีนํ, อคฺคฏฺฐานมปตฺถยึ;
นิปจฺจ สิรสา ธีรํ, สสงฺฆํ โลกนายกํฯ

‘‘ตทา อทนฺตทมโก, ติโลกสรโณ ปภู;
พฺยากาสิ นรสารถิ, ลจฺฉเส ตํ สุปตฺถิตํฯ

‘‘สตสหสฺสิโต กปฺเป, โอกฺกากกุลสมฺภโว;
โคตโม นาม โคเตฺตน, สตฺถา โลเก ภวิสฺสติฯ

‘‘ตสฺส ธมฺมสุ ทายาทา, โอรสา ธมฺมนิมฺมิตา;
นนฺทาติ นาม นาเมน, เหสฺสติ สตฺถุ สาวิกาฯ

‘‘ตํ สุตฺวา มุทิตา หุตฺวา, ยาวชีวํ ตทา ชินํ;
เมตฺตจิตฺตา ปริจริํ, ปจฺจเยหิ วินายกํฯ

‘‘เตน กมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวติํสมคจฺฉหํฯ

‘‘ตโต จุตา ยามมคํ, ตโตหํ ตุสิตํ คตา;
ตโต จ นิมฺมานรติํ, วสวตฺติปุรํ ตโตฯ

‘‘ยตฺถ ยตฺถูปปชฺชามิ, ตสฺส กมฺมสฺส วาหสา;
ตตฺถ ตเตฺถว ราชูนํ, มเหสิตฺตมการยิํฯ

‘‘ตโต จุตา มนุสฺสเตฺต, ราชานํ จกฺกวตฺตินํ;
มณฺฑลีนญฺจ ราชูนํ, มเหสิตฺตมการยิํฯ

‘‘สมฺปตฺติํ อนุโภตฺวาน, เทเวสุ มนุเชสุ จ;
สพฺพตฺถ สุขิตา หุตฺวา, เนกกเปฺปสุ สํสริํฯ

‘‘ปจฺฉิเม ภเว สมฺปเตฺต, สุรมฺเม กปิลวฺหเย;
รโญฺญ สุโทฺธทนสฺสาหํ, ธีตา อาสิํ อนินฺทิตาฯ

‘‘สิริยา รูปินิํ ทิสฺวา, นนฺทิตํ อาสิ ตํ กุลํ;
เตน นนฺทาติ เม นามํ, สุนฺทรํ ปวรํ อหุฯ

‘‘ยุวตีนญฺจ สพฺพาสํ, กลฺยาณีติ จ วิสฺสุตา;
ตสฺมิมฺปิ นคเร รมฺเม, ฐเปตฺวา ตํ ยโสธรํฯ

‘‘เชฏฺฐา ภาตา ติโลกโคฺค, ปจฺฉิโม อรหา ตถา;
เอกากินี คหฏฺฐาหํ, มาตรา ปริโจทิตาฯ

‘‘สากิยมฺหิ กุเล ชาตา, ปุเตฺต พุทฺธานุชา ตุวํ;
นเนฺทนปิ วินา ภูตา, อคาเร กินฺนุ อจฺฉสิฯ

‘‘ชราวสานํ โยพฺพญฺญํ, รูปํ อสุจิสมฺมตํ;
โรคนฺตมปิจาโรคฺยํ, ชีวิตํ มรณนฺติกํฯ

‘‘อิทมฺปิ เต สุภํ รูปํ, สสีกนฺตํ มโนหรํ;
ภูสนานํ อลงฺการํ, สิริสงฺฆาฏสํนิภํฯ

‘‘ปุญฺชิตํ โลกสารํว, นยนานํ รสายนํ;
ปุญฺญานํ กิตฺติชนนํ, อุกฺกากกุลนนฺทนํฯ

‘‘น จิเรเนว กาเลน, ชรา สมธิเสสฺสติ;
วิหาย เคหํ การุเญฺญ, จร ธมฺมมนินฺทิเตฯ

‘‘สุตฺวาหํ มาตุ วจนํ, ปพฺพชึ อนคาริยํ;
เทเหน นตุ จิเตฺตน, รูปโยพฺพนลาฬิตาฯ

‘‘มหตา จ ปยเตฺตน, ฌานเชฺฌน ปรํ มม;
กาตุญฺจ วทเต มาตา, น จาหํ ตตฺถ อุสฺสุกาฯ

‘‘ตโต มหาการุณิโก, ทิสฺวา มํ กามลาลสํ;
นิพฺพนฺทนตฺถํ รูปสฺมึ, มม จกฺขุปเถ ชิโนฯ

‘‘สเกน อานุภาเวน, อิตฺถึ มาเปสิ โสภินึ;
ทสฺสนียํ สุรุจิรํ, มมโตปิ สุรูปินึฯ

‘‘ตมหํ วิมฺหิตา ทิสฺวา, อติวิมฺหิตเทหินึ;
จินฺตยึ สผลํ เมติ, เนตฺตลาภญฺจ มานุสํฯ

‘‘ตมหํ เอหิ สุภเค, เยนโตฺถ ตํ วเทหิ เม;
กุลํ เต นามโคตฺตญฺจ, วท เม ยทิ เต ปิยํฯ

‘‘น วญฺจกาโล สุภเค, อุจฺฉเงฺค มํ นิวาสย;
สีทนฺตีว มมงฺคานิ, ปสุปฺปยมุหุตฺตกํฯ

‘‘ตโต สีสํ มมเงฺค สา, กตฺวา สยิ สุโลจนา;
ตสฺสา นลาเฏ ปติตา, ลุทฺธา ปรมทารุณาฯ

‘‘สห ตสฺสา นิปาเตน, ปิฬกา อุปปชฺชถ;
ปคฺฆริํสุ ปภินฺนา จ, กุณปา ปุพฺพโลหิตาฯ

‘‘ปภินฺนํ วทนญฺจาปิ, กุณปํ ปูติคนฺธนํ;
อุทฺธุมาตํ วินิลญฺจ, ปุพฺพญฺจาปิ สรีรกํฯ

‘‘สา ปเวทิตสพฺพงฺคี, นิสฺสสนฺตี มุหุํ มุหุํ;
เวทยนฺตี สกํ ทุกฺขํ, กรุณํ ปริเทวยิฯ

‘‘ทุเกฺขน ทุกฺขิตา โหมิ, ผุสยนฺติ จ เวทนา;
มหาทุเกฺข นิมุคฺคมฺหิ, สรณํ โหหิ เม สขีฯ

‘‘กุหึ วทนโสตํ เต, กุหึ เต ตุงฺคนาสิกา;
ตมฺพพิมฺพวโรฏฺฐนฺต, วทนํ เต กุหึ คตํฯ

‘‘กุหึ สสีนิภํ วณฺณํ, กมฺพุคีวา กุหึ คตา;
โทฬา โลลาว เต กณฺณา, เววณฺณํ สมุปาคตาฯ

‘‘มกุฬขารกาการา, กลิกาว ปโยธรา;
ปภินฺนา ปูติกุณปา, ทุฏฺฐคนฺธิตฺตมาคตาฯ

‘‘เวทิมชฺฌาว สุโสฺสณี, สูนาว นีตกิพฺพิสา;
ชาตา อมชฺฌภริตา, อโห รูปมสสฺสตํฯ

‘‘สพฺพํ สรีรสญฺชาตํ, ปูติคนฺธํ ภยานกํ;
สุสานมิว พีภจฺฉํ, รมนฺเต ยตฺถ พาลิสาฯ

‘‘ตทา มหาการุณิโก, ภาตา เม โลกนายโก;
ทิสฺวา สํวิคฺคจิตฺตํ มํ, อิมา คาถา อภาสถฯ

‘‘อาตุรํ กุณปํ ปูตึ, ปสฺส นเนฺท สมุสฺสยํ;
อสุภาย จิตฺตํ ภาเวหิ, เอกคฺคํ สุสมาหิตํฯ

‘‘ยถา อิทํ ตถา เอตํ, ยถา เอตํ ตถา อิทํ;
ทุคฺคนฺธํ ปูติกํ วาติ, พาลานํ อภินนฺทิตํฯ

‘‘เอวเมตํ อเวกฺขนฺตี, รตฺตินฺทิวมตนฺทิตา;
ตโต สกาย ปญฺญาย, อภินิพฺพิชฺฌ ทกฺขิสํฯ

‘‘ตโตหํ อติสํวิคฺคา, สุตฺวา คาถา สุภาสิตา;
ตตฺรฏฺฐิตาวหํ สนฺตี, อรหตฺตมปาปุณึฯ

‘‘ยตฺถ ยตฺถ นิสินฺนาหํ, สทา ฌานปรายณา;
ชิโน ตสฺมึ คุเณ ตุฏฺโฐ, เอตทเคฺค ฐเปสิ มํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน **‘‘อาตุรํ อสุจิ’’**นฺติอาทินา สตฺถารา เทสิตาหิ ตีหิ คาถาหิ สทฺธึ –

๘๕. ‘‘ตสฺสา เม อปฺปมตฺตาย, วิจินนฺติยา โยนิโส;
ยถาภูตํ อยํ กาโย, ทิโฏฺฐ สนฺตรพาหิโรฯ

๘๖. ‘‘อถ นิพฺพินฺทหํ กาเย, อชฺฌตฺตญฺจ วิรชฺชหํ;
อปฺปมตฺตา วิสํยุตฺตา, อุปสนฺตามฺหิ นิพฺพุตา’’ติฯ –

อิมา เทฺว คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **เอวเมตํ อเวกฺขนฺตี...เป.... ทกฺขิสนฺ**ติ เอตํ อาตุราทิสภาวํ กายํ เอวํ ‘‘ยถา อิทํ ตถา เอต’’นฺติอาทินา วุตฺตปฺปกาเรน **รตฺตินฺทิวํ** สพฺพกาลํ อตนฺทิตา หุตฺวา ปรโต โฆสเหตุกํ สุตมยญาณํ มุญฺจิตฺวา, **ตโต** ตํนิมิตฺตํ อตฺตนิ สมฺภูตตฺตา **สกาย**ภาวนามยาย **ปญฺญาย** ยาถาวโต ฆนวินิโพฺภคกรเณน อภินิพฺพิชฺฌ, กถํ นุ โข **ทกฺขิสํ** ปสฺสิสฺสนฺติ อาโภคปุเรจาริเกน ปุพฺพภาคญาณจกฺขุนา **อเวกฺขนฺตี** วิจินนฺตีติ อโตฺถฯ

เตนาห **‘‘ตสฺสา เม อปฺปมตฺตายา’’**ติอาทิฯ ตสฺสโตฺถ – ตสฺสา เม สติอวิปฺปวาเสน **อปฺปมตฺตาย โยนิโส** อุปาเยน อนิจฺจาทิวเสน วิปสฺสนาปญฺญาย **วิจินนฺติยา** วีมํสนฺติยา, **อยํ** ขนฺธปญฺจกสงฺขาโต **กาโย** สสนฺตานปรสนฺตานวิภาคโต **สนฺตรพาหิโร** ยถาภูตํ ทิโฎฺฐฯ

อถ ตถา ทสฺสนโต ปจฺฉา **นิพฺพินฺทหํ กาเย** วิปสฺสนาปญฺญาสหิตาย มคฺคปญฺญาย อตฺตภาเว นิพฺพินฺทึ, วิเสสโตว อชฺฌตฺตสนฺตาเน **วิรชฺชิ** วิราคํ อาปชฺชึ, อหํ ยถาภูตาย อปฺปมาทปฏิปตฺติยา มตฺถกปฺปตฺติยา **อปฺปมตฺตา** สพฺพโส สํโยชนานํ สมุจฺฉินฺนตฺตา **วิสํยุตฺตา** อุปสนฺตา จ นิพฺพุตา จ อมฺหีติฯ

สุนฺทรีนนฺทาเถรีคาถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๕. นนฺทุตฺตราเถรีคาถาวณฺณนา

อคฺคึ จนฺทญฺจาติอาทิกา นนฺทุตฺตราย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฎฺฎูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท กุรุรเฎฺฐ กมฺมาสธมฺมนิคเม พฺราหฺมณกุเล นิพฺพตฺติตฺวา , เอกจฺจานิ วิชฺชาฎฺฐานานิ สิปฺปายตนานิ จ อุคฺคเหตฺวา นิคณฺฐปพฺพชฺชํ อุปคนฺตฺวา, วาทปฺปสุตา ชมฺพุสาขํ คเหตฺวา ภทฺทากุณฺฑลเกสา วิย ชมฺพุทีปตเล วิจรนฺตี มหาโมคฺคลฺลานเตฺถรํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉิตฺวา ปราชยํ ปตฺตา เถรสฺส โอวาเท ฐตฺวา สาสเน ปพฺพชิตฺวา สมณธมฺมํ กโรนฺตี น จิรเสฺสว สห ปฎิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา อตฺตโน ปฎิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๘๗.‘‘อคฺคึ จนฺทญฺจ สูริยญฺจ, เทวตา จ นมสฺสิหํ;
นทีติตฺถานิ คนฺตฺวาน, อุทกํ โอรุหามิหํฯ

๘๘. ‘‘พหูวตสมาทานา, อฑฺฒํ สีสสฺส โอลิขึ;
ฉมาย เสยฺยํ กเปฺปมิ, รตฺตึ ภตฺตํ น ภุญฺชหํฯ

๘๙. ‘‘วิภูสามณฺฑนรตา, นฺหาปนุจฺฉาทเนหิ จ;
อุปกาสึ อิมํ กายํ, กามราเคน อฎฺฎิตาฯ

๙๐. ‘‘ตโต สทฺธํ ลภิตฺวาน, ปพฺพชึ อนคาริยํ;
ทิสฺวา กายํ ยถาภูตํ, กามราโค สมูหโตฯ

๙๑. ‘‘สเพฺพ ภวา สมุจฺฉินฺนา, อิจฺฉา จ ปตฺถนาปิ จ;

สพฺพโยควิสํยุตฺตา, สนฺตึ ปาปุณิ เจตโส’’ติฯ –

อิมา ปญฺจ คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **อคฺคึ จนฺทญฺจ สูริยญฺจ, เทวตา จ นมสฺสิหนฺ**ติ อคฺคิปฺปมุขา เทวาติ อินฺทานํ เทวานํ อาราธนตฺถํ อาหุตึ ปคฺคเหตฺวา อคฺคิญฺจ, มาเส มาเส สุกฺกปกฺขสฺส ทุติยาย จนฺทญฺจ, ทิวเส ทิวเส สายํ ปาตํ สูริยญฺจ, อญฺญา จ พาหิรา หิรญฺญคพฺภาทโย เทวตา จ, วิสุทฺธิมคฺคํ คเวสนฺตี นมสฺสิหํ นมกฺการํ อหํ อกาสึฯ **นทีติตฺถานิ คนฺตฺวาน, อุทกํ โอรุหามิหนฺ**ติ คงฺคาทีนํ นทีนํ ปูชาติตฺถานิ อุปคนฺตฺวา สายํ ปาตํ อุทกํ โอตรามิ อุทเก นิมฺมุชฺชิตฺวา องฺคสิญฺจนํ กโรมิฯ

พหูวตสมาทานาติ ปญฺจาตปตปฺปนาทิ พหุวิธวตสมาทานาฯ คาถาสุขตฺถํ พหูติ ทีฆกรณํฯ **อฑฺฒํ สีสสฺส โอลิขินฺ**ติ มยฺหํ สีสสฺส อฑฺฒเมว มุณฺฑมิฯ เกจิ ‘‘อฑฺฒํ สีสสฺส โอลิขินฺติ เกสกลาปสฺส อฑฺฒํ ชฏาพนฺธนวเสน พนฺธิตฺวา อฑฺฒํ วิสฺสชฺชสิ’’นฺติ อตฺถํ วทนฺติฯ **ฉมาย เสยฺยํ กเปฺปมี**ติ ถณฺฑิลสายินี หุตฺวา อนนฺตรหิตาย ภูมิยา สยามิฯ **รตฺตึ ภตฺตํ น ภุญฺชหนฺ**ติ รตฺตูปรตา หุตฺวา รตฺติยํ โภชนํ น ภุญฺชึฯ

วิภูสามณฺฑนรตาติ จิรกาลํ อตฺตกิลมถานุโยเคน กิลนฺตกายา ‘‘เอวํ สรีรสฺส กิลมเนน นตฺถิ ปญฺญาสุทฺธิฯ สเจ ปน อินฺทฺริยานํ โตสนวเสน สรีรสฺส ตปฺปเนน สุทฺธิ สิยา’’ติ มนฺตฺวา อิมํ กายํ อนุคฺคณฺหนฺตี วิภูสายํ มณฺฑเน จ รตา วตฺถาลงฺกาเรหิ อลงฺกรเณ คนฺธมาลาทีหิ มณฺฑเน จ อภิรตาฯ **นฺหาปนุจฺฉาทเนหิ จา**ติ สมฺพาหนาทีนิ กาเรตฺวา นฺหาปเนน อุจฺฉาทเนน จฯ **อุปกาสึ อิมํ กายนฺ**ติ อิมํ มม กายํ อนุคฺคณฺหึ สนฺตเปฺปสึฯ **กามราเคน อฏฺฏิตา**ติ เอวํ กายทฬฺหีพหุลา หุตฺวา อโยนิโสมนสิการปจฺจยา ปริยุฏฺฐิเตน กามราเคน อฏฺฏิตา อภิณฺหํ อุปทฺทุตา อโหสึฯ

ตโต สทฺธํ ลภิตฺวานาติ เอวํ สมาทินฺนวตานิ ภินฺทิตฺวา กายทฬฺหีพหุลา วาทปฺปสุตา หุตฺวา ตตฺถ ตตฺถ วิจรนฺตี ตโต ปจฺฉา อปรภาเค มหาโมคฺคลฺลานเตฺถรสฺส สนฺติเก ลทฺธวาทานุสาสนา สทฺธํ ปฏิลภิตฺวาฯ **ทิสฺวา กายํ ยถาภูตนฺ**ติ สห วิปสฺสนาย มคฺคปญฺญาย อิมํ มม กายํ ยถาภูตํ ทิสฺวา อนาคามิมเคฺคน สพฺพโส กามราโค สมูหโตฯ ตโต ปรํ อคฺคมเคฺคน **สเพฺพ ภวา สมุจฺฉินฺนา, อิจฺฉา จ ปตฺถนาปิ จา**ติ ปจฺจุปฺปนฺนวิสยาภิลาสสงฺขาตา อิจฺฉา จ อายติภวาภิลาสสงฺขาตา ปตฺถนาปิ สเพฺพ ภวาปิ สมุจฺฉินฺนาติ โยชนา ฯ **สนฺตึ ปาปุณิ เจตโส**ติ อจฺจนฺตํ สนฺตึ อรหตฺตผลํ ปาปุณึ อธิคจฺฉินฺติ อโตฺถฯ

นนฺทุตฺตราเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. มิตฺตากาฬีเถรีคาถาวณฺณนา

สทฺธาย ปพฺพชิตฺวานาติอาทิกา มิตฺตากาฬิยา เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท กุรุรเฏฺฐ กมฺมาสธมฺมนิคเม พฺราหฺมณกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺตา มหาสติปฏฺฐานเทสนาย ปฏิลทฺธสทฺธา ภิกฺขุนีสุ ปพฺพชิตฺวา สตฺต สํวจฺฉรานิ ลาภสกฺการคิทฺธิกา หุตฺวา สมณธมฺมํ กโรนฺตี ตตฺถ ตตฺถ วิจริตฺวา อปรภาเค โยนิโส อุมฺมุชฺชนฺตี สํเวคชาตา หุตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺ

วา น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๙๒. ‘‘สทฺธาย ปพฺพชิตฺวาน, อคารสฺมานคาริยํ;
วิจรึหํ เตน เตน, ลาภสกฺการอุสฺสุกาฯ

๙๓. ‘‘ริญฺจิตฺวา ปรมํ อตฺถํ, หีนมตฺถํ อเสวิหํ;
กิเลสานํ วสํ คนฺตฺวา, สามญฺญตฺถํ น พุชฺฌิหํฯ

๙๔. ‘‘ตสฺสา เม อหุ สํเวโค, นิสินฺนาย วิหารเก;
อุมฺมคฺคปฏิปนฺนามฺหิ, ตณฺหาย วสมาคตาฯ

๙๕. ‘‘อปฺปกํ ชีวิตํ มยฺหํ, ชรา พฺยาธิ จ มทฺทติ;
ปุรายํ ภิชฺชติ กาโย, น เม กาโล ปมชฺชิตุํฯ

๙๖. ‘‘ยถาภูตมเวกฺขนฺตี, ขนฺธานํ อุทยพฺพยํ;
วิมุตฺตจิตฺตา อุฏฺฐาสึ, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ – อิมา คาถา อภาสิ;

ตตฺถ **วิจรึหํ เตน เตน, ลาภสกฺการอุสฺสุกา**ติ ลาเภ จ สกฺกาเร จ อุสฺสุกา ยุตฺตปฺปยุตฺตา หุตฺวา เตน เตน พาหุสจฺจธมฺมกถาทินา ลาภุปฺปาทเหตุนา วิจรึ อหํฯ

ริญฺจิตฺวา ปรมํ อตฺถนฺติ ฌานวิปสฺสนามคฺคผลาทึ อุตฺตมํ อตฺถํ ชหิตฺวา ฉเฑฺฑตฺวาฯ **หีนมตฺถํ อเสวิห**นฺติ จตุปจฺจยสงฺขาตอามิสภาวโต หีนํ ลามกํ อตฺถํ อโยนิโส ปริเยสนาย ปฏิเสวึ อหํฯ **กิเลสานํ วสํ คนฺตฺวา**ติ มานมทตณฺหาทีนํ กิเลสานํ วสํ อุปคนฺตฺวา **สามญฺญตฺถํ** สมณกิจฺจํ **น พุชฺฌึ** น ชานึ อหํฯ

นิสินฺนาย วิหารเกติ มม วสนกโอวรเก นิสินฺนาย อหุ สํเวโคฯ กถนฺติ เจ, อาห **‘‘อุมฺมคฺคปฏิปนฺนามฺหี’’**ติฯ ตตฺถ **อุมฺมคฺคปฏิปนฺนามฺหี**ติ ยาวเทว อนุปาทาย ปรินิพฺพานตฺถมิทํ สาสนํ, ตตฺถ สาสเน ปพฺพชิตฺวา กมฺมฏฺฐานํ อมนสิกโรนฺตี ตสฺส อุมฺมคฺคปฏิปนฺนา อมฺหีติฯ **ตณฺหาย วสมาคตา**ติ ปจฺจยุปฺปาทนตณฺหาย วสํ อุปคตาฯ

อปฺปกํ ชีวิตํ มยฺหนฺติ ปริจฺฉินฺนกาลา วชฺชิตโต พหูปทฺทวโต จ มม ชีวิตํ อปฺปกํ ปริตฺตํ ลหุกํฯ **ชรา พฺยาธิ จ มทฺทตี**ติ ตญฺจ สมนฺตโต อาปติตฺวา นิโปฺปเถนฺตา ปพฺพตา วิย ชรา พฺยาธิ จ มทฺทติ นิมฺมถติฯ ‘‘มทฺทเร’’ติปิ ปาโฐฯ **ปุรายํ ภิชฺชติ กาโย**ติ อยํ กาโย ภิชฺชติ ปุราฯ ยสฺมา ตสฺส เอกํสิโก เภโท, ตสฺมา **น เม กาโล ปมชฺชิตุํ** อยํ กาโล อฏฺฐกฺขณวชฺชิโต นวโม ขโณ, โส ปมชฺชิตุํ น ยุตฺโตติ ตสฺสาหุํ สํเวโคติ โยชนาฯ

ยถาภูตมเวกฺขนฺตีติ เอวํ ชาตสํเวคา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา อนิจฺจาทิมนสิกาเรน ยถาภูตมเวกฺขนฺตีฯ กึ อเวกฺขนฺตีติ อาห **‘‘ขนฺธานํ อุทยพฺพย’’**นฺติฯ ‘‘อวิชฺชาสมุทยา รูปสมุทโย’’ติอาทินา (ปฏิ. ม. ๑.๕๐) สมปญฺญาสปฺปเภทานํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ อุปฺปาทนิโรธญฺจ อุทยพฺพยานุปสฺสนาย อเวกฺขนฺตี วิปสฺสนํ อุสฺสุกฺกาเปตฺวา มคฺคปฏิปาฏิยา สพฺพโส กิเลเสหิ จ ภเวหิ จ วิมุตฺตจิตฺตา อุฏฺฐาสึ, อุภโต อุฏฺฐาเนน มเคฺคน ภวตฺตยโต จาติ วุฏฺฐิตา อโหสึฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

มิตฺตากาฬีเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. สกุลาเถรีคาถาวณฺณนา

อคารสฺมึ วสนฺตีติอาทิกา สกุลาย เถริยา คาถาฯ อยํ กิร ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาเล หํสวตีนคเร อานนฺทสฺส รโญฺญ ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺตา, สตฺถุ เวมาติกภคินี **นนฺทา**ติ นาเมนฯ สา วิญฺญุตํ ปตฺวา เอกทิวสํ สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุณนฺตี สตฺถารา เอกํ ภิกฺขุนึ ทิพฺพจกฺขุกานํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ ทิสฺวา อุสฺสาหชาตา อธิการกมฺมํ กตฺวา สยมฺปิ ตํ ฐานนฺตรํ ปเตฺถนฺตี ปณิธานมกาสิฯ สา ตตฺถ ยาวชีวํ พหุํ อุฬารํ กุสลกมฺมํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา อปราปรํ สุคตีสุเยว สํสรนฺตี กสฺสปสฺส ภควโต กาเล พฺราหฺมณกุเล นิพฺพตฺติตฺวา ปริพฺพาชกปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา เอกจารินี วิจรนฺตี เอกทิวสํ เตลภิกฺขาย อาหิณฺฑิตฺวา เตลํ ลภิตฺวา เตน เตเลน สตฺถุ เจติเย สพฺพรตฺตึ ทีปปูชํ อกาสิฯ สา ตโต จุตา ตาวตึเส นิพฺพตฺติตฺวา สุวิสุทฺธทิพฺพจกฺขุกา หุตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ เทเวสุเยว สํสริตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ พฺราหฺมณกุเล นิพฺพตฺติฯ **สกุลา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ สา วิญฺญุตํ ปตฺตา สตฺถุ เชตวนปฏิคฺคหเณ ปฏิลทฺธสทฺธา อุปาสิกา หุตฺวา อปรภาเค อญฺญตรสฺส ขีณาสวเตฺถรสฺส สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา สญฺชาตสํเวคา ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา ฆเฏนฺตี วายมนฺตี น จิรเสฺสว อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๓.๑๓๑-๑๖๕) –

> ‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺมาน ปารคู;
> อิโต สตสหสฺสมฺหิ, กเปฺป อุปฺปชฺชิ นายโกฯ
>
> ‘‘หิตาย สพฺพสตฺตานํ, สุขาย วทตํ วโร;
> อตฺถาย ปุริสาชโญฺญ, ปฏิปโนฺน สเทวเกฯ
>
> ‘‘ยสคฺคปโตฺต สิริมา, กิตฺติวณฺณคโต ชิโน;
> ปูชิโต สพฺพโลกสฺส, ทิสา สพฺพาสุ วิสฺสุโตฯ
>
> ‘‘อุตฺติณฺณวิจิกิโจฺฉ โส, วีติวตฺตกถํกโถ;
> สมฺปุณฺณมนสงฺกโปฺป, ปโตฺต สโมฺพธิมุตฺตมํฯ
>
> ‘‘อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส, อุปฺปาเทตา นรุตฺตโม;
> อนกฺขาตญฺจ อกฺขาสิ, อสญฺชาตญฺจ สญฺชนีฯ
>
> ‘‘มคฺคญฺญู จ มคฺควิทู, มคฺคกฺขายี นราสโภ;
> มคฺคสฺส กุสโล สตฺถา, สารถีนํ วรุตฺตโมฯ
>
> ‘‘มหาการุณิโก สตฺถา, ธมฺมํ เทเสติ นายโก;
> นิมุเคฺค กามปงฺกมฺหิ, สมุทฺธรติ ปาณิเนฯ
>
> ‘‘ตทาหํ หํสวติยํ, ชาตา ขตฺติยนนฺทนา;
> สุรูปา สธนา จาปิ, ทยิตา จ สิรีมตีฯ
>
> ‘‘อานนฺทสฺส มหารโญฺญ, ธีตา ปรมโสภนา;
> เวมาตา ภคินี จาปิ, ปทุมุตฺตรนามิโนฯ
>
> ‘‘ราชกญฺญาหิ สหิตา, สพฺพาภรณภูสิตา;

อุปาคมฺม มหาวีรํ, อโสฺสสึ ธมฺมเทสนํฯ

‘‘ตทา หิ โส โลกครุ, ภิกฺขุนึ ทิพฺพจกฺขุกํ;
กิตฺตยํ ปริสามชฺเฌ, อคฺคฏฺฐาเน ฐเปสิ ตํฯ

‘‘สุณิตฺวา ตมหํ หฏฺฐา, ทานํ ทตฺวาน สตฺถุโน;
ปูชิตฺวาน จ สมฺพุทฺธํ, ทิพฺพจกฺขุํ อปตฺถยึฯ

‘‘ตโต อโวจ มํ สตฺถา, นนฺท ลจฺฉสิ ปตฺถิตํ;
ปทีปธมฺมทานานํ, ผลเมตํ สุนิจฺฉิตํฯ

‘‘สตสหสฺสิโต กปฺเป, โอกฺกากกุลสมฺภโว;
โคตโม นาม โคตฺเตน, สตฺถา โลเก ภวิสฺสติฯ

‘‘ตสฺส ธมฺมสฺส ทายาทา, โอรสา ธมฺมนิมฺมิตา;
สกุลา นาม นาเมน, เหสฺสติ สตฺถุ สาวิกาฯ

‘‘เตน กมฺเมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘อิมมฺหิ ภทฺทเก กปฺเป, พฺรหฺมพนฺธุ มหายโส;
กสฺสโป นาม โคตฺเตน, อุปฺปชฺชิ วทตํ วโรฯ

‘‘ปริพฺพาชกินี อาสึ, ตทาหํ เอกจารินี;
ภิกฺขาย วิจริตฺวาน, อลภึ เตลมตฺตกํฯ

‘‘เตน ทีปํ ปทีเปตฺวา, อุปฏฺฐึ สพฺพสํวรึ;
เจติยํ ทฺวิปทคฺคสฺส, วิปฺปสนฺเนน เจตสาฯ

‘‘เตน กมฺเมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘ยตฺถ ยตฺถูปปชฺชามิ, ตสฺส กมฺมสฺส วาหสา;
ปชฺชลนฺติ มหาทีปา, ตตฺถ ตตฺถ คตาย เมฯ

‘‘ติโรกุฏฺฏํ ติโรเสลํ, สมติคฺคยฺห ปพฺพตํ;
ปสฺสามหํ ยทิจฺฉามิ, ทีปทานสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘วิสุทฺธนยนา โหมิ, ยสสา จ ชลามหํ;
สทฺธาปญฺญาวตี เจว, ทีปทานสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘ปจฺฉิเม จ ภเว ทานิ, ชาตา วิปฺปกุเล อหํ;
ปหูตธนธญฺญมฺหิ, มุทิเต ราชปูชิเตฯ

‘‘อหํ สพฺพงฺคสมฺปนฺนา, สพฺพาภรณภูสิตา;

ปุรปฺปเวเส สุคตํ, วาตปาเน ฐิตา อหํฯ

‘‘ทิสฺวา ชลนฺตํ ยสสา, เทวมนุสฺสสกฺกตํ;
อนุพฺยญฺชนสมฺปนฺนํ, ลกฺขเณหิ วิภูสิตํฯ

‘‘อุทคฺคจิตฺตา สุมนา, ปพฺพชฺชํ สมโรจยึ;
น จิเรเนว กาเลน, อรหตฺตมปาปุณึฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหมิ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
ปรจิตฺตานิ ชานามิ, สตฺถุสาสนการิกาฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
เขเปตฺวา อาสเว สเพฺพ, วิสุทฺธาสึ สุนิมฺมลาฯ

‘‘ปริจิโณฺณ มยา สตฺถา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํ;
โอหิโต ครุโก ภาโร, ภวเนตฺติสมูหตาฯ

‘‘ยสฺสตฺถาย ปพฺพชิตา, อคารสฺมานคาริยํ;
โส เม อโตฺถ อนุปฺปโตฺต, สพฺพสํโยชนกฺขโยฯ

‘‘ตโต มหาการุณิโก, เอตทเคฺค ฐเปสิ มํ;
ทิพฺพจกฺขุกานํ อคฺคา, สกุลาติ นรุตฺตโมฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา กตาธิการตาย ทิพฺพจกฺขุญาเณ จิณฺณวสี อโหสิฯ เตน นํ สตฺถา ทิพฺพจกฺขุกานํ ภิกฺขุนีนํ อคฺคฎฺฐาเน ฐเปสิฯ สา อตฺตโน ปฎิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปีติโสมนสฺสชาตา อุทานวเสน –

๙๗. ‘‘อคารสฺมึ วสนฺตีหํ, ธมฺมํ สุตฺวาน ภิกฺขุโน;
อทฺทสํ วิรชํ ธมฺมํ, นิพฺพานํ ปทมจฺจุตํฯ

๙๘. ‘‘สาหํ ปุตฺตํ ธีตรญฺจ, ธนธญฺญญฺจ ฉฑฺฑิย;
เกเส เฉทาปยิตฺวาน, ปพฺพชึ อนคาริยํฯ

๙๙. ‘‘สิกฺขมานา อหํ สนฺตี, ภาเวนฺตี มคฺคมญฺชสํ;
ปหาสึ ราคโทสญฺจ, ตเทกเฎฺฐ จ อาสเวฯ

๑๐๐. ‘‘ภิกฺขุนี อุปสมฺปชฺช, ปุพฺพชาติมนุสฺสรึ;
ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ, วิมลํ สาธุภาวิตํฯ

๑๐๑. ‘‘สงฺขาเร ปรโต ทิสฺวา, เหตุชาเต ปโลกิเต;
ปหาสึ อาสเว สเพฺพ, สีติภูตามฺหิ นิพฺพุตา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **อคารสฺมึ วสนฺตีหํ, ธมฺมํ สุตฺวาน ภิกฺขุโน**ติ อหํ ปุเพฺพ อคารมเชฺฌ วสมานา อญฺญตรสฺส ภินฺนกิเลสสฺส ภิกฺขุโน สนฺติเก จตุสจฺจคพฺภํ ธมฺมกถํ สุตฺวาฯ **อทฺทสํ วิรชํ ธมฺมํ, นิพฺพานํ ปทมจฺจุต**นฺติ ราครชาทีนํ อภาเวน วิรชํ, วานโต นิกฺขนฺตตฺตา นิพฺพานํ, จวนาภาวโต อธิคตานํ อจฺจุติเหตุตาย จ นิพฺพานํ อจฺจุตํ, ปทนฺติ จ ลทฺธนามํ อสงฺขตธมฺมํ, สหสฺสนยปฏิมณฺฑิเตน ทสฺสนสงฺขาเตน ธมฺมจกฺขุนา อทฺทสํ ปสฺสึฯ

สาหนฺติ สา อหํ วุตฺตปฺปกาเรน โสตาปนฺนา โหมิฯ

สิกฺขมานา อหํ สนฺตีติ อหํ สิกฺขมานาว สมานา ปพฺพชิตฺวา วเสฺส อปริปุเณฺณ เอวฯ **ภาเวนฺตี มคฺคมญฺชส**นฺติ มชฺฌิมปฏิปตฺติภาวโต อญฺชสํ อุปริมคฺคํ อุปฺปาเทนฺตีฯ **ตเทกเฏฺฐ จ อาสเว**ติ ราคโทเสหิ สหเชกเฏฺฐ ปหาเนกเฏฺฐ จ ตติยมคฺควเชฺฌ อาสเว **ปหาสึ** สมุจฺฉินฺทึฯ

ภิกฺขุนี อุปสมฺปชฺชาติ วเสฺส ปริปุเณฺณ อุปสมฺปชฺชิตฺวา ภิกฺขุนี หุตฺวาฯ **วิมล**นฺติ อวิชฺชาทีหิ อุปกฺกิเลเสหิ วิมุตฺตตาย วิคตมลํ, **สาธุ** สกฺกจฺจ สมฺมเทว **ภาวิตํ,** สาธูหิ วา พุทฺธาทีหิ **ภาวิตํ** อุปฺปาทิตํ ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตนฺติ สมฺพโนฺธฯ

สงฺขาเรติ เตภูมกสงฺขาเรฯ **ปรโต**ติ อนตฺตโตฯ **เหตุชาเต**ติ ปจฺจยุปฺปเนฺนฯ **ปโลกิเต**ติ ปลุชฺชนสภาเว ปภงฺคุเน ปญฺญาจกฺขุนา ทิสฺวาฯ **ปหาสึ อาสเว สเพฺพ**ติ อคฺคมเคฺคน อวสิเฏฺฐ สเพฺพปิ อาสเว ปชหึ, เขเปสินฺติ อโตฺถฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

สกุลาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. โสณาเถรีคาถาวณฺณนา

ทส ปุเตฺต วิชายิตฺวาติอาทิกา โสณาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาเล หํสวตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา เอกทิวสํ สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุณนฺตี สตฺถารํ เอกํ ภิกฺขุนึ อารทฺธวีริยานํ ภิกฺขุนีนํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ ทิสฺวา, อธิการกมฺมํ กตฺวา สยมฺปิ ตํ ฐานนฺตรํ ปเตฺถตฺวา ยาวชีวํ ปุญฺญานิ กตฺวา, ตโต จุตา กปฺปสตสหสฺสํ เทวมนุเสฺสสุ สํสริตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา ปติกุลํ คตา ทส ปุตฺตธีตโร ลภิตฺวา **พหุปุตฺติกา**ติ ปญฺญายิตฺถฯ สา สามิเก ปพฺพชิเต วยปฺปเตฺต ปุตฺตธีตโร ฆราวาเส ปติฏฺฐาเปตฺวา สพฺพํ ธนํ ปุตฺตานํ วิภชิตฺวา อทาสิ, น กิญฺจิ อตฺตโน ฐเปสิฯ ตํ ปุตฺตา จ ธีตโร จ กติปาหเมว อุปฏฺฐหิตฺวา ปริภวํ อกํสุฯ สา ‘‘กึ มยฺหํ อิเมหิ ปริภวาย ฆเร วสนฺติยา’’ติ ภิกฺขุนิโย อุปสงฺกมิตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิฯ ตํ ภิกฺขุนิโย ปพฺพาเชสุํฯ สา ลทฺธูปสมฺปทา ‘‘อหํ มหลฺลิกากาเล ปพฺพชิตฺวา อปฺปมตฺตาย ภวิตพฺพ’’นฺติ ภิกฺขุนีนํ วตฺตปฏิวตฺตํ กโรนฺตี ‘‘สพฺพรตฺตึ สมณธมฺมํ กริสฺสามี’’ติ เหฏฺฐาปาสาเท เอกถมฺภํ หเตฺถน คเหตฺวา ตํ อวิชหมานา สมณธมฺมํ กโรนฺตี จงฺกมมานาปิ ‘‘อนฺธกาเร ฐาเน รุกฺขาทีสุ ยตฺถ กตฺถจิ เม สีสํ ปฏิหเญฺญยฺยา’’ติ รุกฺขํ หเตฺถน คเหตฺวา ตํ อวิชหมานาว สมณธมฺมํ กโรติฯ ตโต ปฏฺฐาย สา อารทฺธวีริยตาย ปากฏา อโหสิฯ สตฺถา ตสฺสา ญาณปริปากํ ทิสฺวา คนฺธกุฏิยํ นิสิโนฺนว โอภาสํ ผริตฺวา สมฺมุเข นิสิโนฺน วิย อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา –

> ‘‘โย จ วสฺสสตํ ชีเว, อปสฺสํ ธมฺมมุตฺตมํ;
> เอกาหํ ชีวิตํ เสโยฺย, ปสฺสโต ธมฺมมุตฺตม’’นฺติฯ (ธ. ป. ๑๑๕) –

คาถํ อภาสิฯ สา คาถาปริโยสาเน อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๓.๒๒๐-๒๔๓) –

‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺมาน ปารคู;
อิโต สตสหสฺสมฺหิ, กปฺเป อุปฺปชฺชิ นายโกฯ

‘‘ตทา เสฏฺฐิกุเล ชาตา, สุขิตา ปูชิตา ปิยา;
อุเปตฺวา ตํ มุนิวรํ, อโสสึ มธุรํ วจํฯ

‘‘อารทฺธวีริยานคฺคํ, วเณฺณสิ ภิกฺขุนึ ชิโน;
ตํ สุตฺวา มุทิตา หุตฺวา, การํ กตฺวาน สตฺถุโนฯ

‘‘อภิวาทิย สมฺพุทฺธํ, ฐานํ ตํ ปตฺถยึ ตทา;
อนุโมทิ มหาวีโร, สิชฺฌตํ ปณิธี ตวฯ

‘‘สตสหสฺสิโต กปฺเป, โอกฺกากกุลสมฺภโว;
โคตโม นาม โคเตฺตน, สตฺถา โลเก ภวิสฺสติฯ

‘‘ตสฺส ธเมฺมสุ ทายาทา, โอรสา ธมฺมนิมฺมิตา;
โสณาติ นาม นาเมน, เหสฺสติ สตฺถุ สาวิกาฯ

‘‘ตํ สุตฺวา มุทิตา หุตฺวา, ยาวชีวํ ตทา ชินํ;
เมตฺตจิตฺตา ปริจรึ, ปจฺจเยหิ วินายกํฯ

‘‘เตน กเมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘ปจฺฉิเม จ ภเว ทานิ, ชาตา เสฏฺฐิกุเล อหํ;
สาวตฺถิยํ ปุรวเร, อิเทฺธ ผีเต มหทฺธเนฯ

‘‘ยทา จ โยพฺพนปฺปตฺตา, คนฺตฺวา ปติกุลํ อหํ;
ทส ปุตฺตานิ อชนึ, สุรูปานิ วิเสสโตฯ

‘‘สุเขธิตา จ เต สเพฺพ, ชนเนตฺตมโนหรา;
อมิตฺตานมฺปิ รุจิตา, มม ปเคว เต สิยาฯ

‘‘ตโต มยฺหํ อกามาย, ทสปุตฺตปุรกฺขโต;
ปพฺพชิตฺถ ส เม ภตฺตา, เทวเทวสฺส สาสเนฯ

‘‘ตเทกิกา วิจิเนฺตสึ, ชีวิเตนาลมตฺถุ เม;
จตฺตาย ปติปุเตฺตหิ, วุฑฺฒาย จ วรากิยาฯ

‘‘อหมฺปิ ตตฺถ คจฺฉิสฺสํ, สมฺปโตฺต ยตฺถ เม ปติ;
เอวาหํ จินฺตยิตฺวาน, ปพฺพชึ อนคาริยํฯ

‘‘ตโต จ มํ ภิกฺขุนิโย, เอกํ ภิกฺขุนุปสฺสเย;
วิหาย คจฺฉุโมวาทํ, ตาเปหิ อุทกํ อิติฯ

‘‘ตทา อุทกมาหิตฺวา, โอกิริตฺวาน กุมฺภิยา;
จุเลฺล ฐเปตฺวา อาสีนา, ตโต จิตฺตํ สมาทหึฯ

‘‘ขเนฺธ อนิจฺจโต ทิสฺวา, ทุกฺขโต จ อนตฺตโต;
เขเปตฺวา อาสเว สเพฺพ, อรหตฺตมปาปุณึฯ

‘‘ตทาคนฺตฺวา ภิกฺขุนิโย, อุโณฺหทกมปุจฺฉิสุํ;
เตโชธาตุมธิฎฺฐาย, ขิปฺปํ สนฺตาปยึ ชลํฯ

‘‘วิมฺหิตา ตา ชินวรํ, เอตมตฺถมสาวยุํ;
ตํ สุตฺวา มุทิโต นาโถ, อิมํ คาถํ อภาสถฯ

‘‘โย จ วสฺสสตํ ชีเว, กุสีโต หีนวีริโย;
เอกาหํ ชีวิตํ เสโยฺย, วีริยมารภโต ทฬฺหํฯ

‘‘อาราธิโต มหาวีโร, มยา สุปฺปฎิปตฺติยา;
อารทฺธวีริยานคฺคํ, มมาห ส มหามุนิฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อถ นํ ภควา ภิกฺขุนิโย ปฎิปาฎิยา ฐานนฺตเร ฐเปโนฺต อารทฺธวีริยานํ อคฺคฎฺฐาเน ฐเปสิฯ สา เอกทิวสํ อตฺตโน ปฎิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๑๐๒. ‘‘ทส ปุเตฺต วิชายิตฺวา, อสฺมิํ รูปสมุสฺสเย;
ตโตหํ ทุพฺพลา ชิณฺณา, ภิกฺขุนึ อุปสงฺกมิํฯ

๑๐๓. ‘‘สา เม ธมฺมมเทเสสิ, ขนฺธายตนธาตุโย;
ตสฺสา ธมฺมํ สุณิตฺวาน, เกเส เฉตฺวาน ปพฺพชิํฯ

๑๐๔. ‘‘ตสฺสา เม สิกฺขมานาย, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ยตฺถ เม วุสิตํ ปุเรฯ

๑๐๕. ‘‘อนิมิตฺตญฺจ ภาเวมิ, เอกคฺคา สุสมาหิตา;
อนนฺตราวิโมกฺขาสิํ, อนุปาทาย นิพฺพุตาฯ

๑๐๖. ‘‘ปญฺจกฺขนฺธา ปริญฺญาตา, ติฎฺฐนฺติ ฉินฺนมูลกา;
ธิ ตวตฺถุ ชเร ชเมฺม, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว’’ติฯ – อิมา คาถา อภาสิ;

ตตฺถ **รูปสมุสฺสเย**ติ รูปสงฺขาเต สมุสฺสเยฯ อยญฺหิ รูปสโทฺท ‘‘จกฺขุญฺจ ปฎิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณ’’นฺติอาทีสุ (สํ. นิ. ๔.๖๐) รูปายตเน อาคโตฯ ‘‘ยํกิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺน’’นฺติอาทีสุ (อ. นิ. ๔.๑๘๑) รูปกฺขเนฺธฯ ‘‘ปิยรูเป สาตรูเป รชฺชตี’’ติอาทีสุ (ม. นิ. ๑.๔๐๙) สภาเวฯ ‘‘พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสตี’’ติอาทีสุ (ที. นิ. ๓.๓๓๘; อ. นิ. ๑.๔๒๗-๔๓๔) กสิณายตเนฯ ‘‘รูปี รูปานิ ปสฺสตี’’ติอาทีสุ (ที. นิ. ๓.๓๓๙; อ. นิ.

๑.๔๓๕-๔๔๒) รูปฌาเนฯ ‘‘อฏฺฐิญฺจ ปฏิจฺจ นฺหารุญฺจ ปฏิจฺจ มํสญฺจ ปฏิจฺจ จมฺมญฺจ ปฏิจฺจ อากาโส ปริวาริโต รูปเนฺตฺวว สงฺขํ คจฺฉตี’’ติอาทีสุ (ม. นิ. ๑.๓๐๖) รูปกาเยฯ อิธาปิ รูปกาเยว ทฏฺฐโพฺพฯ **สมุสฺสย**สโทฺทปิ อฏฺฐีนํ สรีรสฺส ปริยาโยฯ ‘‘สตนฺติ สมุสฺสยา’’ติอาทีสุ อฏฺฐิสรีรปริยาเยฯ ‘‘อาตุรํ อสุจึ ปูตึ, ปสฺส นเนฺท สมุสฺสย’’นฺติอาทีสุ (เถรคา. ๑๙) สรีเรฯ อิธาปิ สรีเร เอว ทฏฺฐโพฺพฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘รูปสมุสฺสเย’’ติ, รูปสงฺขาเต สมุสฺสเย สรีเรติ อโตฺถฯ ฐตฺวาติ วจนเสโสฯ อสฺมึ รูปสมุสฺสเยติ หิ อิมสฺมึ รูปสมุสฺสเย ฐตฺวา อิมํ รูปกายํ นิสฺสาย ทส ปุเตฺต วิชายิตฺวาติ โยชนาฯ **ตโต**ติ ตสฺมา ทสปุตฺตวิชายนเหตุฯ สา หิ ปฐมวยํ อติกฺกมิตฺวา ปุตฺตเก วิชายนฺตี อนุกฺกเมน ทุพฺพลสรีรา ชราชิณฺณา จ อโหสิฯ เตน วุตฺตํ **‘‘ตโตหํ ทุพฺพลา ชิณฺณา**’’ติฯ

ตสฺสาติ ตโต, **ตสฺสา**ติ วา ตสฺสา สนฺติเกฯ ปุน ตสฺสาติ กรเณ สามิวจนํ, ตายาติ อโตฺถฯ **สิกฺขมานายา**ติ ติโสฺสปิ สิกฺขา สิกฺขมานาฯ

อนนฺตราวิโมกฺขาสินฺติ อคฺคมคฺคสฺส อนนฺตรา อุปฺปนฺนวิโมกฺขา อาสึฯ รูปี รูปานิ ปสฺสตีติอาทโย หิ อฏฺฐปิ วิโมกฺขา อนนฺตรวิโมกฺขา นาม น โหนฺติฯ มคฺคานนฺตรํ อนุปฺปตฺตา หิ ผลวิโมกฺขา ผลสมาปตฺติกาเล ปวตฺตมานาปิ ปฐมมคฺคานนฺตรเมว สมุปฺปตฺติโต ตํ อุปาทาย อนนฺตรวิโมกฺขา นาม, ยถา มคฺคสมาธิ อานนฺตริกสมาธีติ วุจฺจติฯ **อนุปาทาย นิพฺพุตา**ติ รูปาทีสุ กิญฺจิปิ อคฺคเหตฺวา กิเลสปรินิพฺพาเนน นิพฺพุตา อาสึฯ

เอวํ วิชฺชาตฺตยํ วิภาเวตฺวา อรหตฺตผเลน กูฏํ คณฺหนฺตี อุทาเนตฺวา, อิทานิ ชราย จิรกาลํ อุปทฺทุตสรีรํ วิครหนฺตี สห วตฺถุนา ตสฺส สมติกฺกนฺตภาวํ วิภาเวตุํ **‘‘ปญฺจกฺขนฺธา ปริญฺญาตา**’’ติ โอสานคาถมาหฯ ตตฺถ **ธิ ตวตฺถุ ชเร ชเมฺม**ติ องฺคานํ สิถิลภาวกรณาทินา ชเร ชเมฺม ลามเก หีเน ตว ตุยฺหํ ธิ อตฺถุ ธิกาโร โหตุฯ **นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว**ติ ตสฺมา ตุวํ มยา อติกฺกนฺตา อภิภูตาสีติ อธิปฺปาโยฯ

โสณาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. ภทฺทากุณฺฑลเกสาเถรีคาถาวณฺณนา

ลูนเกสีติอาทิกา ภทฺทาย กุณฺฑลเกสาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาเล หํสวตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา เอกทิวสํ สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุณนฺตี สตฺถารํ เอกํ ภิกฺขุนึ ขิปฺปาภิญฺญานํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ ทิสฺวา, อธิการกมฺมํ กตฺวา ตํ ฐานนฺตรํ ปเตฺถตฺวา ยาวชีวํ ปุญฺญานิ กตฺวา กปฺปสตสหสฺสํ เทวมนุเสฺสสุ สํสริตฺวา กสฺสปพุทฺธกาเล **กิกิสฺส** กาสิรโญฺญ เคเห สตฺตนฺนํ ภคินีนํ อพฺภนฺตรา หุตฺวา, วีสติ วสฺสสหสฺสานิ ทส สีลานิ สมาทาย โกมาริพฺรหฺมจริยํ จรนฺตี สงฺฆสฺส วสนปริเวณํ กาเรตฺวา, เอกํ พุทฺธนฺตรํ สุคตีสุเยว สํสริตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคเห เสฏฺฐิกุเล นิพฺพตฺติฯ **ภทฺทา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ สา มหตา ปริวาเรน วฑฺฒมานา วยปฺปตฺตา, ตสฺมึเยว นคเร ปุโรหิตสฺส ปุตฺตํ สตฺตุกํ นาม โจรํ สโหฑฺฒํ คเหตฺวา ราชาณาย นครคุตฺติเกน มาเรตุํ อาฆาตนํ นิยฺยมานํ, สีหปญฺชเรน โอโลเกนฺตี ทิสฺวา ปฏิพทฺธจิตฺตา หุตฺวา สเจ ตํ ลภามิ, ชีวิสฺสามิ; โน เจ, มริสฺสามีติ สยเน อโธมุขี นิปชฺชิฯ

อถสฺสา ปิตา ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา เอกธีตุตาย พลวสิเนโห สหสฺสลญฺชํ ทตฺวา อุปาเยเนว โจรํ วิสฺสชฺชาเปตฺวา คโนฺธทเกน นฺหาเปตฺวา สพฺพาภรณปฏิมณฺฑิตํ กาเรตฺวา ปาสาทํ เปเส

สิฯ ภทฺทาปิ ปริปุณฺณมโนรถา อติเรกาลงฺกาเรน อลงฺกริตฺวา ตํ ปริจรติฯ สตฺตุโก กติปาหํ วีติ นาเมตฺวา ตสฺสา อาภรเณสุ อุปฺปนฺนโลโภ ภทฺเท, อหํ นครคุตฺติเกน คหิตมตฺโตว โจรปปาเต อธิวตฺถาย เทวตาย ‘‘สจาหํ ชีวิตํ ลภามิ, ตุยฺหํ พลิกมฺมํ อุปสํหริสฺสามี’’ติ ปตฺถนํ อายาจึ, ตสฺมา พลิกมฺมํ สชฺชาเปหีติฯ สา ‘‘ตสฺส มนํ ปูเรสฺสามี’’ติ พลิกมฺมํ สชฺชาเปตฺวา สพฺพาภรณวิภูสิตา สามิเกน สทฺธึ เอกํ ยานํ อภิรุยฺห ‘‘เทวตาย พลิกมฺมํ กริสฺสามี’’ติ โจรปปาตํ อภิรุหิตุํ อารทฺธาฯ

สตฺตุโก จินฺเตสิ – ‘‘สเพฺพสุ อภิรุหเนฺตสุ อิมิสฺสา อาภรณํ คเหตุํ น สกฺกา’’ติ ปริวารชนํ ตเตฺถว ฐเปตฺวา ตเมว พลิภาชนํ คาหาเปตฺวา ปพฺพตํ อภิรุหโนฺต ตาย สทฺธึ ปิยกถํ น กเถสิฯ สา อิงฺคิเตเนว ตสฺสาธิปฺปายํ อญฺญาสิฯ สตฺตุโก, ‘‘ภทฺเท, ตว อุตฺตรสาฏกํ โอมุญฺจิตฺวา กายารูฬฺหปสาธนํ ภณฺฑิกํ กโรหี’’ติฯ สา, ‘‘สามิ, มยฺหํ โก อปราโธ’’ติ? ‘‘กึ นุ มํ, พาเล,‘พลิกมฺมตฺถํ อาคโต’ติ สญฺญํ กโรสิ? พลิกมฺมาปเทเสน ปน ตว อาภรณํ คเหตุํ อาคโต’’ติฯ ‘‘กสฺส ปน, อยฺย, ปสาธนํ, กสฺส อห’’นฺติ? ‘‘นาหํ เอตํ วิภาคํ ชานามี’’ติ ฯ ‘‘โหตุ, อยฺย, เอกํ ปน เม อธิปฺปายํ ปูเรหิ, อลงฺกตนิยาเมน จ อาลิงฺคิตุํ เทหี’’ติฯ โส ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉิฯ สา เตน สมฺปฏิจฺฉิตภาวํ ญตฺวา ปุรโต อาลิงฺคิตฺวา ปจฺฉโต อาลิงฺคนฺตี วิย ปพฺพตปปาเต ปาเตสิฯ โส ปติตฺวา จุณฺณวิจุณฺณํ อโหสิฯ ตาย กตํ อจฺฉริยํ ทิสฺวา ปพฺพเต อธิวตฺถา เทวตา โกสลฺลํ วิภาเวนฺตี อิมา คาถา อภาสิ –

> ‘‘น หิ สเพฺพสุ ฐาเนสุ, ปุริโส โหติ ปณฺฑิโต;
> อิตฺถีปิ ปณฺฑิตา โหติ, ตตฺถ ตตฺถ วิจกฺขณาฯ
>
> ‘‘น หิ สเพฺพสุ ฐาเนสุ, ปุริโส โหติ ปณฺฑิโต;
> อิตฺถีปิ ปณฺฑิตา โหติ, ลหุํ อตฺถวิจินฺติกา’’ติฯ (อป. เถรี. ๒.๓.๓๑-๓๒);

ตโต ภทฺทา จินฺเตสิ – ‘‘น สกฺกา มยา อิมินา นิยาเมน เคหํ คนฺตุํ, อิโตว คนฺตฺวา เอกํ ปพฺพชฺชํ ปพฺพชิสฺสามี’’ติ นิคณฺฐารามํ คนฺตฺวา นิคเณฺฐ ปพฺพชฺชํ ยาจิฯ อถ นํ เต อาหํสุ – ‘‘เกน นิยาเมน ปพฺพชฺชา โหตู’’ติ? ‘‘ยํ ตุมฺหากํ ปพฺพชฺชาย อุตฺตมํ, ตเทว กโรถา’’ติฯ เต ‘‘สาธู’’ติ ตสฺสา ตาลฏฺฐินา เกเส ลุญฺจิตฺวา ปพฺพาเชสุํฯ ปุน เกสา วฑฺฒนฺตา กุณฺฑลาวฏฺฏา หุตฺวา วเฑฺฒสุํฯ ตโต ปฏฺฐาย สา **กุณฺฑลเกสา**ติ นาม ชาตาฯ สา ตตฺถ อุคฺคเหตพฺพํ สมยํ วาทมคฺคญฺจ อุคฺคเหตฺวา ‘‘เอตฺตกํ นาม อิเม ชานนฺติ, อิโต อุตฺตริ วิเสโส นตฺถี’’ติ ญตฺวา ตโต อปกฺกมิตฺวา ยตฺถ ยตฺถ ปณฺฑิตา อตฺถิ, ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา เตสํ ชานนสิปฺปํ อุคฺคเหตฺวา อตฺตนา สทฺธึ กเถตุํ สมตฺถํ อทิสฺวา ยํ ยํ คามํ วา นิคมํ วา ปวิสติ, ตสฺส ทฺวาเร วาลุการาสึ กตฺวา ตตฺถ ชมฺพุสาขํ ฐเปตฺวา ‘‘โย มม วาทํ อาโรเปตุํ สโกฺกติ, โส อิมํ สาขํ มทฺทตู’’ติ สมีเปฐิตทารกานํ สญฺญํ ทตฺวา วสนฏฺฐานํ คจฺฉติฯ สตฺตาหมฺปิ ชมฺพุสาขาย ตเถว ฐิตาย ตํ คเหตฺวา ปกฺกมติฯ

เตน จ สมเยน อมฺหากํ ภควา โลเก อุปฺปชฺชิตฺวา ปวตฺติตวรธมฺมจโกฺก อนุปุเพฺพน สาวตฺถึ อุปนิสฺสาย เชตวเน วิหรติฯ กุณฺฑลเกสาปิ วุตฺตนเยน คามนิคมราชธานีสุ วิจรนฺตี สาวตฺถึ ปตฺวา นครทฺวาเร วาลุการาสิมฺหิ ชมฺพุสาขํ ฐเปตฺวา ทารกานํ สญฺญํ ทตฺวา สาวตฺถึ ปาวิสิฯ

อถายสฺมา ธมฺมเสนาปติ เอกโกว นครํ ปวิสโนฺต ตํ สาขํ ทิสฺวา ตํ ทเมตุกาโม ทารเก ปุจฺฉิ – ‘‘กสฺมายํ สาขา เอวํ ฐปิตา’’ติ? ทารกา ตมตฺถํ อาโรเจสุํฯ เถโร ‘‘ยทิ เอวํ อิมํ สาขํ

มทฺทถา’’ติ อาหฯ ทารกา ตํ มทฺทึสุฯ กุณฺฑลเกสา กตภตฺตกิจฺจา นครโต นิกฺขมนฺตี ตํ สาขํ มทฺทิตํ ทิสฺวา ‘‘เกนิทํ มทฺทิต’’นฺติ ปุจฺฉิตฺวา เถเรน มทฺทาปิตภาวํ ญตฺวา ‘‘อปกฺขิโก วาโท น โสภตี’’ติ สาวตฺถึ ปวิสิตฺวา วีถิโต วีถึ วิจรนฺตี ‘‘ปเสฺสยฺยาถ สมเณหิ สกฺยปุตฺติเยหิ สทฺธึ มยฺหํ วาท’’นฺติ อุโคฺฆเสตฺวา มหาชนปริวุตา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสินฺนํ ธมฺมเสนาปตึ อุปสงฺกมิตฺวา ปฏิสนฺถารํ กตฺวา เอกมนฺตํ ฐิตา ‘‘กึ ตุเมฺหหิ มม ชมฺพุสาขา มทฺทาปิตา’’ติ ปุจฺฉิฯ ‘‘อาม, มยา มทฺทาปิตา’’ติฯ ‘‘เอวํ สเนฺต ตุเมฺหหิ สทฺธึ มยฺหํ วาโท โหตู’’ติฯ ‘‘โหตุ, ภเทฺท’’ติฯ ‘‘กสฺส ปุจฺฉา, กสฺส วิสฺสชฺชนา’’ติ? ‘‘ปุจฺฉา นาม อมฺหากํ ปตฺตา, ตฺวํ ยํ อตฺตโน ชานนกํ ปุจฺฉา’’ติฯ สา สพฺพเมว อตฺตโน ชานนกํ วาทํ ปุจฺฉิฯ เถโร ตํ สพฺพํ วิสฺสเชฺชสิฯ สา อุปริ ปุจฺฉิตพฺพํ อชานนฺตี ตุณฺหี อโหสิฯ อถ นํ เถโร อาห – ‘‘ตยา พหุํ ปุจฺฉิตํ, มยมฺปิ ตํ เอกํ ปญฺหํ ปุจฺฉามา’’ติฯ ‘‘ปุจฺฉถ, ภเนฺต’’ติฯ เถโร ‘‘เอกํ นาม กิ’’นฺติ อิมํ ปญฺหํ ปุจฺฉิฯ กุณฺฑลเกสา เนว อนฺตํ น โกฏึ ปสฺสนฺตี อนฺธการํ ปวิฏฺฐา วิย หุตฺวา ‘‘น ชานามิ, ภเนฺต’’ติ อาหฯ ‘‘ตฺวํ เอตฺตกมฺปิ อชานนฺตี อญฺญํ กึ ชานิสฺสสี’’ติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสสิฯ สา เถรสฺส ปาเทสุ ปติตฺวา, ‘‘ภเนฺต, ตุเมฺห สรณํ คจฺฉามี’’ติ อาหฯ ‘‘มา มํ ตฺวํ, ภเทฺท, สรณํ คจฺฉ, สเทวเก โลเก อคฺคปุคฺคลํ ภควนฺตเมว สรณํ คจฺฉา’’ติฯ ‘‘เอวํ กริสฺสามิ, ภเนฺต’’ติ สา สายนฺหสมเย ธมฺมเทสนาเวลายํ สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ สตฺถา ตสฺสา ญาณปริปากํ ญตฺวา –

> ‘‘สหสฺสมปิ เจ คาถา, อนตฺถปทสํหิตา;
> เอกํ คาถาปทํ เสโยฺย, ยํ สุตฺวา สุปสมฺมตี’’ติฯ –

อิมํ คาถมาหฯ คาถาปริโยสาเน ยถาฐิตาว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๓.๑-๕๔) –

> ‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺมาน ปารคู;
> อิโต สตสหสฺสมฺหิ, กเปฺป อุปฺปชฺชิ นายโกฯ
>
> ‘‘ตทาหํ หํสวติยํ, ชาตา เสฏฺฐิกุเล อหุํ;
> นานารตนปโชฺชเต, มหาสุขสมปฺปิตาฯ
>
> ‘‘อุเปตฺวา ตํ มหาวีรํ, อโสฺสสึ ธมฺมเทสนํ;
> ตโต ชาตปฺปสาทาหํ, อุเปสึ สรณํ ชินํฯ
>
> ‘‘ตทา มหาการุณิโก, ปทุมุตฺตรนามโก;
> ขิปฺปาภิญฺญานมคฺคนฺติ, ฐเปสิ ภิกฺขุนึ สุภํฯ
>
> ‘‘ตํ สุตฺวา มุทิตา หุตฺวา, ทานํ ทตฺวา มเหสิโน;
> นิปจฺจ สิรสา ปาเท, ตํ ฐานมภิปตฺถยึฯ
>
> ‘‘อนุโมทิ มหาวีโร, ภเทฺท ยํ เตภิปตฺถิตํ;
> สมิชฺฌิสฺสติ ตํ สพฺพํ, สุขินี โหหิ นิพฺพุตาฯ
>
> ‘‘สตสหสฺสิโต กเปฺป, โอกฺกากกุลสมฺภโว;
> โคตโม นาม โคเตฺตน, สตฺถา โลเก ภวิสฺสติฯ

‘‘ตสฺส ธมฺมสฺ ทายาทา, โอรสา ธมฺมนิมฺมิตา;
ภทฺทากุณฺฑลเกสาติ, เหสฺสติ สตฺถุ สาวิกาฯ

‘‘เตน กมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘ตโต จุตา ยามมคํ, ตโตหํ ตุสิตํ คตา;
ตโต จ นิมฺมานรตึ, วสวตฺติปุรํ ตโตฯ

‘‘ยตฺถ ยตฺถูปปชฺชามิ, ตสฺส กมฺมสฺส วาหสา;
ตตฺถ ตเตฺถว ราชูนํ, มเหสิตฺตมการยิํฯ

‘‘ตโต จุตา มนุเสฺสสุ, ราชูนํ จกฺกวตฺตินํ;
มณฺฑลีนญฺจ ราชูนํ, มเหสิตฺตมการยิํฯ

‘‘สมฺปตฺติํ อนุโภตฺวาน, เทเวสุ มานุเสสุ จ;
สพฺพตฺถ สุขิตา หุตฺวา, เนกกเปฺปสุ สํสริํฯ

‘‘อิมมฺหิ ภทฺทเก กเปฺป, พฺรหฺมพนฺธุ มหายโส;
กสฺสโป นาม โคเตฺตน, อุปฺปชฺชิ วทตํ วโรฯ

‘‘อุปฏฺฐาโก มเหสิสฺส, ตทา อาสิ นริสฺสโร;
กาสิราชา กิกี นาม, พาราณสิปุรุตฺตเมฯ

‘‘ตสฺส ธีตา จตุตฺถาสิํ, ภิกฺขุทายีติ วิสฺสุตา;
ธมฺมํ สุตฺวา ชินคฺคสฺส, ปพฺพชฺชํ สมโรจยิํฯ

‘‘อนุชานิ น โน ตาโต, อคาเรว ตทา มยํ;
วีสวสฺสสหสฺสานิ, วิจริมฺห อตนฺทิตาฯ

‘‘โกมาริพฺรหฺมจริยํ, ราชกญฺญา สุเขธิตา;
พุโทฺธปฏฺฐานนิรตา, มุทิตา สตฺต ธีตโรฯ

‘‘สมณี สมณคุตฺตา จ, ภิกฺขุนี ภิกฺขุทายิกา;
ธมฺมา เจว สุธมฺมา จ, สตฺตมี สงฺฆทายิกาฯ

‘‘เขมา อุปฺปลวณฺณา จ, ปฏาจารา อหํ ตทา;
กิสาโคตมี ธมฺมทินฺนา, วิสาขา โหติ สตฺตมีฯ

‘‘เตหิ กมฺมหิ สุกเตหิ, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘ปจฺฉิเม จ ภเว ทานิ, คิริพฺพชปุรุตฺตเม;
ชาตา เสฏฺฐิกุเล ผีเต, ยทาหํ โยพฺพเน ฐิตาฯ

‘‘โจรํ วธตฺถํ นียนฺตํ, ทิสฺวา รตฺตา ตหึ อหํ;
ปิตา เม ตํ สหเสฺสน, โมจยิตฺวา วธา ตโตฯ

‘‘อทาสิ ตสฺส มํ ตาโต, วิทิตฺวาน มนํ มม;
ตสฺสาหมาสึ วิสฏฺฐา, อตีว ทยิตา หิตาฯ

‘‘โส เม ภูสนโลเภน, พลิมชฺฌาสโย ทิโส;
โจรปฺปปาตํ เนตฺวาน, ปพฺพตํ เจตยี วธํฯ

‘‘ตทาหํ ปณมิตฺวาน, สตฺตุกํ สุกตญฺชลี;
รกฺขนฺตี อตฺตโน ปาณํ, อิทํ วจนมพฺรวึฯ

‘‘อิทํ สุวณฺณเกยูรํ, มุตฺตา เวฬุริยา พหู;
สพฺพํ หรสฺสุ ภทฺทเนฺต, มญฺจ ทาสีติ สาวยฯ

‘‘โอโรปยสฺสุ กลฺยาณี, มา พาฬฺหํ ปริเทวสิ;
น จาหํ อภิชานามิ, อหนฺตฺวา ธนมาภตํฯ

‘‘ยโต สรามิ อตฺตานํ, ยโต ปโตฺตสฺมิ วิญฺญุตํ;
น จาหํ อภิชานามิ, อญฺญํ ปิยตรํ ตยาฯ

‘‘เอหิ ตํ อุปคูหิสฺสํ, กตฺวาน ตํ ปทกฺขิณํ;
น จ ทานิ ปุโน อตฺถิ, มม ตุยฺหญฺจ สงฺคโมฯ

‘‘น หิ สเพฺพสุ ฐาเนสุ, ปุริโส โหติ ปณฺฑิโต;
อิตฺถีปิ ปณฺฑิตา โหติ, ตตฺถ ตตฺถ วิจกฺขณาฯ

‘‘น หิ สเพฺพสุ ฐาเนสุ, ปุริโส โหติ ปณฺฑิโต;
อิตฺถีปิ ปณฺฑิตา โหติ, ลหุํ อตฺถวิจินฺติกาฯ

‘‘ลหุญฺจ วต ขิปฺปญฺจ, นิกเฏฺฐ สมเจตยึ;
มิคํ อุณฺณา ยถา เอวํ, ตทาหํ สตฺตุกํ วธึฯ

‘‘โย จ อุปฺปติตํ อตฺถํ, น ขิปฺปมนุพุชฺฌติ;
โส หญฺญเต มนฺทมติ, โจโรว คิริคพฺภเรฯ

‘‘โย จ อุปฺปติตํ อตฺถํ, ขิปฺปเมว นิโพธติ;
มุจฺจเต สตฺตุสมฺพาธา, ตทาหํ สตฺตุกา ยถาฯ

‘‘ตทาหํ ปาตยิตฺวาน, คิริทุคฺคมฺหิ สตฺตุกํ;
สนฺติกํ เสตวตฺถานํ, อุเปตฺวา ปพฺพชึ อหํฯ

‘‘สณฺฑาเสน จ เกเส เม, ลุญฺจิตฺวา สพฺพโส ตทา;
ปพฺพชิตฺวาน สมยํ, อาจิกฺขึสุ นิรนฺตรํฯ

‘‘ตโต ตํ อุคฺคเหตฺวาหํ, นิสีทิตฺวาน เอกิกา;
สมยํ ตํ วิจิเนฺตสึ, สุวาโน มานุสํ กรํฯ

‘‘ฉินฺนํ คยฺห สมีเป เม, ปาตยิตฺวา อปกฺกมิ;
ทิสฺวา นิมิตฺตมลภึ, หตฺถํ ตํ ปุฬวากุลํฯ

‘‘ตโต อุฏฺฐาย สํวิคฺคา, อปุจฺฉึ สหธมฺมิเก;
เต อโวจุํ วิชานนฺติ, ตํ อตฺถํ สกฺยภิกฺขโวฯ

‘‘สาหํ ตมตฺถํ ปุจฺฉิสฺสํ, อุเปตฺวา พุทฺธสาวเก;
เต มมาทาย คจฺฉึสุ, พุทฺธเสฏฺฐสฺส สนฺติกํฯ

‘‘โส เม ธมฺมมเทเสสิ, ขนฺธายตนธาตุโย;
อสุภานิจฺจทุกฺขาติ, อนตฺตาติ จ นายโกฯ

‘‘ตสฺส ธมฺมํ สุณิตฺวาหํ, ธมฺมจกฺขุํ วิโสธยึ;
ตโต วิญฺญาตสทฺธมฺมา, ปพฺพชฺชํ อุปสมฺปทํฯ

‘‘อายาจิโต ตทา อาห, เอหิ ภเทฺทติ นายโก;
ตทาหํ อุปสมฺปนฺนา, ปริตฺตํ โตยมทฺทสํฯ

‘‘ปาทปกฺขาลเนนาหํ, ญตฺวา สอุทยพฺพยํ;
ตถา สเพฺพปิ สงฺขาเร, อีทิสํ จินฺตยึ ตทาฯ

‘‘ตโต จิตฺตํ วิมุจฺจิ เม, อนุปาทาย สพฺพโส;
ขิปฺปาภิญฺญานมคฺคํ เม, ตทา ปญฺญาปยี ชิโนฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหมิ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
ปรจิตฺตานิ ชานามิ, สตฺถุสาสนการิกาฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
เขเปตฺวา อาสเว สเพฺพ, วิสุทฺธาสึ สุนิมฺมลาฯ

‘‘ปริจิโณฺณ มยา สตฺถา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํ;
โอหิโต ครุโก ภาโร, ภวเนตฺติ สมูหตาฯ

‘‘ยสฺสตฺถาย ปพฺพชิตา, อคารสฺมานคาริยํ;
โส เม อโตฺถ อนุปฺปโตฺต, สพฺพสํโยชนกฺขโยฯ

‘‘อตฺถธมฺมนิรุตฺตีสุ, ปฏิภาเน ตเถว จ;
ญาณํ เม วิมลํ สุทฺธํ, พุทฺธเสฏฺฐสฺส สาสเนฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา ตาวเทว ปพฺพชฺชํ ยาจิฯ สตฺถา ตสฺสา ปพฺพชฺชํ อนุชานิฯ สา ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวาน ปพฺพชิตฺวา ผลสุเขน นิพฺพานสุเขน จ วีตินาเมนฺตี อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจ

เวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๑๐๗. ‘‘ลูนเกสี ปงฺกธรี, เอกสาฏี ปุเร จรึ;
อวชฺเช วชฺชมตินี, วชฺเช จาวชฺชทสฺสินีฯ

๑๐๘. ‘‘ทิวาวิหารา นิกฺขมฺม, คิชฺฌกูฏมฺหิ ปพฺพเต;
อทฺทสํ วิรชํ พุทฺธํ, ภิกฺขุสงฺฆปุรกฺขตํฯ

๑๐๙. ‘‘นิหจฺจ ชาณุํ วนฺทิตฺวา, สมฺมุขา อญฺชลึ อกํ;
เอหิ ภทฺเทติ มํ อวจ, สา เม อาสูปสมฺปทาฯ

๑๑๐. ‘‘จิณฺณา องฺคา จ มคธา, วชฺชี กาสี จ โกสลา;
อนณา ปณฺณาส วสฺสานิ, รฏฺฐปิณฺฑํ อภุญฺชหํฯ

๑๑๑. ‘‘ปุญฺญํ วต ปสวิ พหุํ, สปฺปญฺโญ วตายํ อุปาสโก;
โย ภทฺทาย จีวรํ อทาสิ, วิปฺปมุตฺตาย สพฺพคนฺเถหี’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **ลูนเกสี**ติ ลูนา ลุญฺจิตา เกสา มยฺหนฺติ ลูนเกสี, นิคณฺเฐสุ ปพฺพชฺชาย ตาลฏฺฐินา ลุญฺจิตเกสา, ตํ สนฺธาย วทติฯ **ปงฺกธรี**ติ ทนฺตกฏฺฐสฺส อขาทเนน ทเนฺตสุ มลปงฺกธารณโต ปงฺกธรีฯ **เอกสาฏี**ติ นิคณฺฐจาริตฺตวเสน เอกสาฏิกาฯ **ปุเร จริ**นฺติ ปุพฺเพ นิคณฺฐี หุตฺวา เอวํ วิจรึฯ **อวชฺเช วชฺชมตินี**ติ นฺหานุจฺฉาทนทนฺตกฏฺฐขาทนาทิเก อนวชฺเช สาวชฺชสญฺญีฯ **วชฺเช จาวชฺชทสฺสินี**ติ มานมกฺขปลาสวิปลฺลาสาทิเก สาวเชฺช อนวชฺชทิฏฺฐีฯ

ทิวาวิหารา นิกฺขมฺมาติ อตฺตโน ทิวาวิหารฏฺฐานโต นิกฺขมิตฺวาฯ อยมฺปิ ฐิตมชฺฌนฺหิก เวลายํ เถเรน สมาคตา ตสฺส ปญฺหสฺส วิสฺสชฺชเนน ธมฺมเทสนาย จ นิหตมานทพฺพา ปสนฺนมานสา หุตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ อุปสงฺกมิตุกามาว อตฺตโน วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ทิวาฏฺฐาเน นิสีทิตฺวา สายนฺหสมเย สตฺถุ สนฺติกํ อุปสงฺกมิตฺวาฯ

นิหจฺจ ชาณุํ วนฺทิตฺวาติ ชาณุทฺวยํ ปถวิยํ นิหนฺตฺวา ปติฏฺฐเปตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวาฯ **สมฺมุขา อญฺชลึ อกนฺ**ติ สตฺถุ สมฺมุขา ทสนขสโมธานสมุชฺชลํ อญฺชลึ อกาสึฯ **เอหิ, ภทฺเทติ มํ อวจ, สา เม อาสูปสมฺปทา**ติ ยํ มํ ภควา อรหตฺตํ ปตฺวา ปพฺพชฺชญฺจ อุปสมฺปทญฺจ ยาจิตฺวา ฐิตํ ‘‘เอหิ, ภทฺท, ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก ปพฺพช อุปสมฺปชฺชสฺสู’’ติ อวจ อาณาเปสิฯ สา สตฺถุ อาณา มยฺหํ อุปสมฺปทาย การณตฺตา อุปสมฺปทา อาสิ อโหสิฯ

จิณฺณาติอาทิกา เทฺว คาถา อญฺญาพฺยากรณคาถาฯ ตตฺถ **จิณฺณา องฺคา จ มคธา**ติ เย อิเม องฺคา จ มคธา จ วชฺชี จ กาสี จ โกสลา จ ชนปทา ปุพฺเพ สาณาย มยา รฏฺฐปิณฺฑํ ภุญฺชนฺติยา จิณฺณา จริตา, เตสฺเยว สตฺถารา สมาคมโต ปฏฺฐาย อนณา นิโทฺทสา อปคตกิเลสา หุตฺวา ปญฺญาส สํวจฺฉรานิ รฏฺฐปิณฺฑํ อภุญฺชึ อหํฯ

เยน อภิปฺปสนฺนมานเสน อุปาสเกน อตฺตโน จีวรํ ทินฺนํ, ตสฺส ปุญฺญวิเสสกิตฺตนมุเขน อญฺญํ พฺยากโรนฺตี **‘‘ปุญฺญํ วต ปสวี พหุ’’**นฺติ โอสานคาถมาหฯ สา สุวิเญฺญยฺยาวฯ

๑๐. ปฏาจาราเถรีคาถาวณฺณนา

นงฺคเลหิ กสํ เขตฺตนฺติอาทิกา ปฏาจาราย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาเล หํสวตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา, เอกทิวสํ สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุณนฺตี สตฺถารํ เอกํ ภิกฺขุนึ วินยธรานํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ ทิสฺวา, อธิการกมฺมํ กตฺวา ตํ ฐานนฺตรํ ปตฺเถสิฯ สา ยาวชีวํ กุสลํ กตฺวา เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺตี กสฺสปพุทฺธกาเล กิกิสฺส กาสิรโญฺญ เคเห ปฏิสนฺธึ คเหตฺวา สตฺตนฺนํ ภคินีนํ อพฺภนฺตรา หุตฺวา วีสติ วสฺสสหสฺสานิ พฺรหฺมจริยํ จริตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปริเวณํ อกาสิฯ สา ตโต จุตา เทวโลเก นิพฺพตฺตา, เอกํ พุทฺธนฺตรํ ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ เสฏฺฐิเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา อตฺตโน เคเห เอเกน กมฺมกาเรน สทฺธึ กิเลสสนฺถวํ อกาสิฯ ตํ มาตาปิตโร สมชาติกสฺส กุมารสฺส ทาตุํ ทิวสํ สณฺฐเปสุํฯ ตํ ญตฺวา สา หตฺถสารํ คเหตฺวา เตน กตสนฺถเวน ปุริเสน สทฺธึ อคฺคทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา เอกสฺมึ คามเก วสนฺตี คพฺภินี อโหสิฯ สา ปริปกฺเก คพฺเภ ‘‘กึ อิธ อนาถวาเสน, กุลเคหํ คจฺฉาม, สามี’’ติ วตฺวา ตสฺมึ ‘‘อชฺช คจฺฉาม, เสฺว คจฺฉามา’’ติ กาลเกฺขปํ กโรนฺเต ‘‘นายํ พาโล มํ เนสฺสตี’’ติ ตสฺมึ พหิ คเต เคเห ปฏิสาเมตพฺพํ ปฏิสาเมตฺวา ‘‘กุลฆรํ คตาติ มยฺหํ สามิกสฺส กเถถา’’ติ ปฏิวิสฺสกฆรวาสีนํ อาจิกฺขิตฺวา ‘‘เอกิกาว กุลฆรํ คมิสฺสามี’’ติ มคฺคํ ปฏิปชฺชิ ฯ โส อาคนฺตฺวา เคเห ตํ อปสฺสโนฺต ปฏิวิสฺสเก ปุจฺฉิตฺวา ‘‘กุลฆรํ คตา’’ติ สุตฺวา ‘‘มํ นิสฺสาย กุลธีตา อนาถา ชาตา’’ติ ปทานุปทํ คนฺตฺวา สมฺปาปุณิฯ ตสฺสา อนฺตรามเคฺคเอว คพฺภวุฏฺฐานํ อโหสิฯ สา ปสฺุตกาลโต ปฏฺฐาย ปฏิปฺปสฺสทฺธคมนุสฺสุกฺกา สามิกํ คเหตฺวา นิวตฺติฯ ทุติยวารมฺปิ คพฺภินี อโหสีติอาทิ สพฺพํ ปุริมนเยเนว วิตฺถาเรตพฺพํฯ

อยํ ปน วิเสโส – ยทา ตสฺสา อนฺตรามเคฺค กมฺมชวาตา จลึสุ, ตทา มหาอกาลเมโฆ อุทปาทิฯ สมนฺตโต วิชฺชุลตาหิ อาทิตฺตํ วิย เมฆถนิเตหิ ภิชฺชมานํ วิย จ อุทกธารานิปาตนิรนฺตรํ นภํ อโหสิฯ สา ตํ ทิสฺวา, ‘‘สามิ, เม อโนวสฺสกํ ฐานํ ชานาหี’’ติ อาหฯ โส อิโต จิโต จ โอโลเกโนฺต เอกํ ติณสญฺฉนฺนํ คุมฺพํ ทิสฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา หตฺถคตาย วาสิยา ตสฺมึ คุเมฺพ ทณฺฑเก ฉินฺทิตุกาโม ติเณหิ สญฺฉาทิตวมฺมิกสีสเนฺต อุฏฺฐิตรุกฺขทณฺฑกํ ฉินฺทิฯ ตาวเทว จ นํ ตโต วมฺมิกโต นิกฺขมิตฺวา โฆรวิโส อาสีวิโส ฑํสิฯ โส ตเตฺถว ปติตฺวา กาลมกาสิฯ สา มหาทุกฺขํ อนุภวนฺตี ตสฺส อาคมนํ โอโลเกนฺตี เทฺวปิ ทารเก วาตวุฏฺฐึ อสหมาเน วิรวเนฺต อุรนฺตเร กตฺวา, ทฺวีหิ ชาณุเกหิ ทฺวีหิ หเตฺถหิ จ ภูมึ อุปฺปีเฬตฺวา ยถาฐิตาว รตฺตึ วีตินาเมตฺวา วิภาตาย รตฺติยา มํสเปสิวณฺณํ เอกํ ปุตฺตํ ปิโลติกจุมฺพฏเก นิปชฺชาเปตฺวา หเตฺถหิ อุเรหิ จ ปริคฺคเหตฺวา, อิตรํ ‘‘เอหิ, ตาต, ปิตา เต อิโต คโต’’ติ วตฺวา สามิเกน คตมเคฺคน คจฺฉนฺตี ตํ วมฺมิกสมีเป กาลงฺกตํ นิสินฺนํ ทิสฺวา ‘‘มํ นิสฺสาย มม สามิโก มโต’’ติ โรทนฺตี ปริเทวนฺตี สกลรตฺตึ เทเวน วุฏฺฐตฺตา ชณฺณุกปฺปมาณํ ถนปฺปมาณํ อุทกํ สวนฺตึ อนฺตรามเคฺค นทึ ปตฺวา, อตฺตโน มนฺทพุทฺธิตาย ทุพฺพลตาย จ ทฺวีหิ ทารเกหิ สทฺธึ อุทกํ โอตริตุํ อวิสหนฺตี เชฏฺฐปุตฺตํ โอริมตีเร ฐเปตฺวา อิตรํ อาทาย ปรตีรํ คนฺตฺวา สาขาภงฺคํ อตฺถริตฺวา ตตฺถ ปิโลติกจุมฺพฏเก นิปชฺชาเปตฺวา ‘‘อิตรสฺส สนฺติกํ คมิสฺสามี’’ติ พาลปุตฺตกํ ปหาตุํ อสโกฺกนฺตี ปุนปฺปุนํ นิวตฺติตฺวา โอโลกยมานา นทึ โอตรติฯ

อถสฺสา นทีมชฺฌํ คตกาเล เอโก เสโน ตํ ทารกํ ทิสฺวา ‘‘มํสเปสี’’ติ สญฺญาย อากาสโต ภสฺสิฯ สา ตํ ทิสฺวา อุโภ หเตฺถ อุกฺขิปิตฺวา ‘‘สูสู’’ติ ติกฺขตฺตุํ มหาสทฺทํ นิจฺฉาเรสิฯ เสโน ทูรภาเวน ตํ อนาทิยโนฺต กุมารํ คเหตฺวา เวหาสํ อุปฺปติฯ โอริมตีเร ฐิโต ปุโตฺต อุโภ หเตฺถ อุกฺ

ขิปิตฺวา มหาสทฺทํ นิจฺฉารยมานํ ทิสฺวา ‘‘มํ สนฺธาย วทตี’’ติ สญฺญาย เวเคน อุทเก ปติฯ อิติ พาลปุตฺตโก เสเนน, เชฏฺฐปุตฺตโก อุทเกน หโตฯ สา ‘‘เอโก เม ปุโตฺต เสเนน คหิโต, เอโก อุทเกน วูโฬฺห, ปเนฺถ เม ปติ มโต’’ติ โรทนฺตี ปริเทวนฺตี คจฺฉนฺตี สาวตฺถิโต อาคจฺฉนฺตํ เอกํ ปุริสํ ทิสฺวา ปุจฺฉิ – ‘‘กตฺถ วาสิโกสิ, ตาตา’’ติ? ‘‘สาวตฺถิวาสิโกมฺหิ, อมฺมา’’ติฯ ‘‘สาวตฺถิยํ อสุกวีถิยํ อสุกกุลํ นาม อตฺถิ, ตํ ชานาสิ, ตาตา’’ติ? ‘‘ชานามิ, อมฺม, ตํ ปน มา ปุจฺฉิ, อญฺญํ ปุจฺฉา’’ติฯ ‘‘อเญฺญน เม ปโยชนํ นตฺถิ, ตเทว ปุจฺฉามิ, ตาตา’’ติฯ ‘‘อมฺม, ตฺวํ อตฺตโน อนาจิกฺขิตุํ น เทสิ, อชฺช เต สพฺพรตฺตึ เทโว วสฺสโนฺต ทิโฎฺฐ’’ติ? ‘‘ทิโฎฺฐ เม, ตาต, มยฺหเมว โส สพฺพรตฺตึ วุโฎฺฐ, ตํ การณํ ปจฺฉา กเถสฺสามิ, เอตสฺมึ ตาว เม เสฎฺฐิเคเห ปวตฺตึ กเถหี’’ติฯ ‘‘อมฺม, อชฺช รตฺติยํ เสฎฺฐิ จ ภริยา จ เสฎฺฐิปุโตฺต จาติ ตโยปิ ชเน อวตฺถรมานํ เคหํ ปติ, เต เอกจิตกายํ ฌายนฺติ, สฺวายํ ธูโม ปญฺญายติ, อมฺมา’’ติฯ สา ตสฺมึ ขเณ นิวตฺถวตฺถมฺปิ ปตมานํ น สญฺชานิฯ โสกุมฺมตฺตตฺตํ ปตฺวา ชาตรูเปเนว –

> ‘‘อุโภ ปุตฺตา กาลงฺกตา, ปเนฺถ มยฺหํ ปตี มโต;
> มาตา ปิตา จ ภาตา จ, เอกจิตมฺหิ ฑยฺหเร’’ติฯ (อป. เถรี ๒.๒.๔๙๘) –

วิลปนฺตี ปริพฺภมติฯ

ตโต ปฎฺฐาย ตสฺสา นิวาสนมเตฺตนปิ ปเฎน อจรณโต ปติตาจารตฺตา **ปฎาจารา**เตฺวว สมญฺญา อโหสิฯ ตํ ทิสฺวา มนุสฺสา ‘‘คจฺฉ, อุมฺมตฺติเก’’ติ เกจิ กจวรํ มตฺถเก ขิปนฺติ, อเญฺญ ปํสุํ โอกิรนฺติ, อปเร เลฑฺฑุํ ขิปนฺติฯ สตฺถา เชตวเน มหาปริสามเชฺฌ นิสีทิตฺวา ธมฺมํ เทเสโนฺต ตํ ตถา ปริพฺภมนฺตึ ทิสฺวา ญาณปริปากญฺจ โอโลเกตฺวา ยถา วิหาราภิมุขี อาคจฺฉติ, ตถา อกาสิฯ ปริสา ตํ ทิสฺวา ‘‘อิมิสฺสา อุมฺมตฺติกาย อิโต อาคนฺตุํ มาทตฺถา’’ติ อาหฯ ‘‘ภควา มา นํ วารยิตฺถา’’ติ วตฺวา อวิทูรฎฺฐานํ อาคตกาเล ‘‘สตึ ปฎิลภ ภคินี’’ติ อาหฯ สา ตาวเทว พุทฺธานุภาเวน สตึ ปฎิลภิตฺวา นิวตฺถวตฺถสฺส ปติตภาวํ สลฺลเกฺขตฺวา หิโรตฺตปฺปํ ปจฺจุปฎฺฐเปตฺวา อุกฺกุฎิกํ อุปนิสชฺชาย นิสีทิฯ เอโก ปุริโส อุตฺตรสาฎกํ ขิปิฯ สา ตํ นิวาเสตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺจปติฎฺฐิเตน วนฺทิตฺวา, ‘‘ภเนฺต, อวสฺสโย เม โหถ, เอกํ เม ปุตฺตํ เสโน คณฺหิ, เอโก อุทเกน วูโฬฺห, ปเนฺถ ปติ มโต, มาตาปิตโร ภาตา จ เคเหน อวตฺถฎา มตา เอกจิตกสฺมึ ฌายนฺตี’’ติ สา โสกการณํ อาจิกฺขิฯ สตฺถา ‘‘ปฎาจาเร, มา จินฺตยิ, ตว อวสฺสโย ภวิตุํ สมตฺถเสฺสว สนฺติกํ อาคตาสิฯ ยถา หิ ตฺวํ อิทานิ ปุตฺตาทีนํ มรณนิมิตฺตํ อสฺสูนิ ปวเตฺตสิ, เอวํ อนมตเคฺค สํสาเร ปุตฺตาทีนํ มรณเหตุ ปวตฺติตํ อสฺสุ จตุนฺนํ มหาสมุทฺทานํ อุทกโต พหุตร’’นฺติ ทเสฺสโนฺต –

> ‘‘จตูสุ สมุเทฺทสุ ชลํ ปริตฺตกํ, ตโต พหุํ อสฺสุชลํ อนปฺปกํ;
> ทุเกฺขน ผุฎฺฐสฺส นรสฺส โสจนา, กึ การณา อมฺม ตุวํ ปมชฺชสี’’ติฯ (ธ. ป. อฎฺฐ. ๑.๑๑๒ ปฎาจาราเถรีวตฺถุ) –

คาถํ อภาสิฯ

เอวํ สตฺถริ อนมตคฺคปริยายกถํ (สํ. นิ. ๒.๑๒๕-๑๒๖) กเถเนฺต ตสฺสา โสโก ตนุตรภาวํ อคมาสิฯ อถ นํ ตนุภูตโสกํ ญตฺวา ‘‘ปฎาจาเร, ปุตฺตาทโย นาม ปรโลกํ คจฺฉนฺตสฺส ตาณํ วา เลณํ วา สรณํ วา ภวิตุํ น สโกฺกนฺตี’’ติ วิชฺชมานาปิ เต น สนฺติ เอว, ตสฺมา ปณฺฑิเตน อตฺตโน สีลํ วิโสเธตฺวา นิพฺพานคามิมโคฺคเยว สาเธตโพฺพติ ทเสฺสโนฺต –

‘‘น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย, น ปิตา นาปิ พนฺธวา;
อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส, นตฺถิ ญาตีสุ ตาณตาฯ

‘‘เอตมตฺถวสํ ญตฺวา, ปณฺฑิโต สีลสํวุโต;
นิพฺพานคมนํ มคฺคํ, ขิปฺปเมว วิโสธเย’’ติฯ (ธ. ป. ๒๘๘-๒๘๙) –

อิมาหิ คาถาหิ ธมฺมํ เทเสสิฯ เทสนาวสาเน ปฏาจารา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิตฺวา สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิฯ สตฺถา ตํ ภิกฺขุนีนํ สนฺติกํ เนตฺวา ปพฺพาเชสิฯ สา ลทฺธูปสมฺปทา อุปริมคฺคตฺถาย วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี เอกทิวสํ ฆเฏน อุทกํ อาทาย ปาเท โธวนฺตี อุทกํ อาสิญฺจิฯ ตํ โถกํ ฐานํ คนฺตฺวา ปจฺฉิชฺชิ, ทุติยวารํ อาสิตฺตํ ตโต ทูรํ อคมาสิ, ตติยวารํ อาสิตฺตํ ตโตปิ ทูรตรํ อคมาสิฯ สา ตเทว อารมฺมณํ คเหตฺวา ตโย วเย ปริจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘มยา ปฐมํ อาสิตฺตอุทกํ วิย อิเม สตฺตา ปฐมวเยปิ มรนฺติ, ตโต ทูรํ คตํ ทุติยวารํ อาสิตฺตํ อุทกํ วิย มชฺฌิมวเยปิ, ตโต ทูรตรํ คตํ ตติยวารํ อาสิตฺตํ อุทกํ วิย ปจฺฉิมวเยปิ มรนฺติเยวา’’ติ จินฺเตสิฯ สตฺถา คนฺธกุฏิยํ นิสินฺโนว โอภาสํ ผริตฺวา ตสฺสา สมฺมุเข ฐตฺวา กเถนฺโต วิย ‘‘เอวเมตํ, ปฏาจาเร, สเพฺพปิเม สตฺตา มรณธมฺมา, ตสฺมา ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ อุทยพฺพยํ อปสฺสนฺตสฺส วสฺสสตํ ชีวโต ตํ ปสฺสนฺตสฺส เอกาหมฺปิ เอกกฺขณมฺปิ ชีวิตํ เสยฺโย’’ติ อิมมตฺถํ ทเสฺสนฺโต –

‘‘โย จ วสฺสสตํ ชีเว, อปสฺสํ อุทยพฺพยํ;
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย, ปสฺสโต อุทยพฺพย’’นฺติฯ (ธ. ป. ๑๑๓) –

คาถมาหฯ คาถาปริโยสาเน ปฏาจารา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๒.๔๖๘-๕๑๑) –

‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺมาน ปารคู;
อิโต สตสหสฺสมฺหิ, กเปฺป อุปฺปชฺชิ นายโกฯ

‘‘ตทาหํ หํสวติยํ, ชาตา เสฏฺฐิกุเล อหุํ;
นานารตนปโชฺชเต, มหาสุขสมปฺปิตาฯ

‘‘อุเปตฺวา ตํ มหาวีรํ, อโสฺสสิํ ธมฺมเทสนํ;
ตโต ชาตปสาทาหํ, อุเปสิํ สรณํ ชินํฯ

‘‘ตโต วินยธารีนํ, อคฺคํ วเณฺณสิ นายโก;
ภิกฺขุนิํ ลชฺชินิํ ตาทิํ, กปฺปากปฺปวิสารทํฯ

‘‘ตทา มุทิตจิตฺตาหํ, ตํ ฐานมภิกงฺขินี;
นิมเนฺตตฺวา ทสพลํ, สสงฺฆํ โลกนายกํฯ

‘‘โภชยิตฺวาน สตฺตาหํ, ททิตฺวาว ติจีวรํ;
นิปจฺจ สิรสา ปาเท, อิทํ วจนมพฺรวิํฯ

‘‘ยา ตยา วณฺณิตา วีร, อิโต อฏฺฐมเก มุนิ;
ตาทิสาหํ ภวิสฺสามิ, ยทิ สิชฺฌติ นายกฯ

‘‘ตทา อโวจ มํ สตฺถา, ภเทฺท มา ภายิ อสฺสส;
อนาคตมฺหิ อทฺธาเน, ลจฺฉเส ตํ มโนรถํฯ

‘‘สตสหสฺสิโต กปฺป, โอกฺกากกุลสมฺภโว;
โคตโม นาม โคเตฺตน, สตฺถา โลเก ภวิสฺสติฯ

‘‘ตสฺส ธเมฺมสุ ทายาทา, โอรสา ธมฺมนิมฺมิตา;
ปฎาจาราติ นาเมน, เหสฺสติ สตฺถุ สาวิกาฯ

‘‘ตทาหํ มุทิตา หุตฺวา, ยาวชีวํ ตทา ชินํ;
เมตฺตจิตฺตา ปริจริํ, สสงฺฆํ โลกนายกํฯ

‘‘เตน กเมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวติํสมคจฺฉหํฯ

‘‘อิมมฺหิ ภทฺทเก กปฺป, พฺรหฺมพนฺธุ มหายโส;
กสฺสโป นาม โคเตฺตน, อุปฺปชฺชิ วทตํ วโรฯ

‘‘อุปฎฺฐาโก มเหสิสฺส, ตทา อาสิ นริสฺสโร;
กาสิราชา กิกี นาม, พาราณสิปุรุตฺตเมฯ

‘‘ตสฺสาสิํ ตติยา ธีตา, ภิกฺขุนี อิติ วิสฺสุตา;
ธมฺมํ สุตฺวา ชินคฺคสฺส, ปพฺพชฺชํ สมโรจยิํฯ

‘‘อนุชานิ น โน ตาโต, อคาเรว ตทา มยํ;
วีสวสฺสสหสฺสานิ, วิจริมฺห อตนฺทิตาฯ

‘‘โกมาริพฺรหฺมจริยํ, ราชกญฺญา สุเขธิตา;
พุโทฺธปฎฺฐานนิรตา, มุทิตา สตฺตธีตโรฯ

‘‘สมณี สมณคุตฺตา จ, ภิกฺขุนี ภิกฺขุทายิกา;
ธมฺมา เจว สุธมฺมา จ, สตฺตมี สงฺฆทายิกาฯ

‘‘อหํ อุปฺปลวณฺณา จ, เขมา ภทฺทา จ ภิกฺขุนี;
กิสาโคตมี ธมฺมทินฺนา, วิสาขา โหติ สตฺตมีฯ

‘‘เตหิ กเมฺมหิ สุกเตหิ, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวติํสมคจฺฉหํฯ

‘‘ปจฺฉิเม จ ภเว ทานิ, ชาตา เสฎฺฐิกุเล อหํ;
สาวตฺถิยํ ปุรวเร, อิเทฺธ ผีเต มหทฺธเนฯ

‘‘ยทา จ โยพฺพนูเปตา, วิตกฺกวสคา อหํ;
นรํ ชารปติํ ทิสฺวา, เตน สทฺธิํ อคจฺฉหํฯ

‘‘เอกปุตฺตปสูตาหํ, ทุติโย กุจฺฉิยา มม;
ตทาหํ มาตาปิตโร, โอกฺขามีติ สุนิจฺฉิตาฯ

‘‘นาโรเจสิํ ปติํ มยฺหํ, ตทา ตมฺหิ ปวาสิเต;
เอกิกา นิคฺคตา เคหา, คนฺตุํ สาวตฺถิมุตฺตมํฯ

‘‘ตโต เม สามิ อาคนฺตฺวา, สมฺภาเวสิ ปเถ มมํ;
ตทา เม กมฺมชา วาตา, อุปฺปนฺนา อติทารุณาฯ

‘‘อุฏฺฐิโต จ มหาเมโฆ, ปสูติสมเย มม;
ทพฺพตฺถาย ตทา คนฺตฺวา, สามิ สเปฺปน มาริโตฯ

‘‘ตทา วิชาตทุเกฺขน, อนาถา กปณา อหํ;
กุนฺนทิํ ปูริตํ ทิสฺวา, คจฺฉนฺตี สกุลาลยํฯ

‘‘พาลํ อาทาย อตริํ, ปารกูเล จ เอกกํ;
สาเยตฺวา พาลกํ ปุตฺตํ, อิตรํ ตรณายหํฯ

‘‘นิวตฺตา อุกฺกุโส หาสิ, ตรุณํ วิลปนฺตกํ;
อิตรญฺจ วหี โสโต, สาหํ โสกสมปฺปิตาฯ

‘‘สาวตฺถินครํ คนฺตฺวา, อโสฺสสิํ สชเน มเต;
ตทา อโวจํ โสกฏฺฏา, มหาโสกสมปฺปิตาฯ

‘‘อุโภ ปุตฺตา กาลงฺกตา, ปเนฺถ มยฺหํ ปตี มโต;
มาตา ปิตา จ ภาตา จ, เอกจิตมฺหิ ฑยฺหเรฯ

‘‘ตทา กิสา จ ปณฺฑุ จ, อนาถา ทีนมานสา;
อิโต ตโต ภมนฺตีหํ, อทฺทสํ นรสารถิํฯ

‘‘ตโต อโวจ มํ สตฺถา, ปุเตฺต มา โสจิ อสฺสส;
อตฺตานํ เต คเวสสฺสุ, กิํ นิรตฺถํ วิหญฺญสิฯ

‘‘น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย, น ญาตี นาปิ พนฺธวา;
อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส, นตฺถิ ญาตีสุ ตาณตาฯ

‘‘ตํ สุตฺวา มุนิโน วากฺยํ, ปฐมํ ผลมชฺฌคํ;
ปพฺพชิตฺวาน นจิรํ, อรหตฺตมปาปุณิํฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหมิ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
ปรจิตฺตานิ ชานามิ, สตฺถุสาสนการิกาฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
เขเปตฺวา อาสเว สเพฺพ, วิสุทฺธาสิํ สุนิมฺมลาฯ

‘‘ตโตหํ วินยํ สพฺพํ, สนฺติเก สพฺพทสฺสิโน;
อุคฺคหึ สพฺพวิตฺถารํ, พฺยาหริญฺจ ยถาตถํฯ

‘‘ชิโน ตสฺมึ คุเณ ตุฏฺโฐ, เอตทเคฺค ฐเปสิ มํ;
อคฺคา วินยธารีนํ, ปฏาจาราว เอกิกาฯ

‘‘ปริจิโณฺณ มยา สตฺถา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํ;
โอหิโต ครุโก ภาโร, ภวเนตฺติ สมูหตาฯ

‘‘ยสฺสตฺถาย ปพฺพชิตา, อคารสฺมานคาริยํ;
โส เม อโตฺถ อนุปฺปโตฺต, สพฺพสํโยชนกฺขโยฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป…. กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา เสกฺขกาเล อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุปริวิเสสสฺส นิพฺพตฺติตาการํ วิภาเวนฺตี อุทานวเสน –

๑๑๒.‘‘นงฺคเลหิ กสํ เขตฺตํ, พีชานิ ปวปํ ฉมา;
ปุตฺตทารานิ โปเสนฺตา, ธนํ วินฺทนฺติ มาณวาฯ

๑๑๓.‘‘กิมหํ สีลสมฺปนฺนา, สตฺถุสาสนการิกา;
นิพฺพานํ นาธิคจฺฉามิ, อกุสีตา อนุทฺธตาฯ

๑๑๔.‘‘ปาเท ปกฺขาลยิตฺวาน, อุทเกสุ กโรมหํ;
ปาโททกญฺจ ทิสฺวาน, ถลโต นินฺนมาคตํฯ

๑๑๕.‘‘ตโต จิตฺตํ สมาเธสึ, อสฺสํ ภทฺรํวชานิยํ;
ตโต ทีปํ คเหตฺวาน, วิหารํ ปาวิสึ อหํ;
เสยฺยํ โอโลกยิตฺวาน, มญฺจกมฺหิ อุปาวิสึฯ

๑๑๖.‘‘ตโต สูจึ คเหตฺวาน, วฏฺฏึ โอกสฺสยามหํ;
ปทีปเสฺสว นิพฺพานํ, วิโมโกฺข อหุ เจตโส’’ติฯ – อิมา คาถา อภาสิ;

ตตฺถ **กส**นฺติ กสนฺตา กสิกมฺมํ กโรนฺตาฯ พหุเตฺถ หิ อิทํ เอกวจนํฯ **ปวป**นฺติ พีชานิ วปนฺตาฯ **ฉมา**ติ ฉมายํฯ ภุมฺมเตฺถ หิ อิทํ ปจฺจตฺตวจนํฯ อยเญฺหตฺถ สเงฺขปโตฺถ – อิเม มาณวา สตฺตา นงฺคเลหิ ผาเลหิ เขตฺตํ กสนฺตา ยถาธิปฺปายํ เขตฺตภูมิยํ ปุพฺพณฺณาปรณฺณเภทานิ พีชานิ วปนฺตา ตํเหตุ ตํนิมิตฺตํ อตฺตานํ ปุตฺตทาราทีนิ โปเสนฺตา หุตฺวา ธนํ ปฏิลภนฺติฯ เอวํ อิมสฺมึ โลเก โยนิโส ปยุโตฺต ปจฺจตฺตปุริสกาโร นาม สผโล สอุทโยฯ

ตตฺถ **กิมหํ สีลสมฺปนฺนา, สตฺถุสาสนการิกาฯ นิพฺพานํ นาธิคจฺฉามิ, อกุสีตา อนุทฺธตา**ติ อหํ สุวิสุทฺธสีลา อารทฺธวีริยตาย อกุสีตา อชฺฌตฺตํ สุสมาหิตจิตฺตตาย อนุทฺธตา จ หุตฺวา จตุสจฺจกมฺมฏฺฐานภาวนาสงฺขาตํ สตฺถุ สาสนํ กโรนฺตี กสฺมา นิพฺพานํ นาธิคจฺฉามิ, อธิคมิสฺสามิ เอวาติฯ

เอวํ ปน จิเนฺตตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี เอกทิวสํ ปาทโธวนอุทเก นิมิตฺตํ คณฺหิฯ เตนาห **‘‘ปาเท ปกฺขาลยิตฺวานา’’**ติอาทิ ฯ ตสฺสโตฺถ – อหํ ปาเท โธวนฺตี ปาทปกฺขาลนเหตุ

ติกฺขตฺตุํ อาสิเตฺตสุ อุทเกสุ ถลโต นินฺนมาคตํ ปาโททกํ ทิสฺวา นิมิตฺตํ กโรมิฯ

‘‘ยถา อิทํ อุทกํ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ, เอวํ สตฺตานํ อายุสงฺขารา’’ติ เอวํ อนิจฺจลกฺขณํ, ตทนุสาเรน ทุกฺขลกฺขณํ, อนตฺตลกฺขณญฺจ อุปธาเรตฺวา วิปสฺสนํ วเฑฺฒนฺตี **ตโต จิตฺตํ สมาเธสิํ, อสฺสํ ภทฺรํวชานิย**นฺติ ยถา อสฺสํ ภทฺรํ อาชานิยํ กุสโล สารถิ สุเขน สาเรติ, เอวํ มยฺหํ จิตฺตํ สุเขเนว สมาเธสิํ, วิปสฺสนาสมาธินา สมาหิตํ อกาสิํฯ เอวํ ปน วิปสฺสนํ วเฑฺฒนฺตี อุตุสปฺปายนิชิคิสาย โอวรกํ ปวิสนฺตี อนฺธการวิธมนตฺถํ ทีปํ คเหตฺวา คพฺภํ ปวิสิตฺวา ทีปํ ฐเปตฺวา มญฺจเก นิสินฺนมตฺตาว ทีปํ วิชฺฌาเปตุํ อคฺคฬสูจิยา ทีปวฏฺฏิํ อากฑฺฒิํ, ตาวเทว อุตุสปฺปายลาเภน ตสฺสา จิตฺตํ สมาหิตํ อโหสิ, วิปสฺสนาวีถิํ โอตริ, มเคฺคน ฆเฏฺฏสิฯ ตโต มคฺคปฏิปาฏิยา สพฺพโส อาสวานํ ขโย อโหสิฯ เตน วุตฺตํ – **‘‘ตโต ทีปํ คเหตฺวาน…เป.… วิโมกฺข อหุ เจตโส**’’ติฯ ตตฺถ **เสยฺยํ โอโลกยิตฺวานา**ติ ทีปาโลเกน เสยฺยํ ปสฺสิตฺวาฯ

สูจินฺติ อคฺคฬสูจิํฯ **วฏฺฏิํ โอกสฺสยามี**ติ ทีปํ วิชฺฌาเปตุํ เตลาภิมุขํ ทีปวฏฺฏิํ อากเฑฺฒมิฯ **วิโมโกฺข**ติ กิเลเสหิ วิโมโกฺขฯ โส ปน ยสฺมา ปรมตฺถโต จิตฺตสฺส สนฺตติ, ตสฺมา วุตฺตํ **‘‘เจตโส**’’ติฯ ยถา ปน วฏฺฏิเตลาทิเก ปจฺจเย สติ อุปฺปชฺชนารโห ปทีโป ตทภาเว อนุปฺปชฺชนโต นิพฺพุโตติ วุจฺจติ, เอวํ กิเลสาทิปจฺจเย สติ อุปฺปชฺชนารหํ จิตฺตํ ตทภาเว อนุปฺปชฺชนโต วิมุตฺตนฺติ วุจฺจตีติ อาห – ‘‘ปทีปเสฺสว นิพฺพานํ, วิโมกฺข อหุ เจตโส’’ติฯ

ปฏาจาราเถรีคาถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑๑. ติํสมตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา

มุสลานิ คเหตฺวานาติอาทิกา ติํสมตฺตานํ เถรีนํ คาถาฯ ตาปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺติโย อนุกฺกเมน อุปจิตวิโมกฺขสมฺภารา อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท สกกมฺมสโญฺจทิตา ตตฺถ ตตฺถ กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา ปฏาจารายเถริยา สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสทฺธา ปพฺพชิตฺวา ปริสุทฺธสีลา วตฺตปฏิวตฺตํ ปริปูเรนฺติโย วิหรนฺติฯ อเถกทิวสํ ปฏาจาราเถรี ตาสํ โอวาทํ เทนฺตี –

๑๑๗. ‘‘มุสลานิ คเหตฺวาน, ธญฺญํ โกเฎฺฏนฺติ มาณวา;
ปุตฺตทารานิ โปเสนฺตา, ธนํ วินฺทนฺติ มาณวาฯ

๑๑๘. ‘‘กโรถ พุทฺธสาสนํ, ยํ กตฺวา นานุตปฺปติ;
ขิปฺปํ ปาทานิ โธวิตฺวา, เอกมเนฺต นิสีทถ;
เจโตสมถมนุยุตฺตา, กโรถ พุทฺธสาสน’’นฺติฯ – อิมา เทฺว คาถา อภาสิ;

ตตฺถายํ สเงฺขปโตฺถ – อิเม สตฺตา ชีวิตเหตุ มุสลานิ คเหตฺวา ปเรสํ ธญฺญํ โกเฎฺฏนฺติ, อุทุกฺขลกมฺมํ กโรนฺติฯ อญฺญมฺปิ เอทิสํ นิหีนกมฺมํ กตฺวา ปุตฺตทารํ โปเสนฺตา ยถารหํ ธนมฺปิ สํหรนฺติฯ ตํ ปน เนสํ กมฺมํ นิหีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ ทุกฺขํ อนตฺถสญฺหิตญฺจฯ ตสฺมา เอทิสํ สํกิเลสิกปฺปญฺจํ วเชฺชตฺวา **กโรถ พุทฺธสาสนํ** สิกฺขตฺตยสงฺขาตํ สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ กโรถ สมฺปาเทถ อตฺตโน สนฺตาเน นิพฺพเตฺตถฯ ตตฺถ การณมาห – **‘‘ยํ กตฺวา นานุตปฺปตี**’’ติ, ยสฺส กรณเหตุ เอตรหิ อายติญฺจ อนุตาปํ นาปชฺชติฯ อิทานิ ตสฺส กรเณ ปุพฺพกิจฺจํ อนุโยควิธิญฺจ ทเสฺสตุํ, **‘‘ขิปฺปํ ปาทานิ โธวิตฺวา**’’ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ ยสฺมา อโธวิตปาทสฺส อวิกฺขาลิตมุขสฺส จ นิสชฺชสุขํ อุตุสปฺปายลาโภ จ น โหติ, ปาเท ปน โธวิตฺวา มุขญฺจ วิกฺขาเลตฺวา เอกมเนฺต นิสินฺนสฺส ตทุภยํ ลภติ, ตสฺมา **ขิปฺปํ** อิมํ ยถาลทฺธํ ขณํ อวิราเธนฺติโย **ปาทานิ**

อตฺตโน ปาเท โธวิตฺวา **เอกมนฺต** วิวิตฺต โอกาเส **นิสีทถ** นิสชฺชถฯ อชฺฌตฺตึสาย อารมฺมเณสุ ยตฺถ กตฺถจิ จิตฺตรุจิเก อารมฺมเณ อตฺตโน จิตฺตํ อุปนิพนฺธิตฺวา **เจโตสมถมนุยุตฺตา** สมาหิเตน จิเตฺตน จตุสจฺจกมฺมฏฺฐานภาวนาวเสน พุทฺธสฺส ภควโต สาสนํ โอวาทํ อนุสิฏฺฐึ **กโรถ** สมฺปาเทถาติฯ

อถ ตา ภิกฺขุนิโย ตสฺสา เถริยา โอวาเท ฐตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา ภาวนาย กมฺมํ กโรนฺติโย ญาณสฺส ปริปากํ คตตฺตา เหตุสมฺปนฺนตาย จ สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา โอวาทคาถาหิ สทฺธึ –

๑๑๙. ‘‘ตสฺสา ตา วจนํ สุตฺวา, ปฏาจาราย สาสนํ;
ปาเท ปกฺขาลยิตฺวาน, เอกมนฺตํ อุปาวิสุํ;
เจโตสมถมนุยุตฺตา, อกํสุ พุทฺธสาสนํฯ

๑๒๐. ‘‘รตฺติยา ปุริเม ยาเม, ปุพฺพชาติมนุสฺสรุํ;
รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม, ทิพฺพจกฺขุํ วิโสธยุํ;
รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม, ตโมขนฺธํ ปทาลยุํฯ

๑๒๑. ‘‘อุฏฺฐาย ปาเท วนฺทิํสุ, กตา เต อนุสาสนี;
อินฺทํว เทวา ติทสา, สงฺคาเม อปราชิตํ;
ปุรกฺขตฺวา วิหสฺสาม, เตวิชฺชามฺห อนาสวา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิํสุฯ

ตตฺถ **ตสฺสา ตา วจนํ สุตฺวา, ปฏาจาราย สาสนนฺ**ติ ตสฺสา ปฏาจาราย เถริยา กิเลสปฏิสตฺตุสาสนเฏฺฐน สาสนภูตํ โอวาทวจนํ, **ตา** ติํสมตฺตา ภิกฺขุนิโย สุตฺวา ปฏิสฺสุตฺวา สิรสา สมฺปฏิจฺฉิตฺวาฯ

อุฏฺฐาย ปาเท วนฺทิํสุ, กตา เต อนุสาสนีติ ยถาสมฺปฏิจฺฉิตํ ตสฺสา สาสนํ อฏฺฐึ กตฺวา มนสิ กตฺวา ยถาผาสุกฏฺฐาเน นิสีทิตฺวา ภาเวนฺติโย ภาวนํ มตฺถกํ ปาเปตฺวา อตฺตนา อธิคตวิเสสํ อาโรเจตุํ นิสินฺนาสนโต อุฏฺฐาย ตสฺสา สนฺติกํ คนฺตฺวา ‘‘มหาเถริ ตวานุสาสนี ยถานุสิฏฺฐํ อเมฺหหิ กตา’’ติ วตฺวา ตสฺสา ปาเท ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิํสุฯ **อินฺทํว เทวา ติทสา, สงฺคาเม อปราชิตนฺ**ติ เทวาสุรสงฺคาเม อปราชิตํ วิชิตาวิํ อินฺทํ ตาวติํสา เทวา วิย มหาเถริ, มยํ ตํ ปุรกฺขตฺวา วิหริสฺสาม อญฺญสฺส กตฺตพฺพสฺส อภาวโตฯ ตสฺมา ‘‘เตวิชฺชามฺห อนาสวา’’ติ อตฺตโน กตญฺญุภาวํ ปเวเทนฺตี อิทเมว ตาสํ อญฺญาพฺยากรณํ อโหสิฯ ยํ ปเนตฺถ อตฺถโต อวิภตฺตํ, ตํ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมวฯ

ติํสมตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. จนฺทาเถรีคาถาวณฺณนา

ทุคฺคตาหํ ปุเร อาสินฺติอาทิกา จนฺทาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี อนุกฺกเมน สมฺภตวิโมกฺขสมฺภารา ปริปกฺกญาณา อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท อญฺญตรสฺมิํ พฺราหฺมณคาเม อปญฺญาตสฺส พฺราหฺมณสฺส เคเห ปฏิสนฺธิํ คณฺหิฯ ตสฺสา นิพฺพตฺติโต ปฏฺฐาย ตํ กุลํ โภเคหิ ปริกฺขยํ คตํฯ สา อนุกฺกเมน

วิญฺญุตํ ปตฺวา ทุเกฺขน ชีวติฯ อถ ตสฺมึ เคเห อหิวาตโรโค อุปฺปชฺชิฯ เตนสฺสา สเพฺพปิ ญาตกา มรณพฺยสนํ ปาปุณิํสุฯ สา ญาติกฺขเย ชาเต อญฺญตฺถ ชีวิตุํ อสโกฺกนฺตี กปาลหตฺถา กุเล กุเล วิจริตฺวา ลทฺธลเทฺธน ภิกฺขาหาเรน ยาเปนฺตี เอกทิวสํ ปฏาจาราย เถริยา ภตฺตวิสฺสคฺคฏฺฐานํ อคมาสิฯ ภิกฺขุนิโย ตํ ทุกฺขิตํ ขุทฺทาภิภูตํ ทิสฺวาน สญฺชาตการุญฺญา ปิยสมุทาจาเรน สงฺคเหตฺวา ตตฺถ วิชฺชมาเนน อุปจารมโนหเรน อาหาเรน สนฺตเปฺปสุํฯ สา ตาสํ อาจารสีเล ปสีทิตฺวา เถริยา สนฺติกํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ ตสฺสา เถรี ธมฺมํ กเถสิฯ สา ตํ ธมฺมํ สุตฺวา สาสเน อภิปฺปสนฺนา สํสาเร จ สญฺชาตสํเวคา ปพฺพชิ ฯ ปพฺพชิตฺวา จ เถริยา โอวาเท ฐตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา ภาวนํ อนุยุญฺชนฺตี กตาธิการตาย ญาณสฺส จ ปริปากํ คตตฺตา น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺติํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา –

๑๒๒. ‘‘ทุคฺคตาหํ ปุเร อาสิํ, วิธวา จ อปุตฺติกา;
วินา มิเตฺตหิ ญาตีหิ, ภตฺตโจฬสฺส นาธิคํฯ

๑๒๓. ‘‘ปตฺตํ ทณฺฑญฺจ คณฺหิตฺวา, ภิกฺขมานา กุลา กุลํ;
สีตุเณฺหน จ ฑยฺหนฺตี, สตฺต วสฺสานิ จาริหํฯ

๑๒๔. ‘‘ภิกฺขุนิํ ปุน ทิสฺวาน, อนฺนปานสฺส ลาภินิํ;
อุปสงฺกมฺม อโวจํ, ปพฺพชฺชํ อนคาริยํฯ

๑๒๕. ‘‘สา จ มํ อนุกมฺปาย, ปพฺพาเชสิ ปฏาจารา;
ตโต มํ โอวทิตฺวาน, ปรมเตฺถ นิโยชยิฯ

๑๒๖. ‘‘ตสฺสาหํ วจนํ สุตฺวา, อกาสิํ อนุสาสนิํ;
อโมโฆ อยฺยาโยวาโท, เตวิชฺชามฺหิ อนาสวา’’ติฯ –

อุทานวเสน อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **ทุคฺคตา**ติ ทลิทฺทาฯ **ปุเร**ติ ปพฺพชิตโต ปุเพฺพฯ ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺฐาย หิ อิธ ปุคฺคโล โภเคหิ อฑฺฒฺโฒ วา ทลิโทฺท วาติ น วตฺตโพฺพฯ คุเณหิ ปน อยํ เถรี อฑฺฒาเยวฯ เตนาห ‘‘ทุคฺคตาหํ ปุเร อาสิ’’นฺติฯ **วิธวา**ติ ธโว วุจฺจติ สามิโก, ตทภาวา วิธวา, มตปติกาติ อโตฺถฯ **อปุตฺติกา**ติ ปุตฺตรหิตาฯ **วินา มิเตฺตหี**ติ มิเตฺตหิ พนฺธเวหิ จ ปริหีนา รหิตาฯ **ภตฺตโจฬสฺส นาธิค**นฺติ ภตฺตสฺส โจฬสฺส จ ปาริปูริํ นาธิคจฺฉิํ, เกวลํ ปน ภิกฺขาปิณฺฑสฺส ปิโลติกาขณฺฑสฺส จ วเสน ฆาสจฺฉาทนมตฺตเมว อลตฺถนฺติ อธิปฺปาโยฯ เตนาห **‘‘ปตฺตํ ทณฺฑญฺจ คณฺหิตฺวา**’’ติอาทิฯ

ตตฺถ **ปตฺต**นฺติ มตฺติกาภาชนํฯ **ทณฺฑ**นฺติ โคณสุนขาทิปริหรณทณฺฑกํฯ **กุลา กุล**นฺติ กุลโต กุลํฯ **สีตุเณฺหน จ ฑยฺหนฺตี**ติ วสนเคหาภาวโต สีเตน จ อุเณฺหน จ ปีฬิยมานาฯ

ภิกฺขุนินฺติ ปฏาจาราเถริํ สนฺธาย วทติฯ **ปุนา**ติ ปจฺฉา, สตฺตสํวจฺฉรโต อปรภาเคฯ

ปรมเตฺถติ ปรเม อุตฺตเม อเตฺถ, นิพฺพานคามินิยา ปฏิปทาย นิพฺพาเน จฯ **นิโยชยี**ติ กมฺมฏฺฐานํ อาจิกฺขนฺตี นิโยเชสิฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

จนฺทาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ปญฺจกนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. ฉกฺกนิปาโต

๑. ปญฺจสตมตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา

ฉกฺกนิปาเต **ยสฺส มคฺคํ น ชานาสี**ติอาทิกา ปญฺจสตมตฺตานํ เถรีนํ คาถาฯ อิมาปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺติโย อนุกฺกเมน อุปจิตวิโมกฺขสมฺภารา หุตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ตตฺถ ตตฺถ กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา มาตาปิตูหิ ปติกุลํ อานีตา ตตฺถ ตตฺถ ปุเตฺต ลภิตฺวา ฆราวาสํ วสนฺติโย สมานชาติกสฺส ตาทิสสฺส กมฺมสฺส กตตฺตา สพฺพาว มตปุตฺตา หุตฺวา, ปุตฺตโสเกน อภิภูตา ปฏาจาราย เถริยา สนฺติกํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา นิสินฺนา อตฺตโน โสกการณํ อาโรเจสุํฯ เถรี ตาสํ โสกํ วิโนเทนฺตี –

๑๒๗. ‘‘ยสฺส มคฺคํ น ชานาสิ, อาคตสฺส คตสฺส วา;
ตํ กุโต จาคตํ สตฺตํ, มม ปุโตฺตติ โรทสิฯ

๑๒๘. ‘‘มคฺคญฺจ โขสฺส ชานาสิ, อาคตสฺส คตสฺส วา;
น นํ สมนุโสเจสิ, เอวํธมฺมา หิ ปาณิโนฯ

๑๒๙. ‘‘อยาจิโต ตตาคจฺฉิ, นานุญฺญาโต อิโต คโต;
กุโตจิ นูน อาคนฺตฺวา, วสิตฺวา กติปาหกํ;
อิโตปิ อเญฺญน คโต, ตโตปเญฺญน คจฺฉติฯ

๑๓๐. ‘‘เปโต มนุสฺสรูเปน, สํสรโนฺต คมิสฺสติ;
ยถาคโต ตถา คโต, กา ตตฺถ ปริเทวนา’’ติฯ –

อิมาหิ จตูหิ คาถาหิ ธมฺมํ เทเสสิฯ

ตา ตสฺสา ธมฺมํ สุตฺวา สญฺชาตสํเวคา เถริยา สนฺติเก ปพฺพชึสุฯ ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺติโย วิมุตฺติปริปาจนียานํ ธมฺมานํ ปริปากํ คตตฺตา น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหเตฺต ปติฏฺฐหึสุฯ อถ ตา อธิคตารหตฺตา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน **‘‘ยสฺส มคฺคํ น ชานาสี’’**ติอาทิกาหิ โอวาทคาถาหิ สทฺธึ –

๑๓๑. ‘‘อพฺพหี วต เม สลฺลํ, ทุทฺทสํ หทยสฺสิตํ;
ยา เม โสกปเรตาย, ปุตฺตโสกํ พฺยปานุทิฯ

๑๓๒. ‘‘สาชฺช อพฺพูฬฺหสลฺลาหํ, นิจฺฉาตา ปรินิพฺพุตา;
พุทฺธํ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ, อุเปมิ สรณํ มุนิ’’นฺติฯ –

อิมา คาถา วิสุํ วิสุํ อภาสึสุฯ

ตตฺถ **ยสฺส มคฺคํ น ชานาสิ, อาคตสฺส คตสฺส วา**ติ ยสฺส สตฺตสฺส อิธ อาคตสฺส อาคตมคฺคํ วา อิโต คตสฺส คตมคฺคํ วา ตฺวํ น ชานาสิฯ อนนฺตรา อตีตานาคตภวูปปตฺติโย สนฺธาย วทติฯ **ตํ กุโต จาคตํ สตฺต**นฺติ ตํ เอวํ อวิญฺญาตาคตคตมคฺคํ กุโตจิ คติโต อาคตมคฺคํ อาคจฺฉเนฺตน อนฺตรามเคฺค สเพฺพน สพฺพํ อกตปริจยสมาคตปุริสสทิสํ สตฺตํ เกวลํ มมตฺตํ อุปฺ

ปาเทตฺวา มม ปุโตฺตติ กุโต เกน การเณน โรทสิฯ อปฺปฏิการโต มม ปุตฺตสฺส จ อกาตพฺพโต น เอตฺถ โรทนการณํ อตฺถีติ อธิปฺปาโยฯ

มคฺคญฺจ โขสฺส ชานาสีติ อสฺส ตว ปุตฺตาภิมตสฺส สตฺตสฺส อาคตสฺส อาคตมคฺคญฺจ คตสฺส คตมคฺคญฺจ อถ ชาเนยฺยาสิฯ **น นํ สมนุโสเจสี**ติ เอวมฺปิ นํ น สมนุโสเจยฺยาสิฯ กสฺมา? **เอวํธมฺมา หิ ปาณิโน,** ทิฏฺฐธเมฺมปิ หิ สตฺตานํ สเพฺพหิ ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาวา วินาภาวา ตตฺถ วสวตฺติตาย อภาวโต, ปเคว อภิสมฺปรายํฯ

อยาจิโต ตตาคจฺฉีติ ตโต ปรโลกโต เกนจิ อยาจิโต อิธ อาคจฺฉิฯ ‘‘อาคโต’’ติปิ ปาฬิ, โส เอวโตฺถฯ **นานุญฺญาโต อิโต คโต**ติ อิธโลกโต เกนจิ อนนุญฺญาโต ปรโลกํ คโตฯ **กุโตจี**ติ นิรยาทิโต ยโต กุโตจิ คติโตฯ **นูนา**ติ ปริสงฺกายํ ฯ **วสิตฺวา กติปาหก**นฺติ กติปยทิวสมตฺตํ อิธ วสิตฺวาฯ **อิโตปิ อเญฺญน คโต**ติ อิโตปิ ภวโต อเญฺญน คโต, อิโต อญฺญมฺปิ ภวํ ปฏิสนฺธิวเสน อุปคโตฯ **ตโตปเญฺญน คจฺฉตี**ติ ตโตปิ ภวโต อเญฺญน คมิสฺสติ, อญฺญเมว ภวํ อุปคมิสฺสติฯ

เปโตติ อเปโต ตํ ตํ ภวํ อุปปชฺชิตฺวา ตโต อปคโตฯ **มนุสฺสรูเปนา**ติ นิทสฺสนมตฺตเมตํ, มนุสฺสภาเวน ติรจฺฉานาทิภาเวน จาติ อโตฺถฯ **สํสรนฺต**ติ อปราปรํ อุปฺปตฺติวเสน สํสรนฺตฯ **ยถาคโต ตถา คโต**ติ ยถา อวิญฺญาตคติโต จ อนามเนฺตตฺวา อาคโต ตถา อวิญฺญาตคติโก อนนุญฺญาโตว คโตฯ **กา ตตฺถ ปริเทวนา**ติ ตตฺถ ตาทิเส อวสวตฺตินิ ยถากามาวจเร กา นาม ปริเทวนา, กึ ปริเทวิเตน ปโยชนนฺติ อโตฺถฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

เอตฺถ จ อาทิโต จตโสฺส คาถา ปฏาจาราย เถริยา เตสํ ปญฺจมตฺตานํ อิตฺถิสตานํ โสกวิโนทนวเสน วิสุํ วิสุํ ภาสิตาฯ ตสฺสา โอวาเท ฐตฺวา ปพฺพชิตฺวา อธิคตวิเสสาหิ ตาหิ ปญฺจสตมตฺตาหิ ภิกฺขุนีหิ ฉปิ คาถา ปเจฺจกํ ภาสิตาติ ทฏฺฐพฺพาฯ

ปญฺจสตา ปฏาจาราติ ปฏาจาราย เถริยา สนฺติเก ลทฺธโอวาทตาย ปฏาจาราย วุตฺตํ อเวทิสุนฺติ กตฺวา ‘‘ปฏาจารา’’ติ ลทฺธนามา ปญฺจสตา ภิกฺขุนิโยฯ

ปญฺจสตมตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. วาเสฏฺฐีเถรีคาถาวณฺณนา

ปุตฺตโสเกนหํ อฏฺฏาติอาทิกา วาเสฏฺฐิยา เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี อนุกฺกเมน สมฺภตวิโมกฺขสมฺภารา เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท เวสาลิยํ กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา มาตาปิตูหิ สมานชาติกสฺส กุลปุตฺตสฺส ทินฺนา ปติกุลํ คนฺตฺวา เตน สทฺธึ สุขสํวาสํ วสนฺตี เอกํ ปุตฺตํ ลภิตฺวา ตสฺมึ อาธาวิตฺวา ปริธาวิตฺวา วิจรณกาเล กาลํ กเต ปุตฺตโสเกน อฏฺฏิตา อุมฺมตฺติกา อโหสิฯ สา ญาตเกสุ สามิเก จ ติกิจฺฉํ กโรเนฺตสุ เตสํ อชานนฺตานํเยว ปลายิตฺวา ยโต ตโต ปริพฺภมนฺตี มิถิลานครํ สมฺปตฺตา ตตฺถทฺทส ภควนฺตํ อนฺตรวีถิยํ คจฺฉนฺตํ ทนฺตํ คุตฺตํ สํยตินฺทฺริยํ นาคํฯ ทิสฺวาน สห ทสฺสเนน พุทฺธานุภาวโต อปคตุมฺมาทา ปกติจิตฺตํ ปฏิลภิฯ อถสฺสา สตฺถา สํขิเตฺตน ธมฺมํ เทเสสิฯ สา ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสํเวคา สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา สตฺถุ อาณาย ภิกฺขุนีสุ ปพฺพชิตฺวา กตปุพฺพกิจฺจา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา ฆเฏนฺตี วายมนฺตี ปริ

ปกฺกญาณตาย น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๑๓๓. ‘‘ปุตฺตโสเกนหํ อฏฺฏา, ขิตฺตจิตฺตา วิสญฺญินี;
นคฺคา ปกิณฺณเกสี จ, เตน เตน วิจาริหํฯ

๑๓๔. ‘‘วีถิสงฺการกูเฏสุ, สุสาเน รถิยาสุ จ;
อจริํ ตีณิ วสฺสานิ, ขุปฺปิปาสา สมปฺปิตาฯ

๑๓๕. ‘‘อถทฺทสาสิํ สุคตํ, นครํ มิถิลํ ปติ;
อทนฺตานํ ทเมตารํ, สมฺพุทฺธมกุโตภยํฯ

๑๓๖. ‘‘สจิตฺตํ ปฏิลทฺธาน, วนฺทิตฺวาน อุปาวิสิํ;
โส เม ธมฺมมเทเสสิ, อนุกมฺปาย โคตโมฯ

๑๓๗. ‘‘ตสฺส ธมฺมํ สุณิตฺวาน, ปพฺพชิํ อนคาริยํ;
ยุญฺชนฺตี สตฺถุวจเน, สจฺฉากาสิํ ปทํ สิวํฯ

๑๓๘. ‘‘สเพฺพ โสกา สมุจฺฉินฺนา, ปหีนา เอตทนฺติกา;
ปริญฺญาตา หิ เม วตฺถู, ยโต โสกาน สมฺภโว’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **อฏฺฏา**ติ อฏฺฏิตาฯ อยเมว วา ปาโฐ, อฏฺฏิตา ปีฬิตาติ อโตฺถฯ **ขิตฺตจิตฺตา**ติ โสกุมฺมาเทน ขิตฺตหทยาฯ ตโต เอว ปกติสญฺญาย วิคเมน **วิสญฺญินี**ฯ หิโรตฺตปฺปาภาวโต อปคตวตฺถตาย **นคฺคา**ฯ วิธุตเกสตาย **ปกิณฺณเกสีฯ เตน เตนา**ติ คาเมน คามํ นคเรน นครํ วีถิยา วีถิํ วิจริํ อหํฯ

อถาติ ปจฺฉา อุมฺมาทสํวตฺตนิยสฺส กมฺมสฺส ปริกฺขเยฯ **สุคต**นฺติ โสภนคมนตฺตา สุนฺทรํ ฐานํ คตตฺตา สมฺมา คทตฺตา สมฺมา จ คตตฺตา สุคตํ ภควนฺตํฯ **มิถิลํ ปตี**ติ มิถิลาภิมุขํ, มิถิลานคราภิมุขํ คจฺฉนฺตนฺติ อโตฺถฯ

สจิตฺตํ ปฏิลทฺธานาติ พุทฺธานุภาเวน อุมฺมาทํ ปหาย อตฺตโน ปกติจิตฺตํ ปฏิลภิตฺวาฯ

ยุญฺชนฺตี สตฺถุวจเนติ สตฺถุ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สาสเน โยคํ กโรนฺตี ภาวนํ อนุยุญฺชนฺตีฯ **สจฺฉากาสิํ ปทํ สิว**นฺติ สิวํ เขมํ จตูหิ โยเคหิ อนุปทฺทุตํ นิพฺพานํ ปทํ สจฺฉิอกาสิํฯ

เอตทนฺติกาติ เอตํ อิทานิ มยา อธิคตํ อรหตฺตํ อโนฺต ปริโยสานํ เอเตสนฺติ เอตทนฺติกา, โสกาฯ น ทานิ เตสํ สมฺภโว อตฺถีติ อโตฺถฯ **ยโต โสกาน สมฺภโว**ติ ยโต อโนฺตนิชฺฌานลกฺขณานํ โสกานํ สมฺภโว, เตสํ โสกานํ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธสงฺขาตา วตฺถู อธิฏฺฐานานิ ญาตตีรณปหานปริญฺญาหิ ปริญฺญาตาฯ ตสฺมา โสกา เอตทนฺติกาติ โยชนาฯ

วาเสฏฺฐีเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. เขมาเถรีคาถาวณฺณนา

ทหรา ตฺวํ รูปวตีติอาทิกา เขมาย เถริยา คาถาฯ อยํ กิร ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาเล หํสวตีนคเร ปราธีนวุตฺติกา ปเรสํ ทาสี อโหสิฯ สา ปเรสํ เวยฺยาวจฺจกรเณน ชีวิกํ กปฺเปนฺตี เอกทิวสํ ปทุมุตฺตรสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อคฺคสาวกํ สุชาตตฺเถรํ ปิณฺฑาย จรนฺตํ ทิสฺวา ตโย โมทเก ทตฺวา ตํทิวสเมว อตฺตโน เกเส วิสฺสชฺชตฺวา เถรสฺส ทานํ ทตฺวา ‘‘อนาคเต มหาปญฺญา พุทฺธสฺส สาวิกา ภเวยฺย’’นฺติ ปตฺถนํ กตฺวา ยาวชีวํ กุสลกมฺมํ อปฺปมตฺตา หุตฺวา เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺตี อนุกฺกเมน ฉกามสคฺเค, เตสํ เตสํ เทวราชูนํ มเหสิภาเวน อุปฺปนฺนา, มนุสฺสโลเกปิ อเนกวารํ จกฺกวตฺตีนํ มณฺฑลราชูนญฺจ มเหสิภาวํ อุปคตา มหาสมฺปตฺติโย อนุภวิตฺวา วิปสฺสิสฺส ภควโต กาเล มนุสฺสโลเก อุปฺปชฺชิตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา, สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสํเวคา ปพฺพชิตฺวา ทสวสฺสสหสฺสานิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตี พหุสฺสุตา ธมฺมกถิกา หุตฺวา พหุชนสฺส ธมฺมกถนาทินา ปญฺญาสํวตฺตนิยกมฺมํ กตฺวา ตโต จวิตฺวา สุคตีสุเยว สํสรนฺตี อิมสฺมึ กปฺเป ภควโต จ กกุสนฺธสฺส ภควโต จ โกณาคมนสฺส กาเล วิภวสมฺปเนฺน กุเล นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา มหนฺตํ สงฺฆารามํ กาเรตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิยฺยาเทสิฯ

ภควโต ปน กสฺสปทสพลสฺส กาเล กิกิสฺส กาสิรโญฺญ สพฺพเชฏฺฐิกา สมณี นาม ธีตา หุตฺวา, สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสํเวคา อคาเรเยว ฐิตา, วีสติ วสฺสสหสฺสานิ โกมาริพฺรหฺมจริยํ จรนฺตี สมณคุตฺตาทีหิ อตฺตโน ภคินีหิ สทฺธึ รมณียํ ปริเวณํ กาเรตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิยฺยาเทสิฯ เอวเมว ตตฺถ ตตฺถ ภเว อายตนคตํ อุฬารํ ปุญฺญกมฺมํ กตฺวา สุคตีสุเยว สํสริตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท มทฺทรฏฺเฐ สากลนคเร ราชกุเล นิพฺพตฺติฯ **เขมา**ติสฺสา นามํ อโหสิ, สุวณฺณวณฺณา กญฺจนสนฺนิภตฺตจาฯ สา วยปฺปตฺตา พิมฺพิสารรโญฺญ เคหํ คตาฯ สตฺถริ เวฬุวเน วิหรเนฺต รูปมตฺตา หุตฺวา ‘‘รูเป โทสํ ทเสฺสตี’’ติ สตฺถุ ทสฺสนาย น คจฺฉติฯ

ราชา มนุเสฺสหิ เวฬุวนสฺส วเณฺณ ปกาสาเปตฺวา เทวิยา วิหารทสฺสนาย จิตฺตํ อุปฺปาเทสิฯ อถ เทวี ‘‘วิหารํ ปสฺสิสฺสามี’’ติ ราชานํ ปฏิปุจฺฉิฯ ราชา ‘‘วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ อทิสฺวา อาคนฺตุํ น ลภิสฺสสี’’ติ วตฺวา ปุริสานํ สญฺญํ อทาสิ – ‘‘พลกฺกาเรนปิ เทวึ ทสพลํ ทเสฺสถา’’ติฯ เทวี วิหารํ คนฺตฺวา ทิวสภาคํ เขเปตฺวา นิวเตฺตนฺตี สตฺถารํ อทิสฺวาว คนฺตุํ อารทฺธาฯ อถ นํ ราชปุริสา อนิจฺฉนฺติมฺปิ สตฺถุ สนฺติกํ นยึสุฯ สตฺถา ตํ อาคจฺฉนฺตึ ทิสฺวา อิทฺธิยา เทวจฺฉราสทิสํ อิตฺถึ นิมฺมินิตฺวา ตาลปณฺณํ คเหตฺวา พีชยมานํ อกาสิฯ เขมา เทวี ตํ ทิสฺวา จิเนฺตสิ – ‘‘เอวรูปา นาม เทวจฺฉรปฏิภาคา อิตฺถิโย ภควโต อวิทูเร ติฏฺฐนฺติ, อหํ เอตาสํ ปริจาริกตายปิ นปฺปโหมิ, มนมฺปิ นิกฺการณา ปาปจิตฺตสฺส วเสน นฏฺฐา’’ติ นิมิตฺตํ คเหตฺวา ตเมว อิตฺถึ โอโลกยมานา อฏฺฐาสิฯ อถสฺสา ปสฺสนฺติยาว สตฺถุ อธิฏฺฐานพเลน สา อิตฺถี ปฐมวยํ อติกฺกมฺม มชฺฌิมวยมฺปิ อติกฺกมฺม ปจฺฉิมวยํ ปตฺวา ขณฺฑทนฺตา ปลิตเกสา วลิตฺตจา หุตฺวา สทฺธึ ตาลปเณฺณน ปริวตฺติตฺวา ปติ ฯ ตโต เขมา กตาธิการตฺตา เอวํ จิเนฺตสิ – ‘‘เอวํวิธมฺปิ สรีรํ อีทิสํ วิปตฺตึ ปาปุณิ, มยฺหมฺปิ สรีรํ เอวํคติกเมว ภวิสฺสตี’’ติฯ อถสฺสา จิตฺตาจารํ ญตฺวา สตฺถา –

> ‘‘เย ราครตฺตานุปตนฺติ โสตํ, สยํ กตํ มกฺกฏโกว ชาลํ;
> เอตมฺปิ เฉตฺวาน ปริพฺพชนฺติ, อนเปกฺขิโน กามสุขํ ปหายา’’ติฯ –

คาถมาห ฯ สา คาถาปริโยสาเน สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณีติ อฏฺฐกถาสุ อาคตํฯ อปทาเน ปน ‘‘อิมํ คาถํ สุตฺวา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐิตา ราชานํ อนุชานาเปตฺวา ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณี’’ติ อาคตํฯ ตตฺถายํ **อปทานปาฬิ** (อป. เถรี ๒.๒.๒๘๙-๓๘๓) –

‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺเมสุ จกฺขุมา;
อิโต สตสหสฺสมฺหิ, กปฺเป อุปฺปชฺชิ นายโกฯ

‘‘ตทาหํ หํสวติยํ, ชาตา เสฏฺฐิกุเล อหุํ;
นานารตนปโชฺชเต, มหาสุขสมปฺปิตาฯ

‘‘อุเปตฺวา ตํ มหาวีรํ, อโสฺสสิํ ธมฺมเทสนํ;
ตโต ชาตปฺปสาทาหํ, อุเปมิ สรณํ ชินํ฿

‘‘มาตรํ ปิตรํ จาหํ, อายาจิตฺวา วินายกํ;
นิมนฺตยิตฺวา สตฺตาหํ, โภชยิํ สหสาวกํ฿

‘‘อติกฺกเนฺต จ สตฺตาเห, มหาปญฺญานมุตฺตมํ;
ภิกฺขุนิํ เอตทคฺคมฺหิ, ฐเปสิ นรสารถิ฿

‘‘ตํ สุตฺวา มุทิตา หุตฺวา, ปุโน ตสฺส มเหสิโน;
การํ กตฺวาน ตํ ฐานํ, ปณิปจฺจ ปณีทหิํ฿

‘‘ตโต มม ชิโน อาห, สิชฺฌตํ ปณิธี ตว;
สสเงฺฆ เม กตํ การํ, อปฺปเมยฺยผลํ ตยา฿

‘‘สตสหสฺสิโต กเปฺป, โอกฺกากกุลสมฺภโว;
โคตโม นาม โคเตฺตน, สตฺถา โลเก ภวิสฺสติ฿

‘‘ตสฺส ธเมฺมสุ ทายาทา, โอรสา ธมฺมนิมฺมิตา;
เอตทคฺคมนุปฺปตฺตา, เขมา นาม ภวิสฺสติ฿

‘‘เตน กเมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวติํสูปคา อหํ฿

‘‘ตโต จุตา ยามมคํ, ตโตหํ ตุสิตํ คตา;
ตโต จ นิมฺมานรติํ, วสวตฺติปุรํ ตโต฿

‘‘ยตฺถ ยตฺถูปปชฺชามิ, ตสฺส กมฺมสฺส วาหสา;
ตตฺถ ตเตฺถว ราชูนํ, มเหสิตฺตมการยิํ฿

‘‘ตโต จุตา มนุสฺสเตฺต, ราชูนํ จกฺกวตฺตินํ;
มณฺฑลีนญฺจ ราชูนํ, มเหสิตฺตมการยิํ฿

‘‘สมฺปตฺติํ อนุโภตฺวาน, เทเวสุ มนุเชสุ จ;
สพฺพตฺถ สุขิตา หุตฺวา, เนกกเปฺปสุ สํสริํ฿

‘‘เอกนวุติโต กเปฺป, วิปสฺสี โลกนายโก;
อุปฺปชฺชิ จารุทสฺสโน, สพฺพธมฺมวิปสฺสโก฿

‘‘ตมหํ โลกนายกํ, อุเปตฺวา นรสารถึ;
ธมฺมํ ภณิตํ สุตฺวาน, ปพฺพชึ อนคาริยํฯ

‘‘ทสวสฺสสหสฺสานิ, ตสฺส วีรสฺส สาสเน;
พฺรหฺมจริยํ จริตฺวาน, ยุตฺตโยคา พหุสฺสุตาฯ

‘‘ปจฺจยาการกุสลา, จตุสจฺจวิสารทา;
นิปุณา จิตฺตกถิกา, สตฺถุสาสนการิกาฯ

‘‘ตโต จุตาหํ ตุสิตํ, อุปปนฺนา ยสสฺสินี;
อภิโภมิ ตหึ อเญฺญ, พฺรหฺมจารีผเลนหํฯ

‘‘ยตฺถ ยตฺถูปปนฺนาหํ, มหาโภคา มหทฺธนา;
เมธาวินี สีลวตี, วินีตปริสาปิ จฯ

‘‘ภวามิ เตน กมฺเมน, โยเคน ชินสาสเน;
สพฺพา สมฺปตฺติโย มยฺหํ, สุลภา มนโส ปิยาฯ

‘‘โยปิ เม ภวเต ภตฺตา, ยตฺถ ยตฺถ คตายปิ;
วิมาเนติ น มํ โกจิ, ปฏิปตฺติพเลน เมฯ

‘‘อิมมฺหิ ภทฺทเก กปฺเป, พฺรหฺมพนฺธุ มหายโส;
นาเมน โกณาคมโน, อุปฺปชฺชิ วทตํ วโรฯ

‘‘ตทา หิ พาราณสิยํ, สุสมิทฺธกุลปฺปชา;
ธนญฺชานี สุเมธา จ, อหมฺปิ จ ตโย ชนาฯ

‘‘สงฺฆารามมทาสิมฺห, ทานสหายิกา ปุเร;
สงฺฆสฺส จ วิหารมฺปิ, อุทฺทิสฺส การิกา มยํฯ

‘‘ตโต จุตา มยํ สพฺพา, ตาวตึสูปคา อหุํ;
ยสสา อคฺคตํ ปตฺตา, มนุเสฺสสุ ตเถว จฯ

‘‘อิมสฺมึเยว กปฺปมฺหิ, พฺรหฺมพนฺธุ มหายโส;
กสฺสโป นาม โคเตฺตน, อุปฺปชฺชิ วทตํ วโรฯ

‘‘อุปฏฺฐาโก มเหสิสฺส, ตทา อาสิ นริสฺสโร;
กาสิราชา กิกี นาม, พาราณสิปุรุตฺตเมฯ

‘‘ตสฺสาสึ เชฏฺฐิกา ธีตา, สมณี อิติ วิสฺสุตา;
ธมฺมํ สุตฺวา ชินคฺคสฺส, ปพฺพชฺชํ สมโรจยึฯ

‘‘อนุชานิ น โน ตาโต, อคาเรว ตทา มยํ;
วีสวสฺสสหสฺสานิ, วิจริมฺห อตนฺทิตาฯ

‘‘โกมาริพฺรหฺมจริยํ, ราชกญฺญา สุเขธิตา;
พุโทฺธปฏฺฐานนิรตา, มุทิตา สตฺต ธีตโรฯ

‘‘สมณี สมณคุตฺตา จ, ภิกฺขุนี ภิกฺขุทายิกา;
ธมฺมา เจว สุธมฺมา จ, สตฺตมี สงฺฆทายิกาฯ

‘‘อหํ อุปฺปลวณฺณา จ, ปฏาจารา จ กุณฺฑลา;
กิสาโคตมี ธมฺมทินฺนา, วิสาขา โหติ สตฺตมีฯ

‘‘กทาจิ โส นราทิโจฺจ, ธมฺมํ เทเสสิ อพฺภุตํ;
มหานิทานสุตฺตนฺตํ, สุตฺวา ตํ ปริยาปุณิํฯ

‘‘เตหิ กเมฺมหิ สุกเตหิ, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวติํสมคจฺฉหํฯ

‘‘ปจฺฉิเม จ ภเว ทานิ, สากลาย ปุรุตฺตเม;
รโญฺญ มทฺทสฺส ธีตามฺหิ, มนาปา ทยิตา ปิยาฯ

‘‘สห เม ชาตมตฺตมฺหิ, เขมํ ตมฺหิ ปุเร อหุ;
ตโต เขมาติ นามํ เม, คุณโต อุปปชฺชถฯ

‘‘ยทาหํ โยพฺพนํ ปตฺตา, รูปลาวญฺญภูสิตา;
ตทา อทาสิ มํ ตาโต, พิมฺพิสารสฺส ราชิโนฯ

‘‘ตสฺสาหํ สุปฺปิยา อาสิํ, รูปเกลายเน รตา;
รูปานํ โทสวาทีติ, น อุเปสิํ มหาทยํฯ

‘‘พิมฺพิสาโร ตทา ราชา, มมานุคฺคหพุทฺธิยา;
วณฺณยิตฺวา เวฬุวนํ, คายเก คาปยี มมํฯ

‘‘รมฺมํ เวฬุวนํ เยน, น ทิฏฺฐํ สุคตาลยํ;
น เตน นนฺทนํ ทิฏฺฐํ, อิติ มญฺญามเส มยํฯ

‘‘เยน เวฬุวนํ ทิฏฺฐํ, นรนนฺทนนนฺทนํ;
สุทิฏฺฐํ นนฺทนํ เตน, อมรินฺทสุนนฺทนํฯ

‘‘วิหาย นนฺทนํ เทวา, โอตริตฺวา มหีตลํ;
รมฺมํ เวฬุวนํ ทิสฺวา, น ตปฺปนฺติ สุวิมฺหิตาฯ

‘‘ราชปุเญฺญน นิพฺพตฺตํ, พุทฺธปุเญฺญน ภูสิตํ;
โก วตฺตา ตสฺส นิเสฺสสํ, วนสฺส คุณสญฺจยํฯ

‘‘ตํ สุตฺวา วนสมิทฺธํ, มม โสตมโนหรํ;
ทฏฺฐุกามา ตมุยฺยานํ, รโญฺญ อาโรจยิํ ตทาฯ

‘‘มหตา ปริวาเรน, ตทา จ โส มหีปติ;
มํ เปเสสิ ตมฺยฺยานํ, ทสฺสนาย สมุสฺสุกํฯ

‘‘คจฺฉ ปสฺส มหาโภเค, วนํ เนตฺตรสายนํ;
ยํ สทา ภาติ สิริยา, สุคตาภานุรญฺชิตํฯ

‘‘ยทา จ ปิณฺฑาย มุนิ, คิริพฺพชปุรุตฺตมํ;
ปวิโฏฺฐหํ ตทาเยว, วนํ ทฏฺฐุมุปาคมึฯ

‘‘ตทา ตํ ผุลฺลวิปินํ, นานาภมรกูชิตํ;
โกกิลาคีตสหิตํ, มยูรคณนจฺจิตํฯ

‘‘อปฺปสทฺทมนากิณฺณํ, นานาจงฺกมภูสิตํ;
กุฏิมณฺฑปสํกิณฺณํ, โยคีวรวิราชิตํฯ

‘‘วิจรนฺตี อมญฺญิสฺสํ, สผลํ นยนํ มม;
ตตฺถาปิ ตรุณํ ภิกฺขุํ, ยุตฺตํ ทิสฺวา วิจินฺตยิํฯ

‘‘อีทิเส วิปิเน รเมฺม, ฐิโตยํ นวโยพฺพเน;
วสนฺตมิว กเนฺตน, รูเปน จ สมนฺวิโตฯ

‘‘นิสิโนฺน รุกฺขมูลมฺหิ, มุโณฺฑ สงฺฆาฏิปารุโต;
ฌายเต วตยํ ภิกฺขุ, หิตฺวา วิสยชํ รติํฯ

‘‘นนุ นาม คหเฏฺฐน, กามํ ภุตฺวา ยถาสุขํ;
ปจฺฉา ชิเณฺณน ธโมฺมยํ, จริตโพฺพ สุภทฺทโกฯ

‘‘สุญฺญกนฺติ วิทิตฺวาน, คนฺธเคหํ ชินาลยํ;
อุเปตฺวา ชินมทฺทกฺขํ, อุทยนฺตํ ว ภากรํฯ

‘‘เอกกํ สุขมาสีนํ, พีชมานํ วริตฺถิยา;
ทิสฺวาเนวํ วิจิเนฺตสิํ, นายํ ลูโข นราสโภฯ

‘‘สา กญฺญา กนกาภาสา, ปทุมานนโลจนา;
พิโมฺพฏฺฐี กุนฺททสนา, มโนเนตฺตรสายนาฯ

‘‘เหมโทลาภสวนา, กลิกาการสุตฺถนี;
เวทิมชฺฌาว สุโสฺสณี, รโมฺภรุ จารุภูสนาฯ

‘‘รตฺตํสกุปสํพฺยานา , นีลมฏฺฐนิวาสนา;
อตปฺปเนยฺยรูเปน, หาสภาวสมนฺวิตาฯ

‘‘ทิสฺวา ตเมวํ จิเนฺตสิํ, อโหยมภิรูปินี;
น มยาเนน เนเตฺตน, ทิฏฺฐปุพฺพา กุทาจนํฯ

‘‘ตโต ชราภิภูตา สา, วิวณฺณา วิกตานนา;
ภินฺนทนฺตา เสตสิรา, สลาลา วทนาสุจิฯ

‘‘สํขิตฺตกณฺณา เสตกฺขี, ลมฺพาสุภปโยธรา;
วลิวิตตสพฺพงฺคี, สิราวิตตเทหินีฯ

‘‘นตงฺคา ทณฺฑทุติยา, อุปฺผาสุลิกตา กิสา;
ปเวธมานา ปติตา, นิสฺสสนฺตี มุหุํ มุหุํฯ

‘‘ตโต เม อาสิ สํเวโค, อพฺภุโต โลมหํสโน;
ธิรตฺถุ รูปํ อสุจึ, รมเนฺต ยตฺถ พาลิสาฯ

‘‘ตทา มหาการุณิโก, ทิสฺวา สํวิคฺคมานสํ;
อุทคฺคจิโตฺต สุคโต, อิมา คาถา อภาสถฯ

‘‘อาตุรํ อสุจึ ปูตึ, ปสฺส เขเม สมุสฺสยํ;
อุคฺฆรนฺตํ ปคฺฆรนฺตํ, พาลานํ อภินนฺทิตํฯ

‘‘อสุภาย จิตฺตํ ภาเวหิ, เอกคฺคํ สุสมาหิตํ;
สติ กายคตา ตฺยตฺถุ, นิพฺพิทา พหุลา ภวฯ

‘‘ยถา อิทํ ตถา เอตํ, ยถา เอตํ ตถา อิทํ;
อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ, กาเย ฉนฺทํ วิราชยฯ

‘‘อนิมิตฺตญฺจ ภาเวหิ, มานานุสยมุชฺชห;
ตโต มานาภิสมยา, อุปสนฺตา จริสฺสสิฯ

‘‘เย ราครตฺตานุปตนฺติ โสตํ, สยํ กตํ มกฺกฏโกว ชาลํ;
เอตมฺปิ เฉตฺวาน ปริพฺพชนฺติ, อนเปกฺขิโน กามสุขํ ปหายฯ

‘‘ตโต กลฺลิตจิตฺตํ มํ, ญตฺวาน นรสารถิ;
มหานิทานํ เทเสสิ, สุตฺตนฺตํ วินยาย เมฯ

‘‘สุตฺวา สุตฺตนฺตเสฏฺฐํ ตํ, ปุพฺพสญฺญมนุสฺสรึ;
ตตฺถ ฐิตาวหํ สนฺตี, ธมฺมจกฺขุํ วิโสธยึฯ

‘‘นิปติตฺวา มเหสิสฺส, ปาทมูลมฺหิ ตาวเท;
อจฺจยํ เทสนตฺถาย, อิทํ วจนมพฺรวึฯ

‘‘นโม เต สพฺพทสฺสาวิ, นโม เต กรุณากร;
นโม เต ติณฺณสํสาร, นโม เต อมตํ ททฯ

‘‘ทิฏฺฐิคหนปกฺขนฺทา, กามราควิโมหิตา;
ตยา สมฺมา อุปาเยน, วินีตา วินเย รตาฯ

‘‘อทสฺสเนน วิโภคา, ตาทิสานํ มเหสินํ;
อนุโภนฺติ มหาทุกฺขํ, สตฺตา สํสารสาคเรฯ

‘‘ยทาหํ โลกสรณํ, อรณํ อรณนฺตคุํ;
นาทฺทสามิ อทูรฏฺฐํ, เทสยามิ ตมจฺจยํฯ

‘‘มหาหิตํ วรททํ, อหิโตติ วิสงฺกิตา;
โนเปสึ รูปนิรตา, เทสยามิ ตมจฺจยํฯ

‘‘ตทา มธุรนิคฺฆโส, มหาการุณิโก ชิโน;
อโวจ ติฏฺฐ เขเมติ, สิญฺจนฺโต อมเตน มํฯ

‘‘ตทา ปณมฺย สิรสา, กตฺวา จ นํ ปทกฺขิณํ;
คนฺตฺวา ทิสฺวา นรปตึ, อิทํ วจนมพฺรวึฯ

‘‘อโห สมฺมา อุปาโย เต, จินฺติโตยมรินฺทม;
วนทสฺสนกามาย, ทิโฏฺฐ นิพฺพานโต มุนิฯ

‘‘ยทิ เต รุจฺจเต ราช, สาสเน ตสฺส ตาทิโน;
ปพฺพชิสฺสามิ รูเปหํ, นิพฺพินฺนา มุนิวาณินาฯ

‘‘อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวาน, ตทาห ส มหีปติ;
อนุชานามิ เต ภเทฺท, ปพฺพชฺชา ตว สิชฺฌตุฯ

‘‘ปพฺพชิตฺวา ตทา จาหํ, อทฺธมาเส อุปฏฺฐิเต;
ทีโปทยญฺจ เภทญฺจ, ทิสฺวา สํวิคฺคมานสาฯ

‘‘นิพฺพินฺนา สพฺพสงฺขาเร, ปจฺจยาการโกวิทา;
จตุโรเฆ อติกฺกมฺม, อรหตฺตมปาปุณึฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี อาสึ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
เจโตปริยญาณสฺส, วสี จาปิ ภวามหํฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

‘‘อตฺถธมฺมนิรุตฺตีสุ, ปฏิภาเน ตเถว จ;
ปริสุทฺธํ มม ญาณํ, อุปฺปนฺนํ พุทฺธสาสเนฯ

‘‘กุสลาหํ วิสุทฺธีสุ, กถาวตฺถุวิสารทา;
อภิธมฺมนยญฺญู จ, วสิปฺปตฺตามฺหิ สาสเนฯ

‘‘ตโต โตรณวตฺถุสฺมึ, รญฺญา โกสลสามินา;
ปุจฺฉิตา นิปุเณ ปเญฺห, พฺยากโรนฺตี ยถาตถํฯ

‘‘ตทา ส ราชา สุคตํ, อุปสงฺกมฺม ปุจฺฉถ;
ตเถว พุโทฺธ พฺยากาสิ, ยถา เต พฺยากตา มยาฯ

‘‘ชิโน ตสฺมึ คุเณ ตุฏฺโฐ, เอตทเคฺค ฐเปสิ มํ;
มหาปญฺญานมคฺคาติ, ภิกฺขุนีนํ นรุตฺตโมฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ (อป. เถรี ๒.๒.๒๘๙-๓๘๓);

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา ผลสุเขน นิพฺพานสุเขน จ วิหรนฺติยา อิมิสฺสา เถริยา สติปิ อญฺญาสํ ขีณาสวเตฺถรีนํ ปญฺญาเวปุลฺลปฺปตฺติยํ ตตฺถ ปน กตาธิการตาย มหาปญฺญาภาโว ปากโฏ อโหสิฯ ตถา หิ นํ ภควา เชตวนมหาวิหาเร อริยคณมเชฺฌ นิสิโนฺน ปฏิปาฏิยา ภิกฺขุนิโย ฐานนฺตเร ฐเปโนฺต ‘‘เอตทคฺคํ, ภิกฺขเว, มม สาวิกานํ ภิกฺขุนีนํ มหาปญฺญานํ ยทิทํ เขมา’’ติ (อ. นิ. ๑.๒๓๕-๒๓๖) มหาปญฺญตาย อคฺคฏฺฐาเน ฐเปสิฯ ตํ เอกทิวสํ อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสินฺนํ มาโร ปาปิมา ตรุณรูเปน อุปสงฺกมิตฺวา กาเมหิ ปโลเภโนฺต –

๑๓๙. ‘‘ทหรา ตฺวํ รูปวตี, อหมฺปิ ทหโร ยุวา;
ปญฺจงฺคิเกน ตุริเยน, เอหิ เขเม รมามเส’’ติฯ – คาถมาห ;

ตสฺสโตฺถ – เขเม, ตฺวํ ตรุณปฺปตฺตา, โยพฺพเน ฐิตา รูปสมฺปนฺนา, อหมฺปิ ตรุโณ ยุวา, ตสฺมา มยํ โยพฺพญฺญํ อเขเปตฺวา ปญฺจงฺคิเกน ตุริเยน วชฺชมาเนน เอหิ กามขิฑฺฑารติยา รมาม กีฬามาติฯ

ตํ สุตฺวา สา กาเมสุ สพฺพธเมฺมสุ จ อตฺตโน วิรตฺตภาวํ ตสฺส จ มารภาวํ อตฺตาภินิเวเสสุ สเตฺตสุ อตฺตโน ถามคตํ อปฺปสาทํ กตกิจฺจตญฺจ ปกาเสนฺตี –

๑๔๐. ‘‘อิมินา ปูติกาเยน, อาตุเรน ปภงฺคุนา;
อฏฺฏิยามิ หรายามิ, กามตณฺหา สมูหตาฯ

๑๔๑. ‘‘สตฺติสูลูปมา กามา, ขนฺธาสํ อธิกุฏฺฏนา;
ยํ ตฺวํ กามรตึ พฺรูสิ, อรตี ทานิ สา มมฯ

๑๔๒. ‘‘สพฺพตฺถ วิหตา นนฺที, ตโมขโนฺธ ปทาลิโต;
เอวํ ชานาหิ ปาปิม, นิหโต ตฺวมสิ อนฺตกฯ

๑๔๓. ‘‘นกฺขตฺตานิ นมสฺสนฺตา, อคฺคึ ปริจรํ วเน;
ยถาภุจฺจมชานนฺตา, พาลา สุทฺธิมมญฺญถฯ

๑๔๔. ‘‘อหญฺจ โข นมสฺสนฺตี, สมฺพุทฺธํ ปุริสุตฺตมํ;
ปมุตฺตา สพฺพทุเกฺขหิ, สตฺถุสาสนการิกา’’ติฯ – อิมา คาถา อภาสิ;

ตตฺถ **อคฺคึ ปริจรํ วเน**ติ ตโปวเน อคฺคิหุตฺตํ ปริจรโนฺตฯ **ยถาภุจฺจมชานนฺตา**ติ ปวตฺติโย ยถาภูตํ อปริชานนฺตาฯ เสสเมตฺถ เหฏฺฐา วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวฯ

เขมาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๔. สุชาตาเถรีคาถาวณฺณนา

อลงฺกตา สุวสนาติอาทิกา สุชาตาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี อนุกฺกเมน สมฺภตวิโมกฺขสมฺภารา หุตฺวา อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท สาเกตนคเร เสฏฺฐิกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา มาตาปิตูหิ สมานชาติกสฺส เสฏฺฐิปุตฺตสฺส ทินฺนา หุตฺวา ปติกุลํ คตาฯ ตตฺถ เตน สทฺธิํ สุขสํวาสํ วสนฺตี เอกทิวสํ อุยฺยานํ คนฺตฺวา นกฺขตฺตกีฬํ กีฬิตฺวา ปริชเนน สทฺธิํ นครํ อาคจฺฉนฺตี อญฺชนวเน สตฺถารํ ทิสฺวา ปสนฺนมานสา อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ สตฺถา ตสฺสา อนุปุพฺพิํ กถํ กเถตฺวา กลฺลจิตฺตตํ ญตฺวา อุปริ สามุกฺกํสิกํ ธมฺมเทสนํ ปกาเสสิฯ สา เทสนาวสาเน อตฺตโน กตาธิการตาย ญาณสฺส ปริปากํ คตตฺตา จ , สตฺถุ จ เทสนาวิลาเสน ยถานิสินฺนาว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เคหํ คนฺตฺวา สามิกญฺจ มาตาปิตโร จ อนุชานาเปตฺวา สตฺถุ อาณาย ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก ปพฺพชิฯ ปพฺพชิตฺวา จ อตฺตโน ปฏิปตฺติํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๑๔๕. ‘‘อลงฺกตา สุวสนา, มาลินี จนฺทโนกฺขิตา;
สพฺพาภรณสญฺฉนฺนา, ทาสีคณปุรกฺขตาฯ

๑๔๖. ‘‘อนฺนํ ปานญฺจ อาทาย, ขชฺชํ โภชฺชํ อนปฺปกํ;
เคหโต นิกฺขมิตฺวาน, อุยฺยานมภิหารยิํฯ

๑๔๗. ‘‘ตตฺถ รมิตฺวา กีฬิตฺวา, อาคจฺฉนฺตี สกํ ฆรํ;
วิหารํ ทฏฺฐุํ ปาวิสิํ, สาเกเต อญฺชนํ วนํฯ

๑๔๘. ‘‘ทิสฺวาน โลกปโชฺชตํ, วนฺทิตฺวาน อุปาวิสิํ;
โส เม ธมฺมมเทเสสิ, อนุกมฺปาย จกฺขุมาฯ

๑๔๙. ‘‘สุตฺวา จ โข มเหสิสฺส, สจฺจํ สมฺปฏิวิชฺฌหํ;
ตเตฺถว วิรชํ ธมฺมํ, ผุสยิํ อมตํ ปทํฯ

๑๕๐. ‘‘ตโต วิญฺญาตสทฺธมฺมา, ปพฺพชิํ อนคาริยํ;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, อโมฆํ พุทฺธสาสน’’นฺติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **อลงฺกตา**ติ วิภูสิตาฯ ตํ ปน อลงฺกตาการํ ทเสฺสตุํ **‘‘สุวสนา มาลินี จนฺทโนกฺขิตา’’**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **มาลินี**ติ มาลาธารินีฯ **จนฺทโนกฺขิตา**ติ จนฺทนานุลิตฺตาฯ **สพฺพาภรณสญฺฉนฺนา**ติ หตฺถูปคาทีหิ สเพฺพหิ อาภรเณหิ อลงฺการวเสน สญฺฉาทิตสรีราฯ

อนฺนํ ปานญฺจ อาทาย, ขชฺชํ โภชฺชํ อนปฺปกนฺติ สาลิโอทนาทิอนฺนํ, อมฺพปานาทิปานํ, ปิฏฺฐขาทนียาทิขชฺชํ, อวสิฏฺฐํ อาหารสงฺขาตํ โภชฺชญฺจ ปหูตํ คเหตฺวาฯ **อุยฺยานมภิหารยิ**นฺติ นกฺขตฺตกีฬาวเสน อุยฺยานํ อุปเนสิํฯ อนฺนปานาทิํ ตตฺถ อาเนตฺวา สห ปริชเนน กีฬนฺตี รมนฺตี ปริจาเรสินฺติ อธิปฺปาโยฯ

สาเกเต อญฺชนํ วนนฺติ สาเกตสมีเป อญฺชนวเน วิหารํ ปาวิสิํฯ

โลกปโชฺชตนฺติ ญาณปโชฺชเตน โลกสฺส ปโชฺชตภูตํฯ

ผุสยินฺติ ผุสึ, อธิคจฺฉินฺติ อโตฺถฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

สุชาตาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. อโนปมาเถรีคาถาวณฺณนา

อุเจฺจ กุเลติอาทิกา อโนปมาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี อนุกฺกเมน วิมุตฺติปริปาจนีเย ธเมฺม ปริพฺรูหิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาเกตนคเร มชฺฌสฺส นาม เสฏฺฐิโน ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺสา รูปสมฺปตฺติยา **อโนปมา**ติ นามํ อโหสิฯ ตสฺสา วยปฺปตฺตกาเล พหู เสฏฺฐิปุตฺตา ราชมหามตฺตา ราชาโน จ ปิตุ ทูตํ ปาเหสุํ – ‘‘อตฺตโน ธีตรํ อโนปมํ เทหิ, อิทญฺจิทญฺจ เต ทสฺสามา’’ติฯ สา ตํ สุตฺวา อุปนิสฺสยสมฺปนฺนตาย ‘‘ฆราวาเสน มยฺหํ อโตฺถ นตฺถี’’ติ สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา ญาณสฺส ปริปากํ คตตฺตา เทสนานุสาเรน วิปสฺสนํ อารภิตฺวา ตํ อุสฺสุกฺกาเปนฺตี มคฺคปฏิปาฏิยา ตติยผเล ปติฏฺฐาสิฯ สา สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา สตฺถุอาณาย ภิกฺขุนุปสฺสยํ อุปคนฺตฺวา ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา สตฺตเม ทิวเส อรหตฺตํ สจฺฉิกตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๑๕๑. ‘‘อุเจฺจ กุเล อหํ ชาตา, พหุวิเตฺต มหทฺธเน;
วณฺณรูเปน สมฺปนฺนา, ธีตา มชฺฌสฺส อตฺรชาฯ

๑๕๒. ‘‘ปตฺถิตา ราชปุเตฺตหิ, เสฏฺฐิปุเตฺตหิ คิชฺฌิตา;
ปิตุ เม เปสยี ทูตํ, เทถ มยฺหํ อโนปมํฯ

๑๕๓. ‘‘ยตฺตกํ ตุลิตา เอสา, ตุยฺหํ ธีตา อโนปมา;
ตโต อฏฺฐคุณํ ทสฺสํ, หิรญฺญํ รตนานิ จฯ

๑๕๔. ‘‘สาหํ ทิสฺวาน สมฺพุทฺธํ, โลกเชฏฺฐํ อนุตฺตรํ;
ตสฺส ปาทานิ วนฺทิตฺวา, เอกมนฺตํ อุปาวิสึฯ

๑๕๕. ‘‘โส เม ธมฺมมเทเสสิ, อนุกมฺปาย โคตโม;
นิสินฺนา อาสเน ตสฺมึ, ผุสยึ ตติยํ ผลํฯ

๑๕๖. ‘‘ตโต เกสานิ เฉตฺวาน, ปพฺพชึ อนคาริยํ;
อชฺช เม สตฺตมี รตฺติ, ยโต ตณฺหา วิเสสิตา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **อุเจฺจ กุเล**ติ อุฬารตเม เวสฺสกุเลฯ **พหุวิเตฺต**ติ อลงฺการาทิปหูตวิตฺตูปกรเณฯ **มหทฺธเน**ติ นิธานคตเสฺสว จตฺตารีสโกฏิปริมาณสฺส มหโต ธนสฺส อตฺถิภาเวน มหทฺธเน อหํ ชาตาติ โยชนาฯ **วณฺณรูเปน สมฺปนฺนา**ติ วณฺณสมฺปนฺนา เจว รูปสมฺปนฺนา จ, สินิทฺธภาสุราย ฉวิสมฺปตฺติยา วตฺถาภรณาทิสรีราวยวสมฺปตฺติยา จ สมนฺนาคตาติ อโตฺถฯ **ธีตา มชฺฌสฺส อตฺรชา**ติ มชฺฌนามสฺส เสฏฺฐิโน โอรสา ธีตาฯ

ปตฺถิตา ราชปุตฺเตหีติ ‘‘กถํ นุ โข ตํ ลเภยฺยามา’’ติ ราชกุมาเรหิ อภิปตฺถิตาฯ **เสฏฺฐิปุตฺเตหิ คิชฺฌิตา**ติ ตถา เสฏฺฐิกุมาเรหิปิ อภิคิชฺฌิตา ปจฺจาสีสิตาฯ **เทถ มยฺหํ อโนปม**นฺติ ราชปุตฺตาทโย ‘‘เทถ มยฺหํ อโนปมํ เทถ มยฺห’’นฺติ ปิตุ สนฺติเก ทูตํ เปสยึสุฯ

ยตฺตกํ ตุลิตา เอสาติ ‘‘ตุยฺหํ ธีตา อโนปมา ยตฺตกํ ธนํ อคฺฆตี’’ติ ตุลิตา ลกฺขณญฺญูหิ ปริจฺฉินฺนา, ‘‘ตโต อฏฺฐคุณํ ทสฺสามี’’ติ ปิตุ เม เปสยิ ทูตนฺติ โยชนาฯ เสสํ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมวฯ

อโนปมาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. มหาปชาปติโคตมีเถรีคาถาวณฺณนา

พุทฺธ วีร นโม ตฺยตฺถูติอาทิกา มหาปชาปติโคตมิยา คาถาฯ อยมฺปิ กิร ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาเล หํสวตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุณนฺตี สตฺถารํ เอกํ ภิกฺขุนึ รตฺตญฺญูนํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ ทิสฺวา, อธิการกมฺมํ กตฺวา ตํ ฐานนฺตรํ ปตฺเถตฺวา ยาวชีวํ ทานาทีนิ ปุญฺญานิ กตฺวา กปฺปสตสหสฺสํ เทวมนุสฺเสสุ สํสริตฺวา, กสฺสปสฺส จ ภควโต อนฺตเร อมฺหากญฺจ ภควโต พุทฺธสุญฺเญ โลเก พาราณสิยํ ปญฺจนฺนํ ทาสิสตานํ เชฏฺฐิกา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ อถ สา วสฺสูปนายิกสมเย ปญฺจ ปจฺเจกพุทฺเธ นนฺทมูลกปพฺภารโต อิสิปตเน โอตริตฺวา, นคเร ปิณฺฑาย จริตฺวา อิสิปตนเมว คนฺตฺวา, วสฺสูปนายิกสมเย กุฏิยา อตฺถาย หตฺถกมฺมํ ปริเยสเนฺต ทิสฺวา, ตา ทาสิโย ตาสํ อตฺตโน จ สามิเก สมาทเปตฺวา จงฺกมาทิปริวารสมฺปนฺนา ปญฺจ กุฏิโย กาเรตฺวา, มญฺจปีฐปานียปริโภชนียภาชนาทีนิ อุปฏฺฐเปตฺวา ปจฺเจกพุทฺเธ เตมาสํ ตเตฺถว วสนตฺถาย ปฏิญฺญํ กาเรตฺวา วารภิกฺขํ ปฏฺฐเปสุํฯ ยา อตฺตโน วารทิวเส ภิกฺขํ ทาตุํ น สโกฺกติ, ตสฺสา สยํ สกเคหโต นีหริตฺวา เทติฯ เอวํ เตมาสํ ปฏิชคฺคิตฺวา ปวารณาย สมฺปตฺตาย เอเกกํ ทาสึ เอเกกํ สาฏกํ วิสฺสชฺชาเปสิฯ ปญฺจถูลสาฏกสตานิ อเหสุํฯ ตานิ ปริวตฺตาเปตฺวา ปญฺจนฺนํ ปจฺเจกพุทฺธานํ ติจีวรานิ กตฺวา อทาสิฯ ปจฺเจกพุทฺธา ตาสํ ปสฺสนฺตีนํเยว อากาเสน คนฺธมาทนปพฺพตํ อคมํสุฯ

ตาปิ สพฺพา ยาวชีวํ กุสลํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺตึสุฯ ตาสํ เชฏฺฐิกา ตโต จวิตฺวา พาราณสิยา อวิทูเร เปสการคาเม เปสการเชฏฺฐกสฺส เคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา, ปทุมวติยา ปุเตฺต ปญฺจสเต ปจฺเจกพุเทฺธ ทิสฺวา สมฺปิยายมานา สเพฺพ วนฺทิตฺวา ภิกฺขํ อทาสิฯ เต ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา คนฺธมาทนเมว อคมํสุฯ สาปิ ยาวชีวํ กุสลํ กตฺวา เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺตี อมฺหากํ สตฺถุ นิพฺพตฺติโต ปุเรตรเมว เทวทหนคเร มหาสุปฺปพุทฺธสฺส เคเห ปฏิสนฺธึ คณฺหิ, **โคตมี**ติสฺสา โคตฺตาคตเมว นามํ อโหสิ; มหามายาย กนิฏฺฐภคินีฯ ลกฺขณปาฐกาปิ ‘‘อิมาสํ ทฺวินฺนมฺปิ กุจฺฉิยํ วสิตา ทารกา จกฺกวตฺติโน ภวิสฺสนฺตี’’ติ พฺยากรึสุฯ สุโทฺธทนมหาราชา วยปฺปตฺตกาเล เทฺวปิ มงฺคลํ กตฺวา อตฺตโน ฆรํ อภิเนสิฯ

อปรภาเค อมฺหากํ สตฺถริ อุปฺปชฺชิตฺวา ปวตฺติตวรธมฺมจเกฺก อนุปุเพฺพน ตตฺถ ตตฺถ เวเนยฺยานํ อนุคฺคหํ กโรเนฺต เวสาลึ อุปนิสฺสาย กูฏาคารสาลายํ วิหรเนฺต สุโทฺธทนมหาราชา เสตจฺฉตฺตสฺส เหฏฺฐา อรหตฺตํ สจฺฉิกตฺวา ปรินิพฺพายิฯ อถ มหาปชาปติโคตมี ปพฺพชิตุกามา หุตฺวา สตฺถารํ เอกวารํ ปพฺพชฺชํ ยาจมานา อลภิตฺวา ทุติยวารํ เกเส ฉินฺทาเปตฺวา กาสายานิ อจฺฉาเทตฺวา **กลหวิวาทสุตฺตนฺต**เทสนาปริโยสาเน (สุ. นิ. ๘๖๘ อาทโย) นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิตานํ ปญฺจนฺนํ สกฺยกุมารสตานํ ปาทปริจาริกาหิ สทฺธึ เวสาลึ คนฺตฺวา อานนฺทเตฺถรํ สตฺถารํ ยาจาเปตฺวา อฏฺฐหิ ครุธเมฺมหิ (อ. นิ. ๘.๕๑; จูฬว. ๔๐๓) ปพฺพชฺชญฺจ อุปสมฺปทญฺจ

ปฏิลภิฯ อิตรา ปน สพฺพาปิ เอกโตอุปสมฺปนฺนา อเหสุํฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถารโต ปเนตํ วตฺถุ ปาฬิยํ อาคตเมวฯ

เอวํ อุปสมฺปนฺนา ปน มหาปชาปติโคตมี สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ อถสฺสา สตฺถา ธมฺมํ เทเสสิฯ สา สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา ภาวนมนุยุญฺชนฺตี น จิรเสฺสว อภิญฺญาปฏิสมฺภิทาปริวารํ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เสสา ปน ปญฺจสตา ภิกฺขุนิโย **นนฺทโกวาท**ปริโยสาเน (ม. นิ. ๓.๓๙๘ อาทโย) ฉฬภิญฺญา อเหสุํฯ อเถกทิวสํ สตฺถา เชตวนมหาวิหาเร อริยคณมเชฺฌ นิสิโนฺน ภิกฺขุนิโย ฐานนฺตเร ฐเปโนฺต มหาปชาปติโคตมิํ รตฺตญฺญูนํ ภิกฺขุนีนํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปสิฯ สา ผลสุเขน นิพฺพานสุเขน จ วีตินาเมนฺตี กตญฺญุตาย ฐตฺวา เอกทิวสํ สตฺถุ คุณาภิตฺถวนปุพฺพกอุปการกวิภาวนามุเขน อญฺญํ พฺยากโรนฺตี –

๑๕๗. ‘‘พุทฺธวีร นโม ตฺยตฺถุ, สพฺพสตฺตานมุตฺตม;
โย มํ ทุกฺขา ปโมเจสิ, อญฺญญฺจ พหุกํ ชนํฯ

๑๕๘. ‘‘สพฺพทุกฺขํ ปริญฺญาตํ, เหตุตณฺหา วิโสสิตา;
ภาวิโต อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, นิโรโธ ผุสิโต มยาฯ

๑๕๙. ‘‘มาตา ปุโตฺต ปิตา ภาตา, อยฺยกา จ ปุเร อหุํ;
ยถาภุจฺจมชานนฺตี, สํสริํห อนิพฺพิสํฯ

๑๖๐. ‘‘ทิโฎฺฐ หิ เม โส ภควา, อนฺติโมยํ สมุสฺสโย;
วิกฺขีโณ ชาติสํสาโร, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

๑๖๑. ‘‘อารทฺธวีริเย ปหิตเตฺต, นิจฺจํ ทฬฺหปรกฺกเม;
สมเคฺค สาวเก ปเสฺส, เอสา พุทฺธาน วนฺทนาฯ

๑๖๒. ‘‘พหูนํ วต อตฺถาย, มายา ชนยิ โคตมํ;
พฺยาธิมรณตุนฺนานํ, ทุกฺขกฺขนฺธํ พฺยปานุที’’ติฯ – อิมา คาถา อภาสิ;

ตตฺถ **พุทฺธวีรา**ติ จตุสจฺจพุเทฺธสุ วีร, สพฺพพุทฺธา หิ อุตฺตมวีริเยหิ จตุสจฺจพุเทฺธหิ วา จตุพฺพิธสมฺมปฺปธานวีริยนิปฺผตฺติยา วิชิตวิชยตฺตา วีรา นามฯ ภควา ปน วีริยปารมิปาริปูริยา จตุรงฺคสมนฺนาคตวีริยาธิฏฺฐาเนน สาติสยจตุพฺพิธสมฺมปฺปธานกิจฺจนิปฺผตฺติยา ตสฺสา จ เวเนยฺยสนฺตาเน สมฺมเทว ปติฏฺฐาปิตตฺตา วิเสสโต วีริยยุตฺตตาย วีโรติ วตฺตพฺพตํ อรหติฯ **นโม ตฺยตฺถู**ติ นโม นมกฺกาโร เต โหตุฯ **สพฺพสตฺตานมุตฺตมา**ติ อปทาทิเภเทสุ สเตฺตสุ สีลาทิคุเณหิ อุตฺตโม ภควาฯ ตเทกเทสํ สตฺถุปการคุณํ ทเสฺสตุํ, **‘‘โย มํ ทุกฺขา ปโมเจสิ, อญฺญญฺจ พหุกํ ชน**’’นฺติ วตฺวา อตฺตโน ทุกฺขา ปมุตฺตภาวํ วิภาเวนฺตี **‘‘สพฺพทุกฺข**’’นฺติ คาถมาหฯ

ปุน ยโต ปโมเจสิ, ตํ วฏฺฏทุกฺขํ เอกเทเสน ทเสฺสนฺตี **‘‘มาตา ปุโตฺต**’’ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **ยถาภุจฺจมชานนฺตี**ติ ปวตฺติเหตุอาทิํ ยถาภูตํ อนวพุชฺฌนฺตีฯ **สํสริํห อนิพฺพิสน**ฺติ สํสารสมุเทฺท ปติฏฺฐํ อวินฺทนฺตี อลภนฺตี ภวาทีสุ อปราปรุปฺปตฺติวเสน สํสริํ อหนฺติ กเถนฺตี อาห **‘‘มาตา ปุโตฺต**’’ติอาทิฯ ยสฺมิํ ภเว เอตสฺส มาตา อโหสิ, ตโต อญฺญสฺมิํ ภเว ตเสฺสว ปุโตฺต, ตโต อญฺญสฺมิํ ภเว ปิตา ภาตา อหูติ อโตฺถฯ

“ทิโฏฺฐ หิ เม”ติ คาถายปิ อตฺตโน ทุกฺขโต ปมุตฺตภาวเมว วิภาเวติฯ ตตฺถ **ทิโฏฺฐ หิ เม โส ภควา**ติ โส ภควา สมฺมาสมฺพุโทฺธ อตฺตนา ทิฏฺฐโลกุตฺตรธมฺมทสฺสเนน ญาณจกฺขุนา มยา ปจฺจกฺขโต ทิโฏฺฐฯ โย หิ ธมฺมํ ปสฺสติ, โส ภควนฺตํ ปสฺสติ นามฯ ยถาห – ‘‘โย โข, วกฺกลิ, ธมฺมํ ปสฺสติ, โส มํ ปสฺสตี’’ติอาทิ (สํ. นิ. ๓.๘๗)ฯ

อารทฺธวีริเยติ ปคฺคหิตวีริเยฯ **ปหิตเตฺต**ติ นิพฺพานํ เปสิตจิเตฺตฯ **นิจฺจํ ทฬฺหปรกฺกเม**ติ อปตฺตสฺส ปตฺติยา ปตฺตสฺส เวปุลฺลตฺถาย สพฺพกาลํ ถิรปรกฺกเมฯ **สมเคฺค**ติ สีลทิฏฺฐิสามเญฺญน สํหตภาเวน สมเคฺคฯ สตฺถุเทสนาย สวนเนฺต ชาตตฺตา **สาวเก,** ‘‘อิเม มคฺคฎฺฐา อิเม ผลฎฺฐา’’ติ ยาถาวโต ปสฺสติฯ **เอสา พุทฺธาน วนฺทนา**ติ ยา สตฺถุ ธมฺมสรีรภูตสฺส อริยสาวกานํ อริยภาวภูตสฺส จ โลกุตฺตรธมฺมสฺส อตฺตปจฺจกฺขกิริยา, เอสา สมฺมาสมฺพุทฺธานํ สาวกพุทฺธานญฺจ วนฺทนา ยาถาวโต คุณนินฺนตาฯ

“พหูนํ วต อตฺถายา”ติ โอสานคาถายปิ สตฺถุ โลกสฺส พหูปการตํเยว วิภาเวติฯ ยํ ปเนตฺถ อตฺถโต น วิภตฺตํ, ตํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

อเถกทา มหาปชาปติโคตมี สตฺถริ เวสาลิยํ วิหรเนฺต มหาวเน กูฏาคารสาลายํ สยํ เวสาลิยํ ภิกฺขุนุปสฺสเย วิหรนฺตี ปุพฺพณฺหสมยํ เวสาลิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ภตฺตํ ภุญฺชิตฺวา อตฺตโน ทิวาฏฺฐาเน ยถาปริจฺฉินฺนกาลํ ผลสมาปตฺติสุเขน วีตินาเมตฺวา ผลสมาปตฺติโต วุฏฺฐาย อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา โสมนสฺสชาตา อตฺตโน อายุสงฺขาเร อาวเชฺชนฺตี เตสํ ขีณภาวํ ญตฺวา เอวํ จิเนฺตสิ – ‘‘ยํนูนาหํ วิหารํ คนฺตฺวา ภควนฺตํ อนุชานาเปตฺวา มโนภาวนีเย จ เถเร สเพฺพว สพฺรหฺมจริเย อาปุจฺฉิตฺวา อิเธว อาคนฺตฺวา ปรินิพฺพาเยยฺย’’นฺติฯ ยถา จ เถริยา, เอวํ ตสฺสา ปริวารภูตานํ ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุนิสตานํ ปริวิตโกฺก อโหสิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๒.๙๗-๒๘๘) –

‘‘เอกทา โลกปโชฺชโต, เวสาลิยํ มหาวเน;
กูฏาคาเร กุสาลายํ, วสเต นรสารถิฯ

‘‘ตทา ชินสฺส มาตุจฺฉา, มหาโคตมิ ภิกฺขุนี;
ตหึ กเต ปุเร รเมฺม, วสี ภิกฺขุนุปสฺสเยฯ

‘‘ภิกฺขุนีหิ วิมุตฺตาหิ, สเตหิ สห ปญฺจหิ;
รโหคตาย ตเสฺสวํ, จิตสฺสาสิ วิตกฺกิตํฯ

‘‘พุทฺธสฺส ปรินิพฺพานํ, สาวกคฺคยุคสฺส วา;
ราหุลานนฺทนนฺทานํ, นาหํ ลจฺฉามิ ปสฺสิตุํฯ

‘‘พุทฺธสฺส ปรินิพฺพานา, สาวกคฺคยุคสฺส วา;
มหากสฺสปนนฺทานํ, อานนฺทราหุลาน จฯ

‘‘ปฏิกจฺจายุสงฺขารํ, โอสชฺชิตฺวาน นิพฺพุตึ;
คเจฺฉยฺยํ โลกนาเถน, อนุญฺญาตา มเหสินาฯ

‘‘ตถา ปญฺจสตานมฺปิ, ภิกฺขุนีนํ วิตกฺกิตํ;
อาสิ เขมาทิกานมฺปิ, เอตเทว วิตกฺกิตํฯ

‘‘ภูมิจาโล ตทา อสิ, นาทิตา เทวทุนฺทุภี;
อุปสฺสยาธิวตฺถาโย, เทวตา โสกปีฬิตาฯ

‘‘วิลปนฺตา สุกรุณํ, ตตฺถสฺสูนิ ปวตฺตยุํ;
มิตฺตา ภิกฺขุนิโย ตาหิ, อุปคนฺตฺวาน โคตมิํฯ

‘‘นิปจฺจ สิรสา ปาเท, อิทํ วจนมพฺรวุํ;
ตตฺถ โตยลวาสิตฺตา, มยมยฺย รโหคตาฯ

‘‘สา จลา จลิตา ภูมิ, นาทิตา เทวทุนฺทุภี;
ปริเทวา จ สุยฺยเนฺต, กิมตฺถํ นูน โคตมีฯ

‘‘ตทา อโวจ สา สพฺพํ, ยถาปริวิตกฺกิตํ;
ตาโยปิ สพฺพา อาหํสุ, ยถาปริวิตกฺกิตํฯ

‘‘ยทิ เต รุจิตํ อยฺย, นิพฺพานํ ปรมํ สิวํ;
นิพฺพายิสฺสาม สพฺพาปิ, พุทฺธานุญฺญาย สุพฺพเตฯ

‘‘มยํ สหาว นิกฺขนฺตา, ฆราปิ จ ภวาปิ จ;
สหาเยว คมิสฺสาม, นิพฺพานํ ปทมุตฺตมํฯ

‘‘นิพฺพานาย วชนฺตีนํ, กิํ วกฺขามีติ สา วทํ;
สห สพฺพาหิ นิคฺคญฺฉิ, ภิกฺขุนีนิลยา ตทาฯ

‘‘อุปสฺสเย ยาธิวตฺถา, เทวตา ตา ขมนฺตุ เม;
ภิกฺขุนีนิลยเสฺสทํ, ปจฺฉิมํ ทสฺสนํ มมฯ

‘‘น ชรา มจฺจุ วา ยตฺถ, อปฺปิเยหิ สมาคโม;
ปิเยหิ น วิโยโคตฺถิ, ตํ วชิสฺสํ อสงฺขตํฯ

‘‘อวีตราคา ตํ สุตฺวา, วจนํ สุคโตรสา;
โสกฏฺฏา ปริเทวิํสุ, อโห โน อปฺปปุญฺญตาฯ

‘‘ภิกฺขุนีนิลโย สุโญฺญ, ภูโต ตาหิ วินา อยํ;
ปภาเต วิย ตาราโย, น ทิสฺสนฺติ ชิโนรสาฯ

‘‘นิพฺพานํ โคตมี ยาติ, สเตหิ สห ปญฺจหิ;
นทีสเตหิว สห, คงฺคา ปญฺจหิ สาครํฯ

‘‘รถิยาย วชนฺติโย, ทิสฺวา สทฺธา อุปาสิกา;
ฆรา นิกฺขมฺม ปาเทสุ, นิปจฺจ อิทมพฺรวุํฯ

‘‘ปสีทสฺสุ มหาโภเค, อนาถาโย วิหาย โน;
ตยา น ยุตฺตา นิพฺพาตุํ, อิจฺฉฏฺฏา วิลปิํสุ ตาฯ

‘‘ตาสํ โสกปหานตฺถํ, อโวจ มธุรํ คิรํ;
รุทิเตน อลํ ปุตฺตา, หาสกาโลยมชฺช โวฯ

‘‘ปริญฺญาตํ มยา ทุกฺขํ, ทุกฺขเหตุ วิวชฺชิโต;
นิโรโธ เม สจฺฉิกโต, มโคฺค จาปิ สุภาวิโตฯ

‘‘ปริจิโณฺณ มยา สตฺถา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํ;
โอหิโต ครุโก ภาโร, ภวเนตฺติ สมูหตาฯ

‘‘ยสฺสตฺถาย ปพฺพชิตา, อคารสฺมานคาริยํ;
โส เม อโตฺถ อนุปฺปโตฺต, สพฺพสํโยชนกฺขโยฯ

‘‘พุโทฺธ ตสฺส จ สทฺธโมฺม, อนูโน ยาว ติฎฺฐติ;
นิพฺพาตุํ ตาว กาโล เม, มา มํ โสจถ ปุตฺติกาฯ

‘‘โกณฺฑญฺญานนฺทนนฺทาที , ติฎฺฐนฺติ ราหุโล ชิโน;
สุขิโต สหิโต สโงฺฆ, หตทพฺพา จ ติตฺถิยาฯ

‘‘โอกฺกากวํสสฺส ยโส, อุสฺสิโต มารมทฺทโน;
นนุ สมฺปติ กาโล เม, นิพฺพานตฺถาย ปุตฺติกาฯ

‘‘จิรปฺปภุติ ยํ มยฺหํ, ปตฺถิตํ อชฺช สิชฺฌเต;
อานนฺทเภริกาโลยํ, กึ โว อสฺสูหิ ปุตฺติกาฯ

‘‘สเจ มยิ ทยา อตฺถิ, ยทิ จตฺถิ กตญฺญุตา;
สทฺธมฺมฎฺฐิติยา สพฺพา, กโรถ วีริยํ ทฬฺหํฯ

‘‘ถีนํ อทาสิ ปพฺพชฺชํ, สมฺพุโทฺธ ยาจิโต มยา;
ตสฺมา ยถาหํ นนฺทิสฺสํ, ตถา ตมนุติฎฺฐถฯ

‘‘ตา เอวมนุสาสิตฺวา, ภิกฺขุนีหิ ปุรกฺขตา;
อุเปจฺจ พุทฺธํ วนฺทิตฺวา, อิทํ วจนมพฺรวิฯ

‘‘อหํ สุคต เต มาตา, ตฺวญฺจ วีร ปิตา มม;
สทฺธมฺมสุขท นาถ, ตยิ ชาตามฺหิ โคตมฯ

‘‘สํวทฺธิโตยํ สุคต, รูปกาโย มยา ตว;
อนินฺทิโต ธมฺมกาโย, มม สํวทฺธิโต ตยาฯ

‘‘มุหุตฺตํ ตณฺหาสมณํ, ขีรํ ตฺวํ ปายิโต มยา;
ตยาหํ สนฺตมจฺจนฺตํ, ธมฺมขีรมฺหิ ปายิตาฯ

‘‘พนฺธนารกฺขเณ มยฺหํ, อณโณ ตฺวํ มหามุเน;
ปุตฺตกามา ถิโย ยาจํ, ลภนฺติ ตาทิสํ สุตํฯ

‘‘มนุธาตาทินรินฺทานํ, ยา มาตา สา ภวณฺณเว;
นิมุคฺคาหํ ตยา ปุตฺต, ตาริตา ภวสาคราฯ

‘‘รโญฺญ มาตา มเหสีติ, สุลภํ นามมิตฺถินํ;
พุทฺธมาตาติ ยํ นามํ, เอตํ ปรมทุลฺลภํฯ

‘‘ตญฺจ ลทฺธํ มหาวีร, ปณิธานํ มมํ ตยา;
อณุกํ วา มหนฺตํ วา, ตํ สพฺพํ ปูริตํ มยาฯ

‘‘ปรินิพฺพาตุมิจฺฉามิ , วิหาเยมํ กเฬวรํ;
อนุชานาหิ เม วีร, ทุกฺขนฺตกร นายกฯ

‘‘จกฺกงฺกุสธชากิเณฺณ, ปาเท กมลโกมเล;
ปสาเรหิ ปณามํ เต, กริสฺสํ ปุตฺตอุตฺตเมฯ

‘‘สุวณฺณราสิสงฺกาสํ, สรีรํ กุรุ ปากฏํ;
กตฺวา เทหํ สุทิฏฺฐํ เต, สนฺตึ คจฺฉามิ นายกฯ

‘‘ทฺวตฺตึสลกฺขณูเปตํ, สุปฺปภาลงฺกตํ ตนุํ;
สญฺฌาฆนาว พาลกฺกํ, มาตุจฺฉํ ทสฺสยี ชิโนฯ

‘‘ผุลฺลารวินฺทสํกาเส , ตรุณาทิจฺจสปฺปเภ;
จกฺกงฺกิเต ปาทตเล, ตโต สา สิรสา ปติฯ

‘‘ปณมามิ นราทิจฺจ, อาทิจฺจกุลเกตุกํ;
ปจฺฉิเม มรเณ มยฺหํ, น ตํ อิกฺขามหํ ปุโนฯ

‘‘อิตฺถิโย นาม โลกคฺค, สพฺพโทสากรา มตา;
ยทิ โก จตฺถิ โทโส เม, ขมสฺสุ กรุณากรฯ

‘‘อิตฺถิกานญฺจ ปพฺพชฺชํ, หํ ตํ ยาจึ ปุนปฺปุนํ;
ตตฺถ เจ อตฺถิ โทโส เม, ตํ ขมสฺสุ นราสภฯ

‘‘มยา ภิกฺขุนิโย วีร, ตวานุญฺญาย สาสิตา;
ตตฺร เจ อตฺถิ ทุนฺนีตํ, ตํ ขมสฺสุ ขมาธิปฯ

‘‘อกฺขเนฺต นาม ขนฺตพฺพํ, กึ ภเว คุณภูสเน;
กิมุตฺตรํ เต วตฺถามิ, นิพฺพานาย วชนฺติยาฯ

‘‘สุเทฺธ อนูเน มม ภิกฺขุสเงฺฆ, โลกา อิโต นิสฺสริตุํ ขมเนฺต;
ปภาตกาเล พฺยสนงฺคตานํ, ทิสฺวาน นิยฺยาติว จนฺทเลขาฯ

‘‘ตเทตรา ภิกฺขุนิโย ชินคฺคํ, ตาราว จนฺทานุคตา สุเมรุํ;
ปทกฺขิณํ กจฺจ นิปจฺจ ปาเท, ฐิตา มุขนฺตํ สมุทิกฺขมานาฯ

‘‘น ติตฺติปุพฺพํ ตว ทสฺสเนน, จกฺขุํ น โสตํ ตว ภาสิเตน;
จิตฺตํ มมํ เกวลเมกเมว, ปปฺปุยฺย ตํ ธมฺมรเสน ติตฺติฯ

‘‘นทโต ปริสายํ เต, วาทิตพฺพปหาริโน;
เย เต ทกฺขนฺติ วทนํ, ธญฺญา เต นรปุงฺควฯ

‘‘ทีฆงฺคุลี ตมฺพนเข, สุเภ อายตปณฺหิเก;
เย ปาเท ปณมิสฺสนฺติ, เตปิ ธญฺญา คุณนฺธรฯ

‘‘มธุรานิ ปหฏฺฐานิ, โทสคฺฆานิ หิตานิ จ;
เย เต วากฺยานิ สุยฺยนฺติ, เตปิ ธญฺญา นรุตฺตมฯ

‘‘ธญฺญาหํ เต มหาวีร, ปาทปูชนตปฺปรา;
ติณฺณสํสารกนฺตารา, สุวาเกฺยน สิรีมโตฯ

‘‘ตโต สา อนุสาเวตฺวา, ภิกฺขุสงฺฆมฺปิ สุพฺพตา;
ราหุลานนฺทนเนฺท จ, วนฺทิตฺวา อิทมพฺรวิฯ

‘‘อาสีวิสาลยสเม, โรคาวาเส กเฬวเร;
นิพฺพินฺทา ทุกฺขสงฺฆาเฏ, ชรามรณโคจเรฯ

‘‘นานากลิมลากิเณฺณ, ปรายเตฺต นิรีหเก;
เตน นิพฺพาตุมิจฺฉามิ, อนุมญฺญถ ปุตฺตกาฯ

‘‘นโนฺท ราหุลภโทฺท จ, วีตโสกา นิราสวา;
ฐิตาจลฏฺฐิติ ถิรา, ธมฺมตมนุจินฺตยุํฯ

‘‘ธิรตฺถุ สงฺขตํ โลลํ, อสารํ กทลูปมํ;
มายามรีจิสทิสํ, อิตฺตรํ อนวฏฺฐิตํฯ

‘‘ยตฺถ นาม ชินสฺสายํ, มาตุจฺฉา พุทฺธโปสิกา;
โคตมี นิธนํ ยาติ, อนิจฺจํ สพฺพสงฺขตํฯ

‘‘อานโนฺท จ ตทา เสโข, โสกโฏฺฏ ชินวจฺฉโล;
ตตฺถสฺสูนิ กโรโนฺต โส, กรุณํ ปริเทวติฯ

‘‘หา สนฺติํ โคตมี ยาติ, นูน พุโทฺธปิ นิพฺพุติํ;
คจฺฉติ น จิเรเนว, อคฺคิริว นิรินฺธโนฯ

‘‘เอวํ วิลาปมานํ ตํ, อานนฺทํ อาห โคตมี;
สุตสาครคมฺภีร, พุโทฺธปฏฺฐาน ตปฺปรฯ

‘‘น ยุตฺตํ โสจิตุํ ปุตฺต, หาสกาเล อุปฏฺฐิเต;
ตยา เม สรณํ ปุตฺต, นิพฺพานํ ตมุปาคตํฯ

‘‘ตยา ตาต สมชฺฌิโฏฺฐ, ปพฺพชฺชํ อนุชานิ โน;
มา ปุตฺต วิมโน โหหิ, สผโล เต ปริสฺสโมฯ

‘‘ยํ น ทิฏฺฐํ ปุราเณหิ, ติตฺถิกาจริเยหิปิ;
ตํ ปทํ สุกุมารีหิ, สตฺตวสฺสาหิ เวทิตํฯ

‘‘พุทฺธสาสนปาเลต, ปจฺฉิมํ ทสฺสนํ ตว;
ตตฺถ คจฺฉามหํ ปุตฺต, คโต ยตฺถ น ทิสฺสเตฯ

‘‘กทาจิ ธมฺมํ เทเสนฺต, ขิปี โลกคฺคนายโก;
ตทาหํ อาสีสวาจํ, อโวจํ อนุกมฺปิกาฯ

‘‘จิรํ ชีว มหาวีร, กปฺปํ ติฏฺฐ มหามุเน;
สพฺพโลกสฺส อตฺถาย, ภวสฺสุ อชรามโรฯ

‘‘ตํ ตถาวาทินิํ พุโทฺธ, มมํ โส เอตทพฺรวิ;
น เหวํ วนฺทิยา พุทฺธา, ยถา วนฺทสิ โคตมีฯ

‘‘กถํ จรหิ สพฺพญฺญู, วนฺทิตพฺพา ตถาคตา;
กถํ อวนฺทิยา พุทฺธา, ตํ เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิโตฯ

‘‘อารทฺธวีริเย ปหิตตฺต, นิจฺจํ ทฬฺหปรกฺกเม;
สมเคฺค สาวเก ปสฺส, เอตํ พุทฺธานวนฺทนํฯ

‘‘ตโต อุปสฺสยํ คนฺตฺวา, เอกิกาหํ วิจินฺตยิํ;
สมคฺคปริสํ นาโถ, โรเธสิ ติภวนฺตโคฯ

‘‘หนฺทาหํ ปรินิพฺพิสฺสํ, มา วิปตฺติตมทฺทสํ;
เอวาหํ จินฺตยิตฺวาน, ทิสฺวาน อิสิสตฺตมํฯ

‘‘ปรินิพฺพานกาลํ เม, อาโรเจสิํ วินายกํ;
ตโต โส สมนุญฺญาสิ, กาลํ ชานาหิ โคตมีฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ, ภวา สเพฺพ สมูหตา;
นาโคว พนฺธนํ เฉตฺวา, วิหรามิ อนาสวาฯ

‘‘สฺวาคตํ วต เม อาสิ, มม พุทฺธสฺส สนฺติเก;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

‘‘ปฏิสมฺภิทา จตโสฺส, วิโมกฺขาปิ จ อฏฺฐิเม;
ฉฬภิญฺญา สจฺฉิกตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

‘‘ถีนํ ธมฺมาภิสมเย, เย พาลา วิมติํ คตา;
เตสํ ทิฏฺฐิปฺปหานตฺถํ, อิทฺธิํ ทเสฺสหิ โคตมีฯ

‘‘ตทา นิปจฺจ สมฺพุทฺธํ, อุปฺปติตฺวาน อมฺพรํ;
อิทฺธี อเนกา ทเสฺสสิ, พุทฺธานุญฺญาย โคตมีฯ

‘‘เอกิกา พหุธา อาสิ, พหุธา เจกิกา ตถา;
อาวิภาวํ ติโรภาวํ, ติโรกุฏฺฏํ ติโรนคํฯ

‘‘อสชฺชมานา อคมา, ภูมิยมฺปิ นิมุชฺชถ;
อภิชฺชมาเน อุทเก, อคญฺฉิ มหิยา ยถาฯ

‘‘สกุณีว ตถากาเส, ปลฺลเงฺกน กมี ตทา;
วสํ วเตฺตสิ กาเยน, ยาว พฺรหฺมนิเวสนํฯ

‘‘สิเนรุํ ทณฺฑํ กตฺวาน, ฉตฺตํ กตฺวา มหามหึ;
สมูลํ ปริวเตฺตตฺวา, ธารยํ จงฺกมี นเภฯ

‘‘ฉสฺสูโรทยกาเลว, โลกญฺจากาสิ ธูมิกํ;
ยุคเนฺต วิย โลกํ สา, ชาลามาลากุลํ อกาฯ

‘‘มุจลินฺทํ มหาเสลํ, เมรุมูลนทนฺตเร;
สาสปาริว สพฺพานิ, เอเกนคฺคหิ มุฏฺฐินาฯ

‘‘องฺคุลเคฺคน ฉาเทสิ, ภากรํ สนิสากรํ;
จนฺทสูรสหสฺสานิ, อาเวฬมิว ธารยิฯ

‘‘จตุสาครโตยานิ, ธารยี เอกปาณินา;
ยุคนฺตชลทาการํ, มหาวสฺสํ ปวสฺสถฯ

‘‘จกฺกวตฺตึ สปริสํ, มาปยี สา นภตฺตเล;
ครุฬํ ทฺวิรทํ สีหํ, วินทนฺตํ ปทสฺสยิฯ

‘‘เอกิกา อภินิมฺมิตฺวา, อปฺปเมยฺยํ ภิกฺขุนีคณํ;
ปุน อนฺตรธาเปตฺวา, เอกิกา มุนิมพฺรวิฯ

‘‘มาตุจฺฉา เต มหาวีร, ตว สาสนการิกา;
อนุปฺปตฺตา สกํ อตฺถํ, ปาเท วนฺทามิ จกฺขุมฯ

‘‘ทเสฺสตฺวา วิวิธา อิทฺธี, โอโรหิตฺวา นภตฺตลา;
วนฺทิตฺวา โลกปโชฺชตํ, เอกมนฺตํ นิสีทิ สาฯ

‘‘สา วีสวสฺสสติกา, ชาติยาหํ มหามุเน;
อลเมตฺตาวตา วีร, นิพฺพายิสฺสามิ นายกฯ

‘‘ตทาติวิมฺหิตา สพฺพา, ปริสา สา กตญฺชลี;
อโวจเยฺย กถํ อาสิ, อตุลิทฺธิปรกฺกมาฯ

‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺเมสุ จกฺขุมา;
อิโต สตสหสฺสมฺหิ, กปฺเป อุปฺปชฺชิ นายโก๚

‘‘ตทาหํ หํสวติยํ, ชาตามจฺจกุเล อหุํ;
สโพฺพปการสมฺปเนฺน, อิเทฺธ ผีเต มหทฺธเน๚

‘‘กทาจิ ปิตุนา สทฺธึ, ทาสีคณปุรกฺขตา;
มหตา ปริวาเรน, ตํ อุเปจฺจ นราสภํ๚

‘‘วาสวํ วิย วสฺสนฺตํ, ธมฺมเมฆํ อนาสวํ;
สรทาทิจฺจสทิสํ, รํสิชาลสมุชฺชลํ๚

‘‘ทิสฺวา จิตฺตํ ปสาเทตฺวา, สุตฺวา จสฺส สุภาสิตํ;
มาตุจฺฉํ ภิกฺขุนิํ อเคฺค, ฐเปนฺตํ นรนายกํ๚

‘‘สุตฺวา ทตฺวา มหาทานํ, สตฺตาหํ ตสฺส ตาทิโน;
สสงฺฆสฺส นรคฺคสฺส, ปจฺจยานิ พหูนิ จ๚

‘‘นิปจฺจ ปาทมูลมฺหิ, ตํ ฐานมภิปตฺถยิํ;
ตโต มหาปริสติํ, อโวจ อิสิสตฺตโม๚

‘‘ยา สสงฺฆํ อโภเชสิ, สตฺตาหํ โลกนายกํ;
ตมหํ กิตฺตยิสฺสามิ, สุณาถ มม ภาสโต๚

‘‘สตสหสฺสิโต กเปฺป, โอกฺกากกุลสมฺภโว;
โคตโม นาม โคเตฺตน, สตฺถา โลเก ภวิสฺสติ๚

ตสฺส ธเมฺมสุ ทายาทา, โอรสา ธมฺมนิมฺมิตา;
โคตมี นาม นาเมน, เหสฺสติ สตฺถุ สาวิกา๚

‘‘ตสฺส พุทฺธสฺส มาตุจฺฉา, ชีวิตาปาทิกา อยํ;
รตฺตญฺญูนญฺจ อคฺคตฺตํ, ภิกฺขุนีนํ ลภิสฺสติ๚

‘‘ตํ สุตฺวาน ปโมทิตฺวา, ยาวชีวํ ตทา ชินํ;
ปจฺจเยหิ อุปฏฺฐิตฺวา, ตโต กาลงฺกตา อหํ๚

‘‘ตาวติํเสสุ เทเวสุ, สพฺพกามสมิทฺธิสุ;
นิพฺพตฺตา ทสหเงฺคหิ, อเญฺญ อภิภวิํ อหํ๚

‘‘รูปสเทฺทหิ คเนฺธหิ, รเสหิ ผุสเนหิ จ;
อายุนาปิ จ วเณฺณน, สุเขน ยสสาปิ จ๚

‘‘ตเถวาธิปเตเยฺยน, อธิคยฺห วิโรจหํ;
อโหสิํ อมรินฺทสฺส, มเหสี ทยิตา ตหิํ๚

‘‘สํสาเร สํสรนฺตีหํ, กมฺมวายุสเมริตา;
กาสิสฺส รโญฺญ วิสเย, อชายึ ทาสคามเกฯ

‘‘ปญฺจทาสสตานูนา, นิวสนฺติ ตหึ ตทา;
สเพฺพสํ ตตฺถ โย เชโฎฺฐ, ตสฺส ชายา อโหสหํฯ

‘‘สยมฺภุโน ปญฺจสตา, คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสุํ;
เต ทิสฺวาน อหํ ตุฎฺฐา, สห สพฺพาหิ อิตฺถิภิฯ

‘‘ปูคา หุตฺวาว สพฺพาโย, จตุมาเส อุปฎฺฐหุํ;
ติจีวรานิ ทตฺวาน, สํสริมฺห สสามิกาฯ

‘‘ตโต จุตา สพฺพาปิ ตา, ตาวตึสคตา มยํ;
ปจฺฉิเม จ ภเว ทานิ, ชาตา เทวทเห ปุเรฯ

‘‘ปิตา อญฺชนสโกฺก เม, มาตา มม สุลกฺขณา;
ตโต กปิลวตฺถุสฺมึ, สุโทฺธทนฆรํ คตาฯ

‘‘เสสา สกฺยกุเล ชาตา, สกฺยานํ ฆรมาคมุํ;
อหํ วิสิฎฺฐา สพฺพาสํ, ชินสฺสาปาทิกา อหุํฯ

‘‘มม ปุโตฺตภินิกฺขมฺม, พุโทฺธ อาสิ วินายโก;
ปจฺฉาหํ ปพฺพชิตฺวาน, สเตหิ สห ปญฺจหิฯ

‘‘สากิยานีหิ ธีราหิ, สห สนฺติสุขํ ผุสึ;
เย ตทา ปุพฺพชาติยํ, อมฺหากํ อาสุ สามิโนฯ

‘‘สหปุญฺญสฺส กตฺตาโร, มหาสมยการกา;
ผุสึสุ อรหตฺตํ เต, สุคเตนานุกมฺปิตาฯ

‘‘ตเทตรา ภิกฺขุนิโย, อารุหึสุ นภตฺตลํ;
สํคตา วิย ตาราโย, วิโรจึสุ มหิทฺธิกาฯ

‘‘อิทฺธี อเนกา ทเสฺสสุํ, ปิฬนฺธวิกตึ ยถา;
กมฺมาโร กนกเสฺสว, กมฺมญฺญสฺส สุสิกฺขิโตฯ

‘‘ทเสฺสตฺวา ปาฏิหีรานิ, วิจิตฺตานิ พหูนิ จ;
โตเสตฺวา วาทิปวรํ, มุนึ สปริสํ ตทาฯ

‘‘โอโรหิตฺวาน คคนา, วนฺทิตฺวา อิสิสตฺตมํ;
อนุญฺญาตา นรเคฺคน, ยถาฐาเน นิสีทิสุํฯ

‘‘อโหนุกมฺปิกา อมฺหํ, สพฺพาสํ จิร โคตมี;
วาสิตา ตว ปุเญฺญหิ, ปตฺตา โน อาสวกฺขยํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา อมฺหํ, ภวา สเพฺพ สมูหตา;
นาคีว พนฺธนํ เฉตฺวา, วิหราม อนาสวาฯ

‘‘สฺวาคตํ วต โน อาสิ, พุทฺธเสฏฺฐสฺส สนฺติเก;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

‘‘ปฏิสมฺภิทา จตโสฺส, วิโมกฺขาปิ จ อฏฺฐิเม;
ฉฬภิญฺญา สจฺฉิกตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหม, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
เจโตปริยญาณสฺส, วสี โหม มหามุเนฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานาม, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภวาฯ

‘‘อเตฺถ ธเมฺม จ เนรุเตฺต, ปฏิภาเน จ วิชฺชติ;
ญาณํ อมฺหํ มหาวีร, อุปฺปนฺนํ ตว สนฺติเกฯ

‘‘อสฺมาภิ ปริจิโณฺณสิ, เมตฺตจิตฺตา หิ นายก;
อนุชานาหิ สพฺพาสํ, นิพฺพานาย มหามุเนฯ

‘‘นิพฺพายิสฺสาม อิเจฺจวํ, กึ วกฺขามิ วทนฺติโย;
ยสฺส ทานิ จ โว กาลํ, มญฺญถาติ ชิโนพฺรวิฯ

‘‘โคตมีอาทิกา ตาโย, ตทา ภิกฺขุนิโย ชินํ;
วนฺทิตฺวา อาสนา ตมฺหา, วุฏฺฐาย อาคมึสุ ตาฯ

‘‘มหตา ชนกาเยน, สห โลกคฺคนายโก;
อนุสํยายี โส วีโร, มาตุจฺฉํ ยาวโกฏฺฐกํฯ

‘‘ตทา นิปติ ปาเทสุ, โคตมี โลกพนฺธุโน;
สเหว ตาหิ สพฺพาหิ, ปจฺฉิมํ ปาทวนฺทนํฯ

‘‘อิทํ ปจฺฉิมกํ มยฺหํ, โลกนาถสฺส ทสฺสนํ;
น ปุโน อมตาการํ, ปสฺสิสฺสามิ มุขํ ตวฯ

‘‘น จ เม วนฺทนํ วีร, ตว ปาเท สุโกมเล;
สมฺผุสิสฺสติ โลกคฺค, อชฺช คจฺฉามิ นิพฺพุตึฯ

‘‘รูเปน กึ ตวาเนน, ทิเฏฺฐ ธเมฺม ยถาตเถ;
สพฺพํ สงฺขตเมเวตํ, อนสฺสาสิกมิตฺตรํฯ

‘‘สา สห ตาหิ คนฺตฺวาน, ภิกฺขุนุปสฺสยํ สกํ;
อฑฺฒปลฺลงฺกมาภุชฺช, นิสีทิ ปรมาสเนฯ

‘‘ตทา อุปาสิกา ตตฺถ, พุทฺธสาสนวจฺฉลา;
ตสฺสา ปวตฺตึ สุตฺวาน, อุเปสุํ ปาทวนฺทิกาฯ

‘‘กเรหิ อุรํ ปหนฺตา, ฉินฺนมูลา ยถา ลตา;
โรทนฺตา กรุณํ รวํ, โสกฏฺฏา ภูมิปาติตาฯ

‘‘มา โน สรณเท นาเถ, วิหาย คมิ นิพฺพุตึ;
นิปติตฺวาน ยาจาม, สพฺพาโย สิรสา มยํฯ

‘‘ยา ปธานตมา ตาสํ, สทฺธา ปญฺญา อุปาสิกา;
ตสฺสา สีสํ ปมชฺชนฺตี, อิทํ วจนมพฺรวิฯ

‘‘อลํ ปุตฺตา วิสาเทน, มารปาสานุวตฺตินา;
อนิจฺจํ สงฺขตํ สพฺพํ, วิโยคนฺตํ จลาจลํฯ

‘‘ตโต สา ตา วิสชฺชิตฺวา, ปฐมํ ฌานมุตฺตมํ;
ทุติยญฺจ ตติยญฺจ, สมาปชฺชิ จตุตฺถกํฯ

‘‘อากาสายตนเญฺจว, วิญฺญาณายตนํ ตถา;
อากิญฺจํ เนวสญฺญญฺจ, สมาปชฺชิ ยถากฺกมํฯ

‘‘ปฏิโลเมน ฌานานิ, สมาปชฺชิตฺถ โคตมี;
ยาวตา ปฐมํ ฌานํ, ตโต ยาวจตุตฺถกํฯ

‘‘ตโต วุฏฺฐาย นิพฺพายิ, ทีปจฺจีว นิราสวา;
ภูมิจาโล มหา อาสิ, นภสา วิชฺชุตา ปติฯ

‘‘ปนาทิตา ทุนฺทุภิโย, ปริเทวึสุ เทวตา;
ปุปฺผวุฏฺฐี จ คคนา, อภิวสฺสถ เมทนิํฯ

‘‘กมฺปิโต เมรุราชาปิ, รงฺคมชฺเฌ ยถา นโฏ;
โสเกน จาติทีโนว, วิรโว อาสิ สาคโรฯ

‘‘เทวา นาคาสุรา พฺรหฺมา, สํวิคฺคาหิํสุ ตงฺขเณ;
อนิจฺจา วต สงฺขารา, ยถายํ วิลยํ คตาฯ

‘‘ยา เจ มํ ปริวาริํสุ, สตฺถุ สาสนการิกา;
ตโยปิ อนุปาทานา, ทีปจฺจิ วิย นิพฺพุตาฯ

‘‘หา โยคา วิปฺปโยคนฺตา, หานิจฺจํ สพฺพสงฺขตํ;
หา ชีวิตํ วินาสนฺตํ, อิจฺจาสิ ปริเทวนาฯ

‘‘ตโต เทวา จ พฺรหฺมา จ, โลกธมฺมานุวตฺตนํ;
กาลานุรูปํ กุพฺพนฺติ, อุเปตฺวา อิสิสตฺตมํฯ

‘‘ตทา อามนฺตยี สตฺถา, อานนฺทํ สุตสาครํ;
คจฺฉานนฺท นิเวเทหิ, ภิกฺขูนํ มาตุ นิพฺพุตึฯ

‘‘ตทานโนฺท นิรานโนฺท, อสฺสุนา ปุณฺณโลจโน;
คคฺคเรน สเรนาห, สมาคจฺฉนฺตุ ภิกฺขโวฯ

‘‘ปุพฺพทกฺขิณปจฺฉาสุ, อุตฺตราย จ สนฺติเก;
สุณนฺตุ ภาสิตํ มยฺหํ, ภิกฺขโว สุคโตรสาฯ

‘‘ยา วฑฺฒยิ ปยเตฺตน, สรีรํ ปจฺฉิมํ มุเน;
สา โคตมี คตา สนฺตึ, ตาราว สูริโยทเยฯ

‘‘พุทฺธมาตาปิ ปญฺญตฺตึ, ฐปยิตฺวา คตาสมํ;
น ยตฺถ ปญฺจเนโตฺตปิ, คตึ ทกฺขติ นายโกฯ

‘‘ยสฺสตฺถิ สุคเต สทฺธา, โย จ ปิโย มหามุเน;
พุทฺธมาตุสฺส สกฺการํ, กโรตุ สุคโตรโสฯ

‘‘สุทูรฎฺฐาปิ ตํ สุตฺวา, สีฆมาคจฺฉุ ภิกฺขโว;
เกจิ พุทฺธานุภาเวน, เกจิ อิทฺธีสุ โกวิทาฯ

‘‘กูฏาคารวเร รมฺเม, สพฺพโสณฺณมเย สุเภ;
มญฺจกํ สมาโรเปสุํ, ยตฺถ สุตฺตาสิ โคตมีฯ

‘‘จตฺตาโร โลกปาลา เต, อํเสหิ สมธารยุํ;
เสสา สกฺกาทิกา เทวา, กูฏาคาเร สมคฺคหุํฯ

‘‘กูฏาคารานิ สพฺพานิ, อาสุํ ปญฺจสตานิปิ;
สรทาทิจฺจวณฺณานิ, วิสฺสกมฺมกตานิ หิฯ

‘‘สพฺพา ตาปิ ภิกฺขุนิโย, อาสุํ มเญฺจสุ สายิตา;
เทวานํ ขนฺธมารุฬฺหา, นิยฺยนฺติ อนุปุพฺพโสฯ

‘‘สพฺพโส ฉาทิตํ อาสิ, วิตาเนน นภตฺตลํ;
สตารา จนฺทสูรา จ, ลญฺฉิตา กนกามยาฯ

‘‘ปฏากา อุสฺสิตาเนกา, วิตตา ปุปฺผกญฺจุกา;
โอคตากาสปทุมา, มหิยา ปุปฺผมุคฺคตํฯ

‘‘ทิสฺสนฺติ จนฺทสูริยา, ปชฺชลนฺติ จ ตารกา;
มชฺฌํ คโตปิ จาทิโจฺจ, น ตาเปสิ สสี ยถาฯ

‘‘เทวา ทิเพฺพหิ คเนฺธหิ, มาเลหิ สุรภีหิ จ;
วาทิเตหิ จ นเจฺจหิ, สงฺคีตีหิ จ ปูชยุํฯ

‘‘นาคาสุรา จ พฺรหฺมาโน, ยถาสตฺติ ยถาพลํ;
ปูชยึสุ จ นิยฺยนฺตึ, นิพฺพุตํ พุทฺธมาตรํฯ

‘‘สพฺพาโย ปุรโต นีตา, นิพฺพุตา สุคโตรสา;
โคตมี นิยฺยเต ปจฺฉา, สกฺกตา พุทฺธโปสิกาฯ

‘‘ปุรโต เทวมนุชา, สนาคาสุรพฺรหฺมกา;
ปจฺฉา สสาวโก พุทฺโธ, ปูชตฺถํ ยาติ มาตุยาฯ

‘‘พุทฺธสฺส ปรินิพฺพานํ, เนทิสํ อาสิ ยาทิสํ;
โคตมีปรินิพฺพานํ, อเตวจฺฉริยํ อหุฯ

‘‘พุทฺโธ พุทฺธสฺส นิพฺพาเน, โนปฏิยาทิ ภิกฺขโว;
พุทฺโธ โคตมินิพฺพาเน, สาริปุตฺตาทิกา ตถาฯ

‘‘จิตกานิ กริตฺวาน, สพฺพคนฺธมยานิ เต;
คนฺธจุณฺณปกิณฺณานิ, ฌาปยึสุ จ ตา ตหึฯ

‘‘เสสภาคานิ ฑยฺหึสุ, อฏฺฐี เสสานิ สพฺพโส;
อานนฺโท จ ตทาโวจ, สํเวคชนกํ วโจฯ

‘‘โคตมี นิธนํ ยาตา, ฑยฺหญฺจสฺส สรีรกํ;
สเงฺกตํ พุทฺธนิพฺพานํ, น จิเรน ภวิสฺสติฯ

‘‘ตโต โคตมิธาตูนิ, ตสฺสา ปตฺตคตานิ โส;
อุปนาเมสิ นาถสฺส, อานนฺโท พุทฺธโจทิโตฯ

‘‘ปาณินา ตานิ ปคฺคยฺห, อโวจ อิสิสตฺตโม;
มหโต สารวนฺตสฺส, ยถา รุกฺขสฺส ติฏฺฐโตฯ

‘‘โย โส มหตฺตโร ขนฺโธ, ปลุเชฺชยฺย อนิจฺจตา;
ตถา ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส, โคตมี ปรินิพฺพุตาฯ

‘‘อโห อจฺฉริยํ มยฺหํ, นิพฺพุตายปิ มาตุยา;
สารีรมตฺตเสสาย, นตฺถิ โสกปริทฺทโวฯ

‘‘น โสจิยา ปเรสํ สา, ติณฺณสํสารสาครา;
ปริวชฺชิตสนฺตาปา, สีติภูตา สุนิพฺพุตาฯ

‘‘ปณฺฑิตาสิ มหาปญฺญา, ปุถุปญฺญา ตเถว จ;
รตฺตญฺญู ภิกฺขุนีนํ สา, เอวํ ธาเรถ ภิกฺขโวฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี อาสิ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
เจโตปริยญาณสฺส, วสี อาสิ จ โคตมีฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสมญฺญาสิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ตสฺสา ปุนพฺภโวฯ

‘‘อตฺถธมฺมนิรุตฺตีสุ , ปฏิภาเน ตเถว จ;
ปริสุทฺธํ อหุ ญาณํ, ตสฺมา โสจนิยา น สาฯ

‘‘อโยฆนหตเสฺสว , ชลโต ชาตเวทสฺส;
อนุปุพฺพูปสนฺตสฺส, ยถา น ญายเต คติฯ

‘‘เอวํ สมฺมา วิมุตฺตานํ, กามพนฺธฆตาริน;
ปญฺญาเปตุํ คติ นตฺถิ, ปตฺตานํ อจลํ สุขํฯ

‘‘อตฺตทีปา ตโต โหถ, สติปฏฺฐานโคจรา;
ภาเวตฺวา สตฺตโพชฺฌงฺเค, ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสถา’’ติฯ (อป. เถรี ๒.๒.๙๗-๒๘๘);

มหาปชาปติโคตมีเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. คุตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา

คุตฺเต ยทตฺถํ ปพฺพชฺชาติอาทิกา คุตฺตาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุทฺเธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี อนุกฺกเมน สมฺภตวิโมกฺขสมฺภารา หุตฺวา, ปริปกฺกกุสลมูลา สุคตีสุเยว สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ พฺราหฺมณกุเล นิพฺพตฺตา, **คุตฺตา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ สา วิญฺญุตํ ปตฺวา อุปนิสฺสยสมฺปตฺติยา โจทิยมานา ฆราวาสํ ชิคุจฺฉนฺตี มาตาปิตโร อนุชานาเปตฺวา มหาปชาปติโคตมิยา สนฺติเก ปพฺพชิฯ ปพฺพชิตฺวา จ วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา ภาวนํ อนุยุญฺชนฺติยา ตสฺสา จิตฺตํ จิรกาลปริจเยน พหิทฺธารมฺมเณ วิธาวติ, เอกคฺคํ นาโหสิฯ สตฺถา ทิสฺวา ตํ อนุคฺคณฺหนฺโต, คนฺธกุฏิยํ ยถานิสิโนฺนว โอภาสํ ผริตฺวา ตสฺสา อาสเนฺน อากาเส นิสินฺนํ วิย อตฺตานํ ทเสฺสตฺวา โอวทโนฺต –

๑๖๓.‘‘คุเตฺต ยทตฺถํ ปพฺพชฺชา, หิตฺวา ปุตฺตํ วสุํ ปิยํ;
ตเมว อนุพฺรูเหหิ, มา จิตฺตสฺส วสํ คมิฯ

๑๖๔.‘‘จิเตฺตน วญฺจิตา สตฺตา, มารสฺส วิสเย รตา;
อเนกชาติสํสารํ, สนฺธาวนฺติ อวิทฺทสูฯ

๑๖๕.‘‘กามจฺฉนฺทญฺจ พฺยาปาทํ, สกฺกายทิฏฺฐิเมว จ;
สีลพฺพตปรามาสํ, วิจิกิจฺฉํ จ ปญฺจมํฯ

๑๖๖.‘‘สํโยชนานิ เอตานิ, ปชหิตฺวาน ภิกฺขุนี;
โอรมฺภาคมนียานิ, นยิทํ ปุนเรหิสิฯ

๑๖๗.‘‘ราคํ มานํ อวิชฺชญฺจ, อุทฺธจฺจญฺจ วิวชฺชิย;
สํโยชนานิ เฉตฺวาน, ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสสิฯ

๑๖๘.‘‘เขเปตฺวา ชาติสํสารํ, ปริญฺญาย ปุนพฺภวํ;
ทิเฏฺฐว ธเมฺม นิจฺฉาตา, อุปสนฺตา จริสฺสสี’’ติฯ – อิมา คาถา อาภาสิ;

ตตฺถ **ตเมว อนุพฺรูเหหีติ ยทตฺถํ** ยสฺส กิเลสปรินิพฺพานสฺส ขนฺธปรินิพฺพานสฺส จ อตฺถาย ฯ **หิตฺวา ปุตฺตํ วสุํ ปิย**นฺติ ปิยายิตพฺพํ ญาติปริวฏฺฏํ โภคกฺขนฺธญฺจ หิตฺวา มม สาสเน **ปพฺพชฺชา** พฺรหฺมจริยวาโส อิจฺฉิโต, ตเมว วเฑฺฒยฺยาสิ สมฺปาเทยฺยาสิ ฯ **มา จิตฺตสฺส วสํ คมี**ติ ทีฆรตฺตํ รูปาทิอารมฺมณวเสน วฑฺฒิตสฺส กูฏจิตฺตสฺส วสํ มา คจฺฉิ ฯ

ยสฺมา จิตฺตํ นาเมตํ มายูปมํ, เยน วญฺจิตา อนฺธปุถุชฺชนา มารวสานุคา สํสารํ นาติวตฺตนฺติ ฯ เตน วุตฺตํ **"จิเตฺตน วญฺจิตา"**ติอาทิ ฯ

สํโยชนานิ เอตานีติ เอตานิ **"กามจฺฉนฺทญฺจ พฺยาปาท"**นฺติอาทินา ยถาวุตฺตานิ ปญฺจ พนฺธนเฏฺฐน สํโยชนานิ ฯ **ปชหิตฺวานา**ติ อนาคามิมเคฺคน สมุจฺฉินฺทิตฺวา ฯ **ภิกฺขุนี**ติ ตสฺสา อาลปนํ ฯ **โอรมฺภาคมนียานี**ติ รูปารูปธาตุโต เหฏฺฐาภาเค กามธาตุยํ มนุสฺสชีวสฺส หิตานิ อุปการานิ ตตฺถ ปฏิสนฺธิยา ปจฺจยภาวโต ฯ ม-กาโร ปทสนฺธิกโร ฯ "โอรมาคมนียานี"ติ ปาฬิ, โส เอวโตฺถ ฯ **นยิทํ ปุนเรหิสี**ติ โอรมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ ปหาเนน อิทํ กามฏฺฐานํ กามภวํ ปฏิสนฺธิวเสน ปุน นาคมิสฺสสิ ฯ ร-กาโร ปทสนฺธิกโร ฯ "อิตฺถ"นฺติ วา ปาฬิ, อิตฺถตฺตํ กามภวมิเจฺจว อโตฺถ ฯ

ราคนฺติ รูปราคญฺจ อรูปราคญฺจ ฯ **มาน**นฺติ อเคฺคมเคฺควชฺฌํ มานํ ฯ **อวิชฺชญฺจ อุทฺธจฺจญฺจา**ติ เอตฺถาปิ เอเสว นโย ฯ **วิวชฺชิยา**ติ วิปสฺสนาย วิกฺขเมฺภตฺวา ฯ **สํโยชนานิ เฉตฺวานา**ติ เอตานิ รูปราคาทีนิ ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สํโยชนานิ อรหตฺตมเคฺคน สมุจฺฉินฺทิตฺวา ฯ **ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสสี**ติ สพฺพสฺสาปิ วฏฺฏทุกฺขสฺส ปริยนฺตํ ปริโยสานํ ปาปุณิสฺสสิ ฯ

เขเปตฺวา ชาติสํสารนฺติ ชาติ สมูลิกสํสารปวตฺตึ ปริโยสาเปตฺวา ฯ **นิจฺฉาตา**ติ นิตฺตณฺหา ฯ **อุปสนฺตา**ติ สพฺพโส กิเลสานํ วูปสเมน อุปสนฺตา ฯ เสสํ วุตฺตนยเมว ฯ

เอวํ สตฺถารา อิมาสุ คาถาสุ ภาสิตาสุ คาถาปริโยสาเน เถรี สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา อุทานวเสน ภควตา ภาสิตนิยาเมเนว อิมา คาถา อภาสิ ฯ เตเนว ตา เถริยา คาถา นาม ชาตา ฯ

คุตฺตาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๘. วิชยาเถรีคาถาวณฺณนา

จตุกฺขตฺตุนฺติอาทิกา วิชยาย เถริยา คาถา ฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี, อนุกฺกเมน ปริพฺรูหิตกุสลมูลา เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี, อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคเห อญฺญตรสฺมึ กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา เขมาย เถริยา คิหิกาเล สหายิกา อโหสิ ฯ สา ตสฺสา ปพฺพชิตภาวํ สุตฺวา "สาปิ นาม ราชมเหสี ปพฺพชิสฺสติ กิมงฺค ปนาห"นฺติ ปพฺพชิตุกามาเยว หุตฺวา เขมาเถริยา สนฺติกํ อุปสงฺกมิ ฯ เถรี ตสฺสา อชฺฌาสยํ ญตฺวา ตถา ธมฺมํ เทเสสิ, ยถา สํสาเร สํวิคฺคมานสา สาสเน สา อภิปฺปสนฺนา ภวิสฺสติ ฯ สา ตํ ธมฺมํ สุตฺวา สํเวคชาตา ปฏิลทฺธสทฺธา จ หุตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิ ฯ เถรี ตํ ปพฺพาเชสิ ฯ สา ปพฺพชิตฺวา กตปุพฺพกิจฺจา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา เหตุสมฺปนฺนตาย, น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๑๖๙. "จตุกฺขตฺตุํ ปญฺจกฺขตฺตุํ, วิหารา อุปนิกฺขมึ;
อลทฺธา เจตโส สนฺตึ, จิเตฺต อวสวตฺตินี ฯ

๑๗๐. ‘‘ภิกฺขุนิํ อุปสงฺกมฺม, สกฺกจฺจํ ปริปุจฺฉหํ;
สา เม ธมฺมมเทเสสิ, ธาตุอายตนานิ จฯ

๑๗๑. ‘‘จตฺตาริ อริยสจฺจานิ, อินฺทฺริยานิ พลานิ จ;
โพชฺฌงฺคฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ, อุตฺตมตฺถสฺส ปตฺติยาฯ

๑๗๒. ‘‘ตสฺสาหํ วจนํ สุตฺวา, กโรนฺตี อนุสาสนิํ;
รตฺติยา ปุริเม ยาเม, ปุพฺพชาติมนุสฺสริํฯ

๑๗๓. ‘‘รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม, ทิพฺพจกฺขุํ วิโสธยิํ;
รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม, ตโมขนฺธํ ปทาลยิํฯ

๑๗๔. ‘‘ปีติสุเขน จ กายํ, ผริตฺวา วิหริํ ตทา;
สตฺตมิยา ปาเท ปสาเรสิํ, ตโมขนฺธํ ปทาลิยา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **ภิกฺขุนิ**นฺติ เขมาเถริํ สนฺธาย วทติฯ

โพชฺฌงฺคฏฺฐงฺคิกํ มคฺคนฺติ สตฺตโพชฺฌงฺคญฺจ อฏฺฐงฺคิกญฺจ อริยมคฺคํฯ **อุตฺตมตฺถสฺส ปตฺติยา**ติ อรหตฺตสฺส นิพฺพานเสฺสว วา ปตฺติยา อธิคมายฯ

ปีติสุเขนาติ ผลสมาปตฺติปริยาปนฺนาย ปีติยา สุเขน จฯ **กาย**นฺติ ตํสมฺปยุตฺตํ นามกายํ ตทนุสาเรน รูปกายญฺจฯ **ผริตฺวา**ติ ผุสิตฺวา พฺยาเปตฺวา วาฯ **สตฺตมิยา ปาเท ปสาเรสิ**นฺติ วิปสฺสนาย อารทฺธทิวสโต สตฺตมิยํ ปลฺลงฺกํ ภินฺทิตฺวา ปาเท ปสาเรสิํฯ กถํ? **ตโมขนฺธํ ปทาลิย,** อปฺปทาลิตปุพฺพํ โมหกฺขนฺธํ อคฺคมคฺคญาณาสินา ปทาเลตฺวาฯ เสสํ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมวฯ

วิชยาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ฉกฺกนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. สตฺตกนิปาโต

๑. อุตฺตราเถรีคาถาวณฺณนา

สตฺตกนิปาเต **มุสลานิ คเหตฺวานา**ติ อุตฺตราย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี, อนุกฺกเมน สมฺภาวิตกุสลมูลา สมฺปจิตวิโมกฺขสมฺภารา ปริปกฺกวิมุตฺติปริปาจนียธมฺมา หุตฺวา, อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ อญฺญตรสฺมึ กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา **อุตฺตรา**ติ ลทฺธนามา อนุกฺกเมน วิญฺญุตํ ปตฺวา ปฏาจาราย เถริยา สนฺติกํ อุปสงฺกมิฯ เถรี ตสฺสา ธมฺมํ กเถสิฯ สา ธมฺมํ สุตฺวา สํสาเร ชาตสํเวคา สาสเน อภิปฺปสนฺนา หุตฺวา ปพฺพชิฯ ปพฺพชิตฺวา จ กตปุพฺพกิจฺจา ปฏาจาราย เถริยา สนฺติเก วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา ภาวนมนุยุญฺชนฺตี อุปนิสฺสยสมฺปนฺนตาย อินฺทฺริยานํ ปริปากํ คตตฺตา จ น จิรเสฺสว วิปสฺสนํ อุสฺสุกฺกาเปตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๑๗๕. มุสลานิ คเหตฺวาน, ธญฺญํ โกเฏฺฏนฺติ มาณวา;
ปุตฺตทารานิ โปเสนฺตา, ธนํ วินฺทนฺติ มาณวาฯ

๑๗๖. ‘‘ฆเฏถ พุทฺธสาสเน, ยํ กตฺวา นานุตปฺปติ;
ขิปฺปํ ปาทานิ โธวิตฺวา, เอกมนฺตํ นิสีทถฯ

๑๗๗. ‘‘จิตฺตํ อุปฏฺฐเปตฺวาน, เอกคฺคํ สุสมาหิตํ;
ปจฺจเวกฺขถ สงฺขาเร, ปรโต โน จ อตฺตโตฯ

๑๗๘. ตสฺสาหํ วจนํ สุตฺวา, ปฏาจารานุสาสนึ;
ปาเท ปกฺขาลยิตฺวาน, เอกมเนฺต อุปาวิสึฯ

๑๗๙. ‘‘รตฺติยา ปุริเม ยาเม, ปุพฺพชาติมนุสฺสรึ;
รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม, ทิพฺพจกฺขุํ วิโสธยึฯ

๑๘๐. ‘‘รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม, ตโมกฺขนฺธํ ปทาลยึ;
เตวิชฺชา อถ วุฏฺฐาสึ, กตา เต อนุสาสนีฯ

๑๘๑. ‘‘สกฺกํว เทวา ติทสา, สงฺคาเม อปราชิตํ;
ปุรกฺขตฺวา วิหสฺสามิ, เตวิชฺชามฺหิ อนาสวา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **จิตฺตํ อุปฏฺฐเปตฺวานา**ติ ภาวนาจิตฺตํ กมฺมฏฺฐาเน อุปฏฺฐเปตฺวาฯ กถํ? **เอกคฺคํ สุสมาหิตํ ปจฺจเวกฺขถา**ติ ปฏิปตฺตึ อเวกฺขถ, สงฺขาเร อนิจฺจาติปิ, ทุกฺขาติปิ, อนตฺตาติปิ ลกฺขณตฺตยํ วิปสฺสถาติ อโตฺถฯ อิทญฺจ โอวาทกาเล อตฺตโน อเญฺญสญฺจ ภิกฺขุนีนํ เถริยา ทินฺนํ โอวาทสฺส อนุวาทวเสน วุตฺตํฯ **ปฏาจารานุสาสนิ**นฺติ ปฏาจาราย เถริยา อนุสิฏฺฐึฯ ‘‘ปฏาจาราย สาสน’’นฺติปิ วา ปาโฐฯ

อถ วุฏฺฐาสินฺติ เตวิชฺชาภาวปฺปตฺติโต ปจฺฉา อาสนโต วุฏฺฐาสึฯ อยมฺปิ เถรี เอกทิวสํ ปฏาจาราย เถริยา สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ โสเธตฺวา อตฺตโน วสนฏฺฐานํ ปวิสิตฺวา ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา นิสีทิฯ ‘‘น ตาวิมํ ปลฺลงฺกํ ภินฺทิสฺสามิ, ยาว เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจตี’’ติ นิจฺฉยํ กตฺวา สมฺมสนํ อารภิตฺวา, อนุกฺกเมน วิปสฺสนํ อุสฺสุกฺกาเปตฺวา มคฺคปฏิปาฏิยา อภิญฺญาปฏิสมฺภิทาปริวารํ อรหตฺตํ ปตฺวา เอกูนวีสติยา ปจฺจเวกฺขณาญาณาย ปวตฺตาย ‘‘อิทานิมฺหิ กตกิจฺจา’’ติ โสมนสฺสชาตา อิมา คาถา อุทาเนตฺวา ปาเท ปสาเรสิ อรุณุคฺคมนเวลายํฯ ตโต สมฺมเทว วิภาตาย รตฺติยา เถริยา สนฺติกํ อุปคนฺตฺวา อิมา คาถา ปจฺจุทาหาสิฯ เตน วุตฺตํ ‘‘กตา เต อนุสาสนี’’ติอาทิฯ เสสํ สพฺพํ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมวฯ

อุตฺตราเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. จาลาเถรีคาถาวณฺณนา

สตึ อุปฏฺฐเปตฺวานาติอาทิกา จาลาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท มคเธสุ นาลกคาเม รูปสาริพฺราหฺมณิยา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติฯ ตสฺสา นามคฺคหณทิวเส **จาลา**ติ นามํ อกํสุ, ตสฺสา กนิฏฺฐาย **อุปจาลา**ติ, อถ ตสฺสา กนิฏฺฐาย **สีสูปจาลา**ติ ฯ อิมา ติโสฺสปิ ธมฺมเสนาปติสฺส กนิฏฺฐภคินิโย, อิมาสํ ปุตฺตานมฺปิ ติณฺณํ อิทเมว นามํฯ เย สนฺธาย เถรคาถาย ‘‘จาเล อุปจาเล สีสูปจาเล’’ติ (เถรคา. ๔๒) อาคตํฯ

อิมา ปน ติโสฺสปิ ภคินิโย ‘‘ธมฺมเสนาปติ ปพฺพชี’’ติ สุตฺวา ‘‘น หิ นูน โส โอรโก ธมฺมวินโย, น สา โอริกา ปพฺพชฺชา, ยตฺถ อมฺหากํ อโยฺย ปพฺพชิโต’’ติ อุสฺสาหชาตา ติพฺพจฺฉนฺทา อสฺสุมุขํ รุทมานํ ญาติปริชนํ ปหาย ปพฺพชึสุฯ ปพฺพชิตฺวา จ ฆเฏนฺติโย วายมนฺติโย นจิรเสฺสว อรหตฺตํ ปาปุณึสุฯ อรหตฺตํ ปน ปตฺวา นิพฺพานสุเขน ผลสุเขน วิหรนฺติฯ

ตาสุ จาลา ภิกฺขุนี เอกทิวสํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา อนฺธวนํ ปวิสิตฺวา ทิวาวิหารํ นิสีทิฯ อถ นํ มาโร อุปสงฺกมิตฺวา กาเมหิ อุปเนสิฯ ยํ สนฺธาย สุเตฺต วุตฺตํ –

> ‘‘อถ โข จาลา ภิกฺขุนี ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรํ อาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน อนฺธวนํ, เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหารายฯ อนฺธวนํ อโชฺฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิฯ อถ โข มาโร ปาปิมา เยน จาลา ภิกฺขุนี, เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา จาลํ ภิกฺขุนึ เอตทโวจา’’ติ (สํ. นิ. ๑.๑๖๗)ฯ

อนฺธวนมฺหิ ทิวาวิหารํ นิสินฺนํ มาโร อุปสงฺกมิตฺวา พฺรหฺมจริยวาสโต วิจฺฉินฺทิตุกาโม ‘‘กํ นุ อุทฺทิสฺส มุณฺฑาสี’’ติอาทึ ปุจฺฉิฯ อถสฺส สตฺถุ คุเณ ธมฺมสฺส จ นิยฺยานิกภาวํ ปกาเสตฺวา อตฺตโน กตกิจฺจภาววิภาวเนน ตสฺส วิสยาติกฺกมํ ปเวเทสิฯ ตํ สุตฺวา มาโร ทุกฺขี ทุมฺมโน ตเตฺถวนฺตรธายิฯ อถ สา อตฺตนา มาเรน จ ภาสิตา คาถา อุทานวเสน กเถนฺตี –

๑๘๒. ‘‘สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาน, ภิกฺขุนี ภาวิตินฺทฺริยา;
ปฏิวิชฺฌิ ปทํ สนฺตํ, สงฺขารูปสมํ สุขํฯ

๑๘๓. ‘‘กํ นุ อุทฺทิสฺส มุณฺฑาสิ, สมณี วิย ทิสฺสสิ;
น จ โรเจสิ ปาสเณฺฑ, กิมิทํ จรสิ โมมุหาฯ

๑๘๔. ‘‘อิโต พหิทฺธา ปาสณฺฑา, ทิฏฺฐิโย อุปนิสฺสิตา;
น เต ธมฺมํ วิชานนฺติ, น เต ธมฺมสฺส โกวิทาฯ

๑๘๕. ‘‘อตฺถิ สกฺยกุเล ชาโต, พุโทฺธ อปฺปฏิปุคฺคโล;
โส เม ธมฺมมเทเสสิ, ทิฏฺฐีนํ สมติกฺกมํฯ

๑๘๖. ‘‘ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ, ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ;
อริยํ จฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ, ทุกฺขูปสมคามินํฯ

๑๘๗. ‘‘ตสฺสาหํ วจนํ สุตฺวา, วิหรึ สาสเน รตา;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

๑๘๘. ‘‘สพฺพตฺถ วิหตา นนฺที, ตโมกฺขโนฺธ ปทาลิโต;
เอวํ ชานาหิ ปาปิม, นิหโต ตฺวมสิ อนฺตกา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **สตึ อุปฏฺฐเปตฺวานา**ติ สติปฏฺฐานภาวนาวเสน กายาทีสุ อสุภทุกฺขานิจฺจานตฺตวเสน สตึ สุฏฺฐุ อุปฏฺฐิตํ กตฺวาฯ **ภิกฺขุนี**ติ อตฺตานํ สนฺธาย วทติฯ **ภาวิตินฺทฺริยา**ติ อริยมคฺคภาวนาย ภาวิตสทฺธาทิปญฺจินฺทฺริยาฯ **ปฏิวิชฺฌิ ปทํ สนฺต**นฺติ สนฺตํ ปทํ นิพฺพานํ สจฺฉิกิริยาปฏิเวเธน ปฏิวิชฺฌิ สจฺฉากาสิฯ **สงฺขารูปสม**นฺติ สพฺพสงฺขารานํ อุปสมเหตุภูตํฯ **สุข**นฺติ อจฺจนฺตสุขํฯ

‘‘กํ นุ อุทฺทิสฺสา’’ติ คาถา มาเรน วุตฺตาฯ ตตฺรายํ สงฺเขปโตฺถ – อิมสฺมึ โลเก พหู สมยา เตสญฺจ เทเสตาโร พหู เอว ติตฺถกรา, เตสุ กํ นุ โข ตฺวํ อุทฺทิสฺส **มุณฺฑาสิ** มุณฺฑิตเกสา อสิฯ น เกวลํ มุณฺฑาว, อถ โข กาสาวธารเณน จ สมณี วิย ทิสฺสสิฯ **น จ โรเจสิ ปาสเณฺฑ**ติ ตาปสปริพฺพาชกาทีนํ อาทาสภูเต ปาสเณฺฑ เต เต สมยนฺตเร เนว โรเจสิฯ **กิมิทํ จรสิ โมมุหา**ติ กึ นามิทํ, ยํ ปาสณฺฑวิหิตํ อุชุํ นิพฺพานมคฺคํ ปหาย อชฺช กาลิกํ กุมฺคฺคํ ปฏิปชฺชนฺตี อติวิย มูฬฺหา จรสิ ปริพฺภมสีติฯ

ตํ สุตฺวา เถรี ปฏิวจนทานมุเขน ตํ ตเชฺชนฺตี **‘‘อิโต พหิทฺธา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ อิโต พหิทฺธา ปาสณฺฑา นาม **อิโต** สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สาสนโต **พหิทฺธา** กุฏีสกพหุการาทิกาฯ เต หิ สตฺตานํ ตณฺหาปาสํ ทิฏฺฐิปาสญฺจ เฑนฺติ โอเฑฺฑนฺตีติ **ปาสณฺฑา**ติ วุจฺจติฯ เตนาห – **‘‘ทิฏฺฐิโย อุปนิสฺสิตา’’**ติ สสฺสตทิฏฺฐิคตานิ อุเปจฺจ นิสฺสิตา, ทิฏฺฐิคตานิ อาทิยึสูติ อโตฺถฯ ยทเคฺคน จ ทิฏฺฐิสนฺนิสฺสิตา, ตทเคฺคน ปาสณฺฑสนฺนิสฺสิตาฯ **น เต ธมฺมํ วิชานนฺตี**ติ เย ปาสณฺฑิโน สสฺสตทิฏฺฐิคตสนฺนิสฺสิตา ‘‘อยํ ปวตฺติ เอวํ ปวตฺตตี’’ติ ปวตฺติธมฺมมฺปิ ยถาภูตํ น วิชานนฺติฯ **น เต ธมฺมสฺส โกวิทา**ติ ‘‘อยํ นิวตฺติ เอวํ นิวตฺตตี’’ติ นิวตฺติธมฺมสฺสาปิ อกุสลา, ปวตฺติธมฺมมเคฺคปิ หิ เต สมฺมูฬฺหา, กิมงฺคํ ปน นิวตฺติธเมฺมติฯ

เอวํ ปาสณฺฑวาทานํ อนิยฺยานิกตํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ กํ นุ อุทฺทิสฺส มุณฺฑาสีติ ปญฺหํ วิสฺสเชฺชตุํ **‘‘อตฺถิ สกฺยกุเล ชาโต’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ทิฏฺฐีนํ สมติกฺกม**นฺติ สพฺพาสํ ทิฏฺฐีนํ สมติกฺกมนุปายํ ทิฏฺฐิชาลวินิเวฐนํฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

จาลาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. อุปจาลาเถรีคาถาวณฺณนา

สติมตีติอาทิกา อุปจาลาย เถริยา คาถาฯ ตสฺสา วตฺถุ จาลาย เถริยา วตฺถุมฺหิ วุตฺต เมวฯ อยมฺปิ หิ จาลา วิย ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวา อุทาเนนฺตี –

๑๘๙. ‘‘สติมตี จกฺขุมตี, ภิกฺขุนี ภาวิตินฺทฺริยา;
ปฏิวิชฺฌิ ปทํ สนฺตํ, อกาปุริสเสวิต’’นฺติฯ –

อิมํ คาถํ อภาสิฯ

ตตฺถ **สติมตี**ติ สติสมฺปนฺนา, ปุพฺพภาเค ปรเมน สติเนปกฺเกน สมนฺนาคตา หุตฺวา ปจฺฉา อริยมคฺคสฺส ภาวิตตฺตา สติเวปุลฺลปฺปตฺติยา อุตฺตมาย สติยา สมนฺนาคตาติ อตฺโถฯ **จกฺขุมตี**ติ ปญฺญาจกฺขุนา สมนฺนาคตา, อาทิโต อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย อริยาย นิเพฺพธิกาย สมนฺนาคตา หุตฺวา ปญฺญาเวปุลฺลปฺปตฺติยา ปรเมน ปญฺญาจกฺขุนา สมนฺนาคตาติ วุตฺตํ โหติฯ **อกาปุริสเสวิต**นฺติ อลามกปุริเสหิ อุตฺตมปุริเสหิ อริเยหิ พุทฺธาทีหิ เสวิตํฯ

‘‘กินฺนุ ชาตึ น โรเจสี’’ติ คาถา เถรึ กาเมสุ อุปหาเรตุกาเมน มาเรน วุตฺตาฯ ‘‘กึ นุ ตฺวํ ภิกฺขุนิ น โรเจสี’’ติ (สํ. นิ. ๑.๑๖๗) หิ มาเรน ปุฏฺฐา เถรี อาห – ‘‘ชาตึ ขฺวาหํ, อาวุโส, น โรเจมี’’ติฯ อถ นํ มาโร ชาตสฺส กามา ปริโภคา, ตสฺมา ชาติปิ อิจฺฉิตพฺพา, กามาปิ ปริภุญฺชิตพฺพาติ ทเสฺสโนฺต –

๑๙๐. ‘‘กินฺนุ ชาตึ น โรเจสิ, ชาโต กามานิ ภุญฺชติ;
ภุญฺชาหิ กามรติโย, มาหุ ปจฺฉานุตาปินี’’ติฯ –

คาถมาหฯ

ตสฺสโตฺถ – กึ นุ ตํ การณํ, เยน ตฺวํ อุปจาเล ชาตึ **น โรเจสิ** น โรเจยฺยาสิ, น ตํ การณํ อตฺถิฯ ยสฺมา **ชาโต กามานิ ภุญฺชติ** อิธ ชาโต กามคุณสํหิตานิ รูปาทีนิ ปฏิเสวโนฺต กามสุขํ ปริภุญฺชติฯ น หิ อชาตสฺส ตํ อตฺถิ, ตสฺมา **ภุญฺชาหิ กามรติโย** กามขิฑฺฑารติโย อนุภวฯ **มาหุ ปจฺฉานุตาปินี** ‘‘โยพฺพเญฺญ สติ วิชฺชมาเนสุ โภเคสุ น มยา กามสุขมนุภูต’’นฺติ ปจฺฉานุตาปินี มา อโหสิฯ อิมสฺมึ โลเก ธมฺมา นาม ยาวเทว อตฺถาธิคมโตฺถ อโตฺถ จ กามสุขโตฺถติ ปากโฏยมโตฺถติ อธิปฺปาโยฯ

ตํ สุตฺวา เถรี ชาติยา ทุกฺขนิมิตฺตตํ อตฺตโน จ ตสฺส วิสยาติกฺกมํ วิภาเวตฺวา ตเชฺชนฺตี –

๑๙๑. ‘‘ชาตสฺส มรณํ โหติ, หตฺถปาทาน เฉทนํ;
วธพนฺธปริเกฺลสํ, ชาโต ทุกฺขํ นิคจฺฉติฯ

๑๙๒. ‘‘อตฺถิ สกฺยกุเล ชาโต, สมฺพุโทฺธ อปราชิโต;
โส เม ธมฺมมเทเสสิ, ชาติยา สมติกฺกมํฯ

๑๙๓. ‘‘ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ, ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ;
อริยํ จฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ, ทุกฺขูปสมคามินํฯ

๑๙๔. ‘‘ตสฺสาหํ วจนํ สุตฺวา, วิหรึ สาสเน รตา;

ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

๑๙๕.‘‘สพฺพตฺถ วิหตา นนฺที, ตโมกฺขนฺโธ ปทาลิโต;
เอวํ ชานาหิ ปาปิม, นิหโต ตฺวมสิ อนฺตกา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **ชาตสฺส มรณํ โหตี**ติ ยสฺมา ชาตสฺส สตฺตสฺส มรณํ โหติ, น อชาตสฺสฯ น เกวลํ มรณเมว, อถ โข ชราโรคาทโย ยตฺตกานตฺถา, สเพฺพปิ เต ชาตสฺส โหนฺติ ชาติเหตุกาฯ เตนาห ภควา – ‘‘ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺตี’’ติ (มหาว. ๑; วิภ. ๒๒๕; อุทา. ๑)ฯ เตเนวาห – **‘‘หตฺถปาทาน เฉทน’’**นฺติ หตฺถปาทานํ เฉทนํ ชาตเสฺสว โหติ, น อชาตสฺสฯ หตฺถปาทเฉทนาปเทเสน เจตฺถ พาตฺติํส กมฺมการณาปิ ทสฺสิตา เอวาติ ทฏฺฐพฺพํฯ เตเนวาห – **‘‘วธพนฺธปริเกฺลสํ, ชาโต ทุกฺขํ นิคจฺฉตี’’**ติฯ ชีวิตวิโยชนมุฏฺฐิปฺปหาราทิสงฺขาตํ วธปริเกฺลสเญฺจว อนฺทุพนฺธนาทิสงฺขาตํ พนฺธปริเกฺลสํ อญฺญญฺจ ยํกิญฺจิ ทุกฺขํ นาม ตํ สพฺพํ ชาโต เอว นิคจฺฉติ, น อชาโต, ตสฺมา ชาติํ น โรเจมีติฯ

อิทานิ ชาติยา กามานญฺจ อจฺจนฺตเมว อตฺตนา สมติกฺกนฺตภาวํ มูลโต ปฏฺฐาย ทเสฺสนฺตี – **‘‘อตฺถิ สกฺยกุเล ชาโต’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อปราชิโต**ติ กิเลสมาราทินา เกนจิ น ปราชิโตฯ สตฺถา หิ สพฺพาภิภู สเทวกํ โลกํ อญฺญทตฺถุ อภิภวิตฺวา ฐิโต , ตสฺมา อปราชิโตฯ เสสํ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวฯ

อุปจาลาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สตฺตกนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๘. อฏฺฐกนิปาโต

๑. สีสูปจาลาเถรีคาถาวณฺณนา

อฏฺฐกนิปาเต **ภิกฺขุนี สีลสมฺปนฺนา**ติอาทิกา สีสูปจาลาย เถริยา คาถาฯ อิมิสฺสาปิ วตฺถุ จาลาย เถริยา วตฺถุมฺหิ วุตฺตนยเมวฯ อยมฺปิ หิ อายสฺมโต ธมฺมเสนาปติสฺส ปพฺพชิตภาวํ สุตฺวา สยมฺปิ อุสฺสาหชาตา ปพฺพชิตฺวา กตปุพฺพกิจฺจา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา, ฆเฏนฺตี วายมนฺตี นจิรเสฺสว อรหตฺตํ ปาปุณิฯ อรหตฺตํ ปตฺวา ผลสมาปตฺติสุเขน วิหรนฺตี เอกทิวสํ อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา กตกิจฺจาติ โสมนสฺสชาตา อุทานวเสน –

๑๙๖. ‘‘ภิกฺขุนี สีลสมฺปนฺนา, อินฺทฺริเยสุ สุสํวุตา;
อธิคเจฺฉ ปทํ สนฺตํ, อเสจนกโมชว’’นฺติฯ – คาถมาห;

ตตฺถ **สีลสมฺปนฺนา**ติ ปริสุเทฺธน ภิกฺขุนิสีเลน สมนฺนาคตา ปริปุณฺณาฯ **อินฺทฺริเยสุ สุสํวุตา**ติ มนจฺฉเฏฺฐสุ อินฺทฺริเยสุ สุฏฺฐุ สํวุตา, รูปาทิอารมฺมเณ อิเฏฺฐ ราคํ, อนิเฏฺฐ โทสํ, อสมเปกฺขเน โมหญฺจ ปหาย สุฏฺฐุ ปิหิตินฺทฺริยาฯ **อเสจนกโมชว**นฺติ เกนจิ อนาสิตฺตกํ โอชวนฺตํ สภาวมธุรํ สพฺพสฺสาปิ กิเลสโรคสฺส วูปสมโนสธภูตํ อริยมคฺคํ, นิพฺพานเมว วาฯ อริยมคฺคมฺปิ หิ นิพฺพานตฺถิเกหิ ปฏิปชฺชิตพฺพโต กิเลสปริฬาหาภาวโต จ ปทํ สนฺตนฺติ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ

๑๙๗. ‘‘ตาวตึสา จ ยามา จ, ตุสิตา จาปิ เทวตา;
นิมฺมานรติโน เทวา, เย เทวา วสวตฺติโน;
ตตฺถ จิตฺตํ ปณีเธหิ, ยตฺถ เต วุสิตํ ปุเร’’ติฯ –

อยํ คาถา กามสเคฺคสุ นิกนฺตึ อุปฺปาเทหีติ ตตฺถ อุโยฺยชนวเสน เถรึ สมาปตฺติยา จาเวตุกาเมน มาเรน วุตฺตาฯ

ตตฺถ สหปุญฺญการิโน เตตฺตึส ชนา ยตฺถ อุปปนฺนา, ตํ ฐานํ ตาวตึสนฺติฯ ตตฺถ นิพฺพตฺตา สเพฺพปิ เทวปุตฺตา **ตาวตึสา**ฯ เกจิ ปน ‘‘ตาวตึสาติ เตสํ เทวานํ นามเมวา’’ติ วทนฺติฯ ทุวีหิ เทวโลเกหิ วิสิฏฺฐํ ทิพฺพํ สุขํ ยาตา อุปยาตา สมฺปนฺนาติ **ยามา**ฯ ทิพฺพาย สมฺปตฺติยา ตุฏฺฐา ปหฏฺฐาติ **ตุสิตา**ฯ ปกติปฏิยตฺตารมฺมณโต อติเรเกน รมิตุกามตากาเล ยถารุจิเต โภเค นิมฺมินิตฺวา รมนฺตีติ **นิมฺมานรติโน**ฯ จิตฺตรุจึ ญตฺวา ปเรหิ นิมฺมิเตสุ โภเคสุ วสํ วเตฺตนฺตีติ **วสวตฺติโน**ฯ **ตตฺถ จิตฺตํ ปณีเธหี**ติ ตสฺมึ ตาวตึสาทิเก เทวนิกาเย ตว จิตฺตํ ฐเปหิ, อุปปชฺชนาย นิกนฺตึ กโรหิฯ จาตุมหาราชิกานํ โภคา อิตเรหิ นิหีนาติ อธิปฺปาเยน ตาวตึสาทโยว วุตฺตาฯ **ยตฺถ เต วุสิตํ ปุเร**ติ เยสุ เทวนิกาเยสุ ตยา ปุเพฺพ วุตฺถํฯ อยํ กิร ปุเพฺพ เทเวสุ อุปฺปชฺชนฺตี, ตาวตึสโต ปฏฺฐาย ปญฺจกามสเคฺค โสเธตฺวา ปุน เหฏฺฐโต โอตรนฺตี, ตุสิเตสุ ฐตฺวา ตโต จวิตฺวา อิทานิ มนุเสฺสสุ นิพฺพตฺตาฯ

ตํ สุตฺวา เถรี – ‘‘ติฏฺฐตุ, มาร, ตยา วุตฺตกามโลโกฯ อโญฺญปิ สโพฺพ โลโก ราคคฺคิอาทีหิ อาทิโตฺต สมฺปชฺชลิโตฯ น ตตฺถ วิญฺญูนํ จิตฺตํ รมตี’’ติ กามโต จ โลกโต จ อตฺตโน วินิวตฺติตมานสตํ ทเสฺสตฺวา มารํ ตเชฺชนฺตี –

๑๙๘. ยามา จ‘‘ตาวตึสา จ ยามา จ, ตุสิตา จาปิ เทวตา;
นิมฺมานรติโน เทวา, เย เทวา วสวตฺติโนฯ

๑๙๙.กาลํ กาลํ ภวา ภวํ, สกฺกายสฺมึ ปุรกฺขตา;
อวีติวตฺตา สกฺกายํ, ชาติมรณสาริโนฯ

๒๐๐.‘‘สโพฺพ อาทีปิโต โลโก, สโพฺพ โลโก ปทีปิโต;
สโพฺพ ปชฺชลิโต โลโก, สโพฺพ โลโก ปกมฺปิโตฯ

๒๐๑.‘‘อกมฺปิยํ อตุลิยํ, อปุถุชฺชนเสวิตํ;
พุโทฺธ ธมฺมมเทเสสิ, ตตฺถ เม นิรโต มโนฯ

๒๐๒.‘‘ตสฺสาหํ วจนํ สุตฺวา, วิหรึ สาสเน รตา;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

๒๐๓.‘‘สพฺพตฺถ วิหตา นนฺที, ตโมกฺขโนฺธ ปทาลิโต;
เอวํ ชานาหิ ปาปิม, นิหโต ตฺวมสิ อนฺตกา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **กาลํ กาล**นฺติ ตํ ตํ กาลํฯ **ภวา ภว**นฺติ ภวโต ภวํฯ **สกฺกายสฺมิ**นฺติ ขนฺธปญฺจเกฯ **ปุรกฺขตา**ติ ปุรกฺขารการิโนฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – มาร, ตยา วุตฺตา ตาวตึสาทโย เทวา ภวโต ภวํ อุปคจฺฉนฺตา อนิจฺจตาทิอเนกาทีนวากุเล สกฺกาเย ปติฎฺฐิตา, ตสฺมา ตสฺมึ ภเว อุปฺปตฺติกาเล, เวมชฺฌกาเล, ปริโยสานกาเลติ ตสฺมึ ตสฺมึ กาเล สกฺกายเมว ปุรกฺขตฺวา ฐิตาฯ ตโต เอว อวีติวตฺตา สกฺกายํ นิสฺสรณาภิมุขา อหุตฺวา สกฺกายตีรเมว อนุปริธาวนฺตา ชาติมรณสาริโน ราคาทีหิ อนุคตตฺตา ปุนปฺปุนํ ชาติมรณเมว อนุสฺสรนฺติ, ตโต น วิมุจฺจนฺตีติฯ

สโพฺพ อาทีปิโต โลโกติ, มาร, น เกวลํ ตยา วุตฺตกามโลโกเยว ธาตุตฺตยสงฺคฺหิโต, สโพฺพปิ โลโก ราคคฺคิอาทีหิ เอกาทสหิ อาทิโตฺตฯ เตหิเยว ปุนปฺปุนํ อาทีปิตตาย **ปทีปิโต**ฯ นิรนฺตรํ เอกชาลีภูตตาย **ปชฺชลิโต**ฯ ตณฺหาย สพฺพกิเลเสหิ จ อิโต จิโต จ กมฺปิตตาย จลิตตาย **ปกมฺปิโต**ฯ

เอวํ อาทิเตฺต ปชฺชลิเต ปกมฺปิเต จ โลเก เกนจิปิ กเมฺปตุํ จาเลตุํ อสกฺกุเณยฺยตาย **อกมฺปิยํ,** คุณโต ‘‘เอตฺตโก’’ติ ตุเลตุํ อสกฺกุเณยฺยตาย อตฺตนา สทิสสฺส อภาวโต จ **อตุลิยํฯ** พุทฺธาทีหิ อริเยหิ เอว โคจรภาวนาภิคมโต เสวิตตฺตา **อปุถุชฺชนเสวิตํฯ พุโทฺธ** ภควา มคฺคผลนิพฺพานปฺปเภทํ นววิธํ โลกุตฺตรธมฺมํ มหากรุณาย สโญฺจทิตมานโส **อเทเสสิ** สเทวกสฺส โลกสฺส กเถสิ ปเวเทสิฯ **ตตฺถ** ตสฺมึ อริยธเมฺม มยฺหํ มโน **นิรโต** อภิรโต, น ตโต วินิวตฺตตีติ อโตฺถฯ เสสํ เหฎฺฐา วุตฺตนยเมวฯ

สีสูปจาลาเถรีคาถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

อฎฺฐกนิปาตวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๙. นวกนิปาโต

๑. วฑฺฒมาตุเถรีคาถาวณฺณนา

นวกนิปาเต **มา สุ เต วฑฺฒ โลกมฺหี**ติอาทิกา วฑฺฒมาตาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี, อนุกฺกเมน สมฺภตวิโมกฺขสมฺภารา หุตฺวา อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท ภารุกจฺฉกนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺตา ปติกุลํ คตา เอกํ ปุตฺตํ วิชายิฯ ตสฺส **วโฑฺฒ**ติ นามํ อโหสิฯ ตโต ปฏฺฐาย สา **วฑฺฒมาตา**ติ โวหรียิตฺถฯ สา ภิกฺขูนํ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสทฺธา ปุตฺตํ ญาตีนํ นิยฺยาเทตฺวา ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา ปพฺพชิฯ อิโต ปรํ ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ วฑฺฒเตฺถรสฺส วตฺถุมฺหิ (เถรคา. อฏฺฐ. ๒.วฑฺฒเตฺถรคาถาวณฺณนา) อาคตเมวฯ วฑฺฒเตฺถรญฺหิ อตฺตโน ปุตฺตํ สนฺตรุตฺตรํ เอกกํ ภิกฺขุนุปสฺสเย อตฺตโน ทสฺสนตฺถาย อุปคตํ อยํ เถรี ''กสฺมา ตฺวํ เอกโก สนฺตรุตฺตโรว อิธาคโต''ติ โจเทตฺวา โอวทนฺตี –

๒๐๔.''มา สุ เต วฑฺฒ โลกมฺหิ, วนโถ อหุ กุทาจนํ;
มา ปุตฺตก ปุนปฺปุนํ, อหุ ทุกฺขสฺส ภาคิมาฯ

๒๐๕.''สุขญฺหิ วฑฺฒ มุนโย, อเนชา ฉินฺนสํสยา;
สีติภูตา ทมปฺปตฺตา, วิหรนฺติ อนาสวาฯ

๒๐๖.''เตหานุจิณฺณํ อิสีหิ, มคฺคํ ทสฺสนปตฺติยา;
ทุกฺขสฺสนฺตกิริยาย, ตฺวํ วฑฺฒ อนุพฺรูหยา''ติฯ –

อิมา ติโสฺส คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **มา สุ เต วฑฺฒ โลกมฺหิ, วนโถ อหุ กุทาจน**นฺติ **สู**ติ นิปาตมตฺตํฯ วฑฺฒ, ปุตฺตก, สพฺพสฺมิมฺปิ สตฺตโลเก, สงฺขารโลเก จ กิเลสวนโถ ตุยฺหํ กทาจิปิ มา อหุ มา อโหสิ ฯ ตตฺถ การณมาห – **''มา, ปุตฺตก, ปุนปฺปุนํ, อหุ ทุกฺขสฺส ภาคิมา''**ติ วนถํ อนุจฺฉินฺทโนฺต ตํ นิมิตฺตสฺส ปุนปฺปุนํ อปราปรํ ชาติอาทิทุกฺขสฺส ภาคี มา อโหสิฯ

เอวํ วนถสฺส อสมุเจฺฉเท อาทีนวํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ สมุเจฺฉเท อานิสํสํ ทเสฺสนฺตี **''สุขญฺหิ วฑฺฒา''**ติอาทิมาหฯ ตสฺสโตฺถ – ปุตฺตก, **วฑฺฒ** โมเนยฺยธมฺมสมนฺนาคเตน **มุนโย,** เอชาสงฺขาตาย ตณฺหาย อภาเวน **อเนชา,** ทสฺสนมเคฺคเนว ปหีนวิจิกิจฺฉตาย **ฉินฺนสํสยา,** สพฺพกิเลสปริฬาหาภาเวน **สีติภูตา,** อุตฺตมสฺส ทมถสฺส อธิคตตฺตา **ทมปฺปตฺตา อนาสวา** ขีณาสวา สุขํ วิหรนฺติ, น เตสํ เอตรหิ เจโตทุกฺขํ อตฺถิ, อายติํ ปน สพฺพมฺปิ ทุกฺขํ น ภวิสฺสเตวฯ

ยสฺมา เจเตวํ, ตสฺมา **เตหานุจิณฺณํ อิสีหิ…เป.… อนุพฺรูหยา**ติ เตหิ ขีณาสเวหิ อิสีหิ อนุจิณฺณํ ปฏิปนฺนํ สมถวิปสฺสนามคฺคํ ญาณทสฺสนสฺส อธิคมาย สกลสฺสาปิ วฏฺฏทุกฺขสฺส อนฺตกิริยาย วฑฺฒ, ตฺวํ อนุพฺรูหย วเฑฺฒยฺยาสีติฯ

ตํ สุตฺวา วฑฺฒเตฺถโร ''อทฺธา มม มาตา อรหเตฺต ปติฏฺฐิตา''ติ จิเนฺตตฺวา ตมตฺถํ ปเวเทโนฺต –

๒๐๗. ‘‘วิสารทาว ภณสิ, เอตมตฺถํ ชเนตฺติ เม;
มญฺญามิ นูน มามิเก, วนโถ เต น วิชฺชตี’’ติฯ – คาถมาห;

ตตฺถ **วิสารทาว ภณสิ, เอตมตฺถํ ชเนตฺติ เม**ติ ‘‘มา สุ เต วฑฺฒ โลกมฺหิ, วนโถ อหุ กุทาจน’’นฺติ เอตมตฺถํ เอตํ โอวาทํ, อมฺม, วิคตสารชฺชา กตฺถจิ อลคฺคา อนลฺลีนาว หุตฺวา มยฺหํ วทสิฯ ตสฺมา **มญฺญามิ นูน มามิเก, วนโถ เต น วิชฺชตี**ติ, นูน **มามิเก** มยฺหํ, อมฺม, เคหสิตเปมมตฺตมฺปิ **วนโถ** ตุยฺหํ มยิ น วิชฺชตีติ มญฺญามิ, น มามิกาติ อตฺโถฯ

ตํ สุตฺวา เถรี ‘‘อณุมตฺโตปิ กิเลโส กตฺถจิปิ วิสเย มม น วิชฺชตี’’ติ วตฺวา อตฺตโน กตกิจฺจตํ ปกาเสนฺตี –

๒๐๘. ‘‘เย เกจิ วฑฺฒ สงฺขารา, หีนา อุกฺกฏฺฐมชฺฌิมา;
อณูปิ อณุมตฺโตปิ, วนโถ เม น วิชฺชติฯ

๒๐๙. ‘‘สเพฺพ เม อาสวา ขีณา, อปฺปมตฺตสฺส ฌายโต;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ –

อิมํ คาถาทฺวยมาหฯ

ตตฺถ **เย เกจี**ติ อนิยมวจนํฯ **สงฺขารา**ติ สงฺขตธมฺมาฯ **หีนา**ติ ลามกา ปติกุฏฺฐาฯ **อุกฺกฏฺฐมชฺฌิมา**ติ ปณีตา เจว มชฺฌิมา จฯ เตสุ วา อสงฺขตา หีนา ชาติสงฺขตา อุกฺกฏฺฐา, อุภยวิมิสฺสิตา มชฺฌิมาฯ หีเนหิ วา ฉนฺทาทีหิ นิพฺพตฺติตา หีนา, มชฺฌิเมหิ มชฺฌิมา, ปณีเตหิ อุกฺกฏฺฐาฯ อกุสลา ธมฺมา วา หีนา, โลกุตฺตรา ธมฺมา อุกฺกฏฺฐา, อิตรา มชฺฌิมาฯ **อณูปิ อณุมตฺโตปี**ติ น เกวลํ ตยิ เอว, อถ โข เย เกจิ หีนาทิเภทภินฺนา สงฺขาราฯ เตสุ สเพฺพสุ อณูปิ อณุมตฺโตปิ อติปริตฺตโกปิ วนโถ มยฺหํ น วิชฺชติฯ

ตตฺถ การณมาห – **‘‘สเพฺพ เม อาสวา ขีณา, อปฺปมตฺตสฺส ฌายโต’’**ติฯ ตตฺถ **อปฺปมตฺตสฺส ฌายโต**ติ อปฺปมตฺตาย ฌายนฺติยา, ลิงฺควิปลฺลาเสน เหตํ วุตฺตํฯ เอตฺถ จ ยสฺมา ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, ตสฺมา กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ ยสฺมา อปฺปมตฺตา ฌายินี, ตสฺมา สเพฺพ เม อาสวา ขีณา, อณูปิ อณุมตฺโตปิ วนโถ เม น วิชฺชตีติ โยชนาฯ

เอวํ วุตฺตโอวาทํ องฺกุสํ กตฺวา สญฺชาตสํเวโค เถโร วิหารํ คนฺตฺวา ทิวาฏฺฐาเน นิสิโนฺน วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา สญฺชาตโสมนโสฺส มาตุ สนฺติกํ คนฺตฺวา อญฺญํ พฺยากโรโนฺต –

๒๑๐. ‘‘อุฬารํ วต เม มาตา, ปโตทํ สมวสฺสริ;
ปรมตฺถสญฺหิตา คาถา, ยถาปิ อนุกมฺปิกาฯ

๒๑๑. ‘‘ตสฺสาหํ วจนํ สุตฺวา, อนุสิฏฺฐึ ชเนตฺติยา;
ธมฺมสํเวคมาปาทึ, โยคเกฺขมสฺส ปตฺติยาฯ

๒๑๒. ‘‘โสหํ ปธานปหิตโตฺต, รตฺตินฺทิวมตนฺทิโต;
มาตรา โจทิโต สเนฺต, อผุสึ สนฺติมุตฺตม’’นฺติฯ –

อิมา ติโสฺส คาถา อภาสิฯ

อถ เถรี อตฺตโน วจนํ องฺกุสํ กตฺวา ปุตฺตสฺส อรหตฺตปฺปตฺติยา อาราธิตจิตฺตา เตน ภาสิต คาถา สยํ ปจฺจนุภาสิฯ เอวํ ตาปิ เถริยา คาถา นาม ชาตาฯ

ตตฺถ **อุฬารน**ฺติ วิปุลํ มหนฺตํฯ **ปโตท**นฺติ โอวาทปโตทํฯ **สมวสฺสรี**ติ สมฺมา ปวเตฺตสิ ว ตาติ โยชนาฯ โก ปน โส ปโตโทติ อาห **“ปรมตฺถสญฺหิตา คาถา”**ติฯ ตํ ‘‘มา สุ เต, วฑฺฒ, โลกมฺหี’’ติอาทิกา คาถา สนฺธาย วทติฯ **ยถาปิ อนุกมฺปิกา**ติ ยถา อญฺญาปิ อนุคฺคา หิกา, เอวํ มยฺหํ มาตา ปวตฺตินิวตฺติวิภาวนคาถาสงฺขาตํ อุฬารํ ปโตทํ ปาชนทณฺฑกํ มม ญาณเวคสมุเตฺตชํ ปวเตฺตสีติ อโตฺถฯ

ธมฺมสํเวคมาปาทินฺติ ญาณภยาวหตฺตา อติวิย มหนฺตํ ภึสนํ สํเวคํ อาปชฺชึฯ

ปธานปหิตโตฺตติ จตุพฺพิธสมฺมปฺปธานโยเคน ทิพฺพานํ ปฏิเปสิตจิโตฺตฯ **อผุสึ สนฺติ มุตฺตม**นฺติ อนุตฺตรํ สนฺตึ นิพฺพานํ ผุสึ อธิคจฺฉินฺติ อโตฺถฯ

วฑฺฒมาตุเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นวกนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. เอกาทสกนิปาโต

๑. กิสาโคตมีเถรีคาถาวณฺณนา

เอกาทสกนิปาเต **กลฺยาณมิตฺตตา**ติอาทิกา กิสาโคตมิยา เถริยา คาถาฯ อยํ กิร ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาเล หํสวตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา เอกทิวสํ สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุณนฺตี สตฺถารํ เอกํ ภิกฺขุนิํ ลูขจีวรธารีนํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ ทิสฺวา อธิการกมฺมํ กตฺวา ตํ ฐานนฺตรํ ปเตฺถสิฯ สา กปฺปสตสหสฺสํ เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ ทุคฺคตกุเล นิพฺพตฺติฯ **โคตมี**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ กิสสรีรตาย ปน ''กิสาโคตมี''ติ โวหริยิตฺถฯ ตํ ปติกุลํ คตํ ทุคฺคตกุลสฺส ธีตาติ ปริภวิํสุฯ สา เอกํ ปุตฺตํ วิชายิฯ ปุตฺตลาเภน จสฺสา สมฺมานํ อกํสุฯ โส ปนสฺสา ปุโตฺต อาธาวิตฺวา ปริธาวิตฺวา กีฬนกาเล กาลมกาสิฯ เตนสฺสา โสกุมฺมาโท อุปฺปชฺชิฯ

สา ''อหํ ปุเพฺพ ปริภวปตฺตา หุตฺวา ปุตฺตสฺส ชาตกาลโต ปฏฺฐาย สกฺการํ ปาปุณิํ , อิเม มยฺหํ ปุตฺตํ พหิ ฉเฑฺฑตุมฺปิ วายมนฺตี''ติ โสกุมฺมาทวเสน มตกเฬวรํ อเงฺกนาทาย ''ปุตฺตสฺส เม เภสชฺชํ เทถา''ติ เคหทฺวารปฏิปาฏิยา นคเร วิจรติฯ มนุสฺสา ''เภสชฺชํ กุโต''ติ ปริภาสนฺติฯ สา เตสํ กถํ น คณฺหาติฯ อถ นํ เอโก ปณฺฑิตปุริโส ''อยํ ปุตฺตโสเกน จิตฺตวิเกฺขปํ ปตฺตา, เอติสฺสา เภสชฺชํ ทสพโลเยว ชานิสฺสตี''ติ จิเนฺตตฺวา, ''อมฺม, ตว ปุตฺตสฺส เภสชฺชํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉา''ติ อาหฯ สา สตฺถุ ธมฺมเทสนาเวลายํ วิหารํ คนฺตฺวา ''ปุตฺตสฺส เม เภสชฺชํ เทถ ภควา''ติ อาหฯ สตฺถา ตสฺสา อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา ''คจฺฉ นครํ ปวิสิตฺวา ยสฺมิํ เคเห โกจิ มตปุโพฺพ นตฺถิ, ตโต สิทฺธตฺถกํ อาหรา''ติ อาหฯ สา ''สาธุ, ภเนฺต''ติ ตุฏฺฐมานสา นครํ ปวิสิตฺวา ปฐมเคเหเยว ''สตฺถา มม ปุตฺตสฺส เภสชฺชตฺถาย สิทฺธตฺถกํ อาหราเปติฯ สเจ เอตสฺมิํ เคเห โกจิ มตปุโพฺพ นตฺถิ, สิทฺธตฺถกํ เม เทถา''ติ อาหฯ โก อิธ มเต คเณตุํ สโกฺกตีติฯ กิํ เตน หิ อลํ สิทฺธตฺถเกหีติ ทุติยํ ตติยํ ฆรํ คนฺตฺวา พุทฺธานุภาเวน วิคตุมฺมาทา ปกติจิเตฺต ฐิตา จิเนฺตสิ – ''สกลนคเร อยเมว นิยโม ภวิสฺสติ, อิทํ หิตานุกมฺปินา ภควตา ทิฏฺฐํ ภวิสฺสตี''ติ สํเวคํ ลภิตฺวา ตโตว พหิ นิกฺขมิตฺวา ปุตฺตํ อามกสุสาเน ฉเฑฺฑตฺวา อิมํ คาถมาห –

> ''น คามธโมฺม นิคมสฺส ธโมฺม, น จาปิยํ เอกกุลสฺส ธโมฺม;
> สพฺพสฺส โลกสฺส สเทวกสฺส, เอเสว ธโมฺม ยทิทํ อนิจฺจตา''ติฯ (อป. เถรี ๒.๓.๘๒);

เอวญฺจ ปน วตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ อคมาสิฯ อถ นํ สตฺถา ''ลโทฺธ เต, โคตมิ, สิทฺธตฺถโก''ติ อาหฯ ''นิฏฺฐิตํ, ภเนฺต, สิทฺธตฺถเกน กมฺมํ, ปติฏฺฐา ปน เม โหถา''ติ อาหฯ อถสฺสา สตฺถา –

> ''ตํ ปุตฺตปสุสมฺมตฺตํ, พฺยาสตฺตมนสํ นรํ;
> สุตฺตํ คามํ มโหโฆว, มจฺจุ อาทาย คจฺฉตี''ติฯ (ธ. ป. ๒๘๗) –

คาถมาห ฯ

คาถาปริโยสาเน ยถาฐิตาว โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาย สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิฯ สตฺถา ปพฺพชฺชํ อนุชานิฯ สา สตฺถารํ ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ กตฺวา วนฺทิตฺวา ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา ปพฺพชิตฺวา อุปสมฺปทํ ลภิตฺวา นจิรเสฺสว โยนิโสมนสิกาเรน กมฺมํ กโรนฺตี วิปสฺสนํ วเฑฺฒสิฯ อถสฺสา สตฺถา –

‘‘โย จ วสฺสสตํ ชีเว, อปสฺสํ อมตํ ปทํ;
เอกาหํ ชีวิตํ เสโยฺย, ปสฺสโต อมตํ ปท’’นฺติฯ (ธ. ป. ๑๑๔) –

อิมํ โอภาสคาถมาหฯ

สา คาถาปริโยสาเน อรหตฺตํ ปาปุณิตฺวา ปริกฺขารวลเญฺช ปรมุกฺกฏฺฐา หุตฺวา ตีหิ ลูเขหิ สมนฺนาคตํ จีวรํ ปารุปิตฺวา วิจริฯ อถ นํ สตฺถา เชตวเน นิสิโนฺน ภิกฺขุนิโย ปฏิปาฏิยา ฐานนฺตเร ฐเปโนฺต ลูขจีวรธารีนํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปสิฯ สา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ‘‘สตฺถารํ นิสฺสาย มยา อยํ วิเสโส ลโทฺธ’’ติ กลฺยาณมิตฺตตาย ปสํสามุเขน อิมา คาถา อภาสิ –

๒๑๓. ‘‘กลฺยาณมิตฺตตา มุนินา, โลกํ อาทิสฺส วณฺณิตา;
กลฺยาณมิเตฺต ภชมาโน, อปิ พาโล ปณฺฑิโต อสฺสฯ

๒๑๔. ‘‘ภชิตพฺพา สปฺปุริสา, ปญฺญา ตถา วฑฺฒติ ภชนฺตานํ;
ภชมาโน สปฺปุริเส, สเพฺพหิปิ ทุเกฺขหิ ปมุเจฺจยฺยฯ

๒๑๕. ‘‘ทุกฺขญฺจ วิชาเนยฺย, ทุกฺขสฺส จ สมุทยํ นิโรธํ;
อฏฺฐงฺคิกญฺจ มคฺคํ, จตฺตาริปิ อริยสจฺจานิฯ

๒๑๖. ‘‘ทุโกฺข อิตฺถิภาโว, อกฺขาโต ปุริสทมฺมสารถินา;
สปตฺติกมฺปิ หิ ทุกฺขํ, อเปฺปกจฺจา สกึ วิชาตาโยฯ

๒๑๗. ‘‘คลเก อปิ กนฺตนฺติ, สุขุมาลินิโย วิสานิ ขาทนฺติ;
ชนมารกมชฺฌคตา, อุโภปิ พฺยสนานิ อนุโภนฺติฯ

๒๑๘. ‘‘อุปวิชญฺญา คจฺฉนฺตี, อทฺทสาหํ ปตึ มตํ;
ปนฺถมฺหิ วิชายิตฺวาน, อปฺปตฺตาว สกํ ฆรํฯ

๒๑๙. ‘‘เทฺว ปุตฺตา กาลกตา, ปตี จ ปเนฺถ มโต กปณิกาย;
มาตา ปิตา จ ภาตา, ฑยฺหนฺติ จ เอกจิตกายํฯ

๒๒๐. ‘‘ขีณกุลีเน กปเณ, อนุภูตํ เต ทุขํ อปริมาณํ;
อสฺสู จ เต ปวตฺตํ, พหูนิ จ ชาติสหสฺสานิฯ

๒๒๑. ‘‘วสิตา สุสานมเชฺฌ, อโถปิ ขาทิตานิ ปุตฺตมํสานิ;
หตกุลิกา สพฺพครหิตา, มตปติกา อมตมธิคจฺฉึฯ

๒๒๒. ‘‘ภาวิโต เม มโคฺค, อริโย อฏฺฐงฺคิโก อมตคามี;
นิพฺพานํ สจฺฉิกตํ, ธมฺมาทาสํ อเวกฺขึหํฯ

๒๒๓. ‘‘อหมมฺหิ กนฺตสลฺลา, โอหิตภารา กตญฺหิ กรณียํ;
กิสาโคตมี เถรี, วิมุตฺตจิตฺตา อิมํ ภณี’’ติฯ

ตตฺถ **กลฺยาณมิตฺตตา**ติ กลฺยาโณ ภโทฺท สุนฺทโร มิโตฺต เอตสฺสาติ กลฺยาณมิโตฺตฯ โย ยสฺส สีลาทิคุณสมาทเปตา, อฆสฺส ฆาตา, หิตสฺส วิธาตา, เอวํ สพฺพาการเรน อุปกาโร มิโตฺต โหติ, โส ปุคฺคโล กลฺยาณมิโตฺต, ตสฺส ภาโว กลฺยาณมิตฺตตา, กลฺยาณมิตฺตวนฺตตาฯ

มุนินาติ สตฺถาราฯ **โลกํ อาทิสฺส วณฺณิตา**ติ กลฺยาณมิตฺต อนุคนฺตพฺพนฺติ สตฺตโลกํ อุทฺทิสฺส –

> ‘‘สกลเมวิทํ, อานนฺท, พฺรหฺมจริยํ ยทิทํ กลฺยาณมิตฺตตา กลฺยาณสหายตา กลฺยาณสมฺปวงฺกตา’’ (สํ. นิ. ๕.๒)ฯ ‘‘กลฺยาณมิตฺตเสฺสตํ, เมฆิย, ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ กลฺยาณสหายสฺส กลฺยาณสมฺปวงฺกสฺส ยํ สีลวา ภวิสฺสติ ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหริสฺสตี’’ติ (อุทา. ๓๑) จ เอวมาทินา ปสํสิตาฯ

กลฺยาณมิตฺต ภชมาโนติอาทิ กลฺยาณมิตฺตตาย อานิสํสทสฺสนํฯ ตตฺถ **อปิ พาโล ปณฺฑิโต อสฺสา**ติ กลฺยาณมิตฺต ภชมาโน ปุคฺคโล ปุเพฺพ สุตาทิวิรเหน พาโลปิ สมาโน อสฺสุตสวนาทินา ปณฺฑิโต ภเวยฺยฯ

ภชิตพฺพา สปฺปุริสาติ พาลสฺสาปิ ปณฺฑิตภาวเหตุโต พุทฺธาทโย สปฺปุริสา กาเลน กาลํ อุปสงฺกมนาทินา เสวิตพฺพาฯ **ปญฺญา ตถา ปวฑฺฒติ ภชนฺตาน**นฺติ กลฺยาณมิตฺต ภชนฺตานํ ตถา ปญฺญา วฑฺฒติ พฺรูหติ ปาริปูรึ คจฺฉติฯ ยถา เตสุ โย โกจิ ขตฺติยาทิโก ภชมาโน สปฺปุริเส สเพฺพหิปิ ชาติอาทิทุเกฺขหิ ปมุเจฺจยฺยาติ โยชนาฯ

มุจฺจนวิธึ ปน กลฺยาณมิตฺตวิธินา ทเสฺสตุํ **‘‘ทุกฺขญฺจ วิชาเนยฺยา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **จตฺตาริ อริยสจฺจานี**ติ ทุกฺขญฺจ ทุกฺขสมุทยญฺจ นิโรธญฺจ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคญฺจาติ อิมานิ จตฺตาริ อริยสจฺจานิ **วิชาเนยฺย** ปฏิวิชฺเฌยฺยาติ โยชนาฯ

‘‘ทุโกฺข อิตฺถิภาโว’’ติอาทิกา เทฺว คาถา อญฺญตราย ยกฺขินิยา อิตฺถิภาวํ ครหนฺติยา ภาสิตาฯ ตตฺถ **ทุโกฺข อิตฺถิภาโว อกฺขาโต**ติ จปลตา, คพฺภธารณํ, สพฺพกาลํ ปรปฏิพทฺธวุตฺติตาติ เอวมาทีหิ อาทีนเวหิ อิตฺถิภาโว ทุโกฺขติ, **ปุริสทมฺมสารถินา** ภควตา กถิโตฯ **สปตฺติกมฺปิ ทุกฺข**นฺติ สปตฺตวาโส สปตฺติยา สทฺธึ สํวาโสปิ ทุโกฺข, อยมฺปิ อิตฺถิภาเว อาทีนโวติ อธิปฺปาโยฯ **อเปฺปกจฺจา สกึ วิชาตาโย**ติ เอกจฺจา อิตฺถิโย เอกวารเมว วิชาตา, ปฐมคเพฺภ วิชายนทุกฺขํ อสหนฺติโยฯ **คลเก อปิ กนฺตนฺตี**ติ อตฺตโน คีวมฺปิ ฉินฺทนฺติฯ **สุขุมาลินิโย วิสานิ ขาทนฺตี**ติ สุขุมาลสรีรา อตฺตโน สุขุมาลภาเวน เขทํ อวิสหนฺติโย วิสานิปิ ขาทนฺติฯ **ชนมารกมชฺฌคตา**ติ ชนมารโก วุจฺจติ มูฬฺหคโพฺภฯ มาตุคามชนสฺส มารโก, มชฺฌคตา ชนมารกา กุจฺฉิคตา, มูฬฺหคพฺภาติ อโตฺถฯ **อุโภปิ พฺยสนานิ อนุโภนฺตี**ติ คโพฺภ คพฺภินี จาติ เทฺวปิ ชนา มรณญฺจ มารณนฺติกพฺยสนานิ จ ปาปุณนฺติฯ อปเร ปน ภณนฺติ ‘‘ชนมารกา นาม กิเลสา, เตสํ มชฺฌคตา กิเลสสนฺตานปติตา อุโภปิ ชายาปติกา อิธ กิเลสปริฬาหวเสน, อายตึ ทุคฺคติปริกฺกิเลสวเสน พฺยสนานิ ปาปุณนฺตี’’ติฯ อิมา กิร เทฺว คาถา สา ยกฺขินี ปุริมตฺตภาเว อตฺตโน อนุภูตทุกฺขํ อนุสฺสริตฺวา อาหฯ เถรี ปน อิตฺถิภาเว อาทีนววิภาวนาย ปจฺจนุภาสนฺตี อโวจฯ

‘‘อุปวิชญฺญา คจฺฉนฺตี’’ติอาทิกา เทฺว คาถา ปฏาจาราย เถริยา ปวตฺตึ อารพฺภ ภาสิตาฯ ตตฺถ **อุปวิชญฺญา คจฺฉนฺตี**ติ อุปคตวิชายนกาลา มคฺคํ คจฺฉนฺตี, อปตฺตาว สกํ เคหํ ปเนฺถ วิชายิตฺวาน ปตึ มตํ อทฺทสํ อหนฺติ โยชนาฯ

กปณิกายาติ วรากายฯ อิมา กิร เทฺว คาถา ปฏาจาราย ตทา โสกุมฺมาทปตฺตาย วุตฺตาการสฺส อนุกรณวเสน อิตฺถิภาเว อาทีนววิภาวนตฺถเมว เถริยา วุตฺตาฯ

อุภยเมฺปตํ อุทาหรณภาเวน อาเนตฺวา อิทานิ อตฺตโน อนุภูตํ ทุกฺขํ วิภาเวนฺตี **“ขีณกุลิเน”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ขีณกุลิเน**ติ โภคาทีหิ ปาริชุญฺญปตฺตกุลิเกฯ **กปเณ**ติ ปรมอวญฺญาตํ ปเตฺตฯ อุภยเญฺจตํ อตฺตโน เอว อามนฺตนวจนํฯ **อนุภูตํ เต ทุขํ อปริมาณ**นฺติ อิมสฺมิํ อตฺตภาเว, อิโต ปุริมตฺตภาเวสุ วา อนปฺปกํ ทุกฺขํ ตยา อนุภวิตํฯ อิทานิ ตํ ทุกฺขํ เอกเทเสน วิภชิตฺวา ทเสฺสตุํ **“อสฺสู จ เต ปวตฺต”นฺติอาทิ วุตฺตํฯ**ตสฺสโตฺถ – อิมสฺมิํ อนมตเคฺคสํสาเร ปริพฺภมนฺติยา พหุกานิ ชาติสหสฺสานิ โสกาภิภูตาย อสฺสุ จ ปวตฺตํ, อวิเสสิตํ กตฺวา วุตฺตเญฺจตํ, มหาสมุทฺทสฺส อุทกโตปิ พหุกเมว สิยาฯ

วสิตา สุสานมเชฺฌติ มนุสฺสมํสขาทิกา สุนขี สิงฺคาลี จ หุตฺวา สุสานมเชฺฌ วุสิตาฯ **ขาทิตานิ ปุตฺตมํสานี**ติ พฺยคฺฆทีปิพิฬาราทิกาเล ปุตฺตมํสานิ ขาทิตานิฯ **หตกุลิกา**ติ วินฎฺฐกุลวํสาฯ **สพฺพครหิตา**ติ สเพฺพหิ ฆรวาสีหิ ครหิตา ครหปฺปตฺตาฯ **มตปติกา**ติ วิธวาฯ อิเม ปน ตโย ปกาเร ปุริมตฺตภาเว อตฺตโน อนุปฺปเตฺต คเหตฺวา วทติฯ เอวํภูตาปิ หุตฺวา อธิจฺจ ลทฺธาย กลฺยาณมิตฺตเสวาย **อมตมธิคจฺฉิ,**นิพฺพานํ อนุปฺปตฺตาฯ

อิทานิ ตเมว อมตาธิคมํ ปากฎํ กตฺวา ทเสฺสตุํ **“ภาวิโต”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ภาวิโต**ติ วิภาวิโต อุปฺปาทิโต วฑฺฒิโต ภาวนาภิสมยวเสน ปฎิวิโทฺธฯ **ธมฺมาทาสํ อเวกฺขิํห**นฺติ ธมฺมมยํ อาทาสํ อทฺทกฺขิํ อปสฺสิํ อหํฯ

อหมมฺหิ กนฺตสลฺลาติ อริยมเคฺคน สมุจฺฉินฺนคาราทิสลฺลา อหํ อมฺหิฯ **โอหิตภารา**ติ โอโรปิตกามขนฺธกิเลสาภิสงฺขารภาราฯ **กตญฺหิ กรณีย**นฺติ ปริญฺญาทิเภทํ โสฬสวิธมฺปิ กิจฺจํ กตํ ปริโยสิตํฯ **สุวิมุตฺตจิตฺตา อิมํ ภณี**ติ สพฺพโส วิมุตฺตจิตฺตา กิสาโคตมี เถรี อิมมตฺถํ ‘‘กลฺยาณมิตฺตตา’’ติอาทินา คาถาพนฺธวเสน อภณีติ อตฺตานํ ปรํ วิย เถรี วทติฯ ตตฺริทํ อิมิสฺสา เถริยา **อปทานํ** (อป. เถรี ๒.๓.๕๕-๙๔) –

‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺมาน ปารคู;
อิโต สตสหสฺสมฺหิ, กเปฺป อุปฺปชฺชิ นายโกฯ

‘‘ตทาหํ หํสวติยํ, ชาตา อญฺญตเร กุเล;
อุเปตฺวา ตํ นรวรํ, สรณํ สมุปาคมิํฯ

‘‘ธมฺมญฺจ ตสฺส อโสฺสสิํ, จตุสจฺจูปสญฺหิตํ;
มธุรํ ปรมสฺสาทํ, วฎฺฎสนฺติสุขาวหํฯ

‘‘ตทา จ ภิกฺขุนิํ วีโร, ลูขจีวรธารินิํ;
ฐเปโนฺต เอตทคฺคมฺหิ, วณฺณยี ปุริสุตฺตโมฯ

‘‘ชเนตฺวานปฺปกํ ปีติํ, สุตฺวา ภิกฺขุนิยา คุเณ;
การํ กตฺวาน พุทฺธสฺส, ยถาสตฺติ ยถาพลํฯ

‘‘นิปจฺจ มุนิวรํ ตํ, ตํ ฐานมภิปตฺถยิํ;
ตทานุโมทิ สมฺพุโทฺธ, ฐานลาภาย นายโกฯ

‘‘สตสหสฺสิโต กเปฺป, โอกฺกากกุลสมฺภโว;
โคตโม นาม โคเตฺตน, สตฺถา โลเก ภวิสฺสติฯ

‘‘ตสฺส ธมฺมสฺ ทายาทา, โอรสา ธมฺมนิมฺมิตา;
กิสาโคตมี นาเมน, เหสฺสสิ สตฺถุ สาวิกาฯ

‘‘ตํ สุตฺวา มุทิตา หุตฺวา, ยาวชีวํ ตทา ชินํ;
เมตฺตจิตฺตา ปริจรึ, ปจฺจเยหิ วินายกํฯ

‘‘เตน กมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘อิมมฺหิ ภทฺทเก กปฺป, พฺรหฺมพนฺธุ มหายโส;
กสฺสโป นาม โคเตฺตน, อุปฺปชฺชิ วทตํ วโรฯ

‘‘อุปฏฺฐาโก มเหสิสฺส, ตทา อาสิ นริสฺสโร;
กาสิราชา กิกี นาม, พาราณสิปุรุตฺตเมฯ

‘‘ปญฺจมี ตสฺส ธีตาสึ, ธมฺมา นาเมน วิสฺสุตา;
ธมฺมํ สุตฺวา ชินคฺคสฺส, ปพฺพชฺชํ สมโรจยึฯ

‘‘อนุชานิ น โน ตาโต, อคาเรว ตทา มยํ;
วีสวสฺสสหสฺสานิ, วิจริมฺห อตนฺทิตาฯ

‘‘โกมาริพฺรหฺมจริยํ, ราชกญฺญา สุเขธิตา;
พุโทฺธปฏฺฐานนิรตา, มุทิตา สตฺต ธีตโรฯ

‘‘สมณี สมณคุตฺตา จ, ภิกฺขุนี ภิกฺขุทายิกา;
ธมฺมา เจว สุธมฺมา จ, สตฺตมี สงฺฆทายิกาฯ

‘‘เขมา อุปฺปลวณฺณา จ, ปฏาจารา จ กุณฺฑลา;
อหญฺจ ธมฺมทินฺนา จ, วิสาขา โหติ สตฺตมีฯ

‘‘เตหิ กมฺมหิ สุกเตหิ, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘ปจฺฉิเม จ ภเว ทานิ, ชาตา เสฏฺฐิกุเล อหํ;
ทุคฺคเต อธเน นเฏฺฐ, คตา จ สธนํ กุลํฯ

‘‘ปตึ ฐเปตฺวา เสสา เม, เทสฺสนฺติ อธนา อิติ;
ยทา จ ปสฺสูตา อาสึ, สเพฺพสํ ทยิตา ตทาฯ

‘‘ยทา โส ตรุโณ ภโทฺท, โกมลโก สุเขธิโต;
สปาณมิว กนฺต เม, ตทา ยมวสํ คโตฯ

‘‘โสกฏฺฏาทีนวทนา, อสฺสุเนตฺตา รุทมฺมุขา;
มตํ กุณปมาทาย, วิลปนฺตี คมามหํฯ

‘‘ตทา เอเกน สนฺทิฏฺฐา, อุเปตฺวาภิสกฺกุตฺตมํ;
อโวจํ เทหิ เภสชฺชํ, ปุตฺตสญฺชีวนนฺติ โภฯ

‘‘น วิชฺชเนฺต มตา ยสฺมิํ, เคเห สิทฺธตฺถกํ ตโต;
อาหราติ ชิโน อาห, วินโยปายโกวิโทฯ

‘‘ตทา คมิตฺวา สาวตฺถิํ, น ลภิํ ตาทิสํ ฆรํ;
กุโต สิทฺธตฺถกํ ตสฺมา, ตโต ลทฺธา สติํ อหํฯ

‘‘กุณปํ ฉฑฺฑยิตฺวาน, อุเปสิํ โลกนายกํ;
ทูรโตว มมํ ทิสฺวา, อโวจ มธุรสฺสโรฯ

‘‘โย จ วสฺสสตํ ชีเว, อปสฺสํ อุทยพฺพยํ;
เอกาหํ ชีวิตํ เสโยฺย, ปสฺสโต อุทยพฺพยํฯ

‘‘น คามธโมฺม นิคมสฺส ธโมฺม, น จาปิยํ เอกกุลสฺส ธโมฺม;
สพฺพสฺส โลกสฺส สเทวกสฺส, เอเสว ธโมฺม ยทิทํ อนิจฺจตาฯ

‘‘สาหํ สุตฺวานิมา คาถา, ธมฺมจกฺขุํ วิโสธยิํ;
ตโต วิญฺญาตสทฺธมฺมา, ปพฺพชิํ อนคาริยํฯ

‘‘ตถา ปพฺพชิตา สนฺตี, ยุญฺชนฺตี ชินสาสเน;
น จิเรเนว กาเลน, อรหตฺตมปาปุณิํฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหมิ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
ปรจิตฺตานิ ชานามิ, สตฺถุสาสนการิกาฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
เขเปตฺวา อาสเว สเพฺพ, วิสุทฺธาสิํ สุนิมฺมลาฯ

‘‘ปริจิโณฺณ มยา สตฺถา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํ;
โอหิโต ครุโก ภาโร, ภวเนตฺติ สมูหตาฯ

‘‘ยสฺสตฺถาย ปพฺพชิตา, อคารสฺมานคาริยํ;
โส เม อโตฺถ อนุปฺปโตฺต, สพฺพสํโยชนกฺขโยฯ

‘‘อตฺถธมฺมนิรุตฺตีสุ, ปฏิภาเน ตเถว จ;
ญาณํ เม วิมลํ สุทฺธํ, พุทฺธเสฏฺฐสฺส วาหสาฯ

‘‘สงฺการกูฏา อาหิตฺวา, สุสานา รถิยาปิ จ;
ตโต สงฺฆาฏิกํ กตฺวา, ลูขํ ธาเรมิ จีวรํฯ

‘‘ชิโน ตสฺมิํ คุเณ ตุโฏฺฐ, ลูขจีวรธารเณ;
ฐเปสิ เอตทคฺคมฺหิ, ปริสาสุ วินายโกฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป…. กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

กิสาโคตมีเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เอกาทสนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. ทฺวาทสกนิปาโต

๑. อุปฺปลวณฺณาเถรีคาถาวณฺณนา

ทฺวาทสกนิปาเต **อุโภ มาตา จ ธีตา จา**ติอาทิกา อุปฺปลวณฺณาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต กาเล หํสวตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา, มหาชเนน สทฺธึ สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา, ธมฺมํ สุณนฺตี สตฺถารํ เอกํ ภิกฺขุนึ อิทฺธิมนฺตานํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ ทิสฺวา สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ ทตฺวา ตํ ฐานนฺตรํ ปเตฺถสิฯ สา ยาวชีวํ กุสลํ กตฺวา เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี กสฺสปพุทฺธกาเล พาราณสินคเร กิกิสฺส กาสิรโญฺญ เคเห ปฏิสนฺธึ คเหตฺวา สตฺตนฺนํ ภคินีนํ อพฺภนฺตรา หุตฺวา วีสติวสฺสสหสฺสานิ พฺรหฺมจริยํ จริตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปริเวณํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺตาฯ

ตโต จวิตฺวา ปุน มนุสฺสโลกํ อาคจฺฉนฺตี เอกสฺมึ คามเก สหตฺถา กมฺมํ กตฺวา ชีวนกฏฺฐาเน นิพฺพตฺตาฯ สา เอกทิวสํ เขตฺตกุฏึ คจฺฉนฺตี อนฺตรามเคฺค เอกสฺมึ สเร ปาโตว ปุปฺผิตํ ปทุมปุปฺผํ ทิสฺวา ตํ สรํ โอรุยฺห ตเญฺจว ปุปฺผํ ลาชปกฺขิปนตฺถาย ปทุมินิปตฺตเญฺจ คเหตฺวา เกทาเร สาลิสีสานิ ฉินฺทิตฺวา กุฏิกาย นิสินฺนา ลาเช ภชฺชิตฺวา ปญฺจ ลาชสตานิ กตฺวา ฐเปสิฯ ตสฺมึ ขเณ คนฺธมาทนปพฺพเต นิโรธสมาปตฺติโต วุฏฺฐิโต เอโก ปเจฺจกพุโทฺธ อาคนฺตฺวา ตสฺสา อวิทูเร ฐาเน อฏฺฐาสิฯ สา ปเจฺจกพุทฺธํ ทิสฺวา ลาเชหิ สทฺธึ ปทุมปุปฺผํ คเหตฺวา, กุฏิโต โอรุยฺห ลาเช ปเจฺจกพุทฺธสฺส ปเตฺต ปกฺขิปิตฺวา ปทุมปุเปฺผน ปตฺตํ ปิธาย อทาสิฯ อถสฺสา ปเจฺจกพุเทฺธ โถกํ คเต เอตทโหสิ – ‘‘ปพฺพชิตา นาม ปุเปฺผน อนตฺถิกา, อหํ ปุปฺผํ คเหตฺวา ปิฬนฺธิสฺสามี’’ติ คนฺตฺวา ปเจฺจกพุทฺธสฺส หตฺถโต ปุปฺผํ คเหตฺวา ปุน จิเนฺตสิ – ‘‘สเจ, อเยฺย, ปุเปฺผน อนตฺถิโก อภวิสฺสา, ปตฺตมตฺถเก ฐเปตุํ นาทสฺส, อทฺธา อยฺยสฺส อโตฺถ ภวิสฺสตี’’ติ ปุน คนฺตฺวา ปตฺตมตฺถเก ฐเปตฺวา ปเจฺจกพุทฺธํ ขมาเปตฺวา, ‘‘ภเนฺต, อิเมสํ เม ลาชานํ นิสฺสเนฺทน ลาชคณนาย ปุตฺตา อสฺสุ, ปทุมปุปฺผสฺส นิสฺสเนฺทน นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน ปเท ปเท ปทุมปุปฺผํ อุฏฺฐหตู’’ติ ปตฺถนํ อกาสิฯ ปเจฺจกพุโทฺธ ตสฺสา ปสฺสนฺติยาว อากาเสน คนฺธมาทนปพฺพตํ คนฺตฺวา ตํ ปทุมํ นนฺทมูลกปพฺภาเร ปเจฺจกพุทฺธานํ อกฺกมนโสปานสมีเป ปาทปุญฺฉนํ กตฺวา ฐเปสิฯ

สาปิ ตสฺส กมฺมสฺส นิสฺสเนฺทน เทวโลเก ปฏิสนฺธึ คณฺหิฯ นิพฺพตฺตกาลโต ปฏฺฐาย จสฺสา ปเท ปเท มหาปทุมปุปฺผํ อุฏฺฐาสิฯ สา ตโต จวิตฺวา ปพฺพตปาเท เอกสฺมึ ปทุมสเร ปทุมคเพฺภ นิพฺพตฺติฯ ตํ นิสฺสาย เอโก ตาปโส วสติฯ โส ปาโตว มุขโธวนตฺถาย สรํ คนฺตฺวา ตํ ปุปฺผํ ทิสฺวา จิเนฺตสิ – ‘‘อิทํ ปุปฺผํ เสเสหิ มหนฺตตรํ, เสสานิ จ ปุปฺผิตานิ อิทํ มกุลิตเมว, ภวิตพฺพเมตฺถ การเณนา’’ติ อุทกํ โอตริตฺวา ตํ ปุปฺผํ คณฺหิฯ ตํ เตน คหิตมตฺตเมว ปุปฺผิตํฯ ตาปโส อโนฺตปทุมคเพฺภ นิปนฺนทาริกํ อทฺทสฯ ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย จ ธีตุสิเนหํ ลภิตฺวา ปทุเมเนว สทฺธึ ปณฺณสาลํ เนตฺวา มเญฺจเก นิปชฺชาเปสิฯ อถสฺสา ปุญฺญานุภาเวน องฺคุฏฺฐเก ขีรํ นิพฺพตฺติฯ โส ตสฺมึ ปุเปฺผ มิลาเต อญฺญํ นวํ ปุปฺผํ อาหริตฺวา ตํ นิปชฺชาเปสิฯ อถสฺสา อาธาวนวิธาวเนน กีฬิตุํ สมตฺถกาลโต ปฏฺฐาย ปทวาเร ปทวาเร ปทุมปุปฺผํ อุฏฺฐาติ, กุงฺกุมราสิสฺส วิย อสฺสา สรีรวโณฺณ โหติฯ สา อปตฺตา เทววณฺณํ, อติกฺกนฺตา มานุสวณฺณํ อโหสิฯ สา ปิตริ ผลาผลตฺถาย คเต ปณฺณสาลายํ โอหิยติฯ

อเถกทิวสํ ตสฺสา วยปฺปตฺตกาเล ปิตริ ผลาผลตฺถาย คเต เอโก วนจรโก ตํ ทิสฺวา จิเนฺตสิ – ‘‘มนุสฺสานํ นาม เอวํวิธํ รูปํ นตฺถิ, วีมํสิสฺสามิ น’’นฺติ ตาปสสฺส อาคมนํ อุทิกฺขโนฺต นิสี

ทิฯ สา ปิตริ อาคจฺฉเนฺต ปฏิปถํ คนฺตฺวา ตสฺส หตฺถโต กาชกมณฺฑลุํ อคฺคเหสิ, อาคนฺตฺวา นิสินฺนสฺส จสฺส อตฺตโน กรณวตฺตํ ทเสฺสสิฯ ตทา โส วนจรโก มนุสฺสภาวํ ญตฺวา ตาปสํ อภิวาเทตฺวา นิสีทิฯ ตาปโส ตํ วนจรกํ วนมูลผเลหิ จ ปานีเยน จ นิมเนฺตตฺวา, ''โภ ปุริส, อิมสฺมิํเยว ฐาเน วสิสฺสสิ, อุทาหุ คมิสฺสสี''ติ ปุจฺฉิฯ ''คมิสฺสามิ, ภเนฺต, อิธ กิํ กริสฺสามี''ติ? ''อิทํ ตยา ทิฏฺฐการณํ เอโตฺต คนฺตฺวา อกเถตุํ สกฺขิสฺสสี''ติ? ''สเจ, อโยฺย, น อิจฺฉติ, กิํการณา กเถสฺสามี''ติ ตาปสํ วนฺทิตฺวา ปุน อาคมนกาเล มคฺคสญฺชานนตฺถํ สาขาสญฺญญฺจ รุกฺขสญฺญญฺจ กโรเนฺต ปกฺกามิฯ

โส พาราณสิํ คนฺตฺวา ราชานํ อทฺทสฯ ราชา ''กสฺมา อาคโตสี''ติ ปุจฺฉิฯ ''อหํ, เทว, ตุมฺหากํ วนจรโก ปพฺพตปาเท อจฺฉริยํ อิตฺถิรตนํ ทิสฺวา อาคโตมฺหี''ติ สพฺพํ ปวตฺติํ กเถสิฯ โส ตสฺส วจนํ สุตฺวา เวเคน ปพฺพตปาทํ คนฺตฺวา อวิทูเร ฐาเน ขนฺธาวารํ นิวาเสตฺวา วนจรเกน เจว อเญฺญหิ จ ปุริเสหิ สทฺธิํ ตาปสสฺส ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา นิสินฺนเวลาย ตตฺถ คนฺตฺวา อภิวาเทตฺวา ปฏิสนฺถารํ กตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ ราชา ตาปสสฺส ปพฺพชิตปริกฺขารภณฺฑํ ปาทมูเล ฐเปตฺวา, ''ภเนฺต, อิมสฺมิํ ฐาเน กิํ กโรม, คมิสฺสามา''ติ อาหฯ ''คจฺฉ, มหาราชา''ติฯ ''อาม, คจฺฉามิ, ภเนฺต, อยฺยสฺส ปน สมีเป วิสภาคปริสา อตฺถี''ติ อสฺสุมฺหา, อสารุปฺปา เอสา ปพฺพชิตานํ, มยา สทฺธิํ คจฺฉตุ, ภเนฺตติฯ มนุสฺสานํ นาม จิตฺตํ ทุโตฺตสยํ, กถํ พหูนํ มเชฺฌ วสิสฺสตีติ? อมฺหากํ รุจิตกาลโต ปฏฺฐาย เสสานํ เชฏฺฐกฏฺฐาเน ฐเปตฺวา ปฏิชคฺคิสฺสาม, ภเนฺตติฯ

โส รโญฺญ กถํ สุตฺวา ทหรกาเล คหิตนามวเสเนว, ''อมฺม, ปทุมวตี''ติ ธีตรํ ปโกฺกสิฯ สา เอกวจเนเนว ปณฺณสาลโต นิกฺขมิตฺวา ปิตรํ อภิวาเทตฺวา อฏฺฐาสิฯ อถ นํ ปิตา อาห – ''ตฺวํ, อมฺม, วยปฺปตฺตา, อิมสฺมิํ ฐาเน รญฺญา ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย วสิตุํ อยุตฺตา, รญฺญา สทฺธิํ คจฺฉ, อมฺมา''ติฯ สา ''สาธุ, ตาตา''ติ ปิตุ วจนํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อภิวาเทตฺวา โรทมานา อฏฺฐาสิฯ ราชา ''อิมิสฺสา ปิตุ จิตฺตํ คณฺหิสฺสามี''ติ ตสฺมิํเยว ฐาเน กหาปณราสิมฺหิ ฐเปตฺวา อภิเสกํ อกาสิฯ อถ นํ คเหตฺวา อตฺตโน นครํ อาเนตฺวา อาคตกาลโต ปฏฺฐาย เสสิตฺถิโย อโนโลเกตฺวา ตาย สทฺธิํเยว รมติฯ ตา อิตฺถิโย อิสฺสาปกตา ตํ รโญฺญ อนฺตเร ปริภินฺทิตุกามา เอวมาหํสุ – ''นายํ, มหาราช, มนุสฺสชาติกา, กหํ นาม ตุเมฺหหิ มนุสฺสานํ วิจรณฏฺฐาเน ปทุมานิ อุฏฺฐหนฺตานิ ทิฏฺฐปุพฺพานิ, อทฺธา อยํ ยกฺขินี, นีหรถ นํ, มหาราชา''ติฯ ราชา ตาสํ กถํ สุตฺวา ตุณฺหี อโหสิฯ

อถสฺสาปเรน สมเยน ปจฺจโนฺต กุปิโตฯ โส ''ครุคพฺภา ปทุมวตี''ติ นคเร ฐเปตฺวา ปจฺจนฺตํ อคมาสิฯ อถ ตา อิตฺถิโย ตสฺสา อุปฏฺฐายิกาย ลญฺชํ ทตฺวา ''อิมิสฺสา ทารกํ ชาตมตฺตเมว อปเนตฺวา เอกํ ทารุฆฏิกํ โลหิเตน มกฺขิตฺวา สนฺติเก ฐเปหี''ติ อาหํสุฯ ปทุมวติยาปิ นจิรเสฺสว คพฺภวุฏฺฐานํ อโหสิฯ มหาปทุมกุมาโร เอกโกว กุจฺฉิยํ ปฏิสนฺธิํ คณฺหิฯ อวเสสา เอกูนปญฺจสตา ทารกา มหาปทุมกุมารสฺส มาตุกุจฺฉิโต นิกฺขมิตฺวา นิปนฺนกาเล สํเสทชา หุตฺวา นิพฺพตฺติํสุฯ อถสฺสา ''น ตาว อยํ สติํ ปฏิลภตี''ติ ญตฺวา สา อุปฏฺฐายิกา เอกํ ทารุฆฏิกํ โลหิเตน มกฺขิตฺวา สมีเป ฐเปตฺวา ตาสํ อิตฺถีนํ สญฺญํ อทาสิฯ ตาปิ ปญฺจสตา อิตฺถิโย เอเกกา เอเกกํ ทารกํ คเหตฺวา จุนฺทการกานํ สนฺติกํ เปเสตฺวา กรณฺฑเก อาหราเปตฺวา อตฺตนา อตฺตนา คหิตทารเก ตตฺถ นิปชฺชาเปตฺวา พหิ ลญฺฉนํ กตฺวา ฐปยิํสุฯ

ปทุมวตีปิ โข สญฺญํ ลภิตฺวา ตํ อุปฏฺฐายิกํ ''กิํ วิชาตมฺหิ, อมฺมา''ติ ปุจฺฉิฯ สา ตํ สนฺตเชฺชตฺวา ''กุโต ตฺวํ ทารกํ ลภิสฺสสี''ติ วตฺวา ''อยํ ตว กุจฺฉิโต นิกฺขนฺตทารโก''ติ โลหิตมกฺขิตํ ทารุฆฏิกํ ปุรโต ฐเปสิฯ สา ตํ ทิสฺวา โทมนสฺสปฺปตฺตา ''สีฆํ ตํ ผาเลตฺวา อปเนหิ,

สเจ โกจิ ปเสฺสยฺย, ลชฺชิตพฺพํ ภเวยฺยา’’ติ อาหฯ สา ตสฺสา กถํ สุตฺวา อตฺถกามา วิย ทารุฆฏิกํ ผาเลตฺวา อุทฺธเน ปกฺขิปิฯ

ราชาปิ ปจฺจนฺตโต อาคนฺตฺวา นกฺขตฺตํ ปฏิมาเนนฺโต พหินคเร ขนฺธาวารํ พนฺธิตฺวา นิสีทิฯ อถ ตา ปญฺจสตา อิตฺถิโย รญฺโญ ปจฺจุคฺคมนํ อาคนฺตฺวา อาหํสุ – ‘‘ตฺวํ, มหาราช, น อมฺหากํ สทฺทหสิ, อเมฺหหิ วุตฺตํ อการณํ วิย โหติ, ตฺวํ มเหสิยา อุปฏฺฐายิกํ ปโกฺกสาเปตฺวา ปฏิปุจฺฉ, ทารุฆฏิกํ เต เทวี วิชาตา’’ติฯ ราชา ตํ การณํ อนุปปริกฺขิตฺวาว ‘‘อมนุสฺสชาติกา ภวิสฺสตี’’ติ ตํ เคหโต นิกฺกฑฺฒิฯ ตสฺสา ราชเคหโต สห นิกฺขมเนเนว ปทุมปุปฺผานิ อนฺตรธายิํสุ, สรีรจฺฉวีปิ วิวณฺณา อโหสิฯ สา เอกิกาว อนฺตรวีถิยา ปายาสิฯ อถ นํ เอกา วยปฺปตฺตา มหลฺลิกา อิตฺถี ทิสฺวา ธีตุสิเนหํ อุปฺปาเทตฺวา ‘‘กหํ คจฺฉสิ, อมฺมา’’ติ อาหฯ ‘‘อาคนฺตุกมฺหิ, วสนฏฺฐานํ โอโลเกนฺตี วิจรามี’’ติฯ ‘‘อิธาคจฺฉ, อมฺมา’’ติ วสนฏฺฐานํ ทตฺวา โภชนํ ปฏิยาเทสิฯ

ตสฺสา อิมินาว นิยาเมน ตตฺถ วสมานาย ตา ปญฺจสตา อิตฺถิโย เอกจิตฺตา หุตฺวา ราชานํ อาหํสุ – ‘‘มหาราช, ตุเมฺหสุ ยุทฺธํ คเตสุ อเมฺหหิ คงฺคาเทวตาย ‘อมฺหากํ เทเว วิชิตสงฺคาเม อาคเต พลิกมฺมํ กตฺวา อุทกกีฬํ กริสฺสามา’ติ ปตฺถิตํ อตฺถิ, เอตมตฺถํ, เทว, ชานาเปมา’’ติฯ ราชา ตาสํ วจเนน ตุฏฺโฐ คงฺคาย อุทกกีฬํ กาตุํ อคมาสิฯ ตาปิ อตฺตนา อตฺตนา คหิตกรณฺฑกํ ปฏิจฺฉนฺนํ กตฺวา อาทาย นทิํ คนฺตฺวา เตสํ กรณฺฑกานํ ปฏิจฺฉาทนตฺถํ ปารุปิตฺวา ปารุปิตฺวา อุทเก ปติตฺวา กรณฺฑเก วิสฺสเชฺชสุํ ฯ เตปิ โข กรณฺฑกา สเพฺพ สห คนฺตฺวา เหฏฺฐาโสเต ปสาริตชาลมฺหิ ลคฺคิํสุฯ ตโต อุทกกีฬํ กีฬิตฺวา รโญฺญ อุตฺติณฺณกาเล ชาลํ อุกฺขิปนฺตา เต กรณฺฑเก ทิสฺวา รโญฺญ สนฺติกํ อานยิํสุฯ

ราชา กรณฺฑเก โอโลเกตฺวา ‘‘กิํ, ตาตา, กรณฺฑเกสู’’ติ อาหฯ ‘‘น ชานาม, เทวา’’ติฯ โส เต กรณฺฑเก วิวราเปตฺวา โอโลเกนฺโต ปฐมํ มหาปทุมกุมารสฺส กรณฺฑกํ วิวราเปสิฯ เตสํ ปน สเพฺพสมฺปิ กรณฺฑเกสุ นิปชฺชาปิตทิวเสสฺเยว ปุญฺญิทฺธิยา องฺคุฏฺฐโต ขีรํ นิพฺพตฺติฯ สโกฺก เทวราชา ตสฺส รโญฺญ นิกฺกงฺขภาวตฺถํ อโนฺตกรณฺฑเก อกฺขรานิ ลิขาเปสิ – ‘‘อิเม กุมารา ปทุมวติยา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺตา พาราณสิรโญฺญ ปุตฺตา, อถ เน ปทุมวติยา สปตฺติโย ปญฺจสตา อิตฺถิโย กรณฺฑเกสุ ปกฺขิปิตฺวา อุทเก ขิปิํสุ, ราชา อิมํ การณํ ชานาตู’’ติฯ กรณฺฑเก วิวฏมตฺเต ราชา อกฺขรานิ วาเจตฺวา ทารเก ทิสฺวา มหาปทุมกุมารํ อุกฺขิปิตฺวา เวเคน รเถ โยเชตฺวา ‘‘อเสฺส กเปฺปถ, อหํ อชฺช อโนฺตนครํ ปวิสิตฺวา เอกจฺจานํ มาตุคามานํ ปิยํ กริสฺสามี’’ติ ปาสาทวรํ อารุยฺห หตฺถิคีวาย สหสฺสภณฺฑิกํ ฐเปตฺวา นคเร เภริํ จราเปสิ – ‘‘โย ปทุมวติํ ปสฺสติ, โส อิมํ สหสฺสํ คณฺหาตู’’ติฯ

ตํ กถํ สุตฺวา ปทุมวตี มาตุ สญฺญํ อทาสิ – ‘‘หตฺถิคีวโต สหสฺสํ คณฺห, อมฺมา’’ติฯ ‘‘นาหํ เอวรูปํ คณฺหิตุํ วิสหามี’’ติ อาหฯ สา ทุติยมฺปิ ตติยมฺปิ วุเตฺต ‘‘กิํ วตฺวา คณฺหามิ, อมฺมา’’ติ อาหฯ ‘‘‘มม ธีตา ปทุมวติํ เทวิํ ปสฺสตี’ติ วตฺวา คณฺหาหี’’ติฯ สา ‘‘ยํ วา ตํ วา โหตู’’ติ คนฺตฺวา สหสฺสจโงฺกฏกํ คณฺหิฯ อถ นํ มนุสฺสา ปุจฺฉิํสุ – ‘‘ปทุมวติํ เทวิํ ปสฺสสิ, อมฺมา’’ติ? ‘‘อหํ น ปสฺสามิ, ธีตา กิร เม ปสฺสตี’’ติ อาหฯ เต ‘‘กหํ ปน สา, อมฺมา’’ติ วตฺวา ตาย สทฺธิํ คนฺตฺวา ปทุมวติํ สญฺชานิตฺวา ปาเทสุ นิปติํสุฯ ตสฺมิํ กาเล สา ‘‘ปทุมวตี เทวี อย’’นฺติ ญตฺวา ‘‘ภาริยํ วต อิตฺถิยา กมฺมํ กตํ, ยา เอวํวิธสฺส รโญฺญ มเหสี สมานา เอวรูเป ฐาเน นิรารกฺขา วสี’’ติ อาหฯ

เตปิ ราชปุริสา ปทุมวติยา นิเวสนํ เสตสาณีหิ ปริกฺขิปาเปตฺวา ทฺวาเร อารกฺขํ ฐเปตฺวา คนฺตฺวา รโญฺญ อาโรเจสุํฯ ราชา สุวณฺณสิวิกํ เปเสสิฯ สา ‘‘อหํ เอวํ น คมิสฺสามิ, มม วสนฏ

ฐานโต ปฏฺฐาย ยาว ราชเคหํ เอตฺถนฺตเร วรโปตฺถกจิตฺตตฺถรเณ อตฺถราเปตฺวา อุปริ สุวณฺณตารกวิจิตฺตํ เจลวิตานํ พนฺธาเปตฺวา ปสาธนตฺถาย สพฺพาลงฺกาเรสุ ปหิเตสุ ปทสาว คมิสฺสามิ, เอวํ เม นาครา สมฺปตฺตึ ปสฺสิสฺสนฺตี''ติ อาหฯ ราชา ''ปทุมวติยา ยถารุจึ กโรถา''ติ อาหฯ ตโต ปทุมวตี สพฺพปสาธนํ ปสาเธตฺวา ''ราชเคหํ คมิสฺสามี''ติ มคฺคํ ปฏิปชฺชิฯ อถสฺสา อกฺกนฺตอกฺกนฺตฏฺฐาเน วรโปตฺถกจิตฺตตฺถรณานิ ภินฺทิตฺวา ปทุมปุปฺผานิ อุฏฺฐหึสุฯ สา มหาชนสฺส อตฺตโน สมฺปตฺตึ ทเสฺสตฺวา ราชนิเวสนํ อารุยฺห สเพฺพปิ เต เจลจิตฺตตฺถรเณ ตสฺสา มหลฺลิกาย โปสาวนิกมูลํ กตฺวา ทาเปสิฯ

ราชาปิ โข ตา ปญฺจสตา อิตฺถิโย ปโกฺกสาเปตฺวา ''อิมาโย เต, เทวิ, ทาสิโย กตฺวา เทมี''ติ อาหฯ ''สาธุ, มหาราช, เอตาสํ มยฺหํ ทินฺนภาวํ สกลนคเร ชานาเปหี''ติฯ ราชา นคเร เภรึ จราเปสิ ''ปทุมวติยา ทุพฺภิกา ปญฺจสตา อิตฺถิโย เอติสฺสาว ทาสิโย กตฺวา ทินฺนา''ติฯ สา ''ตาสํ สกลนาคเรน ทาสิภาโว สลฺลกฺขิโต''ติ ญตฺวา ''อหํ มม ทาสิโย ภุชิสฺสา กาตุํ ลภามิ, เทวา''ติ ราชานํ ปุจฺฉิฯ ''ตว อิจฺฉา, เทวี''ติฯ ''เอวํ สเนฺต ตเมว เภริจาริกํ ปโกฺกสาเปตฺวา – 'ปทุมวติเทวิยา อตฺตโน ทาสิโย กตฺวา ทินฺนา ปญฺจสตา อิตฺถิโย สพฺพาว ภุชิสฺสา กตา'ติ ปุน เภรึ จราเปถา''ติ อาหฯ สา ตาสํ ภุชิสฺสภาเว กเต เอกูนานิ ปญฺจปุตฺตสตานิ ตาสํเยว หเตฺถ โปสนตฺถาย ทตฺวา สยํ มหาปทุมกุมารํเยว คณฺหิฯ

อถาปรภาเค เตสํ กุมารานํ กีฬนวเย สมฺปเตฺต ราชา อุยฺยาเน นานาวิธํ กีฬนฏฺฐานํ กาเรสิฯ เต อตฺตโน โสฬสวสฺสุเทฺทสิกกาเล สเพฺพว เอกโต หุตฺวา อุยฺยาเน ปทุมสญฺฉนฺนาย มงฺคลโปกฺขรณิยา กีฬนฺตา นวปทุมานิ ปุปฺผิตานิ ปุราณปทุมานิ จ วณฺฏโต ปตนฺตานิ ทิสฺวา ''อิมสฺส ตาว อนุปาทินฺนกสฺส เอวรูปา ชรา ปาปุณาติ, กิมงฺคํ ปน อมฺหากํ สรีรสฺสฯ อิทมฺปิ หิ เอวํคติกเมว ภวิสฺสตี''ติ อารมฺมณํ คเหตฺวา สเพฺพว ปเจฺจกโพธิญาณํ นิพฺพเตฺตตฺวา อุฏฺฐายุฏฺฐาย ปทุมกณฺณิกาสุ ปลฺลเงฺกน นิสีทึสุฯ

อถ เตหิ สทฺธึ คตราชปุริสา พหุคตํ ทิวสํ ญตฺวา ''อยฺยปุตฺตา, ตุมฺหากํ เวลํ ชานาถา''ติ อาหํสุฯ เต ตุณฺหี อเหสุํฯ ปุริสา คนฺตฺวา รโญฺญ อาโรเจสุํ – ''กุมารา, เทว, ปทุมกณฺณิกาสุ นิสินฺนา, อเมฺหสุ กเถเนฺตสุปิ วจีเภทํ น กโรนฺตี''ติฯ ''ยถารุจิยา เนสํ นิสีทิตุํ เทถา''ติฯ เต สพฺพรตฺตึ คหิตารกฺขา ปทุมกณฺณิกาสุ นิสินฺนนิยาเมเนว อรุณํ อุฏฺฐาเปสุํฯ ปุริสา ปุนทิวเส อุปสงฺกมิตฺวา ''เทวา, เวลํ ชานาถา''ติ อาหํสุฯ ''น มยํ เทวา, ปเจฺจกพุทฺธา นาม มยํ อมฺหา''ติฯ ''อยฺยา, ตุเมฺห ภาริยํ กถํ กเถถ, ปเจฺจกพุทฺธา นาม ตุมฺหาทิสา น โหนฺติ, ทฺวงฺคุลเกสมสฺสุธรา กาเย ปฏิมุกฺกอฏฺฐปริกฺขารา โหนฺตี''ติฯ เต ทกฺขิณหเตฺถน สีสํ ปรามสึสุ, ตาวเทว คิหิลิงฺคํ อนฺตรธายิฯ อฏฺฐ ปริกฺขารา กาเย ปฏิมุกฺกา จ อเหสุํฯ ตโต ปสฺสนฺตเสฺสว มหาชนสฺส อากาเสน นนฺทมูลกปพฺภารํ อคมํสุฯ

สาปิ โข ปทุมวตี เทวี ''อหํ พหุปุตฺตา หุตฺวา นิปุตฺตา ชาตา''ติ หทยโสกํ ปตฺวา เตเนว โสเกน กาลงฺกตฺวา ราชคหนคเร ทฺวารคามเก สหเตฺถน กมฺมํ กตฺวา ชีวนฏฺฐาเน นิพฺพตฺติฯ อถาปรภาเค กุลฆรํ คตา เอกทิวสํ สามิกสฺส เขตฺตํ ยาคุํ หรมานา เตสํ อตฺตโน ปุตฺตานํ อนฺตเร อฏฺฐ ปเจฺจกพุเทฺธ ภิกฺขาจารเวลาย อากาเสน คจฺฉเนฺต ทิสฺวา สีฆํ สีฆํ คนฺตฺวา สามิกสฺส อาโรเจสิ – ''ปสฺส, อยฺย, ปเจฺจกพุเทฺธ, เอเต นิมเนฺตตฺวา โภเชสฺสามา''ติ ฯ โส อาห – ''สมณสกุณา นาเมเต อญฺญตฺถาปิ เอวํ จรนฺติ, น เอเต ปเจฺจกพุทฺธา''ติ เต เตสํ กเถนฺตานํเยว อวิทูเร ฐาเน โอตรึสุฯ สา อิตฺถี ตํ ทิวสํ อตฺตโน ภตฺตขชฺชโภชนํ เตสํ ทตฺวา ''เสฺวปิ อฏฺฐ ชนา มยฺหํ ภิกฺขํ คณฺหถา''ติ อาหฯ ''สาธุ, อุปาสิเก, ตว สกฺกาโร เอตฺตโกว โหตุ, อาสนานิ จ

อเฏฺฐว โหนฺตุ, อเญฺญปิ พหู ปเจฺจกพุเทฺธ ทิสฺวา ตว จิตฺตํ ปสีเทยฺยาสี’’ติฯ สา ปุนทิวเส อฏฺฐ อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา อฏฺฐนฺนํ สกฺการสมฺมานํ ปฏิยาเทตฺวา นิสีทิฯ

นิมนฺติตปเจฺจกพุทฺธา เสสานํ สญฺญํ อทํสุ – ‘‘มาริสา อชฺช อญฺญตฺถ อคนฺตฺวา สเพฺพว ตุมฺหากํ มาตุ สงฺคหํ กโรถา’’ติฯ เต เตสํ วจนํ สุตฺวา สเพฺพว เอกโต อากาเสน อาคนฺตฺวา มาตุฆรทฺวาเร ปาตุรเหสุํฯ สาปิ ปฐมํ ลทฺธสญฺญตาย พหูปิ ทิสฺวา น กมฺปิตฺถฯ สเพฺพปิ เต เคหํ ปเวเสตฺวา อาสเนสุ นิสีทาเปสิฯ เตสุ ปฏิปาฏิยา นิสีทเนฺตสุ นวโม อญฺญานิ อฏฺฐ อาสนานิ มาเปตฺวา สยํ ธุราสเน นิสีทติ, ยาว อาสนานิ วฑฺฒนฺติ, ตาว เคหํ วฑฺฒติฯ เอวํ เตสุ สเพฺพสุปิ นิสิเนฺนสุ สา อิตฺถี อฏฺฐนฺนํ ปเจฺจกพุทฺธานํ ปฏิยาทิตํ สกฺการํ ปญฺจสตานมฺปิ ยาวทตฺถํ ทตฺวา อฏฺฐ นีลุปฺปลหตฺถเก อาหริตฺวา นิมนฺติตปเจฺจกพุทฺธานํเยว ปาทมูเล ฐเปตฺวา อาห – ‘‘มยฺหํ, ภเนฺต, นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน สรีรวโณฺณ อิเมสํ นีลุปฺปลานํ อโนฺตคพฺภวโณฺณ วิย โหตู’’ติ ปตฺถนํ อกาสิฯ ปเจฺจกพุทฺธา มาตุ อนุโมทนํ กตฺวา คนฺธมาทนํเยว อคมํสุฯ

สาปิ ยาวชีวํ กุสลํ กตฺวา ตโต จุตา เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถิยํ เสฏฺฐิกุเล ปฏิสนฺธิํ คณฺหิฯ นีลุปฺปลคพฺภสมานวณฺณตาย จสฺสา **อุปฺปลวณฺณา**เตฺวว นามํ อกํสุฯ อถสฺสา วยปฺปตฺตกาเล สกลชมฺพุทีเป ราชาโน จ เสฏฺฐิโน จ เสฏฺฐิสฺส สนฺติกํ ทูตํ ปหิณิํสุ ‘‘ธีตรํ อมฺหากํ เทตู’’ติฯ อปหิณโนฺต นาม นาโหสิฯ ตโต เสฏฺฐิ จิเนฺตสิ – ‘‘อหํ สเพฺพสํ มนํ คเหตุํ น สกฺขิสฺสามิ, อุปายํ ปเนกํ กริสฺสามี’’ติ ธีตรํ ปโกฺกสาเปตฺวา ‘‘ปพฺพชิตุํ, อมฺม, สกฺขิสฺสสี’’ติ อาหฯ ตสฺสา ปจฺฉิมภวิกตฺตา ปิตุ วจนํ สีเส อาสิตฺตสตปากเตลํ วิย อโหสิฯ ตสฺมา ปิตรํ ‘‘ปพฺพชิสฺสามิ, ตาตา’’ติ อาหฯ โส ตสฺสา สกฺการํ กตฺวา ภิกฺขุนุปสฺสยํ เนตฺวา ปพฺพาเชสิฯ ตสฺสา อจิรปพฺพชิตาย เอว อุโปสถาคาเร กาลวาโร ปาปุณิฯ สา ปทีปํ ชาเลตฺวา อุโปสถาคารํ สมฺมชฺชิตฺวา ทีปสิขาย นิมิตฺตํ คณฺหิตฺวา ฐิตาว ปุนปฺปุนํ โอโลกยมานา เตโชกสิณารมฺมณํ ฌานํ นิพฺพเตฺตตฺวา ตเทว ปาทกํ กตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิฯ อรหตฺตผเลน สทฺธิํเยว จ อภิญฺญาปฏิสมฺภิทาปิ อิชฺฌิํสุฯ วิเสสโต ปน อิทฺธิวิกุพฺพเน จิณฺณวสี อโหสิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๒.อุปฺปลวณฺณาเถรีอปทาน, อญฺญมญฺญวิสทิสํ) –

‘‘ปทุมุตฺตโร นาม ชิโน, สพฺพธมฺมาน ปารคู;
อิโต สตสหสฺสมฺหิ, กเปฺป อุปฺปชฺชิ นายโกฯ

‘‘ตทาหํ หํสวติยํ, ชาตา เสฏฺฐิกุเล อหุํ;
นานารตนปโชฺชเต, มหาสุขสมปฺปิตาฯ

‘‘อุเปตฺวา ตํ มหาวีรํ, อโสฺสสิํ ธมฺมเทสนํ;
ตโต ชาตปฺปสาทาหํ, อุเปมิ สรณํ ชินํฯ

‘‘ภควา อิทฺธิมนฺตีนํ, อคฺคํ วเณฺณสิ นายโก;
ภิกฺขุนิํ ลชฺชินิํ ตาทิํ, สมาธิฌานโกวิทํฯ

‘‘ตทา มุทิตจิตฺตาหํ, ตํ ฐานํ อภิกงฺขินี;
นิมนฺติตฺวา ทสพลํ, สสงฺฆํ โลกนายกํฯ

‘‘โภชยิตฺวาน สตฺตาหํ, ทตฺวาน จ ติจีวรํ;
สตฺตมาลํ คเหตฺวาน, อุปฺปลาเทวคนฺธิกํฯ

‘‘สตฺถุ ปาเท ฐเปตฺวาน, ญาณมฺหิ อภิปูชยึ;
นิปจฺจ สิรสา ปาเท, อิทํ วจนมพฺรวึฯ

‘‘ยาทิสา วณฺณิตา วีร, อิโต อฎฺฐมเก มุนิ;
ตาทิสาหํ ภวิสฺสามิ, ยทิ สิชฺฌติ นายกฯ

‘‘ตทา อโวจ มํ สตฺถา, วิสฺสฎฺฐา โหติ ทาริเก;
อนาคตมฺหิ อทฺธาเน, ลจฺฉเส ตํ มโนรถํฯ

‘‘สตสหสฺสิโต กปฺเป, โอกฺกากกุลสมฺภโว;
โคตโม นาม โคเตฺตน, สตฺถา โลเก ภวิสฺสติฯ

‘‘ตสฺส ธมฺเมสุ ทายาทา, โอรสา ธมฺมนิมฺมิตา;
นาเมนุปฺปลวณฺณาติ, รูเปน จ ยสสฺสินีฯ

‘‘อภิญฺญาสุ วสิปฺปตฺตา, สตฺถุสาสนการิกา;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, เหสฺสสี สตฺถุ สาวิกาฯ

‘‘ตทาหํ มุทิตา หุตฺวา, ยาวชีวํ ตทา ชินํ;
เมตฺตจิตฺตา ปริจรึ, สสงฺฆํ โลกนายกํฯ

‘‘เตน กมฺเมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวตึสมคจฺฉหํฯ

‘‘ตโต จุตาหํ มนุเช, อุปปนฺนา สยมฺภุโน;
อุปฺปเลหิ ปฏิจฺฉนฺนํ, ปิณฺฑปาตมทาสหํฯ

‘‘เอกนวุติโต กปฺเป, วิปสฺสี นาม นายโก;
อุปฺปชฺชิ จารุทสฺสโน, สพฺพธมฺเมสุ จกฺขุมาฯ

‘‘เสฎฺฐิธีตา ตทา หุตฺวา, พาราณสิปุรุตฺตเม;
นิมเนฺตตฺวาน สมฺพุทฺธํ, สสงฺฆํ โลกนายกํฯ

‘‘มหาทานํ ททิตฺวาน, อุปฺปเลหิ วินายกํ;
ปูชยิตฺวา เจตสาว, วณฺณโสภํ อปตฺถยึฯ

‘‘อิมมฺหิ ภทฺทเก กปฺเป, พฺรหฺมพนฺธุ มหายโส;
กสฺสโป นาม โคเตฺตน, อุปฺปชฺชิ วทตํ วโรฯ

‘‘อุปฏฺฐาโก มเหสิสฺส, ตทา อาสิ นริสฺสโร;
กาสิราชา กิกี นาม, พาราณสิปุรุตฺตเมฯ

‘‘ตสฺสาสึ ทุติยา ธีตา, สมณคุตฺตสวฺหยา;
ธมฺมํ สุตฺวา ชินคฺคสฺส, ปพฺพชฺชํ สมโรจยึฯ

‘‘อนุชานิ น โน ตาโต, อคาเรว ตทา มยํ;
วีสวสฺสสหสฺสานิ, วิจริมฺห อตนฺทิตาฯ

‘‘โกมาริพฺรหฺมจริยํ, ราชกญฺญา สุเขธิตา;
พุโทฺธปฏฺฐานนิรตา, มุทิตา สตฺตธีตโรฯ

‘‘สมณี สมณคุตฺตา จ, ภิกฺขุนี ภิกฺขุทายิกา;
ธมฺมา เจว สุธมฺมา จ, สตฺตมี สงฺฆทายิกาฯ

‘‘อหํ เขมา จ สปฺปญฺญา, ปฏาจารา จ กุณฺฑลา;
กิสาโคตมี ธมฺมทินฺนา, วิสาขา โหติ สตฺตมีฯ

‘‘เตหิ กมฺเมหิ สุกเตหิ, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวติํสมคจฺฉหํฯ

‘‘ตโต จุตา มนุเสฺสสุ, อุปปนฺนา มหากุเล;
ปีตํ มฏฺฐํ วรํ ทุสฺสํ, อทํ อรหโต อหํฯ

‘‘ตโต จุตาริฏฺฐปุเร, ชาตา วิปฺปกุเล อหํ;
ธีตา ติริฏิวจฺฉสฺส, อุมฺมาทนฺตี มโนหราฯ

‘‘ตโต จุตา ชนปเท, กุเล อญฺญตเร อหํ;
ปสูตา นาติผีตมฺหิ, สาลิํ โคเปมหํ ตทาฯ

‘‘ทิสฺวา ปเจฺจกสมฺพุทฺธํ, ปญฺจลาชสตานิหํ;
ทตฺวา ปทุมจฺฉนฺนานิ, ปญฺจ ปุตฺตสตานิหํฯ

‘‘ปตฺถยิํ เตปิ ปเตฺถสุํ, มธุํ ทตฺวา สยมฺภุโน;
ตโต จุตา อรเญฺญหํ, อชายิํ ปทุโมทเรฯ

‘‘กาสิรโญฺญ มเหสีหํ, หุตฺวา สกฺกตปูชิตา;
อชนิํ ราชปุตฺตานํ, อนูนํ สตปญฺจกํฯ

‘‘ยทา เต โยพฺพนปฺปตฺตา, กีฬนฺตา ชลกีฬิตํ;
ทิสฺวา โอปตฺตปทุมํ, อาสุํ ปเจฺจกนายกาฯ

‘‘สาหํ เตหิ วินาภูตา, สุตวีเรหิ โสกินี;
จุตา อิสิคิลิปเสฺส, คามกมฺหิ อชายิหํฯ

‘‘ยทา พุโทฺธ สุตมตี, สุตานํ ภตฺตุโนปิ จ;
ยาคุํ อาทาย คจฺฉนฺตี, อฏฺฐ ปเจฺจกนายเกฯ

‘‘ภิกฺขาย คามํ คจฺฉเนฺต, ทิสฺวา ปุเตฺต อนุสฺสริํ;
ขีรธารา วินิคฺคจฺฉิ, ตทา เม ปุตฺตเปมสาฯ

‘‘ตโต เตสํ อหํ ยาคุํ, ปสนฺนา เสหิ ปาณิภิ;
ตโต จุตาหํ ติทสํ, นนฺทนํ อุปปชฺชหํฯ

‘‘อนุโภตฺวา สุขํ ทุกฺขํ, สํสริตฺวา ภวาภเว;
ตวตฺถาย มหาวีร, ปริจฺจตฺตญฺจ ชีวิตํฯ

‘‘ธีตา ตุยฺหํ มหาวีร, ปญฺญวนฺต ชุตินฺธร;
พหุญฺจ ทุกฺกรํ กมฺมํ, กตํ เม อติทุกฺกรํฯ

‘‘ราหุโล จ อหเญฺจว, เนกชาติสเต พหู;
เอกสฺมิํ สมฺภเว ชาตา, สมานจฺฉนฺทมานสาฯ

‘‘นิพฺพตฺติ เอกโต โหติ, ชาติยาปิ จ เอกโต;
ปจฺฉิเม ภเว สมฺปเตฺต, อุโภปิ นานาสมฺภวาฯ

‘‘ปุริมานํ ชินคฺคานํ, สงฺคมํ เต นิทสฺสิตํ;
อธิการํ พหุํ มยฺหํ, ตุยฺหตฺถาย มหามุนิฯ

‘‘ยํ มยา ปูริตํ กมฺมํ, กุสลํ สร เม มุนิ;
ตวตฺถาย มหาวีร, ปุญฺญํ อุปจิตํ มยาฯ

‘‘อภพฺพฎฺฐาเน วเชฺชตฺวา, วารยนฺติ อนาจารํ;
ตวตฺถาย มหาวีร, จตฺตํ เม ชีวิตํ พหุํฯ

‘‘เอวํ พหุวิธํ ทุกฺขํ, สมฺปตฺติ จ พหุพฺพิธา;
ปจฺฉิเม ภเว สมฺปเตฺต, ชาตา สาวตฺถิยํ ปุเรฯ

‘‘มหาธนเสฎฺฐิกุเล, สุขิเต สชฺชิเต ตถา;
นานารตนปโชฺชเต, สพฺพกามสมิทฺธิเนฯ

‘‘สกฺกตา ปูชิตา เจว, มานิตาปจิตา ตถา;
รูปสีริมนุปฺปตฺตา, กุเลสุ อภิสกฺกตาฯ

‘‘อตีว ปตฺถิตา จาสิํ, รูปโสภคฺคสีรีหิ จ;
ปตฺถิตา เสฎฺฐิปุเตฺตหิ, อเนเกหิ สเตหิปิฯ

‘‘อคารํ ปชหิตฺวาน, ปพฺพชิํ อนคาริยํ;
อฑฺฒมาเส อสมฺปเตฺต, จตุสจฺจมปาปุณิํฯ

‘‘อิทฺธิยา อภินิมฺมิตฺวา, จตุรสฺสํ รถํ อหํ;
พุทฺธสฺส ปาเท วนฺทิสฺสํ, โลกนาถสฺส ตาทิโนฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหมิ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
เจโตปริยญาณสฺส, วสี โหมิ มหามุเนฯ

“ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

“อตฺถธมฺมนิรุตฺตีสุ, ปฏิภาเน ตเถว จ;
ญาณํ เม วิมลํ สุทฺธํ, ปภาเวน มเหสิโนฯ

“จีวรํ ปิณฺฑปาตญฺจ, ปจฺจยํ สยนาสนํ;
ขเณน อุปนาเมนฺติ, สหสฺสานิ สมนฺตโตฯ

“ชิโน ตมฺหิ คุเณ ตุฏฺโฐ, เอตทคฺเค ฐเปสิ มํ;
อคฺคา อิทฺธิมตีนนฺติ , ปริสาสุ วินายโกฯ

“ปริจิโณฺณ มยา สตฺถา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํ;
โอหิโต ครุโก ภาโร, ภวเนตฺติสมูหตาฯ

“ยสฺสตฺถาย ปพฺพชิตา, อคารสฺมานคาริยํ;
โส เม อโตฺถ อนุปฺปโตฺต, สพฺพสํโยชนกฺขโยฯ

“กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป…. กตํ พุทฺธสฺส สาสน”นฺติฯ

อยํ ปน เถรี ยทา ภควา สาวตฺถินครทฺวาเร ยมกปาฏิหาริยํ กาตุํ กณฺฑมฺพรุกฺขมูลํ อุปคญฺฉิ, ตทา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอวมาห – “อหํ, ภเนฺต, ปาฏิหาริยํ กริสฺสามิ, ยทิ ภควา อนุชานาตี”ติ สีหนาทํ นทิฯ สตฺถา อิทํ การณํ อฏฺฐุปฺปตฺติํ กตฺวา เชตวนมหาวิหาเร อริยคณมเชฺฌ นิสิโนฺน ปฏิปาฏิยา ภิกฺขุนิโย ฐานนฺตเร ฐเปโนฺต อิมํ เถริํ อิทฺธิมนฺตีนํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปสิฯ สา ฌานสุเขน ผลสุเขน นิพฺพานสุเขน จ วีตินาเมนฺตี เอกทิวสํ กามานํ อาทีนวํ โอการํ สํกิเลสญฺจ ปจฺจเวกฺขมานา คงฺคาตีริยเตฺถรสฺส มาตุยา ธีตาย สทฺธิํ สปตฺติวาสํ อุทฺทิสฺส สํเวคชาตาย วุตฺตคาถา ปจฺจนุภาสนฺตี –

๒๒๔.“อุโภ มาตา จ ธีตา จ, มยํ อาสุํ สปตฺติโย;
ตสฺสา เม อหุ สํเวโค, อพฺภุโต โลมหํสโนฯ

๒๒๕.“ธิรตฺถุ กามา อสุจี, ทุคฺคนฺธา พหุกณฺฏกา;
ยตฺถ มาตา จ ธีตา จ, สภริยา มยํ อหุํฯ

๒๒๖.“กาเมสฺวาทีนวํ ทิสฺวา, เนกฺขมฺมํ ทฏฺฐุ เขมโต;
สา ปพฺพชิํ ราชคเห, อคารสฺมานคาริย”นฺติฯ –

อิมา ติโสฺส คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **อุโภ มาตา จ ธีตา จ, มยํ อาสุํ สปตฺติโย**ติ มาตา จ ธีตา จาติ อุโภ มยํ อญฺญมญฺญํ สปตฺติโย อหุมฺหฯ

สาวตฺถิยํ กิร อญฺญตรสฺส วาณิชสฺส ภริยาย ปจฺจูสเวลายํ กุจฺฉิยํ คโพฺภ สณฺฐาสิ, สา ตํ น อญฺญาสิฯ วาณิโช วิภาตาย รตฺติยา สกเฏสุ ภณฺฑํ อาโรเปตฺวา ราชคหํ อุทฺทิสฺส คโตฯ ตสฺสา คจฺฉเนฺต กาเล คโพฺภ วเฑฺฒตฺวา ปริปากํ อคมาสิฯ อถ นํ สสฺสุ เอวมาห – “มม ปุโตฺต จิรปฺปวุโตฺถ ตฺวญฺจ คพฺภินี, ปาปกํ ตยา กต”นฺติฯ สา “ตว ปุตฺตโต อญฺญํ ปุริสํ น ชานา

มี’’ติ อาหฯ ตํ สุตฺวาปิ สสฺสุ อสทฺทหนฺตี ตํ ฆรโต นิกฺกฑฺฒิฯ สา สามิกํ คเวสนฺตี อนุกฺกเมน ราชคหํ สมฺปตฺตาฯ ตาวเทว จสฺสา กมฺมชวาเตสุ จลเนฺตสุ มคฺคสมีเป อญฺญตรํ สาลํ ปวิฏฺฐาย คพฺภวุฏฺฐานํ อโหสิฯ สา สุวณฺณพิมฺพสทิสํ ปุตฺตํ วิชายิตฺวา อนาถสาลายํ สยาเปตฺวา อุทกกิจฺจตฺถํ พหิ นิกฺขนฺตาฯ อถญฺญตโร อปุตฺตโก สตฺถวาโห เตน มเคฺคน คจฺฉเนฺต ‘‘อสฺสามิกาย ทารโก, มม ปุโตฺต ภวิสฺสตี’’ติ ตํ ธาติยา หเตฺถ อทาสิฯ อถสฺส มาตา อุทกกิจฺจํ กตฺวา อุทกํ คเหตฺวา ปฏินิวตฺติตฺวา ปุตฺตํ อปสฺสนฺตี โสกาภิภูตา ปริเทวิตฺวา ราชคหํ อปฺปวิสิตฺวาว มคฺคํ ปฏิปชฺชิฯ ตํ อญฺญตโร โจรเชฏฺฐโก อนฺตรามเคฺค ทิสฺวา ปฏิพทฺธจิโตฺต อตฺตโน ปชาปติํ อกาสิฯ สา ตสฺส เคเห วสนฺตี เอกํ ธีตรํ วิชายิฯ อถ สา เอกทิวสํ ธีตรํ คเหตฺวา ฐิตา สามิเกน ภณฺฑิตฺวา ธีตรํ มญฺจเก ขิปิฯ ทาริกาย สีสํ โถกํ ภินฺทิฯ ตโต สาปิ สามิกํ ภายิตฺวา ราชคหเมว ปจฺจาคนฺตฺวา เสริวิจาเรน วิจรติฯ ตสฺสา ปุโตฺต ปฐมโยพฺพเน ฐิโต ‘‘มาตา’’ติ อชานโนฺต อตฺตโน ปชาปติํ อกาสิฯ อปรภาเค ตํ โจรเชฏฺฐกธีตรํ ภคินิภาวํ อชานโนฺต วิวาหํ กตฺวา อตฺตโน เคหํ อาเนสิฯ เอวํ โส อตฺตโน มาตรํ ภคินิญฺจ ปชาปตี กตฺวา วาเสสิฯ เตน ตา อุโภปิ สปตฺติวาสํ วสิํสุฯ อเถกทิวสํ มาตา ธีตุ เกสวฏฺฏิํ โมเจตฺวา อูกํ โอโลเกนฺตี สีเส วณํ ทิสฺวา ‘‘อเปฺปวนามายํ มม ธีตา ภเวยฺยา’’ติ ปุจฺฉิตฺวา สํเวคชาตา หุตฺวา ราชคเห ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา ปพฺพชิตฺวา กตปุพฺพกิจฺจา วิเวกวาสํ วสนฺตี อตฺตโน จ ปุพฺพปฏิปตฺติํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ‘‘อุโภ มาตา’’ติอาทิกา คาถา อภาสิฯ ตา ปน ตาย วุตฺตคาถาว กาเมสุ อาทีนวทสฺสนวเสน ปจฺจนุภาสนฺตี อยํ เถรี **‘‘อุโภ มาตา จ ธีตา จา’’**ติอาทิมาหฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘สา ฌานสุเขน ผลสุเขน นิพฺพานสุเขน จ วีตินาเมนฺตี อิมา ติโสฺส คาถา อภาสี’’ติฯ

ตตฺถ **อสุจี**ติ กิเลสาสุจิปคฺฆรเณน อสุจีฯ **ทุคฺคนฺธา**ติ วิสคนฺธวายเนน ปูติคนฺธาฯ **พหุกณฺฏกา**ติ วิสูยิกปฺปวตฺติยา สุจริตวินิวิชฺฌนเฏฺฐน พหุวิธกิเลสกณฺฏกาฯ ตถา หิ เต **สตฺติสูลูปมา กามา**ติ วุตฺตาฯ **ยตฺถา**ติ เยสุ กาเมสุ ปริภุญฺชิตเพฺพสุฯ **สภริยา**ติ สมานภริยา, สปตฺติโยติ อโตฺถฯ

๒๒๗.‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุํ วิโสธิตํ;
เจโตปริจฺจญาณญฺจ, โสตธาตุ วิโสธิตาฯ

๒๒๘.‘‘อิทฺธีปิ เม สจฺฉิกตา, ปโตฺต เม อาสวกฺขโย;
ฉฬภิญฺญา สจฺฉิกตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํ’’ฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาส’’นฺติอาทิกา เทฺว คาถา อตฺตโน อธิคตวิเสสํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปีติโสมนสฺสชาตาย เถริยา วุตฺตาฯ ตตฺถ **เจโตปริจฺจญาณ**นฺติ เจโตปริยญาณํ, สจฺฉิกตํ, ปตฺตนฺติ วา สมฺพโนฺธฯ

๒๒๙.‘‘อิทฺธิยา อภินิมฺมิตฺวา, จตุรสฺสํ รถํ อหํ;
พุทฺธสฺส ปาเท วนฺทิตฺวา, โลกนาถสฺส ตาทิโน’’ติฯ –

อยํ คาถา ยทา ภควา ยมกปาฏิหาริยํ กาตุํ กณฺฑมฺพรุกฺขมูลํ อุปสงฺกมิ, ตทา อยํ เถรี เอวรูปํ รถํ นิมฺมินิตฺวา เตน สทฺธิํ สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ภควา ‘‘อหํ ปาฏิหาริยํ กริสฺสามิ ติตฺถิยมทนิมฺมถนาย, อนุชานาถา’’ติ วตฺวา สตฺถุ สนฺติเก อฏฺฐาสิ, ตํ สนฺธาย วุตฺตาฯ ตตฺถ **อิทฺธิยา อภินิมฺมิตฺวา, จตุรสฺสํ รถํ อห**นฺติ จตูหิ อเสฺสหิ โยชิตํ รถํ อิทฺธิยา อภินิมฺมินิตฺวา **พุทฺธสฺส** ภควโต ปาเท วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสินฺติ อธิปฺปาโยฯ

๒๓๐. ‘‘สุปฺปุปฺผิตคฺคํ อุปคมฺม ปาทปํ, เอกา ตุวํ ติฏฺฐสิ สาลมูเล;
น จาปิ เต ทุติโย อตฺถิ โกจิ, พาเล น ตฺวํ ภายสิ ธุตฺตกานํ’’ฯ

ตตฺถ **สุปุปฺผิตคฺค**นฺติ สุฏฺฐุ ปุปฺผิตอคฺคํ, อคฺคโต ปฏฺฐาย สพฺพผาลิปุลฺลนฺตี อโตฺถฯ **ปาทป**นฺติ รุกฺขํ, อิธ ปน สาลรุกฺขํ อธิเปฺปโตฯ **เอกา ตุว**นฺติ เอกิกา ตุวํ อิธ ติฏฺฐสิฯ **น จาปิ เต ทุติโย อตฺถิ โกจี**ติ ตว สหายภูโต อารกฺขโก โกจิปิ นตฺถิ, รูปสมฺปตฺติยา วา ตุยฺหํ ทุติโย โกจิปิ นตฺถิ, อสทิสรูปา เอกิกาว อิมสฺมึ ชนวิวิเตฺต ฐาเน ติฏฺฐสิฯ **พาเล น ตฺวํ ภายสิ ธุตฺตกาน**นฺติ ตรุณิเก ตุวํ ธุตฺตปุริสานํ กถํ น ภายสิ, สกิญฺจนการิโน ธุตฺตาติ อธิปฺปาโยฯ อิมํ กิร คาถํ มาโร เอกทิวสํ เถรึ สุปุปฺผิเต สาลวเน ทิวาวิหารํ นิสินฺนํ ทิสฺวา อุปสงฺกมิตฺวา วิเวกโต วิจฺฉินฺทิตุกาโม วีมํสโนฺต อาหฯ อถ นํ เถรี สนฺตชฺชนฺตี อตฺตโน อานุภาววเสน –

๒๓๑. ‘‘สตํ สหสฺสานิปิ ธุตฺตกานํ, สมาคตา เอทิสกา ภเวยฺยุํ;
โลมํ น อิเญฺช นปิ สมฺปเวเธ, กึ เม ตุวํ มาร กริสฺสเสโกฯ

๒๓๒. ‘‘เอสา อนฺตรธายามิ, กุจฺฉึ วา ปวิสามิ เต;
ภมุกนฺตเร ติฏฺฐามิ, ติฏฺฐนฺตึ มํ น ทกฺขสิฯ

๒๓๓. ‘‘จิตฺตมฺหิ วสีภูตาหํ, อิทฺธิปาทา สุภาวิตา;
ฉฬภิญฺญา สจฺฉิกตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

๒๓๔. ‘‘สตฺติสูลูปมา กามา, ขนฺธาสํ อธิกุฏฺฏนา;
ยํ ตฺวํ กามรตึ พฺรูสิ, อรตี ทานิ สา มมฯ

๒๓๕. ‘‘สพฺพตฺถ วิหตา นนฺที, ตโมขโนฺธ ปทาลิโต;
เอวํ ชานาหิ ปาปิม, นิหโต ตฺวมสิ อนฺตกา’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **สตํ สหสฺสานิปิ ธุตฺตกานํ** , **สมาคตา เอทิสกา ภเวยฺยุ**นฺติ ยาทิสโก ตุวํ เอทิสกา เอวรูปา อเนกสตสหสฺสมตฺตาปิ ธุตฺตกา สมาคตา ยทิ ภเวยฺยุํฯ **โลมํ น อิเญฺช นปิ สมฺปเวเธ**ติ โลมมตฺตมฺปิ น อิเญฺชยฺย น สมฺปเวเธยฺยฯ **กึ เม ตุวํ มาร กริสฺสเสโก**ติ มาร, ตุวํ เอกโกว มยฺหํ กึ กริสฺสสิ?

อิทานิ มารสฺส อตฺตโน กิญฺจิปิ กาตุํ อสมตฺถตํเยว วิภาเวนฺตี **‘‘เอสา อนฺตรธายามี’’**ติ คาถมาหฯ ตสฺสโตฺถ – มาร, เอสาหํ ตว ปุรโต ฐิตาว อนฺตรธายามิ อทสฺสนํ คจฺฉามิ, อชานนฺตเสฺสว เต กุจฺฉึ วา ปวิสามิ, ภมุกนฺตเร วา ติฏฺฐามิ, เอวํ ติฏฺฐนฺติญฺจ มํ ตุวํ น ปสฺสสิฯ

กสฺมาติ เจ? **จิตฺตมฺหิ วสีภูตาหํ, อิทฺธิปาทา สุภาวิตา,** อหํ จมฺหิ มาร, มยฺหํ จิตฺตํ วสีภาวปฺปตฺตํ, จตฺตาโรปิ อิทฺธิปาทา มยา สุฏฺฐุ ภาวิตา พหุลีกตา, ตสฺมา อหํ ยถาวุตฺตาย อิทฺธิวิสยตาย ปโหมีติฯ เสสํ สพฺพํ เหฏฺฐา วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานเมวฯ

อุปฺปลวณฺณาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ทฺวาทสนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. โสฬสนิปาโต

๑. ปุณฺณาเถรีคาถาวณฺณนา

โสฬสนิปาเต **อุทหารี อหํ สีเต**ติอาทิกา ปุณฺณาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุทฺเธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี วิปสฺสิสฺส ภควโต กาเล กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา เหตุสมฺปนฺนตาย สญฺชาตสํเวคา ภิกฺขุนีนํ สนฺติกํ คนฺตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา ลทฺธปฺปสาทา ปพฺพชิตฺวา ปริสุทฺธสีลา ตีณิ ปิฏกานิ อุคฺคเหตฺวา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมกถิกา จ อโหสิฯ ยถา จ วิปสฺสิสฺส ภควโต สาสเน, เอวํ สิขิสฺส เวสฺสภุสฺส กกุสนฺธสฺส โกณาคมนสฺส กสฺสปสฺส จ ภควโต สาสเน ปพฺพชิตฺวา สีลสมฺปนฺนา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมกถิกา จ อโหสิฯ มานธาตุกตฺตา ปน กิเลเส สมุจฺฉินฺทิตุํ นาสกฺขิฯ มาโนปนิสฺสยวเสน กมฺมสฺส กตตฺตา อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท อนาถปิณฺฑิกสฺส เสฏฺฐิโน ฆรทาสิยา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติ, **ปุณฺณา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ สา **สีหนาทสุตฺตนฺตเทสนาย** (ม. นิ. ๑.๑๔๖ อาทโย) โสตาปนฺนา หุตฺวา ปจฺฉา อุทกสุทฺธิกํ พฺราหฺมณํ ทเมตฺวา เสฏฺฐินา สมฺภาวิตา หุตฺวา เตน ภุชิสฺสภาวํ ปาปิตา ตํ ปพฺพชฺชํ อนุชานาเปตฺวา ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี น จิรสฺเสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๔.๑๘๔-๒๐๓) –

‘‘วิปสฺสิโน ภควโต, สิขิโน เวสฺสภุสฺส จ;
กกุสนฺธสฺส มุนิโน, โกณาคมนตาทิโนฯ

‘‘กสฺสปสฺส จ พุทฺธสฺส, ปพฺพชิตฺวาน สาสเน;
ภิกฺขุนี สีลสมฺปนฺนา, นิปกา สํวุตินฺทฺริยาฯ

‘‘พหุสฺสุตา ธมฺมธรา, ธมฺมตฺถปฏิปุจฺฉิกา;
อุคฺคเหตา จ ธมฺมานํ, โสตา ปยิรุปาสิตาฯ

‘‘เทเสนฺตี ชนมชฺฌหํ, อโหสิํ ชินสาสเน;
พาหุสจฺเจน เตนาหํ, เปสลา อภิมญฺญิสํฯ

‘‘ปจฺฉิเม จ ภเว ทานิ, สาวตฺถิยํ ปุรุตฺตเม;
อนาถปิณฺฑิโน เคเห, ชาตาหํ กุมฺภทาสิยาฯ

‘‘คตา อุทกหาริยํ, โสตฺถิยํ ทิชมทฺทสํ;
สีตฏฺฏํ โตยมชฺฌมฺหิ, ตํ ทิสฺวา อิทมพฺรวิํฯ

‘‘อุทหารี อหํ สีเต, สทา อุทกโมตริํ;
อยฺยานํ ทณฺฑภยภีตา, วาจาโทสภยฏฺฏิตาฯ

‘‘กสฺส พฺราหฺมณ ตฺวํ ภีโต, สทา อุทกโมตริ;
เวธมาเนหิ คตฺเตหิ, สีตํ เวทยเส ภุสํฯ

‘‘ชานนฺตี วต มํ โภติ, ปุณฺณิเก ปริปุจฺฉสิ;
กโรนฺตํ กุสลํ กมฺมํ, รุนฺธนฺตํ กตปาปกํฯ

‘‘โย จ วุโฑฺฒ ทหโร วา, ปาปกมฺมํ ปกุพฺพติ;
ทกาภิเสจนา โสปิ, ปาปกมฺมา ปมุจฺจติฯ

‘‘อุตฺตรนฺตสฺส อกฺขาสึ, ธมฺมตฺถสํหิตํ ปทํ;
ตญฺจ สุตฺวา ส สํวิโคฺค, ปพฺพชิตฺวารหา อหุฯ

‘‘ปูเรนฺตี อูนกสตํ, ชาตา ทาสิกุเล ยโต;
ตโต ปุณฺณาติ นามํ เม, ภุชิสฺสํ มํ อกํสุ เตฯ

‘‘เสฏฺฐึ ตโตนุชาเนตฺวา, ปพฺพชึ อนคาริยํ;
น จิเรเนว กาเลน, อรหตฺตมปาปุณึฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหมิ, ทิพฺพาย โสตธาตุยา;
เจโตปริยญาณสฺส, วสี โหมิ มหามุเนฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

‘‘อตฺถธมฺมนิรุตฺตีสุ, ปฏิภาเน ตเถว จ;
ญาณํ เม วิมลํ สุทฺธํ, พุทฺธเสฏฺฐสฺส วาหสาฯ

‘‘ภาวนาย มหาปญฺญา, สุเตเนว สุตาวินี;
มาเนน นีจกุลชา, น หิ กมฺมํ วินสฺสติฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ
อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๒๓๖. ‘‘อุทหารี อหํ สีเต, สทา อุทกโมตรึ;
อยฺยานํ ทณฺฑภยภีตา, วาจาโทสภยฏฺฏิตาฯ

๒๓๗. ‘‘กสฺส พฺราหฺมณ ตฺวํ ภีโต, สทา อุทกโมตริ;
เวธมาเนหิ คเตฺตหิ, สีตํ เวทยเส ภุสํฯ

๒๓๘. ‘‘ชานนฺตี วต มํ โภติ, ปุณฺณิเก ปริปุจฺฉสิ;
กโรนฺตํ กุสลํ กมฺมํ, รุนฺธนฺตํ กตปาปกํฯ

๒๓๙. ‘‘โย จ วุโฑฺฒ ทหโร วา, ปาปกมฺมํ ปกุพฺพติ;
ทกาภิเสจนา โสปิ, ปาปกมฺมา ปมุจฺจติฯ

๒๔๐. ‘‘โก นุ เต อิทมกฺขาสิ, อชานนฺตสฺส อชานโก;
‘ทกาภิเสจนา นาม, ปาปกมฺมา ปมุจฺจติ’ฯ

๒๔๑. ‘‘สคฺคํ นูน คมิสฺสนฺติ, สเพฺพ มณฺฑูกกจฺฉปา;
นาคา จ สุสุมารา จ, เย จเญฺญ อุทเก จราฯ

๒๔๒. ‘‘โอรพฺภิกา สูกริกา, มจฺฉิกา มิคพนฺธกา;

โจรา จ วชฺฌฆาตา จ, เย จเญฺญ ปาปกมฺมิโน;
ทกาภิเสจนา เตปิ, ปาปกมฺมา ปมุจฺจเรฯ

๒๔๓. ‘‘สเจ อิมา นทิโย เต, ปาปํ ปุเพฺพ กตํ วหุํ;
ปุญฺญมฺปิ มา วเหยฺยุํ เต, เตน ตฺวํ ปริพาหิโรฯ

๒๔๔. ‘‘ยสฺส พฺราหฺมณ ตฺวํ ภีโต, สทา อุทกโมตริ;
ตเมว พฺรเหฺม มากาสิ, มา เต สีตํ ฉวึ หเนฯ

๒๔๕. ‘‘กุมฺมคฺคปฏิปนฺนํ มํ, อริยมคฺคํ สมานยิ;
ทกาภิเสจนา โภติ, อิมํ สาฏํ ททามิ เตฯ

๒๔๖. ‘‘ตุเยฺหว สาฏโก โหตุ, นาหมิจฺฉามิ สาฏกํ;
สเจ ภายสิ ทุกฺขสฺส, สเจ เต ทุกฺขมปฺปิยํฯ

๒๔๗. ‘‘มากาสิ ปาปกํ กมฺมํ, อาวิ วา ยทิ วา รโห;
สเจ จ ปาปกํ กมฺมํ, กริสฺสสิ กโรสิ วาฯ

๒๔๘. ‘‘น เต ทุกฺขา ปมุตฺยตฺถิ, อุเปจฺจาปิ ปลายโต;
สเจ ภายสิ ทุกฺขสฺส, สเจ เต ทุกฺขมปฺปิยํฯ

๒๔๙. ‘‘อุเปหิ สรณํ พุทฺธํ, ธมฺมํ สงฺฆญฺจ ตาทินํ;
สมาทิยาหิ สีลานิ, ตํ เต อตฺถาย เหหิติฯ

๒๕๐. ‘‘อุเปมิ สรณํ พุทฺธํ, ธมฺมํ สงฺฆญฺจ ตาทินํ;
สมาทิยามิ สีลานิ, ตํ เม อตฺถาย เหหิติฯ

๒๕๑. ‘‘พฺรหฺมพนฺธุ ปุเร อาสึ, อชฺชมฺหิ สจฺจพฺราหฺมโณ;
เตวิโชฺช เวทสมฺปโนฺน, โสตฺติโย จมฺหิ นฺหาตโก’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **อุทหารี**ติ ฆเฎน อุทกํ วาหิกาฯ **สีเต ตทา อุทกโมตริ**นฺติ สีตกาเลปิ สพฺพทา รตฺตินฺทิวํ อุทกํ โอตริํฯ ยทา ยทา อยฺยกานํ อุทเกน อโตฺถ, ตทา ตทา อุทกํ ปาวิสึ, อุทกโมตริตฺวา อุทกํ อุปเนสินฺติ อธิปฺปาโยฯ **อยฺยานํ ทณฺฑภยภีตา**ติ อยฺยกานํ ทณฺฑภเยน ภีตาฯ **วาจาโทสภยฎฺฎิตา**ติ วจีทณฺฑภเยน เจว โทสภเยน จ อฎฺฎิตา ปีฬิตา, สีเตปิ อุทกโมตรินฺติ โยชนาฯ

อเถกทิวสํ ปุณฺณา ทาสี ฆเฎน อุทกํ อาเนตุํ อุทกติตฺถํ คตาฯ ตตฺถ อทฺทส อญฺญตรํ พฺราหฺมณํ อุทกสุทฺธิกํ หิมปาตสมเย มหติ สีเต วตฺตมาเน ปาโตว อุทกํ โอตริตฺวา สสีสํ นิมุชฺชิตฺวา มเนฺต ชปฺปิตฺวา อุทกโต อุฎฺฐหิตฺวา อลฺลวตฺถํ อลฺลเกสํ ปเวธนฺตํ ทนฺตวีณํ วาทยมานํฯ ตํ ทิสฺวา กรุณาย สโญฺจทิตมานสา ตโต นํ ทิฎฺฐิคตา วิเวเจตุกามา **‘‘กสฺส, พฺราหฺมณ, ตฺวํ ภีโต’’**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ กสฺส, พฺราหฺมณ, ตฺวํ กุโต จ นาม ภยเหตุโต ภีโต หุตฺวา **สทา อุทกโมตริ** สพฺพกาลํ สายํ ปาตํ อุทกํ โอตริฯ โอตริตฺวา จ **เวธมาเนหิ** กมฺปมาเนหิ **คเตฺตหิ** สรีราวยเวหิ **สีตํ เวทยเส ภุสํ** สีตทุกฺขํ อติวิย ทุสฺสหํ ปฏิสํเวทยสิ ปจฺจนุภวสิฯ

ชานนฺตี วต มํ โภตีติ, โภติ ปุณฺณิเก, ตฺวํ ตํ อุปจิตํ ปาปกมฺมํ **รุนฺธนฺตํ** นิวารณสมตฺถํ กุสลํ กมฺมํ อิมินา อุทโกโรหเนน **กโรนฺตํ** มํ ชานนฺตี วต ปริปุจฺฉสิฯ

นนุ อยมโตฺถ โลเก ปากโฏ เอวฯ กถาปิ มยํ ตุยฺหํ วทามาติ ทเสฺสโนฺต **“โย จ วุโฑฺฒ”**ติ คาถมาหฯ ตสฺสโตฺถ – วุโฑฺฒ วา ทหโร วา มชฺฌิโม วา โย โกจิ หิํสาทิเภทํ **ปาปกมฺมํ ปกุพฺพติ** อติวิย กโรติ, โสปิ ภุสํ ปาปกมฺมนิรโต **ทกาภิเสจนา** สินาเนน ตโต ปาปกมฺมา **ปมุจฺจติ** อจฺจนฺตเมว วิมุจฺจตีติฯ

ตํ สุตฺวา ปุณฺณิกา ตสฺส ปฏิวจนํ เทนฺตี **“โก นุ เต”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **โก นุ เต อิทมกฺขาสิ, อชานนฺตสฺส อชานโก**ติ กมฺมวิปากํ อชานนฺตสฺส เต สเพฺพน สพฺพํ กมฺมวิปากํ อชานโต อชานโก อวิทฺทสุ พาโล อุทกาภิเสจนเหตุ ปาปกมฺมโต ปมุจฺจตีติ, **อิทํ** อตฺถชาตํ โก นุ นาม อกฺขาสิ, น โส สเทฺธยฺยวจโน, นาปิ เจตํ ยุตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ

อิทานิสฺส ตเมว ยุตฺติอภาวํ วิภาเวนฺตี **“สคฺคํ นูน คมิสฺสนฺตี”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **นาคา**ติ วิชฺฌสาฯ **สุสุมารา**ติ กุมฺภีลาฯ **เย จเญฺญ อุทเก จรา**ติ เย จเญฺญปิ วาริโคจรา มจฺฉมกรนนฺทิยาวตฺตาทโย จ, เตปิ **สคฺคํ นูน คมิสฺสนฺติ** เทวโลกํ อุปปชฺชิสฺสนฺติ มเญฺญ, อุทกาภิเสจนา ปาปกมฺมโต มุตฺติ โหติ เจติ อโตฺถฯ

โอรพฺภิกาติ อุรพฺภฆาตกาฯ **สูกริกา**ติ สูกรฆาตกาฯ **มจฺฉิกา**ติ เกวฏฺฏาฯ **มิคพนฺธกา**ติ มาควิกาฯ **วชฺฌฆาตา**ติ วชฺฌฆาตกเมฺม นิยุตฺตาฯ

ปุญฺญมฺปิ มา วเหยฺยุนฺติ อิมา อจิรวติอาทโย นทิโย ยถา ตยา ปุเพฺพ กตํ ปาปํ ตตฺถ อุทกาภิเสจเนน สเจ วหุํ นีหเรยฺยุํ, ตถา ตยา กตํ ปุญฺญมฺปิ อิมา นทิโย วเหยฺยุํ ปวาเหยฺยุํฯ **เตน ตฺวํ ปริพาหิโร อสฺส** ตถา สติ เตน ปุญฺญกเมฺมน ตฺวํ ปริพาหิโร วิรหิโตว ภเวยฺยาติ น เจตํ ยุตฺตนฺติ อธิปฺปาโยฯ ยถา วา อุทเกน อุทโกโรหกสฺส ปุญฺญปวาหนํ น โหติ, เอวํ ปาปปวาหนมฺปิ น โหติ เอวฯ กสฺมา? นฺหานสฺส ปาปเหตูนํ อปฺปฏิปกฺขภาวโตฯ โย ยํ วินาเสติ, โส ตสฺส ปฏิปโกฺขฯ ยถา อาโลโก อนฺธการสฺส, วิชฺชา จ อวิชฺชาย, น เอวํ นฺหานํ ปาปสฺสฯ ตสฺมา นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํ ‘‘น อุทกาภิเสจนา ปาปโต ปริมุตฺตี’’ติฯ เตนาห ภควา –

> ‘‘น อุทเกน สุจี โหติ, พเหฺวตฺถ นฺหายตี ชโน;
> ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธโมฺม จ, โส สุจี โส จ พฺราหฺมโณ’’ติฯ (อุทา. ๙; เนตฺติ. ๑๐๔);

อิทานิ ยทิ ปาปํ ปวาเหตุกาโมสิ, สเพฺพน สพฺพํ ปาปํ มา กโรหีติ ทเสฺสตุํ **“ยสฺส, พฺราหฺมณา”**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **ตเมว พฺรเหฺม มากาสี**ติ ยโต ปาปโต ตฺวํ ภีโต, ตเมว ปาปํ พฺรเหฺม, พฺราหฺมณ, ตฺวํ มา อกาสิฯ อุทโกโรหนํ ปน อีทิเส สีตกาเล เกวลํ สรีรเมว พาธติ ฯ เตนาห – **“มา เต สีตํ ฉวิํ หเน”**ติ, อีทิเส สีตกาเล อุทกาภิเสจเนน ชาตสีตํ ตว สรีรจฺฉวิํ มา หเนยฺย มา พาเธสีติ อโตฺถฯ

กุมฺมคฺคปฏิปนฺนํ มนฺติ ‘‘อุทกาภิเสจเนน สุทฺธิ โหตี’’ติ อิมํ กุมฺมคฺคํ มิจฺฉาคาหํ ปฏิปนฺนํ ปคฺคยฺห ฐิตํ มํฯ **อริยมคฺคํ สมานยี**ติ ‘‘สพฺพปาปสฺส อกรณํ, กุสลสฺส อุปสมฺปทา’’ติ (ที. นิ. ๒.๙๐; ธ. ป. ๑๘๓; เนตฺติ. ๓๐, ๑๑๖, ๑๒๔; เปฏโก. ๒๙) อิมํ พุทฺธาทีหิ อริเยหิ คตมคฺคํ สมานยิ, สมฺมเทว อุปเนสิ, ตสฺมา โภติ อิมํ สาฏกํ ตุฎฺฐิทานํ อาจริยภาคํ ตุยฺหํ ททามิ, ตํ ปฏิคฺคณฺหาติ อโตฺถฯ

สา ตํ ปฏิกฺขิปิตฺวา ธมฺมํ กเถตฺวา สรเณสุ สีเลสุ จ ปติฏฺฐาเปตุํ **“ตุเยฺหว สาฏโก โหตุ, นาหมิจฺฉามิ สาฏก”**นฺติ วตฺวา **“สเจ ภายสิ ทุกฺขสฺสา”**ติอาทิมาหฯ ตสฺสโตฺถ – ยทิ ตุวํ สกลาปายิเก สุคติยญฺจ อผาสุกตาโทภคฺคตาทิเภทา ทุกฺขา ภายสิฯ ยทิ เต ตํ อปฺปิยํ น อิฏฺฐํฯ **อาวิ วา** ปเรสํ ปากฏภาเวน อปฺปฏิจฺฉนฺนํ กตฺวา กาเยน วาจาย ปาณาติปาตาทิวเสน วา **ยทิ วา รโห** อปากฏภาเวน ปฏิจฺฉนฺนํ กตฺวา มโนทฺวาเรเยว อภิชฺฌาทิวเสน วา อณุมตฺตมฺปิ **ปาปกํ** ลามกํ กมฺมํ **มากาสิ** มา กริฯ อถ ปน ตํ ปาปกมฺมํ อายตึ กริสฺสสิ, เอตรหิ กโรสิ วา, ‘‘นิรยาทีสุ จตูสุ อปาเยสุ มนุเสฺสสุ จ ตสฺส ผลภูตํ ทุกฺขํ อิโต เอโตฺต วา ปลายเนฺต มยิ นานุพนฺธิสฺสตี’’ติ อธิปฺปาเยน **อุเปจฺจ** สญฺจิจฺจ ปลายโตปิ เต ตโต ปาปโต มุตฺติ โมกฺขา นตฺถิ, คติกาลาทิปจฺจยนฺตรสมวาเย สติ วิปจฺจเต เอวาติ อโตฺถฯ ‘‘อุปฺปจฺจา’’ติ วา ปาโฐ, อุปฺปติตฺวาติ อโตฺถฯ เอวํ ปาปสฺส อกรเณน ทุกฺขาภาวํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ ปุญฺญสฺส กรเณนปิ ตํ ทเสฺสตุํ **“สเจ ภายสี”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ตาทินนฺ**ติ ทิฏฺฐาทีสุ ตาทิภาวปฺปตฺตํฯ ยถา วา ปุริมกา สมฺมาสมฺพุทฺธา ปสฺสิตพฺพา, ตถา ปสฺสิตพฺพโต ตาทิ, ตํ พุทฺธํ สรณํ อุเปหีติ โยชนาฯ ธมฺมสเงฺฆสุปิ เอเสว นโยฯ ตาทีนํ วรพุทฺธานํ ธมฺมํ, อฏฺฐนฺนํ อริยปุคฺคลานํ สงฺฆํ สมูหนฺติ โยชนาฯ **ตนฺ**ติ สรณคมนํ สีลานํ สมาทานญฺจฯ **เหหิตี**ติ ภวิสฺสติฯ

โส พฺราหฺมโณ สรเณสุ สีเลสุ จ ปติฏฺฐาย อปรภาเค สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสโทฺธ ปพฺพชิตฺวา ฆเฏโนฺต วายมโนฺต น จิรเสฺสว เตวิโชฺช หุตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทาเนโนฺต **“พฺรหฺมพนฺธู”**ติ คาถมาหฯ

ตสฺสโตฺถ – อหํ ปุเพฺพ พฺราหฺมณกุเล อุปฺปตฺติมเตฺตน พฺรหฺมพนฺธุ นามาสึฯ ตถา อิรุเพฺพทาทีนํ อเชฺฌนาทิมเตฺตน เตวิโชฺช เวทสมฺปโนฺน โสตฺติโย นฺหาตโก จ นามาสึฯ อิทานิ สพฺพโส พาหิตปาปตาย **สจฺจพฺราหฺมโณ** ปรมตฺถพฺราหฺมโณ, วิชฺชตฺตยาธิคเมน **เตวิโชฺช,** มคฺคญาณสงฺขาเตน เวเทน สมนฺนาคตตฺตา **เวทสมฺปโนฺน,** นิตฺถรสพฺพปาปตาย **นฺหาตโก** จ อมฺหีติฯ เอตฺถ จ พฺราหฺมเณน วุตฺตคาถาปิ อตฺตนา วุตฺตคาถาปิ ปจฺฉา เถริยา ปเจฺจกํ ภาสิตาติ สพฺพา เถริยา คาถา เอว ชาตาติฯ

ปุณฺณาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

โสฬสนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓. วีสตินิปาโต

๑. อมฺพปาลีเถรีคาถาวณฺณนา

วีสตินิปาเต **กาฬกา ภมรวณฺณสาทิสา**ติอาทิกา อมฺพปาลิยา เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี สิขิสฺส ภควโต สาสเน ปพฺพชิตฺวา อุปสมฺปนฺนา หุตฺวา ภิกฺขุนิสิกฺขาปทํ สมาทาย วิหรนฺตี, เอกทิวสํ สมฺพหุลาหิ ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ เจติยํ วนฺทิตฺวา ปทกฺขิณํ กโรนฺตี ปุรโตรํ คจฺฉนฺติยา ขีณาสวเตฺถริยา ขิปนฺติยา สหสา เขฬปิณฺฑํ เจติยงฺคเณ ปติตํ, ขีณาสวเตฺถริยา อปสฺสิตฺวา คตาย อยํ ปจฺฉโต คจฺฉนฺตี ตํ เขฬปิณฺฑํ ทิสฺวา ‘‘กา นาม คณิกา อิมสฺมึ ฐาเน เขฬปิณฺฑํ ปาเตสี’’ติ อโกฺกสิฯ สา ภิกฺขุนิกาเล สีลํ รกฺขนฺตี คพฺภวาสํ ชิคุจฺฉิตฺวา โอปปาติกตฺตภาเว จิตฺตํ ฐเปสิฯ เตน จริมตฺตภาเว เวสาลิยํ ราชุยฺยาเน อมฺพรุกฺขมูเล โอปปาติกา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตํ ทิสฺวา อุยฺยานปาโล นครํ อุปเนสิฯ อมฺพรุกฺขมูเล นิพฺพตฺตตาย สา **อมฺพปาลี**เตฺวว โวหรียิตฺถฯ อถ นํ อภิรูปํ ทสฺสนียํ ปาสาทิกํ วิลาสกนฺตตาทิคุณวิเสสสมฺทิตํ ทิสฺวา สมฺพหุลา ราชกุมารา อตฺตโน อตฺตโน ปริคฺคหํ กาตุกามา อญฺญมญฺญํ กลหํ อกํสุฯ เตสํ กลหวูปสมตฺถํ ตสฺสา กมฺมสโญฺจทิตา โวหาริกา ‘‘สเพฺพสํ โหตู’’ติ คณิกาฏฺฐาเน ฐเปสุํฯ สา สตฺถริ ปฏิลทฺธสทฺธา อตฺตโน อุยฺยาเน วิหารํ กตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิยฺยาเทตฺวา ปจฺฉา อตฺตโน ปุตฺตสฺส วิมลโกณฺฑญฺญเตฺถรสฺส สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี อตฺตโน สรีรสฺส ชราชิณฺณภาวํ นิสฺสาย สํเวคชาตา สงฺขารานํ อนิจฺจตํ วิภาเวนฺตี –

๒๕๒. ‘‘กาฬกา ภมรวณฺณสาทิสา, เวลฺลิตคฺคา มม มุทฺธชา อหุํ;
เต ชราย สาณวากสาทิสา, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๕๓. ‘‘วาสิโตว สุรภี กรณฺฑโก, ปุปฺผปูร มม อุตฺตมงฺคโช;
ตํ ชรายถ สโลมคนฺธิกํ, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๕๔. ‘‘กานนํว สหิตํ สุโรปิตํ, โกจฺฉสูจิวิจิตคฺคโสภิตํ;
ตํ ชราย วิรลํ ตหึ ตหึ, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๕๕. ‘‘กณฺหขนฺธกสุวณฺณมณฺฑิตํ, โสภเต สุเวณีหิลงฺกตํ;
ตํ ชราย ขลิตํ สิรํ กตํ, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๕๖. ‘‘จิตฺตการสุกตาว เลขิกา, โสภเร สุ ภมุกา ปุเร มม;
ตา ชราย วลิภิปฺปลมฺพิตา, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๕๗. ‘‘ภสฺสรา สุรุจิรา ยถา มณี, เนตฺตเหสุมภินีลมายตา;
เต ชรายภิหตา น โสภเร, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๕๘. ‘‘สณฺหตุงฺคสทิสี จ นาสิกา, โสภเต สุ อภิโยพฺพนํ ปติ;
สา ชราย อุปกูลิตา วิย, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๕๙. ‘‘กงฺกณํว สุกตํ สุนิฏฺฐิตํ, โสภเร สุ มม กณฺณปาฬิโย;
ตา ชราย วลิภิปฺปลมฺพิตา, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๖๐. ‘‘ปตฺตลีมกุลวณฺณสาทิสา , โสภเร สุ ทนฺตา ปุเร มม;
เต ชราย ขณฺฑิตา จาสิตา, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๖๑. ‘‘กานนมฺหิ วนสณฺฑจาริณี, โกกิลาว มธุรํ นิกูชิหํ;
ตํ ชราย ขลิตํ ตหึ ตหึ, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๖๒. ‘‘สณฺหกมฺพุริว สุปฺปมชฺชิตา, โสภเต สุ คีวา ปุเร มม;
สา ชราย ภคฺคา วินามิตา, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๖๓. ‘‘วฏฺฏปลิฆสทิโสปมา อุโภ, โสภเร สุ พาหา ปุเร มม;
ตา ชราย ยถา ปาฏลิพฺพลิตา, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๖๔. ‘‘สณฺหมุทฺทิกสุวณฺณมณฺฑิตา , โสภเร สุ หตฺถา ปุเร มม;
เต ชราย ยถา มูลมูลิกา, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๖๕. ‘‘ปีนวฏฺฏสหิตุคฺคตา อุโภ, โสภเร สุ ถนกา ปุเร มม;
เถวิกีว ลมฺพนฺติ โนทกา, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๖๖. ‘‘กญฺจนสฺส ผลกํว สมฺมฏฺฐํ, โสภเต สุ กาโย ปุเร มม;
โส วลีหิ สุขุมาหิ โอตโต, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๖๗. ‘‘นาคโภคสทิโสปมา อุโภ, โสภเร สุ อูรู ปุเร มม;
เต ชราย ยถา เวฬุนาฬิโย, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๖๘. ‘‘สณฺหนูปุรสุวณฺณมณฺฑิตา, โสภเร สุ ชงฺฆา ปุเร มม;
ตา ชราย ติลทณฺฑการิว, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๖๙. ‘‘ตูลปุณฺณสทิโสปมา อุโภ, โสภเร สุ ปาทา ปุเร มม;
เต ชราย ผุฏิตา วลีมตา, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถาฯ

๒๗๐. ‘‘เอทิโส อหุ อยํ สมุสฺสโย, ชชฺชโร พหุทุขานมาลโย;
โสปเลปปติโต ชราฆโร, สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถา’’ติฯ –

อิมา คาถาโย อภาสิฯ

ตตฺถ **กาฬกา**ติ กาฬกวณฺณาฯ **ภมรวณฺณสาทิสา**ติ กาฬกา โหนฺตาปิ ภมรสทิสวณฺณา, สินิทฺธนีลาติ อตฺโถฯ **เวลฺลิตคฺคา**ติ กุญฺจิตคฺคา, มูลโต ปฏฺฐาย ยาว อคฺคา กุญฺจิตา เวลฺลิตาติ อตฺโถฯ **มุทฺธชา**ติ เกสาฯ **ชราย**าติ ชราเหตุ ชราย อุปหตโสภาฯ **สาณวากสาทิสา**ติ สาณสทิสา วากสทิสา จ, สาณวากสทิสา เจว มกจิวากสทิสา จาติปิ อตฺโถฯ **สจฺจวาทิวจนํ อนญฺญถา**ติ สจฺจวาทิโน อวิตถวาทิโน สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ‘‘สพฺพํ รูปํ อนิจฺจํ ชราภิภูต’’นฺติอาทิวจนํ อนญฺญถา ยถาภูตเมว, น ตตฺถ วิตถํ อตฺถีติฯ

วาสิโตว สุรภี กรณฺฑโกติ ปุปฺผคนฺธวาสจุณฺณาทีหิ วาสิโต วาสํ คาหาปิโต ปสาธนสมุคฺโค วิย สุคนฺธิฯ **ปุปฺผปูร มม อุตฺตมงฺคโช**ติ จมฺปกสุมนมลฺลิกาทีหิ ปุเปฺผหิ ปูริโต ปุเพฺพ มม เกสกลาโป นิมฺมโลติ อตฺโถฯ **ตนฺติ** อุตฺตมงฺคชํฯ **อถ** ปจฺฉา เอตรหิ **สโลมคนฺธิกํ**

ปากติกโลมคนฺธเมว ชาตํฯ อถ วา **สโลมคนฺธิก**นฺติ เมณฺฑกโลเมหิ สมานคนฺธํฯ ‘‘เอฬก
โลมคนฺธ’’นฺติปิ วทนฺติฯ

กานนํว สหิตํ สุโรปิตนฺติ สุฏฺฐุ โรปิตํ สหิตํ ฆนสนฺนิเวสํ อุทฺธเมว อุฏฺฐิตํ อุชุกทีฆสาขํ อุปวนํ วิยฯ **โกจฺฉสูจิวิจิตคฺคโสภิต**นฺติ ปุพฺเพ โกเจฺฉน สุวณฺณสูจิยา จ เกสชฏาวิชฏเนน วิจิตคฺคํ หุตฺวา โสภิตํ, ฆนภาเวน วา โกจฺฉสทิสํ หุตฺวา ปณฺทนฺตสูจีหิ วิจิตคฺคตาย โสภิตํฯ **ตนฺ**ติ อุตฺตมงฺคชํฯ **วิรลํ ตหิํ ตหิ**นฺติ ตตฺถ ตตฺถ วิรลํ วิลูนเกสํฯ

กณฺหขนฺธกสุวณฺณมณฺฑิตนฺติ สุวณฺณวชิราทีหิ วิภูสิตํ กณฺหเกสปุญฺชกํฯ เย ปน ‘‘สณฺหกณฺฑกสุวณฺณมณฺฑิต’’นฺติ ปฐนฺติ, เตสํ สณฺหาหิ สุวณฺณสูจีหิ ชฏาวิชฏเนน มณฺฑิตนฺติ อโตฺถฯ **โสภเต สุเวณีหิลงฺกต**นฺติ สุนฺทเรหิ ราชรุกฺขมาลา สทิเสหิ เกสเวณีหิ อลงฺกตํ หุตฺวา ปุพฺเพ วิราชเตฯ **ตํ ชราย ขลิตํ สิรํ กต**นฺติ ตํ ตถา โสภิตํ สิรํ อิทานิ ชราย ขลิตํ ขณฺฑิตาขณฺฑิตํ วิลูนเกสํ กตํฯ

จิตฺตการสุกตาว เลขิกาติ จิตฺตกาเรน สิปฺปินา นีลาย วณฺณธาตุยา สุฏฺฐุ กตา เลขา วิย โสภเตฯ **สุ ภมุกา ปุเร มมา**ติ สุนฺทรา ภมุกา ปุพฺเพ มม โสภนํ คตาฯ **วลิภิปฺปลมฺพิตา**ติ นลาฏเนฺต อุปฺปนฺนาหิ วลีหิ ปลมฺพนฺตา ฐิตาฯ

ภสฺสราติ ภาสุราฯ **สุรุจิรา**ติ สุฏฺฐุ รุจิราฯ **ยถา มณี**ติ มณิมุทฺทิกา วิยฯ **เนตฺตเหสุ**นฺติ สุเนตฺตา อเหสุํฯ **อภินีลมายตา**ติ อภินีลา หุตฺวา อายตาฯ **เต**ติ เนตฺตาฯ **ชรายภิหตา**ติ ชราย อภิหตาฯ

สณฺหตุงฺคสทิสี จาติ สณฺหา ตุงฺคา เสสมุขาวยวานํ อนุรูปา จฯ **โสภเต**ติ วเฏฺฏตฺวา ฐปิตหริตาลวฏฺฏิ วิย มม นาสิกา โสภเตฯ **สุ อภิโยพฺพนํ ปตี**ติ สุนฺทเร อภินวโยพฺพนกาเล สา นาสิกา อิทานิ ชราย นิวาริตโสภตาย ปริเสทิตา วิย วรตฺตา วิย จ ชาตาฯ

กงฺกณํว สุกตํ สุนิฏฺฐิตนฺติ สุปริกมฺมกตํ สุวณฺณกงฺกณํ วิย วฏฺฏุลภาวํ สนฺธาย วทติฯ **โสภเร**ติ โสภเนฺตฯ ‘‘โสภเนฺต’’ติ วา ปาโฐฯ **สุ**อิติ นิปาตมตฺตํฯ **กณฺณปาฬิโย**ติ กณฺณ คนฺธาฯ **วลิภิปฺปลมฺพิตา**ติ ตหิํ ตหิํ อุปฺปนฺนวลีหิ วลิตา หุตฺวา วฏฺฏนิยา ปณามิตวตฺถขนฺธา วิย ภสฺสนฺตา โอลมฺพนฺติฯ

ปตฺตลีมกุลวณฺณสาทิสาติ กทลิมกุลสทิสวณฺณสณฺฐานาฯ **ขณฺฑิตา**ติ เภท นปตเนหิ ขณฺฑิตา ขณฺฑภาวํ คตาฯ **อสิตา**ติ วณฺณเภเทน อสิตภาวํ คตาฯ

กานนมฺหิ วนสณฺฑจาริณี, โกกิลาว มธุรํ นิกูชิหํนฺติ วนสเณฺฑ โคจรจรเณน วนสณฺฑจาริณี กานเน อนุสํคีตนิวาสินี โกกิลา วิย มธุราลาปํ นิกูชิหํฯ **ตนฺ**ติ นิกูชิตํ อาลาปํฯ **ขลิตํ ตหิํ ตหิ**นฺติ ขณฺฑทนฺตาทิภาเวน ตตฺถ ตตฺถ ปกฺขลิตํ ชาตํฯ

สณฺหกมฺพุริว สุปฺปมชฺชิตาติ สุฏฺฐุ ปมชฺชิตา สณฺหา สุวณฺณสงฺขา วิยฯ **ภคฺคา วินามิตา**ติ มํสปริกฺขเยน วิภูตสิราชาลตาย ภคฺคา หุตฺวา วินตาฯ

วฏฺฏปลิฆสทิโสปมาติ วเฏฺฏน ปลิฆทเณฺฑน สมสมาฯ **ตา**ติ ตา อุโภปิ พาหาโยฯ **ยถา ปาฏลิพฺพลิตา**ติ ชชฺชรภาเวน ปลิตปาฏลิสาขาสทิสาฯ

สณฺหมุทฺทิกสุวณฺณมณฺฑิตาติ สุวณฺณมยาหิ มฏฺฐภาสุราหิ มุทฺทิกาหิ วิภูสิตาฯ **ยถา มูลมูลิกา**ติ มูลกกณฺฑสทิสาฯ

ปีนวฏฺฏสหิตุคฺคตาติ ปีนา วฏฺฏา อญฺญมญฺญํ สหิตาว หุตฺวา อุคฺคตา อุทฺธมฺขาฯ **โสภเต สุ ถนกา ปุเร มมา**ติ มม อุโภปิ ถนา ยถาวุตฺตรูปา หุตฺวา สุวณฺณกลสิโย วิย โสภึสุฯ ปุถุเตฺต หิ อิทํ เอกวจนํ, อตีตเตฺถ จ วตฺตมานวจนํฯ **เถวิกีว ลมฺพนฺติ โนทกา**ติ เต อุโภปิ เม ถนา โนทกา คลิตชลา เวณฺทณฺฑเก ฐปิตอุทกภสฺมา วิย ลมฺพนฺติฯ

กญฺจนผลกํว สมฺมฏฺฐนฺติ ชาติหิงฺคุลเกน มกฺขิตฺวา จิรปริมชฺชิตโสวณฺณผลกํ วิย โสภเตฯ **โส วลีหิ สุขุมาหิ โอตโต**ติ โส มม กาโย อิทานิ สุขุมาหิ วลีหิ ตหึ ตหึ วิตโต วลิตฺตจตํ อาปโนฺนฯ

นาคโภคสทิโสปมาติ หตฺถินาคสฺส หเตฺถน สมสมาฯ หโตฺถ หิ อิธ ภุญฺชติ เอเตนาติ โภโคติ วุโตฺตฯ **เต**ติ อูรุโยฯ **ยถา เวฬุนาฬิโย**ติ อิทานิ เวฬุปฺพฺพสทิสา อเหสุํฯ

สณฺหนูปุรสุวณฺณมณฺฑิตาติ สินิทฺธมฏฺฐหิ สุวณฺณนูปุเรหิ วิภูสิตาฯ **ชงฺฆา**ติ อฏฺฐิชงฺฆาโยฯ **ตา**ติ ตา ชงฺฆาโยฯ **ติลทณฺฑการิวา**ติ อปฺปมํสโลหิตตฺตา กิสภาเวน ลูนาวสิฏฺฐวิสุกฺขติลทณฺฑกา วิย อเหสุํฯ ร-กาโร ปทสนฺธิกโรฯ

ตูลปุณฺณสทิโสปมาติ มุทุสินิทฺธภาเวน สิมฺพลิตูลปุณฺณปลิคุณฺฐิตอุปาหนสทิสาฯ เต มม ปาทา อิทานิ ผุฏิตา ผลิตา, **วลีมตา** วลิมโนฺต ชาตาฯ

เอทิโสติ เอวรูโปฯ **อหุ** อโหสิ ยถาวุตฺตปฺปกาโรฯ **อยํ สมุสฺสโย**ติ อยํ มม กาโยฯ **ชชฺชโร**ติ สิถิลาพโนฺธ ฯ **พหุทุขานมาลโย**ติ ชราทิเหตุกานํ พหูนํ ทุกฺขานํ อาลยภูโตฯ **โสปเลปปติโต**ติ โส อยํ สมุสฺสโย อปเลปปติโต อภิสงฺขาราเลปปริกฺขเยน ปติโต ปาตาภิมุโขติ อโตฺถฯ โสปิ อเลปปติโตติ วา ปทวิภาโค, โส เอวโตฺถฯ **ชราฆโร**ติ ชิณฺณฆรสทิโสฯ ชราย วา ฆรภูโต อโหสิฯ ตสฺมา **สจฺจวาทิโน** ธมฺมานํ ยถาภูตํ สภาวํ สมฺมเทว ญตฺวา กถนโต อวิตถวาทิโน สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส มม สตฺถุวจนํ อนญฺญถาฯ

เอวํ อยํ เถรี อตฺตโน อตฺตภาเว อนิจฺจตาย สลฺลกฺขณมุเขน สเพฺพสุปิ เตภูมกธเมฺมสุ อนิจฺจตํ อุปธาเรตฺวา ตทนุสาเรน ตตฺถ ทุกฺขลกฺขณํ อนตฺตลกฺขณญฺจ อาโรเปตฺวา วิปสฺสนํ อุสฺสุกฺกาเปนฺตี มคฺคปฏิปาฏิยา อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๔.๒๐๔-๒๑๙) –

> ‘‘โย รํสิผุสิตาเวโฬ, ผุโสฺส นาม มหามุนิ;
> ตสฺสาหํ ภคินี อาสึ, อชายึ ขตฺติเย กุเลฯ
>
> ‘‘ตสฺส ธมฺมํ สุณิตฺวาหํ, วิปฺปสเนฺนน เจตสา;
> มหาทานํ ททิตฺวาน, ปตฺถยึ รูปสมฺปทํฯ
>
> ‘‘เอกตึเส อิโต กเปฺป, สิขี โลกคฺคนายโก;
> อุปฺปโนฺน โลกปโชฺชโต, ติโลกสรโณ ชิโนฯ
>
> ‘‘ตทารุณปุเร รเมฺม, พฺรหฺมญฺญกุลสมฺภวา;

วิมุตฺตจิตฺตํ กุปิตา, ภิกฺขุนึ อภิสาปยึฯ

‘‘เวสิกาว อนาจารา, ชินสาสนทูสิกา;
เอวํ อโกฺกสยิตฺวาน, เตน ปาเปน กมฺมุนาฯ

‘‘ทารุณํ นิรยํ คนฺตฺวา, มหาทุกฺขสมปฺปิตา;
ตโต จุตา มนุเสฺสสุ, อุปปนฺนา ตปสฺสินีฯ

‘‘ทสชาติสหสฺสานิ, คณิกตฺตมการยึ;
ตมฺหา ปาปา น มุจฺจิสฺสํ, ภุตฺวา ทุฎฺฐวิสํ ยถาฯ

‘‘พฺรหฺมจริยมเสวิสฺสํ, กสฺสเป ชินสาสเน;
เตน กมฺมวิปาเกน, อชายึ ติทเส ปุเรฯ

‘‘ปจฺฉิเม ภเว สมฺปเตฺต, อโหสึ โอปปาติกา;
อมฺพสาขนฺตเร ชาตา, อมฺพปาลีติ เตนหํฯ

‘‘ปริวุตา ปาณโกฎีหิ, ปพฺพชึ ชินสาสเน;
ปตฺตาหํ อจลํ ฐานํ, ธีตา พุทฺธสฺส โอรสาฯ

‘‘อิทฺธีสุ จ วสี โหมิ, โสตธาตุวิสุทฺธิยา;
เจโตปริยญาณสฺส, วสี โหมิ มหามุนิฯ

‘‘ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
สพฺพาสวปริกฺขีณา, นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

‘‘อตฺถธมฺมนิรุตฺตีสุ, ปฏิภาเน ตเถว จ;
ญาณํ เม วิมลํ สุทฺธํ, พุทฺธเสฎฺฐสฺส วาหสาฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ, ภวา สเพฺพ สมูหตา;
นาคีว พนฺธนํ เฉตฺวา, วิหรามิ อนาสวาฯ

‘‘สฺวาคตํ วต เม อาสิ, พุทฺธเสฎฺฐสฺส สนฺติเก;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

‘‘ปฏิสมฺภิทา จตโสฺส, วิโมกฺขาปิ จ อฎฺฐิเม;
ฉฬภิญฺญา สจฺฉิกตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน ตา เอว คาถา ปจฺจุทาหาสีติฯ

อมฺพปาลีเถรีคาถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๒. โรหินีเถรีคาถาวณฺณนา

สมณาติ โภติ สุปีติอาทิกา โรหินิยา เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี อิโต เอกนวุติกปฺเป วิปสฺสิสฺส ภควโต กาเล กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา, เอกทิวสํ พนฺธุมตีนคเร ภควนฺตํ ปิณฺฑาย จรนฺตํ ทิสฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา ปูวสฺส ปูเรตฺวา ภควโต ทตฺวา ปีติโสมนสฺสชาตา ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิฯ สา เตน ปุญฺญกมฺเมน เทวมนุเสฺสสุ สํสรนฺตี อนุกฺกเมน อุปจิตวิโมกฺขสมฺภารา หุตฺวา อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท เวสาลิยํ มหาวิภวสฺส พฺราหฺมณสฺส เคเห นิพฺพตฺติตฺวา **โรหินี**ติ ลทฺธนามา วิญฺญุตํ ปตฺวา, สตฺถริ เวสาลิยํ วิหรเนฺต วิหารํ คนฺตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา โสตาปนฺนา หุตฺวา มาตาปิตูนํ ธมฺมํ เทเสตฺวา สาสเน ปสาทํ อุปฺปาเทตฺวา เต อนุชานาเปตฺวา สยํ ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ –

‘‘นคเร พนฺธุมติยา, วิปสฺสิสฺส มเหสิโน;
ปิณฺฑาย วิจรนฺตสฺส, ปูเวทาสิมหํ ตทาฯ

‘‘เตน กมฺเมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ตตฺถ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา, ตาวติํสมคจฺฉหํฯ

‘‘ฉตฺติํสเทวราชูนํ , มเหสิตฺตมการยิํ;
ปญฺญาสจกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตมการยิํฯ

‘‘มนสา ปตฺถิตา นาม, สพฺพา มยฺหํ สมิชฺฌถ;
สมฺปตฺติํ อนุโภตฺวาน, เทเวสุ มนุเชสุ จฯ

‘‘ปจฺฉิเม ภวสมฺปเตฺต, ชาโต วิปฺปกุเล อหํ;
โรหินี นาม นาเมน, ญาตเกหิ ปิยายิตาฯ

‘‘ภิกฺขูนํ สนฺติกํ คนฺตฺวา, ธมฺมํ สุตฺวา ยถาตถํ;
สํวิคฺคมานสา หุตฺวา, ปพฺพชิํ อนคาริยํฯ

‘‘โยนิโส ปทหนฺตีนํ, อรหตฺตมปาปุณิํ;
เอกนวุติโต กปฺป, ยํ ทานมททิํ ตทา;
ทุคฺคติํ นาภิชานามิ, ปูวทานสฺสิทํ ผลํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺติํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปุเพฺพ โสตาปนฺนกาเล ปิตรา อตฺตนา จ วจนปฏิวจนวเสน วุตฺตคาถา อุทานวเสน ภาสนฺตี –

๒๗๑. ‘‘สมณาติ โภติ สุปิ, สมณาติ ปพุชฺฌสิ;
สมณาเนว กิเตฺตสิ, สมณี นูน ภวิสฺสสิฯ

๒๗๒. ‘‘วิปุลํ อนฺนญฺจ ปานญฺจ, สมณานํ ปเวจฺฉสิ;
โรหินี ทานิ ปุจฺฉามิ, เกน เต สมณา ปิยาฯ

๒๗๓. ‘‘อกมฺมกามา อลสา, ปรทตฺตูปชีวิโน;
อาสํสุกา สาทุกามา, เกน เต สมณา ปิยาฯ

๒๗๔. จิรสฺสํ วต มํ ตาต, สมณานํ ปริปุจฺฉสิ;
เตสํ เต กิตฺตยิสฺสามิ, ปญฺญาสีลปรกฺกมํฯ

๒๗๕. ‘‘กมฺมกามา อนลสา, กมฺมเสฏฺฐสฺส การกา;
ราคํ โทสํ ปชหนฺติ, เตน เม สมณา ปิยาฯ

๒๗๖. ‘‘ตีณิ ปาปสฺส มูลานิ, ธุนนฺติ สุจิการิโน;
สพฺพํ ปาปํ ปหีเนสํ, เตน เม สมณา ปิยาฯ

๒๗๗. ‘‘กายกมฺมํ สุจิ เนสํ, วจีกมฺมญฺจ ตาทิสํ;
มโนกมฺมํ สุจิ เนสํ, เตน เม สมณา ปิยาฯ

๒๗๘. ‘‘วิมลา สงฺขมุตฺตาว, สุทฺธา สนฺตรพาหิรา;
ปุณฺณา สุกฺกาน ธมฺมานํ, เตน เม สมณา ปิยาฯ

๒๗๙. ‘‘พหุสฺสุตา ธมฺมธรา, อริยา ธมฺมชีวิโน;
อตฺถํ ธมฺมญฺจ เทเสนฺติ, เตน เม สมณา ปิยาฯ

๒๘๐. ‘‘พหุสฺสุตา ธมฺมธรา, อริยา ธมฺมชีวิโน;
เอกคฺคจิตฺตา สติมนฺโต, เตน เม สมณา ปิยาฯ

๒๘๑. ‘‘ทูรงฺคมา สติมนฺโต, มนฺตภาณี อนุทฺธตา;
ทุกฺขสฺสนฺตํ ปชานนฺติ, เตน เม สมณา ปิยาฯ

๒๘๒. ‘‘ยสฺมา คามา ปกฺกมนฺติ, น วิโลเกนฺติ กิญฺจนํ;
อนเปกฺขาว คจฺฉนฺติ, เตน เม สมณา ปิยาฯ

๒๘๓. ‘‘น เต สํ โกเฏฺฐ โอเปนฺติ, น กุมฺภิํ น ขโฬปิยํ;
ปรินิฏฺฐิตเมสานา, เตน เม สมณา ปิยาฯ

๒๘๔. ‘‘น เต หิรญฺญํ คณฺหนฺติ, น สุวณฺณํ น รูปิยํ;
ปจฺจุปฺปเนฺนน ยาเปนฺติ, เตน เม สมณา ปิยาฯ

๒๘๕. ‘‘นานากุลา ปพฺพชิตา, นานาชนปเทหิ จ;
อญฺญมญฺญํ ปิหยนฺติ, เตน เม สมณา ปิยาฯ

๒๘๖. ‘‘อตฺถาย วต โน โภติ, กุเล ชาตาสิ โรหินี;
สทฺธา พุเทฺธ จ ธเมฺม จ, สเงฺฆ จ ติพฺพคารวาฯ

๒๘๗. ‘‘ตุวเญฺหตํ ปชานาสิ, ปุญฺญเกฺขตฺตํ อนุตฺตรํ;
อมฺหมฺปิ เอเต สมณา, ปฏิคฺคณฺหนฺติ ทกฺขิณํฯ

๒๘๘. ‘‘ปติฏฺฐิโต เหตฺถ ยโญฺญ, วิปุโล โน ภวิสฺสติ;
สเจ ภายสิ ทุกฺขสฺส, สเจ เต ทุกฺขมปฺปิยํฯ

๒๘๙. ‘‘อุเปหิ สรณํ พุทฺธํ, ธมฺมํ สงฺฆญฺจ ตาทินํ;
สมาทิยาหิ สีลานิ, ตํ เต อตฺถาย เหหิติฯ

๒๙๐. ‘‘อุเปมิ สรณํ พุทฺธํ, ธมฺมํ สงฺฆญฺจ ตาทินํ;
สมาทิยามิ สีลานิ, ตํ เม อตฺถาย เหหิติฯ

๒๙๑. ‘‘พฺรหฺมพนฺธุ ปุเร อาสึ, โส อิทานิมฺหิ พฺราหฺมโณ;
เตวิโชฺช โสตฺติโย จมฺหิ, เวทคู จมฺหิ นฺหาตโก’’ติฯ –

อิมา คาถา ปจฺจุทาหาสิฯ

ตตฺถ อาทิโต ติโสฺส คาถา อตฺตโน ธีตุ ภิกฺขูสุ สมฺมุตึ อนิจฺฉเนฺตน วุตฺตาฯ ตตฺถ **สมณาติ โภติ สุปี**ติ โภติ ตฺวํ สุปนกาเลปิ ‘‘สมณา สมณา’’ติ กิเตฺตนฺตี สมณปฏิพทฺธํเยว กถํ กเถนฺตี สุปสิฯ **สมณาติ ปพุชฺฌสี**ติ สุปนโต อุฏฺฐหนฺตีปิ ‘‘สมณา’’อิเจฺจวํ วตฺวา ปพุชฺฌสิ นิทฺทาย วุฏฺฐาสิฯ **สมณาเนว กิเตฺตสี**ติ สพฺพกาลมฺปิ สมเณ เอว สมณานเมว วา คุเณ กิเตฺตสิ อภิตฺถวสิฯ **สมณี นูน ภวิสฺสสี**ติ คิหิรูเปน ฐิตาปิ จิเตฺตน สมณี เอว มเญฺญ ภวิสฺสสิฯ อถ วา **สมณี นูน ภวิสฺสสี**ติ อิทานิ คิหิรูเปน ฐิตาปิ น จิเรเนว สมณี เอว มเญฺญ ภวิสฺสสิ สมเณสุ เอว นินฺนโปณภาวโตฯ

ปเวจฺฉสีติ เทสิฯ **โรหินี ทานิ ปุจฺฉามี**ติ, อมฺม โรหินิ, ตํ อหํ อิทานิ ปุจฺฉามีติ พฺราหฺมโณ อตฺตโน ธีตรํ ปุจฺฉโนฺต อาหฯ **เกน เต สมณา ปิยา**ติ, อมฺม โรหินิ, ตฺวํ สยนฺตีปิ ปพุชฺฌนฺตีปิ อญฺญทาปิ สมณานเมว คุเณ กิตฺตยสิ, เกน นาม การเณน ตุยฺหํ สมณา ปิยายิตพฺพา ชาตาติ อโตฺถฯ

อิทานิ พฺราหฺมโณ สมเณสุ โทสํ ธีตุ อาจิกฺขโนฺต **‘‘อกมฺมกามา’’**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **อกมฺมกามา**ติ น กมฺมกามา, อตฺตโน ปเรสญฺจ อตฺถาวหํ กิญฺจิ กมฺมํ น กาตุกามาฯ **อลสา**ติ กุสีตาฯ **ปรทตฺตูปชีวิโน**ติ ปเรหิ ทิเนฺนเนว อุปชีวนสีลาฯ **อาสํสุกา**ติ ตโต เอว ฆาสจฺฉาทนาทีนํ อาสีสนกาฯ **สาทุกามา**ติ สาทุํ มธุรเมว อาหารํ อิจฺฉนกาฯ สพฺพเมตํ พฺราหฺมโณ สมณานํ คุเณ อชานโนฺต อตฺตนาว ปริกปฺปิตํ โทสมาหฯ

ตํ สุตฺวา โรหินี ‘‘ลโทฺธ ทานิ เม โอกาโส อยฺยานํ คุเณ กเถตุ’’นฺติ ตุฏฺฐมานสา ภิกฺขูนํ คุเณ กิเตฺตตุกามา ปฐมํ ตาว เตสํ กิตฺตเน โสมนสฺสํ ปเวเทนฺตี **‘‘จีรสฺสํ วต มํ, ตาตา’’**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **จิรสฺสํ วตา**ติ จิเรน วตฯ **ตาตา**ติ ปิตรํ อาลปติฯ **สมณาน**นฺติ สมเณ สมณานํ วา มยฺหํ ปิยายิตพฺพํ ปริปุจฺฉสิฯ **เตส**นฺติ สมณานํฯ **ปญฺญาสีลปรกฺกม**นฺติ ปญฺญญฺจ สีลญฺจ อุสฺสาหญฺจฯ

กิตฺตยิสฺสามีติ กถยิสฺสามิฯ ปฏิชาเนตฺวา เต กิเตฺตนฺตี ‘‘อกมฺมกามา อลสา’’ติ เตน วุตฺตํ โทสํ ตาว นิเพฺพเฐตฺวา ตปฺปฏิปกฺขภูตํ คุณํ ทเสฺสตุํ **‘‘กมฺมกามา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **กมฺมกามา**ติ วตฺตปฏิวตฺตาทิเภทํ กมฺมํ สมณกิจฺจํ ปริปูรณวเสน กาเมนฺติ อิจฺฉนฺตีติ กมฺมกามาฯ ตตฺถ ยุตฺตปฺปยุตฺตา หุตฺวา อุฏฺฐาย สมุฏฺฐาย วายมนโต น อลสาติ **อนลสา**ฯ ตํ ปน กมฺมํ เสฏฺฐํ อุตฺตมํ นิพฺพานาวหเมว กโรนฺตีติ **กมฺมเสฏฺฐสฺส การกา**ฯ กโรนฺตา ปน ตํ ปฏิปตฺติยา อนวชฺชภาวโต **ราคํ โทสํ ปชหนฺติ,** ยถา ราคโทสา ปหียนฺติ, เอวํ สมณา กมฺมํ กโรนฺติฯ **เตน เม สมณา ปิยา**ติ เตน ยถาวุเตฺตน สมฺมาปฏิปชฺชเนน มยฺหํ สมณา ปิยายิตพฺพาติ อโตฺถฯ

ตีณิ ปาปสฺส มูลานีติ โลภโทสโมหสงฺขาตานิ อกุสลสฺส ตีณิ มูลานิฯ **ธุนนฺตี**ติ นิคฺฆาเตนฺติ, ปชหนฺตีติ อโตฺถฯ **สุจิการิโน**ติ อนวชฺชกมฺมการิโนฯ **สพฺพํ ปาปํ ปหีเนส**นฺติ อคฺคมคฺคาธิคเมน เอสํ สพฺพมฺปิ ปาปํ ปหีนํฯ

เอวํ ‘‘สมณา สุจิการิโน’’ติ สเงฺขปโต วุตฺตมตฺถํ วิภชิตฺวา ทเสฺสตุํ **‘‘กายกมฺม’’**นฺติ คาถมาหฯ ตํ สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

วิมลา สงฺขมุตฺตาวาติ สุโธตสงฺขา วิย มุตฺตา วิย จ วิคตมลา ราคาทิมลรหิตาฯ **สุทฺธา สนฺตรพาหิรา**ติ สนฺตรญฺจ พาหิรญฺจ สนฺตรพาหิรํฯ ตโต สนฺตรพาหิรโต สุทฺธา, สุทฺธาสยปโยคาติ อโตฺถฯ **ปุณฺณา สุกฺกาน ธมฺมาน**นฺติ เอกนฺตสุเกฺกหิ อนวชฺชธเมฺมหิ ปริปุณฺณา, อเสเขหิ สีลกฺขนฺธาทีหิ สมนฺนาคตาติ อโตฺถฯ

สุตฺตเคยฺยาทิพหุํ สุตํ เอเตสํ, สุเตน วา อุปฺปนฺนาติ **พหุสฺสุตา,** ปริยตฺติพาหุสเจฺจน ปฏิเวธพาหุสเจฺจน จ สมนฺนาคตาติ อโตฺถฯ ตเมว ทุวิธมฺปิ ธมฺมํ ธาเรนฺตีติ **ธมฺมธรา**ฯ สตฺตานํ อาจารสมาจารสิกฺขาปเทน อรียนฺตีติ **อริยา**ฯ ธเมฺมน ญาเยน ชีวนฺตีติ **ธมฺมชีวิโนฯ อตฺถํ ธมฺมญฺจ เทเสนฺตี**ติ ภาสิตตฺถญฺจ เทสนาธมฺมญฺจ กเถนฺติ ปกาเสนฺติฯ อถ วา อตฺถโต อนเปตํ ธมฺมโต อนเปตญฺจ เทเสนฺติ อาจิกฺขนฺติฯ

เอกคฺคจิตฺตาติ สมาหิตจิตฺตาฯ **สติมโนฺต**ติ อุปฏฺฐิตสติโนฯ

ทูรงฺคมาติ อรญฺญคตา, มนุสฺสูปจารํ มุญฺจิตฺวา ทูรํ คจฺฉนฺตา, อิทฺธานุภาเวน วา ยถารุจิตํ ทูรํ ฐานํ คจฺฉนฺตีติ ทูรงฺคมาฯ มนฺตา วุจฺจติ ปญฺญา, ตาย ภณนสีลตาย **มนฺตภาณี**ฯ น อุทฺธตาติ **อนุทฺธตา,** อุทฺธจฺจรหิตา วูปสนฺตจิตฺตาฯ **ทุกฺขสฺสนฺตํ ปชานนฺตี**ติ วฏฺฏทุกฺขสฺส ปริยนฺตภูตํ นิพฺพานํ ปฏิวิชฺฌนฺติฯ

น วิโลเกนฺติ กิญฺจนนฺติ ยโต คามโต ปกฺกมนฺติ, ตสฺมิํ คาเม กญฺจิ สตฺตํ วา สงฺขารํ วา อเปกฺขาวเสน น โอโลเกนฺติ, อถ โข ปน อนเปกฺขาว คจฺฉนฺติ ปกฺกมนฺติฯ

น เต สํ โกเฏฺฐ โอเปนฺตีติ เต สมณา สํ อตฺตโน สนฺตกํ สาปเตยฺยํ โกเฏฺฐ น โอเปนฺติ น ปฏิสาเมตฺวา ฐเปนฺติ ตาทิสสฺส ปริคฺคหสฺส อภาวโตฯ **กุมฺภิ**นฺติ กุมฺภิยํฯ **ขโฬปิย**นฺติ ปจฺฉิยํฯ **ปรินิฏฺฐิตเมสานา**ติ ปรกุเลสุ ปเรสํ อตฺถาย สิทฺธเมว ฆาสํ ปริเยสนฺตาฯ

หิรญฺญนฺติ กหาปณํฯ **รูปิย**นฺติ รชตํฯ **ปจฺจุปฺปเนฺนน ยาเปนฺตี**ติ อตีตํ อนนุโสจนฺตา อนาคตญฺจ อปจฺจาสีสนฺตา ปจฺจุปฺปเนฺนน ยาเปนฺติ อตฺตภาวํ ปวเตฺตนฺติฯ

อญฺญมญฺญํ ปิหยนฺตีติ อญฺญมญฺญสฺมิํ เมตฺติํ กโรนฺติฯ ‘‘ปิหายนฺติ’’ปิ ปาโฐ, โส เอว อโตฺถฯ

เอวํ โส พฺราหฺมโณ ธีตุยา สนฺติเก ภิกฺขูนํ คุเณ สุตฺวา ปสนฺนมานโส ธีตรํ ปสํสโนฺต **‘‘อตฺถาย วต’’**ติอาทิมาหฯ

อมฺหมฺปีติ อมฺหากมฺปิฯ **ทกฺขิณ**นฺติ เทยฺยธมฺมํฯ

เอตฺถาติ เอเตสุ สมเณสุฯ **ยโญฺญ**ติ ทานธโมฺมฯ **วิปุโล**ติ วิปุลผโลฯ เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

เอวํ พฺราหฺมโณ สรเณสุ สีเลสุ จ ปติฎฺฐิโต อปรภาเค สญฺชาตสํเวโค ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา อรหตฺตํ ปติฎฺฐาย อตฺตโน ปฎิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทาเนโนฺต **“พฺรหฺมพนฺธู”**ติ คาถมาหฯ ตสฺสโตฺถ เหฎฺฐา วุโตฺตเยวฯ

โรหินีเถรีคาถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๓. จาปาเถรีคาถาวณฺณนา

ลฎฺฐิหโตฺถ ปุเร อาสีติอาทิกา จาปาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฎฺฎูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี, อนุกฺกเมน อุปจิตกุสลมูลา สมฺภตวิโมกฺขสมฺภารา หุตฺวา อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท วงฺคหารชนปเท อญฺญตรสฺมิํ มิคลุทฺทกคาเม เชฎฺฐกมิคลุทฺทกสฺส ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ, **จาปา**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ เตน จ สมเยน อุปโก อาชีวโก โพธิมณฺฑโต ธมฺมจกฺกํ ปวเตฺตตุํ พาราณสิํ อุทฺทิสฺส คจฺฉเนฺตน สตฺถารา สมาคโต ‘‘วิปฺปสนฺนานิ โข เต, อาวุโส, อินฺทฺริยานิ, ปริสุโทฺธ ฉวิวโณฺณ ปริโยทาโต, กํสิ ตฺวํ, อาวุโส, อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต, โก วา เต สตฺถา, กสฺส วา ตฺวํ ธมฺมํ โรเจสี’’ติ (มหาว. ๑๑; ม. นิ. ๑.๒๘๕) ปุจฺฉิตฺวา –

> ‘‘สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ, สเพฺพสุ ธเมฺมสุ อนูปลิโตฺต;
> สพฺพญฺชโห ตณฺหากฺขเย วิมุโตฺต, สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺยํฯ (ธ. ป. ๓๕๓; มหาว. ๑๑; กถา. ๔๐๕; ม. นิ. ๑.๒๘๕);
>
> ‘‘น เม อาจริโย อตฺถิ, สทิโส เม น วิชฺชติ;
> สเทวกสฺมิํ โลกสฺมิํ, นตฺถิ เม ปฎิปุคฺคโลฯ
>
> ‘‘อหญฺหิ อรหา โลเก, อหํ สตฺถา อนุตฺตโร;
> เอโกมฺหิ สมฺมาสมฺพุโทฺธ, สีติภูโตมฺหิ นิพฺพุโตฯ
>
> ‘‘ธมฺมจกฺกํ ปวเตฺตตุํ, คจฺฉามิ กาสินํ ปุรํ;
> อนฺธีภูตสฺมิํ โลกสฺมิํ, อาหญฺฉํ อมตทุนฺทุภิ’’นฺติฯ (มหาว. ๑๑; กถา. ๔๐๕; ม. นิ. ๑.๒๘๕) –

สตฺถารา อตฺตโน สพฺพญฺญุพุทฺธภาเว ธมฺมจกฺกปวตฺตเน จ ปเวทิเต ปสนฺนจิโตฺต โส ‘‘หุเปยฺยปาวุโส, อรหสิ อนนฺตชิโน’’ติ (มหาว. ๑๑; ม. นิ. ๑.๒๘๕) วตฺวา อุมฺมคฺคํ คเหตฺวา ปกฺกโนฺต วงฺคหารชนปทํ อคมาสิฯ โส ตตฺถ เอกํ มิคลุทฺทกคามกํ อุปนิสฺสาย วาสํ กเปฺปสิฯ ตํ ตตฺถ เชฎฺฐกมิคลุทฺทโก อุปฎฺฐาสิฯ โส เอกทิวสํ ทูรํ มิควํ คจฺฉโนฺต ‘‘มยฺหํ อรหเนฺต มา ปมชฺชี’’ติ อตฺตโน ธีตรํ จาปํ อาณาเปตฺวา อคมาสิ สทฺธิํ ปุตฺตภาตุเกหิฯ สา จสฺส ธีตา อภิรูปา โหติ ทสฺสนียาฯ

อถ โข อุปโก อาชีวโก ภิกฺขาจารเวลายํ มิคลุทฺทกสฺส ฆรํ คโต ปริวิสิตุํ อุปคตํ จาปํ ทิสฺวา ราเคน อภิภูโต ภุญฺชิตุมฺปิ อสโกฺกโนฺต ภาชเนน ภตฺตํ อาทาย วสนฎฺฐานํ คนฺตฺวา ภตฺตํ เอกมเนฺต นิกฺขิปิตฺวา ‘‘สเจ จาปํ ลภิสฺสามิ, ชีวามิ, โน เจ, มริสฺสามี’’ติ นิราหาโร นิปชฺชิฯ สตฺตเม ทิวเส มิคลุทฺทโก อาคนฺตฺวา ธีตรํ ปุจฺฉิ – ‘‘กิํ มยฺหํ อรหเนฺต น ปมชฺชี’’ติ? สา ‘‘เอก

ทิวสเมว อาคนฺตฺวา ปุน นาคตปุโพฺพ’’ติ อาหฯ มิคลุทฺทโก จ ตาวเทวสฺส วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ‘‘กึ, ภเนฺต, อผาสุก’’นฺติ ปาเท ปริมชฺชโนฺต ปุจฺฉิฯ อุปโก นิตฺถุนโนฺต ปริวตฺตติเยวฯ โส ‘‘วทถ, ภเนฺต, ยํ มยา สกฺกา กาตุํ, สพฺพํ ตํ กริสฺสามี’’ติ อาหฯ อุปโก เอเกน ปริยาเยน อตฺตโน อชฺฌาสยํ อาโรเจสิฯ ‘‘อิตโร ชานาสิ ปน, ภเนฺต, กิญฺจิ สิปฺป’’นฺติฯ ‘‘น ชานามี’’ติฯ ‘‘น, ภเนฺต, กิญฺจิ สิปฺปํ อชานเนฺตน สกฺกา ฆรํ อาวสิตุ’’นฺติฯ โส อาห – ‘‘นาหํ กิญฺจิ สิปฺปํ ชานามิ, อปิจ ตุมฺหากํ มํสหารโก ภวิสฺสามิ, มํสญฺจ วิกฺกิณิสฺสามี’’ติฯ มาควิโก ‘‘อมฺหากมฺปิ เอตเทว รุจฺจตี’’ติ อุตฺตรสาฏกํ ทตฺวา อตฺตโน สหายกสฺส เคเห กติปาหํ วสาเปตฺวา ตาทิเส ทิวเส ฆรํ อาเนตฺวา ธีตรํ อทาสิฯ

อถ กาเล คจฺฉเนฺต เตสํ สํวาสมนฺวาย ปุโตฺต นิพฺพตฺติ, **สุภโทฺท**ติสฺส นามํ อกํสุฯ จาปา ตสฺส โรทนกาเล ‘‘อุปกสฺส ปุตฺต, อาชีวกสฺส ปุตฺต, มํสหารกสฺส ปุตฺต, มา โรทิ มา โรที’’ติ อาทินา ปุตฺตโตสนคีเตน อุปกํ อุปฺปเณฺฑสิฯ โส ‘‘มา ตฺวํ จาเป มํ ‘อนาโถ’ติ มญฺญิ, อตฺถิ เม สหาโย อนนฺตชิโน นาม, ตสฺสาหํ สนฺติกํ คมิสฺสามี’’ติ อาหฯ จาปา ‘‘เอวมยํ อฏฺฏียตี’’ติ ญตฺวา ปุนปฺปุนํ ตถา กเถสิเยวฯ โส เอกทิวสํ ตาย ตถา วุโตฺต กุชฺฌิตฺวา คนฺตุมารโทฺธฯ ตาย ตํ ตํ วตฺวา อนุนียมาโนปิ สญฺญตฺตึ อนาคจฺฉโนฺต ปจฺฉิมทิสาภิมุโข ปกฺกามิฯ

ภควา จ เตน สมเยน สาวตฺถิยํ เชตวเน วิหรโนฺต ภิกฺขูนํ อาจิกฺขิ – ‘‘โย, ภิกฺขเว, อชฺช ‘กุหึ อนนฺตชิโน’ติ อิธาคนฺตฺวา ปุจฺฉติ, ตํ มม สนฺติกํ เปเสถา’’ติฯ อุปโกปิ ‘‘กุหึ อนนฺตชิโน วสตี’’ติ ตตฺถ ตตฺถ ปุจฺฉโนฺต อนุปุเพฺพน สาวตฺถึ คนฺตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา วิหารมเชฺฌ ฐตฺวา ‘‘กุหึ อนนฺตชิโน’’ติ ปุจฺฉิฯ ตํ ภิกฺขู ภควโต สนฺติกํ นยึสุฯ โส ภควนฺตํ ทิสฺวา ‘‘ชานาถ มํ ภควา’’ติ อาหฯ ‘‘อาม, ชานามิ, กุหึ ปน ตฺวํ เอตฺตกํ กาลํ วสี’’ติ? ‘‘วงฺคหารชนปเท, ภเนฺต’’ติฯ ‘‘อุปก, อิทานิ มหลฺลโก ชาโต ปพฺพชิตุํ สกฺขิสฺสสี’’ติ? ‘‘ปพฺพชิสฺสามิ, ภเนฺต’’ติฯ สตฺถา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อาณาเปสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, อิมํ ปพฺพาเชหี’’ติฯ โส ตํ ปพฺพาเชสิฯ โส ปพฺพชิโต สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา ภาวนํ อนุยุญฺชโนฺต น จิรเสฺสว อนาคามิผเล ปติฏฺฐาย กาลํ กตฺวา อวิเหสุ นิพฺพโตฺต, นิพฺพตฺตกฺขเณเยว อรหตฺตํ ปาปุณิฯ อวิเหสุ นิพฺพตฺตมตฺตา สตฺต ชนา อรหตฺตํ ปตฺตา, เตสํ อยํ อญฺญตโรฯ วุตฺตเญฺหตํ –

> ‘‘อวิหํ อุปปนฺนาเส, วิมุตฺตา สตฺต ภิกฺขโว;
> ราคโทสปริกฺขีณา, ติณฺณา โลเก วิสตฺติกํฯ
>
> ‘‘อุปโกปลคโณฺฑ จ, ปกฺกุสาติ จ เต ตโย;
> ภทฺทิโย ขณฺฑเทโว จ, พาหุรคฺคิ จ สิงฺคิโย;
> เต หิตฺวา มานุสํ เทหํ, ทิพฺพโยคํ อุปจฺจคุ’’นฺติฯ (สํ. นิ. ๑.๑๐๕);

อุปเก ปน ปกฺกเนฺต นิพฺพินฺทหทยา จาปา ทารกํ อยฺยกสฺส นิยฺยาเทตฺวา ปุเพฺพ อุปเกน คตมคฺคํ คจฺฉนฺตี สาวตฺถึ คนฺตฺวา ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี มคฺคปฏิปาฏิยา อรหเตฺต ปติฏฺฐิตา, อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปุเพฺพ อุปเกน อตฺตนา จ กถิตคาถาโย อุทานวเสน เอกชฺฌํ กตฺวา –

> **๒๙๒**.‘‘ลฏฺฐิหโตฺถ ปุเร อาสิ, โส ทานิ มิคลุทฺทโก;
> อาสาย ปลิปา โฆรา, นาสกฺขิ ปารเมตเวฯ
>
> **๒๙๓**.‘‘สุมตฺตํ มํ มญฺญมานา, จาปิ ปุตฺตมโตสยิ;

จาปาย พนฺธนํ เฉตฺวา, ปพฺพชิสฺสํ ปุโนปหํฯ

๒๙๔. มา เม กุชฺฌิ มหาวีร, มา เม กุชฺฌิ มหามุนิ;
น หิ โกธปเรตสฺส, สุทฺธิ อตฺถิ กุโต ตโปฯ

๒๙๕. ปกฺกมิสฺสญฺจ นาฬาโต, โกธ นาฬาย วจฺฉติ;
พนฺธนฺตี อิตฺถิรูเปน, สมเณ ธมฺมชีวิโนฯ

๒๙๖. ‘‘เอหิ กาฬ นิวตฺตสฺสุ, ภุญฺช กาเม ยถา ปุเร;
อหญฺจ เต วสีกตา, เย จ เม สนฺติ ญาตกาฯ

๒๙๗. ‘‘เอโตฺต จาเป จตุพฺภาคํ, ยถา ภาสสิ ตฺวญฺจ เม;
ตยิ รตฺตสฺส โปสสฺส, อุฬารํ วต ตํ สิยาฯ

๒๙๘. ‘‘กาฬงฺคินึว ตกฺการึ, ปุปฺผิตํ คิริมุทฺธนิ;
ผุลฺลํ ทาลิมลฏฺฐึว, อโนฺตทีเปว ปาฏลึฯ

๒๙๙. ‘‘หริจนฺทนลิตฺตงฺคึ, กาสิกุตฺตมธารินึ;
ตํ มํ รูปวตึ สนฺตึ, กสฺส โอหาย คจฺฉสิฯ

๓๐๐. ‘‘สากุนฺติโกว สกุณึ, ยถา พนฺธิตุมิจฺฉติ;
อาหริเมน รูเปน, น มํ ตฺวํ พาธยิสฺสสิฯ

๓๐๑. ‘‘อิมญฺจ เม ปุตฺตผลํ, กาฬ อุปฺปาทิตํ ตยา;
ตํ มํ ปุตฺตวตึ สนฺตึ, กสฺส โอหาย คจฺฉสิฯ

๓๐๒. ‘‘ชหนฺติ ปุเตฺต สปฺปญฺญา, ตโต ญาตี ตโต ธนํ;
ปพฺพชนฺติ มหาวีรา, นาโค เฉตฺวาว พนฺธนํฯ

๓๐๓. ‘‘อิทานิ เต อิมํ ปุตฺตํ, ทเณฺฑน ฉุริกาย วา;
ภูมิยํ วา นิสุมฺภิสฺสํ, ปุตฺตโสกา น คจฺฉสิฯ

๓๐๔. ‘‘สเจ ปุตฺตํ สิงฺคาลานํ, กุกฺกุรานํ ปทาหิสิ;
น มํ ปุตฺตกเตฺต ชมฺมิ, ปุนราวตฺตยิสฺสสิฯ

๓๐๕. ‘‘หนฺท โข ทานิ ภทฺทเนฺต, กุหึ กาฬ คมิสฺสสิ;
กตมํ คามนิคมํ, นครํ ราชธานิโยฯ

๓๐๖. ‘‘อหุมฺห ปุเพฺพ คณิโน, อสฺสมณา สมณมานิโน;
คาเมน คามํ วิจริมฺห, นคเร ราชธานิโยฯ

๓๐๗. ‘‘เอโส หิ ภควา พุโทฺธ, นทึ เนรญฺชรํ ปติ;
สพฺพทุกฺขปฺปหานาย, ธมฺมํ เทเสติ ปาณินํ;
ตสฺสาหํ สนฺติกํ คจฺฉํ, โส เม สตฺถา ภวิสฺสติฯ

๓๐๘. ‘‘วนฺทนํ ทานิ เม วชฺชาสิ, โลกนาถํ อนุตฺตรํ;
ปทกฺขิณญฺจ กตฺวาน, อาทิเสยฺยาสิ ทกฺขิณํฯ

๓๐๙. ‘‘เอตํ โข ลพฺภมเมฺหหิ, ยถา ภาสสิ ตฺวญฺจ เม;
วนฺทนํ ทานิ เต วชฺชํ, โลกนาถํ อนุตฺตรํ;
ปทกฺขิณญฺจ กตฺวาน, อาทิสิสฺสามิ ทกฺขิณํฯ

๓๑๐. ‘‘ตโต จ กาโฬ ปกฺกามิ, นทิํ เนรญฺชรํ ปติ;
โส อทฺทสาสิ สมฺพุทฺธํ, เทเสนฺตํ อมตํ ปทํฯ

๓๑๑. ‘‘ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ, ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ;
อริยํ จฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ, ทุกฺขูปสมคามินํฯ

๓๑๒. ‘‘ตสฺส ปาทานิ วนฺทิตฺวา, กตฺวาน นํ ปทกฺขิณํ;
จาปาย อาทิสิตฺวาน, ปพฺพชิํ อนคาริยํ;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **ลฏฺฐิหโตฺถ**ติ ทณฺฑหโตฺถฯ **ปุเร**ติ ปุเพฺพ ปริพฺพาชกกาเล จณฺฑโคณกุกฺกุราทีนํ ปริหรณตฺถํ ทณฺฑํ หเตฺถน คเหตฺวา วิจรณโก อโหสิฯ **โส ทานิ มิคลุทฺทโก**ติ โส อิทานิ มิคลุเทฺทหิ สทฺธิํ สโมฺภคสํวาเสหิ มิคลุโทฺท มาควิโก ชาโตฯ **อาสายา**ติ ตณฺหายฯ ‘‘อาสยา’’ติปิ ปาโฐ, อชฺฌาสยเหตูติ อโตฺถฯ **ปลิปา**ติ กามปงฺกโต ทิฏฺฐิปงฺกโต จฯ **โฆรา**ติ อวิทิตวิปุลานตฺถาวหตฺตา ทารุณโต โฆราฯ **นาสกฺขิ ปารเมตเว**ติ ตเสฺสว ปลิปสฺส ปารภูตํ นิพฺพานํ เอตุํ คนฺตุํ น อสกฺขิ, น อภิสมฺภุนีติ อตฺตานเมว สนฺธาย อุปโก วทติฯ

สุมตฺตํ มํ มญฺญมานาติ อตฺตนิ สุฏฺฐุ มตฺตํ มทปฺปตฺตํ กามเคธวเสน ลคฺคํ ปมตฺตํ วา กตฺวา มํ สลฺลกฺขนฺตีฯ **จาปา ปุตฺตมโตสยี**ติ มิคลุทฺทสฺส ธีตา จาปา ‘‘อาชีวกสฺส ปุตฺตา’’ติ อาทินา มํ ฆเฏฺฏนฺตี ปุตฺตํ โตเสสิ เกฬายสิฯ ‘‘สุปติ มํ มญฺญมานา’’ติ จ ปฐนฺติ, สุปตีติ มํ มญฺญมานาติ อโตฺถฯ **จาปาย พนฺธนํ เฉตฺวา**ติ จาปาย ตยิ อุปฺปนฺนํ กิเลสพนฺธนํ ฉินฺทิตฺวาฯ **ปพฺพชิสฺสํ ปุโนปห**นฺติ ปุน ทุติยวารมฺปิ อหํ ปพฺพชิสฺสามิฯ

อิทานิ ตสฺสา ‘‘มยฺหํ อโตฺถ นตฺถี’’ติ วทติ, ตํ สุตฺวา จาปา ขมาเปนฺตี **‘‘มา เม กุชฺฌี’’**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **มา เม กุชฺฌี**ติ เกฬิกรณมเตฺตน มา มยฺหํ กุชฺฌิฯ **มหาวีร, มหามุนี**ติ อุปกํ อาลปติฯ ตญฺหิ สา ปุเพฺพปิ ปพฺพชิโต, อิทานิปิ ปพฺพชิตุกาโมติ กตฺวา ขนฺติญฺจ ปจฺจาสีสนฺตี ‘‘มหามุนี’’ติ อาหฯ เตเนวาห – **‘‘น หิ โกธปเรตสฺส, สุทฺธิ อตฺถิ กุโต ตโป’’**ติ, ตฺวํ เอตฺตกมฺปิ อสหโนฺต กถํ จิตฺตํ ทเมสฺสสิ, กถํ วา ตปํ จริสฺสสีติ อธิปฺปาโยฯ

อถ นาฬํ คนฺตฺวา ชีวิตุกาโมสีติ จาปาย วุโตฺต อาห – **‘‘ปกฺกมิสฺสญฺจ นาฬาโต, โกธ นาฬาย วจฺฉตี’’**ติ โก อิธ นาฬาย วสิสฺสติ, นาฬาโตว อหํ ปกฺกมิสฺสาเมวฯ โส หิ ตสฺส ชาตคาโม, ตโต นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิฯ โส จ มคธรเฏฺฐ โพธิมณฺฑสฺส อาสนฺนปเทเส, ตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ **พนฺธนฺตี อิตฺถิรูเปน, สมเณ ธมฺมชีวิโน**ติ จาเป ตฺวํ ธเมฺมน ชีวเนฺต ธมฺมิเก ปพฺพชิเต อตฺตโน อิตฺถิรูเปน อิตฺถิกุตฺตากเปฺปหิ พนฺธนฺตี ติฏฺฐสิฯ เยนาหํ อิทานิ เอทิโส ชาโต, ตสฺมา ตํ ปริจฺจชามีติ อธิปฺปาโยฯ

เอวํ วุเตฺต จาปา ตํ นิวเตฺตตุกามา **‘‘เอหิ, กาฬา’’**ติ คาถมาหฯ ตสฺสโตฺถ – กาฬวณฺณตาย, **กาฬ,** อุปก, เอหิ **นิวตฺตสฺสุ** มา ปกฺกมิ, ปุเพฺพ วิย กาเม ปริภุญฺช, อหญฺจ เย จ เม สนฺติ

ญาตกา, เต สเพฺพว ตุยฺหํ มา ปกฺกมิตุกามตาย **วสีกตา** วสวตฺติโน กตาติฯ

ตํ สุตฺวา อุปโก **“เอโตฺต จาเป”**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **จาเป**ติ จาเปฯ จาปสทิสองฺคลฏฺฐิต าย หิ สา, จาปาติ นามํ ลภิ, ตสฺมา, จาปาติ วุจฺจติฯ ตฺวํ จาเป, ยถา ภาสสิ, อิทานิ ยาทิสํ กเถ สิ, อิโต **จตุพฺภาค**เมว ปิยสมุทาจารํ กเรยฺยาสิฯ ตยิ **รตฺตสฺส** ราคาภิภูตสฺส ปุริสสฺส อุฬารํ วต ตํ สิยา, อหํ ปเนตรหิ ตยิ กาเมสุ จ วิรโตฺต, ตสฺมา จาปาย วจเน น ติฏฺฐามีติ อธิปฺปาโยฯ

ปุน, จาปา, อตฺตนิ ตสฺส อาสตฺตึ อุปฺปาเทตุกามา **“กาฬงฺคินิ”**นฺติ อาหฯ ตตฺถ, **กาฬา**ติ ตสฺสาลปนํฯ **องฺคินิ**นฺติ องฺคลฏฺฐิสมฺปนฺนํฯ **อิวา**ติ อุปมาย นิปาโตฯ **ตกฺการึ ปุปฺผิตํ คิริมุทฺธนี**ติ ปพฺพตมุทฺธนิ ฐิตํ สุปฺปุปฺผิตทาลิมลฏฺฐึ วิยฯ ‘‘อุกฺกาคาริ’’นฺติ จ เกจิ ปฐนฺติ, องฺคตฺถิลฏฺฐึ วิยาติ อโตฺถฯ คิริมุทฺธนีติ จ อิทํ เกนจิ อนุปหตโสภตาทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ เกจิ ‘‘กาลิงฺคินิ’’นฺติ ปาฐํ วตฺวา ตสฺส กุมฺภณฺฑฟลตาสทิสนฺติ อตฺถํ วทนฺติฯ **ผุลฺลํ ทาลิมลฏฺฐึวา**ติ ปุปฺผิตํ พีชปูรลตํ วิยฯ **อโนฺตทีเปว ปาฏลิ**นฺติ ทีปกพฺภนฺตเร ปุปฺผิตปาฏลิรุกฺขํ วิย, ทีปคฺคหณเญฺจตฺถ โสภาปาฏิหาริยทสฺสนตฺถเมวฯ

หริจนฺทนลิตฺตงฺคินฺติ โลหิตจนฺทเนน อนุลิตฺตสพฺพงฺคึฯ **กาสิกุตฺตมธาริน**ินฺติ อุตฺตมกาสิกวตฺถธรํฯ **ตํ ม**นฺติ ตาทิสํ มํฯ **รูปวตึ สนฺติ**นฺติ รูปสมฺปนฺนํ สมานํฯ **กสฺส โอหาย คจฺฉสี**ติ กสฺส นาม สตฺตสฺส, กสฺส วา เหตุโน, เกน การเณน, โอหาย ปหาย ปริจฺจชิตฺวา คจฺฉสิฯ

อิโต ปรมฺปิ เตสํ วจนปฏิวจนคาถาว ฐเปตฺวา ปริโยสาเน ติโสฺส คาถาฯ ตตฺถ **สากุนฺติโกวา**ติ สกุณลุทฺโท วิยฯ **อาหริเมน รูเปนา**ติ เกสมณฺฑนาทินา สรีรชคฺคเนน เจว วตฺถาภรณาทินา จ อภิสงฺขาริเกน รูเปน วเณฺณน กิตฺติเมน จาตุริเยนาติ อโตฺถฯ **น มํ ตฺวํ พาธยิสฺสสี**ติ ปุเพฺพ วิย อิทานิ มํ ตฺวํ น พาธิตุํ สกฺขิสฺสสิฯ

ปุตฺตผลนฺติ ปุตฺตสงฺขาตํ ผลํ ปุตฺตปสโวฯ

สปฺปญฺญาติ ปญฺญวโนฺต, สํสาเร อาทีนววิภาวินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคตาติ อธิปฺปาโยฯ เต หิ อปฺปํ วา มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ โภคกฺขนฺธํ วา ปหาย ปพฺพชนฺติฯ เตนาห – **“ปพฺพชนฺติ มหาวีรา, นาโค เฉตฺวาว พนฺธน”**นฺติ, อยพนฺธนํ วิย หตฺถินาโค คิหิพนฺธนํ ฉินฺทิตฺวา มหาวีริยาว ปพฺพชนฺติ, น นิหีนวีริยาติ อโตฺถฯ

ทเณฺฑนาติ เยน เกนจิ ทเณฺฑนฯ **ฉุริกายา**ติ ขุเรนฯ **ภูมิยํ วา นิสุมฺภิสฺส**นฺติ ปถวิยํ ปาเตตฺวา โปถนวิชฺฌนาทินา วิพาธิสฺสามิฯ **ปุตฺตโสกา น คจฺฉสี**ติ ปุตฺตโสกนิมิตฺตํ น คจฺฉิสฺสสิฯ

ปทาหิสีติ ทสฺสสิฯ **ปุตฺตกเตฺต**ติ ปุตฺตการณาฯ **ชมฺมี**ติ ตสฺสา อาลปนํ, ลามเกติ อโตฺถฯ

อิทานิ ตสฺส คมนํ อนุชานิตฺวา คมนฏฺฐานํ ชานิตุํ **“หนฺท โข”**ติ คาถมาหฯ

อิตโร ปุเพฺพ อหํ อนิยฺยานิกํ สาสนํ ปคฺคยฺห อฏฺฐาสึ, อิทานิ ปน นิยฺยานิเก อนนฺตชินสฺส สาสเน ฐาตุกาโม, ตสฺมา ตสฺส สนฺติกํ คมิสฺสามีติ ทเสฺสโนฺต **“อหุมฺหา”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **คณิโน**ติ คณธราฯ **อสฺสมณา**ติ น สมิตปาปาฯ **สมณมานิโน**ติ สมิตปาปาติ เอวํสญฺญิโนฯ **วิจริมฺหา**ติ ปูรณาทีสุ อตฺตานํ ปกฺขิปิตฺวา วทติฯ

เนรญฺชรํ ปตีติ เนรญฺชราย นทิยา สมีเป ตสฺสา ตีเรฯ **พุโทฺธ**ติ อภิสโมฺพธึ ปโตฺต, อภิสโมฺพธึ ปตฺวา ธมฺมํ เทเสโนฺต สพฺพกาลํ ภควา ตเตฺถว วสีติ อธิปฺปาเยน วทติฯ

วนฺทนํ ทานิ เม วชฺชาสีติ มม วนฺทนํ วเทยฺยาสิ, มม วจเนน โลกนาถํ อนุตฺตรํ วเทยฺยาสีติ อโตฺถฯ **ปทกฺขิณญฺจ กตฺวาน, อาทิเสยฺยาสิ ทกฺขิณ**นฺติ พุทฺธํ ภควนฺตํ ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ กตฺวาปิ จตูสุ ฐาเนสุ วนฺทิตฺวา, ตโต ปุญฺญโต มยฺหํ ปตฺติทานํ เทโนฺต ปทกฺขิณํ อาทิเสยฺยาสิ พุทฺธคุณานํ สุตปุพฺพตฺตา เหตุสมฺปนฺนตาย จ เอวํ วทติฯ

เอตํ โข ลพฺภมเมฺหหีติ เอตํ ปทกฺขิณกรณํ ปุญฺญํ อเมฺหหิ ตว ทาตุํ สกฺกา, น นิวตฺตนํ, ปุเพฺพ วิย กามูปโภโค จ น สกฺกาติ อธิปฺปาโยฯ **เต วชฺช**นฺติ ตว วนฺทนํ วชฺชํ วกฺขามิฯ

โสติ กาโฬ, **อทฺทสาสี**ติ อทฺทกฺขิฯ

สตฺถุเทสนายํ สจฺจกถาย ปธานตฺตา ตพฺพินิมุตฺตาย อภาวโต **"ทุกฺข"**นฺติอาทิ วุตฺตํ, เสสํ วุตฺตนยเมวฯ

จาปาเถรีคาถาวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔. สุนฺทรีเถรีคาถาวณฺณนา

เปตานิ โภติ ปุตฺตานีติอาทิกา สุนฺทริยา เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฎฺฎูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี อิโต เอกตึสกเปฺป เวสฺสภุสฺส ภควโต กาเล กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา เอกทิวสํ สตฺถารํ ปิณฺฑาย จรนฺตํ ทิสฺวา ปสนฺนมานสา ภิกฺขํ ทตฺวา ปญฺจปติฎฺฐิเตน วนฺทิฯ สตฺถา ตสฺสา จิตฺตปฺปสาทํ ญตฺวา อนุโมทนํ กตฺวา ปกฺกามิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน ตาวตึเสสุ นิพฺพตฺติตฺวา ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา ตโต จุตา อปราปรํ สุคตีสุเยว สํสรนฺตี ปริปกฺกญาณา หุตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท พาราณสิยํ สุชาตสฺส นาม พฺราหฺมณสฺส ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺสา รูปสมฺปตฺติยา **สุนฺทรี**ติ นามํ อโหสิฯ วยปฺปตฺตกาเล จสฺสา กนิฎฺฐภาตา กาลมกาสิฯ อถสฺสา ปิตา ปุตฺตโสเกน อภิภูโต ตตฺถ ตตฺถ วิจรโนฺต วาสิฎฺฐิเตฺถริยา สมาคนฺตฺวา ตํ โสกวิโนทนการณํ ปุจฺฉโนฺต ''เปตานิ โภติ ปุตฺตานี''ติอาทิกา เทฺว คาถา อภาสิฯ เถรี ตํ โสกาภิภูตํ ญตฺวา โสกํ วิโนเทตุกามา ''พหูนิ ปุตฺตสตานี''ติอาทิกา เทฺว คาถา วตฺวา อตฺตโน อโสกภาวํ กเถสิฯ ตํ สุตฺวา พฺราหฺมโณ ''กถํ ตฺวํ, อเยฺย, เอวํ อโสกา ชาตา''ติ อาหฯ ตสฺส เถรี รตนตฺตยคุณํ กเถสิฯ

อถ พฺราหฺมโณ ''กุหึ สตฺถา''ติ ปุจฺฉิตฺวา ''อิทานิ มิถิลายํ วิหรตี''ติ ตํ สุตฺวา ตาวเทว รถํ โยเชตฺวา รเถน มิถิลํ คนฺตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา สโมฺมทนียํ กถํ กตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ ตสฺส สตฺถา ธมฺมํ เทเสสิฯ โส ธมฺมํ สุตฺวา ปฎิลทฺธสโทฺธ ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนํ ปฎฺฐเปตฺวา ฆเฎโนฺต วายมโนฺต ตติเย ทิวเส อรหตฺตํ ปาปุณิฯ อถ สารถิ รถํ อาทาย พาราณสึ คนฺตฺวา พฺราหฺมณิยา ตํ ปวตฺตึ อาโรเจสิฯ สุนฺทรี อตฺตโน ปิตุ ปพฺพชิตภาวํ สุตฺวา, ''อมฺม, อหมฺปิ ปพฺพชิสฺสามี''ติ มาตรํ อาปุจฺฉิฯ มาตา ''ยํ อิมสฺมึ เคเห โภคชาตํ, สพฺพํ ตํ ตุยฺหํ สนฺตกํ, ตฺวํ อิมสฺส กุลสฺส ทายาทิกา ปฎิปชฺช, อิมํ สพฺพโภคํ ปริภุญฺช, มา ปพฺพชี''ติ อาหฯ สา ''น มยฺหํ โภเคหิ อโตฺถ, ปพฺพชิสฺสาเมวาหํ, อมฺมา''ติ มาตรํ อนุชานาเปตฺวา มหตึ สมฺปตฺตึ เขฬปิณฺฑํ วิย ฉเฑฺฑตฺวา ปพฺพชิฯ ปพฺพชิตฺวา จ สิกฺขมานาเยว หุตฺวา วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา

ฆเฏนฺตี วายมนฺตี เหตุสมฺปนฺนตาย ญาณสฺส ปริปากํ คตตฺตา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** –

> ‘‘ปิณฺฑปาตํ จรนฺตสฺส, เวสฺสภุสฺส มเหสิโน;
> กฏจฺฉุภิกฺขมุคฺคยฺห, พุทฺธเสฏฺฐสฺสทาสหํฯ
>
> ‘‘ปฏิคฺคเหตฺวา สมฺพุโทฺธ, เวสฺสภู โลกนายโก;
> วีถิยา สณฺฐิโต สตฺถา, อกา เม อนุโมทนํฯ
>
> ‘‘กฏจฺฉุภิกฺขํ ทตฺวาน, ตาวตึสํ คมิสฺสสิ;
> ฉตฺตึสเทวราชูนํ, มเหสิตฺตํ กริสฺสสิฯ
>
> ‘‘ปญฺญาสํ จกฺกวตฺตีนํ, มเหสิตฺตํ กริสฺสสิ;
> มนสา ปตฺถิตํ สพฺพํ, ปฏิลจฺฉสิ สพฺพทาฯ
>
> ‘‘สมฺปตฺตึ อนุโภตฺวาน, ปพฺพชิสฺสสิ กิญฺจนา;
> สพฺพาสเว ปริญฺญาย, นิพฺพายิสฺสสินาสวาฯ
>
> ‘‘อิทํ วตฺวาน สมฺพุโทฺธ, เวสฺสภู โลกนายโก;
> นภํ อพฺภุคฺคมี วีโร, หํสราชาว อมฺพเรฯ
>
> ‘‘สุทินฺนํ เม ทานวรํ, สุยิฏฺฐา ยาคสมฺปทา;
> กฏจฺฉุภิกฺขํ ทตฺวาน, ปตฺตาหํ อจลํ ปทํฯ
>
> ‘‘เอกตึเส อิโต กเปฺป, ยํ ทานมททึ ตทา;
> ทุคฺคตึ นาภิชานามิ, ภิกฺขาทานสฺสิทํ ผลํฯ
>
> ‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ…เป.… กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา ผลสุเขน นิพฺพานสุเขน จ วิหรนฺตี อปรภาเค ‘‘สตฺถุ ปุรโต สีหนาทํ นทิสฺสามี’’ติ อุปชฺฌายํ อาปุจฺฉิตฺวา พาราณสิโต นิกฺขมิตฺวา สมฺพหุลาหิ ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ อนุกฺกเมน สาวตฺถึ คนฺตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ อุปสงฺกมิตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ ฐิตา สตฺถารา กตปฏิสนฺถารา สตฺถุ โอรสธีตุภาวาทิวิภาวเนน อญฺญํ พฺยากาสิฯ อถสฺสา มาตรํ อาทึ กตฺวา สโพฺพ ญาติคโณ ปริชโน จ ปพฺพชิฯ สา อปรภาเค อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปิตรา วุตฺตคาถํ อาทึ กตฺวา อุทานวเสน –

> **๓๑๓.** ‘‘เปตานิ โภติ ปุตฺตานิ, ขาทมานา ตุวํ ปุเร;
> ตุวํ ทิวา จ รโตฺต จ, อตีว ปริตปฺปสิฯ
>
> **๓๑๔.** ‘‘สาชฺช สพฺพานิ ขาทิตฺวา, สตปุตฺตานิ พฺราหฺมณี;
> วาเสฏฺฐิ เกน วเณฺณน, น พาฬฺหํ ปริตปฺปสิฯ
>
> **๓๑๕.** ‘‘พหูนิ ปุตฺตสตานิ, ญาติสงฺฆสตานิ จ;
> ขาทิตานิ อตีตํเส, มม ตุยฺหญฺจ พฺราหฺมณฯ
>
> **๓๑๖.** ‘‘สาหํ นิสฺสรณํ ญตฺวา, ชาติยา มรณสฺส จ;

น โสจามิ น โรทามิ, น จาปิ ปริตปฺปยึฯ

๓๑๗.‘‘อพฺภุตํ วต วาเสฏฺฐิ, วาจํ ภาสสิ เอทิสึ;
กสฺส ตฺวํ ธมฺมมญฺญาย, คิรํ ภาสสิ เอทิสึฯ

๓๑๘.‘‘เอส พฺราหฺมณ สมฺพุทฺโธ, นครํ มิถิลํ ปติ;
สพฺพทุกฺขปฺปหานาย, ธมฺมํ เทเสสิ ปาณินํฯ

๓๑๙.‘‘ตสฺส พฺรเหฺม อรหโต, ธมฺมํ สุตฺวา นิรูปธึ;
ตตฺถ วิญฺญาตสทฺธมฺมา, ปุตฺตโสกํ พฺยปานุทึฯ

๓๒๐.‘‘โส อหมฺปิ คมิสฺสามิ, นครํ มิถิลํ ปติ;
อปฺเปว มํ โส ภควา, สพฺพทุกฺขา ปโมจเยฯ

๓๒๑.‘‘อทฺทส พฺราหฺมโณ พุทฺธํ, วิปฺปมุตฺตํ นิรูปธึ;
สฺวสฺส ธมฺมมเทเสสิ, มุนิ ทุกฺขสฺส ปารคูฯ

๓๒๒.‘‘ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ, ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ;
อริยํ จฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ, ทุกฺขูปสมคามินํฯ

๓๒๓.‘‘ตตฺถ วิญฺญาตสทฺธมฺโม, ปพฺพชฺชํ สมโรจยิ;
สุชาโต ตีหิ รตฺตีหิ, ติโสฺส วิชฺชา อผสฺสยิฯ

๓๒๔.‘‘เอหิ สารถิ คจฺฉาหิ, รถํ นิยฺยาทยาหิมํ;
อาโรคฺยํ พฺราหฺมณึ วชฺช, ปพฺพชิ ทานิ พฺราหฺมโณ;
สุชาโต ตีหิ รตฺตีหิ, ติโสฺส วิชฺชา อผสฺสยิฯ

๓๒๕.‘‘ตโต จ รถมาทาย, สหสฺสญฺจาปิ สารถิ;
อาโรคฺยํ พฺราหฺมณิโวจ, ‘ปพฺพชิ ทานิ พฺราหฺมโณ;
สุชาโต ตีหิ รตฺตีหิ, ติโสฺส วิชฺชา อผสฺสยิฯ

๓๒๖.‘‘เอตญฺจาหํ อสฺสรถํ, สหสฺสญฺจาปิ สารถิ;
เตวิชฺชํ พฺราหฺมณํ สุตฺวา, ปุณฺณปตฺตํ ททามิ เตฯ

๓๒๗.‘‘ตุเยฺหว โหตฺวสฺสรโถ, สหสฺสญฺจาปิ พฺราหฺมณิ;
อหมฺปิ ปพฺพชิสฺสามิ, วรปญฺญสฺส สนฺติเกฯ

๓๒๘.‘‘หตฺถี ควสฺสํ มณิกุณฺฑลญฺจ, ผีตญฺจิมํ คหวิภวํ ปหาย;
ปิตา ปพฺพชิโต ตุยฺหํ, ภุญฺช โภคานิ สุนฺทรี;
ตุวํ ทายาทิกา กุเลฯ

๓๒๙.‘‘หตฺถี ควสฺสํ มณิกุณฺฑลญฺจ, รมฺมํ จิมํ คหวิภวํ ปหาย;
ปิตา ปพฺพชิโต มยฺหํ, ปุตฺตโสเกน อฏฺฏิโต;
อหมฺปิ ปพฺพชิสฺสามิ, ภาตุโสเกน อฏฺฏิตาฯ

๓๓๐.‘‘โส เต อิชฺฌตุ สงฺกโปฺป, ยํ ตฺวํ ปเตฺถสิ สุนฺทรี;
อุตฺติฏฺฐปิโณฺฑ อุโญฺฉ จ, ปํสุกูลญฺจ จีวรํ;

เอตานิ อภิสโมฺภนฺตี, ปรโลเก อนาสวาฯ

๓๓๑. ‘‘สิกฺขมานาย เม อเยฺย, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ;
ปุเพฺพนิวาสํ ชานามิ, ยตฺถ เม วุสิตํ ปุเรฯ

๓๓๒. ‘‘ตุวํ นิสฺสาย กลฺยาณิ, เถริ สงฺฆสฺส โสภเน;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

๓๓๓. ‘‘อนุชานาหิ เม อเยฺย, อิเจฺฉ สาวตฺถิ คนฺตเว;
สีหนาทํ นทิสฺสามิ, พุทฺธเสฏฺฐสฺส สนฺติเกฯ

๓๓๔. ‘‘ปสฺส สุนฺทริ สตฺถารํ, เหมวณฺณํ หริตฺตจํ;
อทนฺตานํ ทเมตารํ, สมฺพุทฺธมกุโตภยํฯ

๓๓๕. ‘‘ปสฺส สุนฺทริมายนฺติํ, วิปฺปมุตฺตํ นิรูปธิํ;
วีตราคํ วิสํยุตฺตํ, กตกิจฺจมนาสวํฯ

๓๓๖. ‘‘พาราณสิโต นิกฺขมฺม, ตว สนฺติกมาคตา;
สาวิกา เต มหาวีร, ปาเท วนฺทติ สุนฺทรีฯ

๓๓๗. ‘‘ตุวํ พุโทฺธ ตุวํ สตฺถา, ตุยฺหํ ธีตามฺหิ พฺราหฺมณ;
โอรสา มุขโต ชาตา, กตกิจฺจา อนาสวาฯ

๓๓๘. ‘‘ตสฺสา เต สฺวาคตํ ภเทฺท, ตโต เต อทุราคตํ;
เอวญฺหิ ทนฺตา อายนฺติ, สตฺถุ ปาทานิ วนฺทิกา;
วีตราคา วิสํยุตฺตา, กตกิจฺจา อนาสวา’’ติฯ –

อิมา คาถา ปจฺจุทาหาสิฯ

ตตฺถ **เปตานี**ติ มตานิฯ **โภตี**ติ ตํ อาลปติฯ **ปุตฺตานี**ติ ลิงฺควิปลฺลาเสน วุตฺตํ, เปเต ปุเตฺตติ อโตฺถฯ เอโก เอว จ ตสฺสา ปุโตฺต มโต, พฺราหฺมโณ ปน ‘‘จิรกาลํ อยํ โสเกน อฏฺฏา หุตฺวา วิจริ, พหู มเญฺญ อิมิสฺสา ปุตฺตา มตา’’ติ เอวํสญฺญี หุตฺวา พหุวจเนนาหฯ ตถา จ ‘‘สาชฺช สพฺพานิ ขาทิตฺวา สตปุตฺตานี’’ติฯ **ขาทมานา**ติ โลกโวหารวเสน ขุํสนวจนเมตํฯ โลเก หิ ยสฺสา อิตฺถิยา ชาตชาตา ปุตฺตา มรนฺติ, ตํ ครหนฺตา ‘‘ปุตฺตขาทินี’’ติอาทิํ วทนฺติฯ **อตีวา**ติ อติวิย ภุสํฯ **ปริตปฺปสี**ติ สนฺตปฺปสิ, ปุเรติ โยชนาฯ อยเญฺหตฺถ สเงฺขปโตฺถ – โภติ วาเสฏฺฐิ, ปุเพฺพ ตุวํ มตปุตฺตา หุตฺวา โสจนฺตี ปริเทวนฺตี อติวิย โสกาย สมปฺปิตา คามนิคมราชธานิโย อาหิณฺฑสิฯ

สาชฺชาติ สา อชฺช, สา ตุวํ เอตรหีติ อโตฺถฯ ‘‘สชฺชา’’ติ วา ปาโฐฯ **เกน วเณฺณนา**ติ เกน การเณนฯ

ขาทิตานีติ เถรีปิ พฺราหฺมเณน วุตฺตปริยาเยเนว วทติฯ ขาทิตานิ วา พฺยคฺฆทีปิพิฬาราทิชาติโย สนฺธาเยวมาหฯ **อตีตํเส**ติ อตีตโกฏฺฐาเส, อติกฺกนฺตภเวสูติ อโตฺถฯ **มม ตุยฺหญฺจา**ติ มยา จ ตยา จฯ

นิสฺสรณํ ญตฺวา ชาติยา มรณสฺส จาติ ชาติชรามรณานํ นิสฺสรณภูตํ นิพฺพานํ มคฺคญาเณน ปฏิวิชฺฌิตฺวาฯ **น จาปิ ปริตปฺปยิ**นฺติ น จาปิ อุปายาสาสิํ, อหํ อุปายาสํ น อาปชฺชินฺติ อตฺโถฯ

อพฺภุตํ วตาติ อจฺฉริยํ วตฯ ตญฺหิ อพฺภุตํ ปุเพฺพ อภูตํ อพฺภุตนฺติ วุจฺจติฯ **เอทิสิ**นฺติ เอวรูปิํ, ‘‘น โสจามิ น โรทามิ, น จาปิ ปริตปฺปยิ’’นฺติ เอวํ โสจนาทีนํ อภาวทีปนิํ วาจํฯ **กสฺส ตฺวํ ธมฺมมญฺญายา**ติ เกวลํ ยถา เอทิโส ธโมฺม ลทฺธุํ น สกฺกา, ตสฺมา กสฺส นาม สตฺถุโน ธมฺมมญฺญาย คิรํ ภาสสิ เอทิสนฺติ สตฺถารํ สาสนญฺจ ปุจฺฉติฯ

นิรูปธินฺติ นิทฺทุกฺขํฯ **วิญฺญาตสทฺธมฺมา**ติ ปฏิวิทฺธอริยสจฺจธมฺมาฯ **พฺยปานุทิ**นฺติ นีหริํ ปชหิํฯ

วิปฺปมุตฺตนฺติ สพฺพโส วิมุตฺตํ, สพฺพกิเลเสหิ สพฺพภเวหิ จ วิสํยุตฺตํฯ **สฺวสฺสา**ติ โส สมฺมาสมฺพุโทฺธ อสฺส พฺราหฺมณสฺสฯ

ตตฺถาติ ตสฺสํ จตุสจฺจธมฺมเทสนายํฯ

รถํ นิยฺยาทยาหิมนฺติ อิมํ รถํ พฺราหฺมณิยา นิยฺยาเทหิฯ

สหสฺสญฺจาปีติ มคฺคปริพฺพยตฺถํ นีตํ กหาปณสหสฺสญฺจาปิ อาทาย นิยฺยาเทหีติ โยชนาฯ

อสฺสรถนฺติ อสฺสยุตฺตรถํฯ **ปุณฺณปตฺต**นฺติ ตุฎฺฐิทานํฯ

เอวํ พฺราหฺมณิยา ตุฎฺฐิทาเน ทิยฺยมาเน ตํ อสมฺปฏิจฺฉโนฺต สารถิ ‘‘ตุเยฺหว โหตู’’ติ คาถํ วตฺวา สตฺถุ สนฺติกเมว คนฺตฺวา ปพฺพชิฯ ปพฺพชิเต ปน สารถิมฺหิ พฺราหฺมณี อตฺตโน ธีตรํ สุนฺทริํ อามเนฺตตฺวา ฆราวาเส นิโยเชนฺตี **‘‘หตฺถี ควสฺส’’**นฺติ คาถมาหฯ ตตฺถ **หตฺถี**ติ หตฺถิโนฯ **ควสฺส**นฺติ คาโว จ อสฺสา จฯ **มณิกุณฺฑลญฺจา**ติ มณิ จ กุณฺฑลานิ จฯ **ผีตญฺจิมํ คหวิภวํ ปหายา**ติ อิมํ หตฺถิอาทิปฺปเภทํ ยถาวุตฺตํ อวุตฺตญฺจ เขตฺตวตฺถุหิรญฺญสุวณฺณาทิเภทํ ผีตํ ปหูตญฺจ คหวิภวํ เคหูปกรณํ อญฺญญฺจ ทาสิทาสาทิกํ สพฺพํ ปหาย ตว ปิตา ปพฺพชิโตฯ **ภุญฺช โภคานิ สุนฺทรี**ติ สุนฺทริ, ตฺวํ อิเม โภเค ภุญฺชสฺสุฯ **ตฺวํ ทายาทิกา กุเล**ติ ตฺวญฺหิ อิมสฺมิํ กุเล ทายชฺชารหาติฯ

ตํ สุตฺวา สุนฺทรี อตฺตโน เนกฺขมฺมชฺฌาสยํ ปกาเสนฺตี **‘‘หตฺถีควสฺส’’**นฺติอาทิมาหฯ

อถ นํ มาตา เนกฺขเมฺมเยว นิโยเชนฺตี **‘‘โส เต อิชฺฌตู’’**ติอาทินา ทิยฑฺฒคาถมาหฯ ตตฺถ **ยํ ตฺวํ ปเตฺถสิ สุนฺทรี**ติ สุนฺทริ ตฺวํ อิทานิ ยํ ปเตฺถสิ อากงฺขสิฯ โส ตว ปพฺพชฺชาย **สงฺกโปฺป** ปพฺพชฺชาย ฉโนฺท **อิชฺฌตุ** อนนฺตราเยน สิชฺฌตุฯ **อุตฺติฎฺฐปิโณฺฑ**ติ ฆเร ฆเร ปติฎฺฐิตฺวา ลทฺธพฺพภิกฺขาปิโณฺฑฯ **อุโญฺฉ**ติ ตทตฺถํ ฆรปฏิปาฏิยา อาหิณฺฑนํ อุทฺทิสฺส ฐานญฺจฯ **เอตานี**ติ อุตฺติฎฺฐปิณฺฑาทีนิฯ **อภิสโมฺภนฺตี**ติ อนิพฺพินฺนรูปา ชงฺฆพลํ นิสฺสาย อภิสมฺภวนฺตี, สาเธนฺตีติ อโตฺถฯ

อถ สุนฺทรี ‘‘สาธุ, อมฺมา’’ติ มาตุยา ปฏิสฺสุณิตฺวา นิกฺขมิตฺวา ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา สิกฺขมานาเยว สมานา ติโสฺส วิชฺชา สจฺฉิกตฺวา ‘‘สตฺถุ สนฺติกํ คมิสฺสามี’’ติ อุปชฺฌายํ อาโรเจตฺ

วา ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ สาวตฺถึ อคมาสิฯ เตน วุตฺตํ **“สิกฺขมานาย เม, อเยฺย”**ติอาทิฯ ตตฺถ **สิกฺขมานาย เม**ติ สิกฺขมานาย สมานาย มยาฯ **อเยฺย**ติ อตฺตโน อุปชฺฌายํ อาลปติฯ

ตุวํ นิสฺสาย กลฺยาณิ, เถริ สงฺฆสฺส โสภเนติ ภิกฺขุนิสเงฺฆ วุฑฺฒตรภาเวน ถิรคุณโยเคน จ สงฺฆเตฺถริ โสภเนหิ สีลาทีหิ สมนฺนาคตตฺตา โสภเน กลฺยาณิ กลฺยาณมิเตฺต, อเยฺย, ตํ นิสฺสาย มยา ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา กตํ พุทฺธสฺส สาสนนฺติ โยชนาฯ

อิเจฺฉติ อิจฺฉามิฯ **สาวตฺถึ คนฺตเว**ติ สาวตฺถึ คนฺตุํฯ **สีหนาทํ นทิสฺสามี**ติ อญฺญาพฺยากรณเมว สนฺธายาหฯ

อถ สุนฺทรี อนุกฺกเมน สาวตฺถึ คนฺตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา สตฺถารํ ธมฺมาสเน นิสินฺนํ ทิสฺวา อุฬารํ ปีติโสมนสฺสํ ปฏิสํเวทยมานา อตฺตานเมว อาลปนฺตี อาห **“ปสฺส สุนฺทรี”**ติฯ **เหมวณฺณ**นฺติ สุวณฺณวณฺณํฯ **หริตฺตจ**นฺติ กญฺจนสนฺนิภตฺตจํฯ เอตฺถ จ ภควา ปีตวเณฺณน ‘‘สุวณฺณวโณฺณ’’ติ วุจฺจติฯ อถ โข สมฺมเทว ฆํสิตฺวา ชาติหิงฺคุลเกน อนุลิมฺปิตฺวา สุปริมชฺชิตกญฺจนาทาสสนฺนิโภติ ทเสฺสตุํ ‘‘เหมวณฺณ’’นฺติ วตฺวา ‘‘หริตฺตจ’’นฺติ วุตฺตํฯ

ปสฺส สุนฺทริมายนฺตินฺติ ตํ สุนฺทรินามิกํ มํ ภควา อาคจฺฉนฺติ ปสฺสฯ **“วิปฺปมุตฺต”**นฺติ อาทินา อญฺญํ พฺยากโรนฺตี ปีติวิปฺผารวเสน วทติฯ

กุโต ปน อาคตา, กตฺถ จ อาคตา, กีทิสา จายํ สุนฺทรีติ อาสงฺกนฺตานํ อาสงฺกํ นิวเตฺตตุํ ‘‘พาราณสิโต’’ติ คาถํ วตฺวา ตตฺถ ‘‘สาวิกา จา’’ติ วุตฺตมตฺถํ ปากฏตรํ กาตุํ **“ตุวํ พุโทฺธ”**ติ คาถมาหฯ ตสฺสโตฺถ – อิมสฺมึ สเทวเก โลเก ตุวเมเวโก สพฺพญฺญุพุโทฺธ, ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกปรมเตฺถหิ ยถารหํ อนุสาสนโต ตุวํ เม **สตฺถา,** อหญฺจ ขีณาสวพฺราหฺมณี ภควา ตุยฺหํ อุเร วายาม ชนิตาภิชาติตาย **โอรสา,** มุขโต ปวตฺตธมฺมโฆเสน สาสนสฺส จ มุขภูเตน อริยมเคฺคน ชาตตฺตา **มุขโต ชาตา,** นิฏฺฐิตปริญฺญาตาทิกรณียตาย **กตกิจฺจา,** สพฺพโส อาสวานํ เขปิตตฺตา **อนาสวา**ติฯ

อถสฺสา สตฺถา อาคมนํ อภินนฺทโนฺต **“ตสฺสา เต สฺวาคต”**นฺติ คาถมาหฯ ตสฺสโตฺถ – ยา ตุวํ มยา อธิคตํ ธมฺมํ ยถาวโต อธิคจฺฉิฯ ตสฺสา เต, **ภเทฺท** สุนฺทริ, อิธ มม สนฺติเก อาคตํ อาคมนํ สฺวาคตํฯ ตโต เอว ตํ **อทุราคตํ** น ทุราคตํ โหติฯ กสฺมา? ยสฺมา **เอวญฺหิ ทนฺตา อายนฺตี**ติ, ยถา ตุวํ สุนฺทริ, เอวญฺหิ อุตฺตเมน อริยมคฺคทมเถน ทนฺตา ตโต เอว สพฺพธิ **วีตราคา,** สเพฺพสํ สํโยชนานํ สมุจฺฉินฺนตฺตา **วิสํยุตฺตา** กตกิจฺจา อนาสวา สตฺถุ ปาทานํ วนฺทิกา อาคจฺฉนฺติ, ตสฺมา ตสฺสา เต สฺวาคตํ อทุราคตนฺติ โยชนาฯ

สุนฺทรีเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. สุภากมฺมารธีตุเถรีคาถาวณฺณนา

ทหราหนฺติอาทิกา สุภาย กมฺมารธีตาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี อนุกฺกเมน สมฺภาวิตกุสลมูลา อุปจิตวิโมกฺขสมฺภารา สุคตีสฺเยว สํสรนฺตี ปริปกฺกญาณา หุตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคเห อญฺญตรสฺส สุวณฺณการสฺส ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ, รูปสมฺปตฺติโสภาย **สุภา**ติ ตสฺสา นามํ อโหสิฯ สา อนุกฺกเมน วิญฺญุตํ ปตฺวา, สตฺถุ ราชคหปฺปเวสเน สตฺถริ สญฺชาตปฺปสาทา เอกทิวสํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ สตฺถา ตสฺสา อินฺทฺริยปริปากํ ทิสฺวา อชฺฌาสยานุรูปํ จตุ

สจฺจคพฺภธมฺมํ เทเสสิฯ สา ตาวเทว สหสฺสนยปฏิมณฺฑิเต โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาสิฯ สา อปรภาเค ฆราวาเส โทสํ ทิสฺวา มหาปชาปติยา โคตมิยา สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ภิกฺขุนิสีเล ปติฏฺฐิตา อุปริมคฺคตฺถาย ภาวนมนุยุญฺชิฯ ตํ ญาตกา กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา กาเมหิ นิมเนฺตนฺตา ปหูตธนํ วิภวชาตญฺจ ทเสฺสตฺวา ปโลเภนฺติฯ สา เอกทิวสํ อตฺตโน สนฺติกํ อุปคตานํ ฆราวาเสสุ กาเมสุ จ อาทีนวํ ปกาเสนฺตี ''ทหราห''นฺติอาทีหิ จตุวีสติยา คาถาหิ ธมฺมํ กเถตฺวา เต นิราเส กตฺวา วิสฺสเชฺชตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี อินฺทฺริยานิ ปริโยทเปนฺตี ภาวนํ อุสฺสุกฺกาเปตฺวา น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ อรหตฺตํ ปน ปตฺวา –

๓๓๙. ''ทหราหํ สุทฺธวสนา, ยํ ปุเร ธมฺมมสฺสุณิํ;
ตสฺสา เม อปฺปมตฺตาย, สจฺจาภิสมโย อหุฯ

๓๔๐. ''ตโตหํ สพฺพกาเมสุ, ภุสํ อรติมชฺฌคํ;
สกฺกายสฺมิํ ภยํ ทิสฺวา, เนกฺขมฺมเมว ปีหเยฯ

๓๔๑. ''หิตฺวานหํ ญาติคณํ, ทาสกมฺมกรานิ จ;
คามเขตฺตานิ ผีตานิ, รมณีเย ปโมทิเตฯ

๓๔๒. ''ปหายหํ ปพฺพชิตา, สาปเตยฺยมนปฺปกํ;
เอวํ สทฺธาย นิกฺขมฺม, สทฺธเมฺม สุปฺปเวทิเตฯ

๓๔๓. ''เนตํ อสฺส ปติรูปํ, อากิญฺจญฺญญฺหิ ปตฺถเย;
โย ชาตรูปํ รชตํ, ฉเฑฺฑตฺวา ปุนราคเมฯ

๓๔๔. ''รชตํ ชาตรูปํ วา, น โพธาย น สนฺติยา;
เนตํ สมณสารุปฺปํ, น เอตํ อริยทฺธนํฯ

๓๔๕. ''โลภนํ มทนเญฺจตํ, โมหนํ รชวฑฺฒนํ;
สาสงฺกํ พหุอายาสํ, นตฺถิ เจตฺถ ธุวํ ฐิติฯ

๓๔๖. ''เอตฺถ รตฺตา ปมตฺตา จ, สํกิลิฏฺฐมนา นรา;
อญฺญมเญฺญน พฺยารุทฺธา, ปุถู กุพฺพนฺติ เมธคํฯ

๓๔๗. ''วโธ พนฺโธ ปริเกฺลโส, ชานิ โสกปริทฺทโว;
กาเมสุ อธิปนฺนานํ, ทิสฺสเต พฺยสนํ พหุํฯ

๓๔๘. ''ตํ มํ ญาตี อมิตฺตาว, กิํ โว กาเมสุ ยุญฺชถ;
ชานาถ มํ ปพฺพชิตํ, กาเมสุ ภยทสฺสินิํฯ

๓๔๙. ''น หิรญฺญสุวเณฺณน, ปริกฺขียนฺติ อาสวา;
อมิตฺตา วธกา กามา, สปตฺตา สลฺลพนฺธนาฯ

๓๕๐. ''ตํ มํ ญาตี อมิตฺตาว, กิํ โว กาเมสุ ยุญฺชถ;
ชานาถ มํ ปพฺพชิตํ, มุณฺฑํ สงฺฆาฏิปารุตํฯ

๓๕๑. ''อุตฺติฏฺฐปิโณฺฑ อุโญฺฉ จ, ปํสุกูลญฺจ จีวรํ;
เอตํ โข มม สารุปฺปํ, อนคารูปนิสฺสโยฯ

๓๕๒. ‘‘วนฺตา มเหสีหิ กามา, เย ทิพฺพา เย จ มานุสา;
เขมฏฺฐาเน วิมุตฺตา เต, ปตฺตา เต อจลํ สุขํฯ

๓๕๓. ‘‘มาหํ กาเมหิ สํคจฺฉิํ, เยสุ ตาณํ น วิชฺชติ;
อมิตฺตา วธกา กามา, อคฺคิกฺขนฺธูปมา ทุขาฯ

๓๕๔. ‘‘ปริปนฺโถ เอส ภโย, สวิฆาโต สกณฺฏโก;
เคโธ สุวิสโม เจโส, มหนฺโต โมหนามุโขฯ

๓๕๕. ‘‘อุปสคฺโค ภีมรูโป, กามา สปฺปสิรูปมา;
เย พาลา อภินนฺทนฺติ, อนฺธภูตา ปุถุชฺชนาฯ

๓๕๖. ‘‘กามปงฺเกน สตฺตา หิ, พหู โลเก อวิทฺทสู;
ปริยนฺตํ น ชานนฺติ, ชาติยา มรณสฺส จฯ

๓๕๗. ‘‘ทุคฺคติคมนํ มคฺคํ, มนุสฺสา กามเหตุกํ;
พหุํ เว ปฏิปชฺชนฺติ, อตฺตโน โรคมาวหํฯ

๓๕๘. ‘‘เอวํ อมิตฺตชนนา, ตาปนา สํกิเลสิกา;
โลกามิสา พนฺธนียา, กามา มรณพนฺธนาฯ

๓๕๙. ‘‘อุมฺมาทนา อุลฺลปนา, กามา จิตฺตปฺปมาถิโน;
สตฺตานํ สํกิเลสาย, ขิปฺปํ มาเรน โอฑฺฑิตํฯ

๓๖๐. ‘‘อนนฺตาทีนวา กามา, พหุทุกฺขา มหาวิสา;
อปฺปสฺสาทา รณกรา, สุกฺกปกฺขวิโสสนาฯ

๓๖๑. ‘‘สาหํ เอตาทิสํ กตฺวา, พฺยสนํ กามเหตุกํ;
น ตํ ปจฺจาคมิสฺสามิ, นิพฺพานาภิรตา สทาฯ

๓๖๒. ‘‘รณํ ตริตฺวา กามานํ, สีติภาวาภิกงฺขินี;
อปฺปมตฺตา วิหสฺสามิ, สพฺพสํโยชนกฺขเยฯ

๓๖๓. ‘‘อโสกํ วิรชํ เขมํ, อริยฏฺฐงฺคิกํ อุชุํ;
ตํ มคฺคํ อนุคจฺฉามิ, เยน ติณฺณา มเหสิโนฯ

๓๖๔. ‘‘อิมํ ปสฺสถ ธมฺมฏฺฐํ, สุภํ กมฺมารธีตรํ;
อเนชํ อุปสมฺปชฺช, รุกฺขมูลมฺหิ ฌายติฯ

๓๖๕. ‘‘อชฺชฏฺฐมี ปพฺพชิตา, สทฺธา สทฺธมฺมโสภนา;
วินีตุปฺปลวณฺณาย, เตวิชฺชา มจฺจุหายินีฯ

๓๖๖. ‘‘สายํ ภุชิสฺสา อณณา, ภิกฺขุนี ภาวิตินฺทฺริยา;
สพฺพโยควิสํยุตฺตา, กตกิจฺจา อนาสวาฯ

๓๖๗. ‘‘ตํ สกฺโก เทวสงฺฆេน, อุปสงฺกมฺม อิทฺธิยา;
นมสฺสติ ภูตปติ, สุภํ กมฺมารธีตร’’นฺติฯ – อิมา คาถา อภาสิ;

ตตฺถ **ทหราหํ สุทฺธวสนา, ยํ ปุเร ธมฺมมสฺสุณินฺ**ติ ยสฺมา อหํ ปุเพฺพ ทหรา ตรุณี เอว สุทฺธวสนา สุทฺธวตฺถนิวตฺถา อลงฺกตปฺปฏิยตฺตา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ อโสฺสสึฯ **ตสฺสา เม อปฺปมตฺตาย, สจฺจาภิสมโย อหู**ติ ยสฺมา จ ตสฺสา เม มยฺหํ ยถาสุตํ ธมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อปฺปมตฺตาย อุปฏฺฐิตสฺสติยา สีลํ อธิฏฺฐหิตฺวา ภาวนํ อนุยุญฺชนฺติยาว จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อภิสมโย ''อิทํ ทุกฺข''นฺติอาทินา (ปฏิ. ม. ๑.๓๒) ปฏิเวโธ อโหสิฯ

ตโตหํ สพฺพกาเมสุ, ภุสํ อรติมชฺฌคนฺติ ตโต เตน การเณน สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมสฺส สุตตฺตา สจฺจานญฺจ อภิสมิตตฺตา มนุเสฺสสุ ทิเพฺพสุ จาติ สเพฺพสุปิ กาเมสุ ภุสํ อติวิย อรตึ อุกฺกณฺฐึ อธิคจฺฉึฯ **สกฺกายสฺมึ** อุปาทานกฺขนฺธปญฺจเก, **ภยํ** สปฺปฏิภยภาวํ ญาณจกฺขุนา ทิสฺวา, **เนกฺขมฺมเมว** ปพฺพชฺชํ นิพฺพานเมว, **ปีหเย** ปิหยามิ ปตฺถยามิฯ

ทาสกมฺมกรานิ จาติ ทาเส จ กมฺมกาเร จ, ลิงฺควิปลฺลาเสน เหตํ วุตฺตํฯ **คามเขตฺตานี**ติ คาเม จ ปุพฺพณฺณาปรณฺณวิรุหนเกฺขตฺตานิ จ, คามปริยาปนฺนานิ วา เขตฺตานิฯ **ผีตานี**ติ สมิทฺธานิฯ **รมณีเย**ติ มนุเญฺญฯ **ปโมทิเต**ติ ปมุทิเต, โภคกฺขเนฺธ หิตฺวาติ สมฺพโนฺธฯ **สาปเตยฺยนฺ**ติ สนฺตกํ ธนํ, มณิกนกรชตาทิปริคฺคหวตฺถุํฯ **อนปฺปกนฺ**ติ มหนฺตํ, ปหายาติ โยชนาฯ **เอวํ สทฺธาย นิกฺขมฺมา**ติ ''หิตฺวานหํ ญาติคณ''นฺติอาทินา วุตฺตปฺปกาเรน มหนฺตํ ญาติปริวฏฺฏํ มหนฺตญฺจ โภคกฺขนฺธํ ปหาย กมฺมกมฺมผลานิ รตนตฺตยญฺจาติ สเทฺธยฺยวตฺถุํ สทฺธาย สทฺทหิตฺวา ฆรโต นิกฺขมฺม, **สทฺธเมฺม สุปฺปเวทิเต** สมฺมาสมฺพุเทฺธน สุฏฺฐุ ปเวทิเต อริยวินเย อหํ ปพฺพชิตาฯ

เอวํ ปพฺพชิตาย ปน **เนตํ อสฺส ปติรูปํ,** ยทิทํ ฉฑฺฑิตานํ กามานํ ปจฺจาคมนํฯ **อากิญฺจญฺญญฺหิ ปตฺถเย**ติ อหํ อกิญฺจนภาวํ อปริคฺคหภาวเมว ปตฺถยามิฯ **โย ชาตรูปรชตํ, ฉเฑฺฑตฺวา ปุนราคเม**ติ โย ปุคฺคโล สุวณฺณํ รชตํ อญฺญมฺปิ วา กิญฺจิ ธนชาตํ ฉเฑฺฑตฺวา ปุน ตํ คเณฺหยฺย, โส ปณฺฑิตานํ อนฺตเร กถํ สีสํ อุกฺขิเปยฺย?

ยสฺมา **รชตํ ชาตรูปํ วา, น โพธาย น สนฺติยา** น มคฺคญาณาย น นิพฺพานาย โหตีติ อโตฺถฯ **เนตํ สมณสารุปฺปนฺ**ติ เอตํ ชาตรูปรชตาทิปริคฺคหวตฺถุ, ตสฺส วา ปริคฺคณฺหนํ สมณานํ สารุปฺปํ น โหติฯ ตถา หิ วุตฺตํ ''น กปฺปติ สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ ชาตรูปรชต''นฺติอาทิ (จูฬว. ๔๔๖)ฯ **น เอตํ อริยทฺธนนฺ**ติ เอตํ ยถาวุตฺตปริคฺคหวตฺถุ สทฺธาทิธนํ วิย อริยธมฺมมยมฺปิ ธนํ น โหติ, น อริยภาวาวหโตฯ เตนาห ''โลภน''นฺติอาทิฯ

ตตฺถ **โลภนนฺ**ติ โลภุปฺปาทนํฯ **มทนนฺ**ติ มทาวหํฯ **โมหนนฺ**ติ สโมฺมหชนนํฯ **รชวฑฺฒนนฺ**ติ ราครชาทิสํวฑฺฒนํฯ เยน ปริคฺคหิตํ, ตสฺส อาสงฺกาวหตฺตา สห อาสงฺกาย วตฺตตีติ **สาสงฺกํ,** เยน ปริคฺคหิตํ, ตสฺส ยโต กุโต อาสงฺกาวหนฺติ อโตฺถฯ **พหุอายาสนฺ**ติ สชฺชนรกฺขณาทิวเสน พหุปริสฺสมํฯ **นตฺถิ เจตฺถ ธุวํ ฐิตี**ติ เอตสฺมึ ธเน ธุวภาโว จ ฐิติภาโว จ นตฺถิ, จญฺจลมนวฏฺฐิตเมวาติ อโตฺถฯ

เอตฺถ รตฺตา ปมตฺตา จาติ เอตสฺมึ ธเน รตฺตา สญฺชาตราคา ทสกุสลธเมฺมสุ สติยา วิปฺปวาเสน ปมตฺตาฯ **สํกิลิฏฺฐมนา** โลภาทิสํกิเลเสน สํกิลิฏฺฐจิตฺตาว นาม โหนฺติฯ ตโต จ **อญฺญมญฺญมฺหิ พฺยารุทฺธา, ปุถู กุพฺพนฺติ เมธคํ** อนฺตมโส มาตาปิ ปุเตฺตน, ปุโตฺตปิ มาตราติ เอวํ อญฺญมญฺญํ ปฏิรุทฺธา หุตฺวา ปุถู สตฺตา เมธคํ กลหํ กโรนฺติฯ เตนาห ภควา – ''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ…เป.… มาตาปิ ปุเตฺตน วิวทติ ปุโตฺตปิ มาตรา วิวทตี''ติอาทิ (ม. นิ. ๑.๑๖๘, ๑๗๘)ฯ

วโธติ มรณํฯ **พโนฺธ**ติ อทฺทุพนฺธนาทิพนฺธนํฯ **ปริเกฺลโส**ติ หตฺถเจฺฉทาทิปริกิเลสาปตฺติฯ **ชานี**ติ ธนชานิ เจว ปริวารชานิ จฯ **โสกปริทฺทโว**ติ โสโก จ ปริเทโว จฯ **อธิปนฺนาน**นฺติ อโชฺฌสิตานํฯ **ทิสฺสเต พฺยสนํ พหุ**นฺติ ยถาวุตฺตวธพนฺธนาทิเภทํ อวุตฺตญฺจ โทมนสฺสุปายาสาทิํ ทิฏฺฐธมฺมิกํ สมฺปรายิกญฺจ พหุํ พหุวิธํ พฺยสนํ อนโตฺถ กาเมสุ ทิสฺสเตวฯ

ตํ มํ ญาตี อมิตฺตาว, กิํ โว กาเมสุ ยุญฺชถาติ ตาทิสํ มํ ยถา กาเมสุ วิรตฺตํ ตุเมฺห ญาตี ญาตกา สมานา อนตฺถกามา อมิตฺตา วิย กิํ เกน การเณน กาเมสุ ยุญฺชถ นิโยเชถฯ **ชานาถ มํ ปพฺพชิตํ, กาเมสุ ภยทสฺสินิ**นฺติ กาเม ภยโต ปสฺสนฺติํ ปพฺพชิตํ มํ อาชานาถ, กิํ เอตฺตกํ ตุเมฺหหิ อนญฺญาตนฺติ อธิปฺปาโยฯ

น หิรญฺญสุวเณฺณน, ปริกฺขียนฺติ อาสวาติ กามาสวาทโย หิรญฺญสุวเณฺณน น กทาจิ ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อถ โข เตหิ เอว ปริวฑฺฒเนฺตวฯ เตนาห – “**อมิตฺตา วธกา กามา, สปตฺตา สลฺลพนฺธนา**”ติฯ กามา หิ อหิตาวหตฺตา เมตฺติยา อภาเวน **อมิตฺตา,** มรณเหตุตาย อุกฺขิตฺตาสิกวธกสทิสตฺตา **วธกา,** อนุพนฺธิตฺวาปิ อนตฺถาวหนตาย เวรานุพนฺธสปตฺตสทิสตฺตา **สปตฺตา,** ราคาทีนํ สลฺลานํ พนฺธนโต **สลฺลพนฺธนา**ฯ

มุณฺฑนนฺติ มุณฺฑิตเกสํฯ ตตฺถ ตตฺถ นนฺตกานิ คเหตฺวา สงฺฆาฏิจีวรปารุปเนน **สงฺฆาฏิปารุตํ**ฯ

อุตฺติฏฺฐปิโณฺฑติ วิวฏทฺวาเร ฆเร ฆเร ปติฏฺฐิตฺวา ลภนกปิโณฺฑฯ **อุโญฺฉ**ติ ตทตฺถํ อุญฺฉาจริยาฯ **อนคารูปนิสฺสโย**ติ อนคารานํ ปพฺพชิตานํ อุปคนฺตฺวา นิสฺสิตพฺพโต อุปนิสฺสยภูโต ชีวิตปริกฺขาโรฯ ตญฺหิ นิสฺสาย ปพฺพชิตา ชีวนฺติฯ

วนฺตาติ ฉฑฺฑิตาฯ **มเหสีหี**ติ พุทฺธาทีหิ มเหสีหิฯ **เขมฏฺฐาเน**ติ กามโยคาทีหิ อนุปทฺทวฏฺฐานภูเต นิพฺพาเนฯ **เต**ติ มเหสโยฯ **อจลํ สุข**นฺติ นิพฺพานสุขํ ปตฺตาฯ ตสฺมา ตํ ปเตฺถเนฺตน กามา ปริจฺจชิตพฺพาติ อธิปฺปาโยฯ

มาหํ กาเมหิ สํคจฺฉินฺติ อหํ กทาจิปิ กาเมหิ น สมาคเจฺฉยฺยํฯ กสฺมาติ เจ อาห – “**เยสุ ตาณํ น วิชฺชตี**”ติอาทิ, เยสุ กาเมสุ อุปปริกฺขิยมาเนสุ เอกสฺมิมฺปิ อนตฺถปริตฺตาณํ นาม นตฺถิฯ **อคฺคิกฺขนฺธูปมา** มหาภิตาปเฏฺฐนฯ **ทุขา** ทุกฺขมเฏฺฐนฯ

ปริปโนฺถ เอส ภโย ยทิทํ กามา นาม อวิหิตวิปุลานตฺถาวหตฺตาฯ **สวิฆาโต** จิตฺตวิฆาตกรตฺตาฯ **สกณฺฏโก** วินิวิชฺฌนตฺตาฯ **เคโธ สุวิสโม เจโส**ติ คิทฺธิเหตุตาย เคโธฯ สุฏฺฐุ วิสโม มหาปลิโพโธ โสฯ ทุรติกฺกมนเฏฺฐน **มหโนฺตฯ โมหนามุโข** มุจฺฉาปตฺติเหตุโตฯ

อุปสโคฺค ภีมรูโปติ อติภิํสนกสภาโว, มหโนฺต เทวตูปสโคฺค วิย อนตฺถกาทิทุกฺขาวหนโตฯ **สปฺปสิรูปมา กามา** สปฺปฏิภยเฏฺฐนฯ

กามปเงฺกน สตฺตาติ กามสงฺขาเตน ปเงฺกน สตฺตา ลคฺคาฯ

ทุคฺคติคมนํ มคฺคนฺติ นิรยาทิอปายคามินํ มคฺคํฯ **กามเหตุก**นฺติ กาโมปโภคเหตุกํฯ **พหุ**นฺติ ปาณาติปาตาทิเภเทน พหุวิธํฯ **โรคมาวห**นฺติ รุชฺชนเฏฺฐน โรคสงฺขาตสฺส ทิฏฺฐธมฺมิกาทิเภทสฺส ทุกฺขสฺส อาวหนกํฯ

เอวนฺติ ‘‘อมิตฺตา วธกา’’ติอาทินา วุตฺตปฺปกาเรนฯ **อมิตฺตชนนา**ติ อมิตฺตภาวสฺส นิพฺพตฺตนกาฯ **ตาปนา**ติ สนฺตาปนกา, ตปนียาติ อตฺโถฯ **สํกิเลสิกา**ติ สํกิเลสาวหาฯ **โลกามิสา**ติ โลเก อามิสภูตาฯ **พนฺธนิยา**ติ พนฺธภูเตหิ สํโยชเนหิ วฑฺฒิตพฺพา, สํโยชนิยาติ อตฺโถฯ **มรณพนฺธนา**ติ ภวาทีสุ นิพฺพตฺตินิมิตฺตตาย ปวตฺตการณโต จ มรณวิพนฺธนาฯ

อุมฺมาทนาติ วิปริณามธมฺมานํ วิโยควเสน โสกุมฺมาทกรา, วฑฺฒิยา วา อุปรูปริมทาวหาฯ **อุลฺลปนา**ติ ‘‘อโห สุขํ อโห สุข’’นฺติ อุทฺธํ อุทฺธํ ลปาปนกาฯ ‘‘อุโลฺลลนา’’ติปิ ปาโฐ, ภตฺตปิณฺฑนิมิตฺตํ นงฺคุฏฺฐํ อุโลฺลเลนฺต สุนโข วิย อามิสเหตุ สเตฺต อุปรูปริลาลนา, ปราภวาวณฺณาตปาปนกาติ อตฺโถฯ **จิตฺตปฺปมาถิโน**ติ ปริฬาหุปฺปาทนาทินา สมฺปติ อายติญฺจ จิตฺตสฺส ปมถนสีลาฯ ‘‘จิตฺตปฺปมทฺทิโน’’ติ วา ปาโฐ, โส เอวโตฺถฯ เย ปน ‘‘จิตฺตปฺปมาทิโน’’ติ วทนฺติ, เตสํ จิตฺตสฺส ปมาทาวหาติ อโตฺถฯ **สํกิเลสายา**ติ วิพาธนาย อุปตาปนาย วาฯ **ขิปฺปํ มาเรน โอฑฺฑิต**นฺติ กามา นาเมเต มาเรน โอฑฺฑิตํ กุมินนฺติ ทฎฺฐพฺพา สตฺตานํ อนตฺถาวหนโตฯ

อนนฺตาทีนวาติ ‘‘โลภนํ มทนเญฺจต’’นฺติอาทินา, ‘‘อิธ สีตสฺส ปุรกฺขโต อุณฺหสฺส ปุรกฺขโต’’ติอาทินา (ม. นิ. ๑.๑๖๗) จ ทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตาทีสุ วุตฺตนเยน อปริยนฺตาทีนวา พหุโทสาฯ **พหุทุกฺขา**ติ อาปายิกาทิพหุวิธทุกฺขานุพนฺธาฯ **มหาวิสา**ติ กฎุกาสยฺหผลตาย หลาหลาทิมหาวิสสทิสา ฯ **อปฺปสฺสาทา**ติ สตฺถธาราคตมธุพินฺทุ วิย ปริตฺตสฺสาทาฯ **รณกรา**ติ สาราคาทิสํวฑฺฒมกาฯ **สุกฺกปกฺขวิโสสนา**ติ สตฺตานํ อนวชฺชโกฎฺฐาสสฺส วินาสกาฯ

สาหนฺติ สา อหํ, เหฎฺฐา วุตฺตนเยเนว สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา ปฎิลทฺธสทฺธา กาเม ปหาย ปพฺพชิตฺวา ฐิตาติ อโตฺถฯ **เอตาทิส**นฺติ เอวรูปํ วุตฺตปฺปการํฯ **กตฺวา**ติ อิติ กตฺวา, ยถาวุตฺตการเณนาติ อโตฺถฯ **น ตํ ปจฺจาคมิสฺสามี**ติ ตํ มยา ปุเพฺพ วนฺตกาเม ปุน น ปริภุญฺชิสฺสามิฯ **นิพฺพานาภิรตา สทา**ติ ยสฺมา ปพฺพชิตกาลโต ปฎฺฐาย สพฺพกาลํ นิพฺพานาภิรตา, ตสฺมา น ตํ ปจฺจาคมิสฺสามีติ โยชนาฯ

รณํ ตริตฺวา กามานนฺติ กามานํ รณํ ตริตฺวา, ตญฺจ มยา กาตพฺพํ อริยมคฺคสํปหารํ กตฺวาฯ **สีติภาวาภิกงฺขินี**ติ สพฺพกิเลสทรถปริฬาหวูปสเมน สีติภาวสงฺขาตํ อรหตฺตํ อภิกงฺขนฺตีฯ **สพฺพสํโยชนกฺขเย**ติ สเพฺพสํ สํโยชนานํ ขยภูเต นิพฺพาเน อภิรตาฯ

เยน ติณฺณา มเหสิโนติ เยน อริยมเคฺคน พุทฺธาทโย มเหสิโน สํสารมโหฆํ ติณฺณา, อหมฺปิ เตหิ คตมคฺคํ อนุคจฺฉามิ, สีลาทิปฎิปตฺติยา อนุปาปุณามีติ อโตฺถฯ

ธมฺมฎฺฐนฺติ อริยผลธเมฺม ฐิตํฯ **อเนช**นฺติ ปฎิปฺปสฺสทฺธ เอชตาย อเนชนฺติ ลทฺธนามํ อคฺคผลํฯ **อุปสมฺปชฺชา**ติ สมฺปาเทตฺวา อคฺคมคฺคาธิคเมน อธิคนฺตฺวาฯ **ฌายตี**ติ ตเมว ผลชฺฌานํ อุปนิชฺฌายติฯ

อชฺชฎฺฐมี ปพฺพชิตาติ ปพฺพชิตา หุตฺวา ปพฺพชิตโต ปฎฺฐาย อชฺช อฎฺฐมทิวโส, อิโต อตีเต อฎฺฐมิยํ ปพฺพชิตาติ อโตฺถฯ **สทฺธา**ติ สทฺธาสมฺปนฺนาฯ **สทฺธมฺมโสภนา**ติ สทฺธมฺมาธิคเมน โสภนาฯ

ภุชิสฺสาติ ทาสภาวสทิสานํ กิเลสานํ ปหาเนน ภุชิสฺสาฯ กามจฺฉนฺทาทิอิณาปคเมน **อณณา**ฯ

อิมา กิร ติโสฺส คาถา ปพฺพชิตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส อรหตฺตํ ปตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ผลสมาปตฺตึ สมาปชฺชิตฺวา นิสินฺนํ เถรึ ภิกฺขูนํ ทเสฺสตฺวา ปสํสเนฺตน ภควตา วุตฺตาฯ

อถ สโกฺก เทวานมิโนฺท ตํ ปวตฺตึ ทิเพฺพน จกฺขุนา ทิสฺวา ‘‘เอวํ สตฺถารา ปสํสียมานา อยํ เถรี ยสฺมา เทเวหิ จ ปยิรุปาสิตพฺพา’’ติ ตาวเทว ตาวตึเสหิ เทเวหิ สทฺธึ อุปสงฺกมิตฺวา อภิวาเทตฺวา อญฺชลึ ปคฺคยฺห อฏฺฐาสิฯ ตํ สนฺธาย สงฺคีติกาเรหิ วุตฺตํ –

> ‘‘ตํ สโกฺก เทวสเงฺฆน, อุปสงฺกมฺม อิทฺธิยา;
> นมสฺสติ ภูตปติ, สุภํ กมฺมารธีตร’’นฺติฯ

ตตฺถ ตีสุ กามภเวสุ ภูตานํ สตฺตานํ ปติ อิสฺสโรติ กตฺวา **ภูตปตี**ติ ลทฺธนาโม สโกฺก เทวราชา เทวสเงฺฆน สทฺธึ ตํ สุภํ กมฺมารธีตรํ อตฺตโน เทวิทฺธิยา อุปสงฺกมฺม นมสฺสติ, ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทตีติ อโตฺถฯ

สุภากมฺมารธีตุเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

วีสตินิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๔. ติํสนิปาโต

๑. สุภาชีวกมฺพวนิกาเถรีคาถาวณฺณนา

ติํสนิปาเต **ชีวกมฺพวนํ รมฺม**นฺติอาทิกา สุภาย ชีวกมฺพวนิกาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี, สมฺภาวิตกุสลมูลา อนุกฺกเมน ปริพฺรูหิตวิโมกฺขสมฺภารา ปริปกฺกญาณา หุตฺวา, อิมสฺมิํ พุทฺธุปฺปาเท ราชคเห พฺราหฺมณมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติ, **สุภา**ติสฺสา นามมโหสิฯ ตสฺสา กิร สรีราวยวา โสภนวณฺณยุตฺตา อเหสุํ, ตสฺมา สุภาติ อนฺวตฺถเมว นามํ ชาตํฯ สา สตฺถุ ราชคหปฺปเวสเน ปฏิลทฺธสทฺธา อุปาสิกา หุตฺวา อปรภาเค สํสาเร ชาตสํเวคา กาเมสุ อาทีนวํ ทิสฺวา เนกฺขมฺมญฺจ เขมโต สลฺลกฺขนฺตี มหาปชาปติยา โคตมิยา สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี กติปาเหเนว อนาคามิผเล ปติฏฺฐาสิฯ

อถ นํ เอกทิวสํ อญฺญตโร ราชคหวาสี ธุตฺตปุริโส ตรุโณ ปฐมโยพฺพเน ฐิโต ชีวกมฺพวเน ทิวาวิหาราย คจฺฉนฺติํ ทิสฺวา ปฏิพทฺธจิตฺโต หุตฺวา มคฺคํ โอวรโนฺต กาเมหิ นิมเนฺตสิฯ สา ตสฺส นานปฺปกาเรหิ กามานํ อาทีนวํ อตฺตโน จ เนกฺขมฺมชฺฌาสยํ ปเวเทนฺตี ธมฺมํ กเถสิฯ โส ธมฺมกถํ สุตฺวาปิ น ปฏิกฺกมติ, นิพนฺธติเยวฯ เถรี นํ อตฺตโน วจเน อติฏฺฐนฺตํ อกฺขิมฺหิ จ อภิรตฺตํ ทิสฺวา, ‘‘หนฺท, ตยา สมฺภาวิตํ อกฺขิ’’นฺติ อตฺตโน เอกํ อกฺขิํ อุปฺปาเฏตฺวา ตสฺส อุปเนสิฯ ตโต โส ปุริโส สนฺตาโส สํเวคชาโต ตตฺถ วิคตราโคว หุตฺวา เถริํ ขมาเปตฺวา คโตฯ เถรี สตฺถุ สนฺติกํ อคมาสิฯ สตฺถุโน สห ทสฺสเนเนวสฺสา อกฺขิ ปฏิปากติกํ อโหสิฯ ตโต สา พุทฺธคตาย ปีติยา นิรนฺตรํ ผุฏฺฐา หุตฺวา อฏฺฐาสิฯ สตฺถา ตสฺสา จิตฺตาจารํ ญตฺวา ธมฺมํ เทเสตฺวา อคฺคมคฺคตฺถาย กมฺมฏฺฐานํ อาจิกฺขิฯ สา ปีติํ วิกฺขเมฺภตฺวา ตาวเทว วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ อรหตฺตํ ปน ปตฺวา ผลสุเขน นิพฺพานสุเขน วิหรนฺตี อตฺตโน ปฏิปตฺติํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อตฺตนา เตน จ ธุตฺตปุริเสน วุตฺตคาถา อุทานวเสน –

๓๖๘.‘‘ชีวกมฺพวนํ รมฺมํ, คจฺฉนฺติํ ภิกฺขุนิํ สุภํ;
ธุตฺตโก สนฺนิวาเรสิ, ตเมนํ อพฺรวี สุภาฯ

๓๖๙.‘‘กิํ เต อปราธิตํ มยา, ยํ มํ โอวริยาน ติฏฺฐสิ;
น หิ ปพฺพชิตาย อาวุโส, ปุริโส สมฺผุสนาย กปฺปติฯ

๓๗๐.‘‘ครุเก มม สตฺถุสาสเน, ยา สิกฺขา สุคเตน เทสิตา;
ปริสุทฺธปทํ อนงฺคณํ, กิํ มํ โอวริยาน ติฏฺฐสิฯ

๓๗๑.‘‘อาวิลจิตฺโต อนาวิลํ, สรโช วีตรชํ อนงฺคณํ;
สพฺพตฺถ วิมุตฺตมานสํ, กิํ มํ โอวริยาน ติฏฺฐสิฯ

๓๗๒.‘‘ทหรา จ อปาปิกา จสิ, กิํ เต ปพฺพชฺชา กริสฺสติ;
นิกฺขิป กาสายจีวรํ, เอหิ รมาม สุปุปฺผิเต วเนฯ

๓๗๓.‘‘มธุรญฺจ ปวนฺติ สพฺพโส, กุสุมรเชน สมุฏฺฐิตา ทุมา;
ปฐมวสโนฺต สุโข อุตุ, เอหิ รมาม สุปุปฺผิเต วเนฯ

๓๗๔.กุสุมิตสิขรา จ ปาทปา, อภิคชฺชนฺติว มาลุเตริตา;

กา ตุยฺหํ รติ ภวิสฺสติ, ยทิ เอกา วนโมคหิสฺสสิฯ

๓๗๕. ‘‘วาฬมิคสงฺฆเสวิตํ, กุญฺชรมตฺตกเรณุโลฬิตํ;
อสหายิกา คนฺตุมิจฺฉสิ, รหิตํ ภึสนกํ มหาวนํฯ

๓๗๖. ‘‘ตปนียกตาว ธีติกา, วิจรสิ จิตฺตลเตว อจฺฉรา;
กาสิกสุขุเมหิ วคฺคุภิ, โสภสี สุวสเนหิ นูปเมฯ

๓๗๗. ‘‘อหํ ตว วสานุโค สิยํ, ยทิ วิหเรมเส กานนนฺตเร;
น หิ มตฺถิ ตยา ปิยตฺตโร, ปาโณ กินฺนริมนฺทโลจเนฯ

๓๗๘. ‘‘ยทิ เม วจนํ กริสฺสสิ, สุขิตา เอหิ อคารมาวส;
ปาสาทนิวาตวาสินี, ปริกมฺมํ เต กโรนฺตุ นาริโยฯ

๓๗๙. ‘‘กาสิกสุขุมานิ ธารย, อภิโรเปหิ จ มาลวณฺณกํ;
กญฺจนมณิมุตฺตกํ พหุํ, วิวิธํ อาภรณํ กโรมิ เตฯ

๓๘๐. ‘‘สุโธตรชปจฺฉทํ สุภํ, โคนกตูลิกสนฺถตํ นวํ;
อภิรุห สยนํ มหารหํ, จนฺทนมณฺฑิตสารคนฺธิกํฯ

๓๘๑. ‘‘อุปฺปลํ จุทกา สมุคฺคตํ, ยถา ตํ อมนุสฺสเสวิตํ;
เอวํ ตุวํ พฺรหฺมจารินี, สเกสเงฺคสุ ชรํ คมิสฺสสิฯ

๓๘๒. ‘‘กึ เต อิธ สารสมฺมตํ, กุณปปูรมฺหิ สุสานวฑฺฒเน;
เภทนธมฺเม กเฬวเร, ยํ ทิสฺวา วิมโน อุทิกฺขสิฯ

๓๘๓. ‘‘อกฺขีนิ จ ตุริยาริว, กินฺนริยาริว ปพฺพตนฺตเร;
ตว เม นยนานิ ทกฺขิย, ภิโยฺย กามรตี ปวฑฺฒติฯ

๓๘๔. ‘‘อุปฺปลสิขโรปมานิ เต, วิมเล หาฏกสนฺนิเภ มุเข;
ตว เม นยนานิ ทกฺขิย, ภิโยฺย กามคุโณ ปวฑฺฒติฯ

๓๘๕. ‘‘อปิ ทูรคตา สรมฺหเส, อายตปเมฺห วิสุทฺธทสฺสเน;
น หิ มตฺถิ ตยา ปิยตฺตโร, นยนา กินฺนริมนฺทโลจเนฯ

๓๘๖. ‘‘อปเถน ปยาตุมิจฺฉสิ, จนฺทํ กีฬนกํ คเวสสิ;
เมรุํ ลเงฺฆตุมิจฺฉสิ, โย ตุวํ พุทฺธสุตํ มคฺคยสิฯ

๓๘๗. ‘‘นตฺถิ หิ โลเก สเทวเก, ราโค ยตฺถปิ ทานิ เม สิยา;
นปิ นํ ชานามิ กีริโส, อถ มเคฺคน หโต สมูลโกฯ

๓๘๘. ‘‘อิงฺคาลกุยาว อุชฺฌิโต, วิสปโตฺตริว อคฺคิโต กโต;
นปิ นํ ปสฺสามิ กีริโส, อถ มเคฺคน หโต สมูลโกฯ

๓๘๙. ‘‘ยสฺสา สิยา อปจฺจเวกฺขิตํ, สตฺถา วา อนุปาสิโต สิยา;
ตฺวํ ตาทิสิกํ ปโลภย, ชานนฺตึ โส อิมํ วิหญฺญสิฯ

๓๙๐. ‘‘มยฺหญฺหิ อกฺกุฏฺฐวนฺทิเต, สุขทุเกฺข จ สตี อุปฏฺฐิตา;
สงฺขตมสุภนฺติ ชานิย, สพฺพเตฺถว มโน น ลิมฺปติฯ

๓๙๑. ‘‘สาหํ สุคตสฺส สาวิกา, มคฺคฏฺฐงฺคิกยานยายินี;
อุทฺธฏสลฺลา อนาสวา, สุญฺญาคารคตา รมามหํฯ

๓๙๒. ‘‘ทิฏฺฐา หิ มยา สุจิตฺติตา, โสมฺภา ทารุกปิลฺลกานิ วา;
ตนฺตีหิ จ ขีลเกหิ จ, วินิพทฺธา วิวิธํ ปนจฺจกาฯ

๓๙๓. ‘‘ตมฺหุทฺธเฏ ตนฺติขีลเก, วิสฺสเฏฺฐ วิกเล ปริกฺริเต;
น วินฺเทยฺย ขณฺฑโส กเต, กิมฺหิ ตตฺถ มนํ นิเวสเยฯ

๓๙๔. ‘‘ตถูปมา เทหกานิ มํ, เตหิ ธเมฺมหิ วินา น วตฺตนฺติ;
ธเมฺมหิ วินา น วตฺตติ, กิมฺหิ ตตฺถ มนํ นิเวสเยฯ

๓๙๕. ‘‘ยถา หริตาเลน มกฺขิตํ, อทฺทส จิตฺติกํ ภิตฺติยา กตํ;
ตมฺหิ เต วิปรีตทสฺสนํ, สญฺญา มานุสิกา นิรตฺถิกาฯ

๓๙๖. ‘‘มายํ วิย อคฺคโต กตํ, สุปินเนฺตว สุวณฺณปาทปํ;
อุปคจฺฉสิ อนฺธ ริตฺตกํ, ชนมเชฺฌริว รุปฺปรูปกํฯ

๓๙๗. ‘‘วฏฺฏนิริว โกฏโรหิตา, มเชฺฌ ปุพฺพุฬกา สอสฺสุกา;
ปีฬโกฬิกา เจตฺถ ชายติ, วิวิธา จกฺขุวิธา จ ปิณฺฑิตาฯ

๓๙๘. ‘‘อุปฺปาฏิย จารุทสฺสนา, น จ ปชฺชิตฺถ อสงฺคมานสา;
หนฺท เต จกฺขุํ หรสฺสุ ตํ, ตสฺส นรสฺส อทาสิ ตาวเทฯ

๓๙๙. ‘‘ตสฺส จ วิรมาสิ ตาวเท, ราโค ตตฺถ ขมาปยี จ นํ;
โสตฺถิ สิยา พฺรหฺมจารินี, น ปุโน เอทิสกํ ภวิสฺสติฯ

๔๐๐. ‘‘อาสาทิย เอทิสํ ชนํ, อคฺคึ ปชฺชลิตํว ลิงฺคิย;
คณฺหิย อาสีวิสํ วิย, อปิ นุ โสตฺถิ สิยา ขเมหิ โนฯ

๔๐๑. ‘‘มุตฺตา จ ตโต สา ภิกฺขุนี, อคมี พุทฺธวรสฺส สนฺติกํ;
ปสฺสิย วรปุญฺญลกฺขณํ, จกฺขุ อาสิ ยถา ปุราณก’’นฺติฯ –

อิมา คาถา ปจฺจุทาหาสิฯ

ตตฺถ **ชีวกมฺพวน**นฺติ ชีวกสฺส โกมารภจฺจสฺส อมฺพวนํฯ **รมฺมน**ฺติ รมณียํฯ ตํ กิร ภูมิภาค สมฺปตฺติยา ฉายูทกสมฺปตฺติยา จ รุกฺขานํ โรปิตาการเน อติวิย มนุญฺญํ มโนรมํฯ **คจฺฉนฺติ**นฺติ อมฺพวนํ อุทฺทิสฺส คตํ, ทิวาวิหาราย อุปคจฺฉนฺตึฯ **สุภ**นฺติ เอวํนามิกํฯ **ธุตฺตโก**ติ อิตฺถิธุโตฺตฯ ราชคหวาสี กิเรโก มหาวิภวสฺส สุวณฺณการสฺส ปุโตฺต ยุวา อภิรูโป อิตฺถิธุโตฺต ปุริโส มโตฺต วิจรติฯ โส ตํ ปฏิปเถ ทิสฺวา ปฏิพทฺธจิโตฺต มคฺคํ อุปรุนฺธิตฺวา อฏฺฐาสิฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ธุตฺตโก สนฺนิวาเรสี’’ติ, มม คมนํ นิเสเธสีติ อโตฺถฯ **ตเมนํ อพฺรวี สุภา**ติ ตเมนํ นิวาเรตฺวา ฐิตํ ธุตฺตํ สุภา ภิกฺขุนี กเถสิฯ เอตฺถ จ ‘‘คจฺฉนฺตึ ภิกฺขุนึ สุภํ, อพฺรวิ สุภา’’ติ จ อตฺตานเมว เถรี อญฺญํ วิย กตฺวา วทติฯ เถริยา วุตฺตคาถานํ สมฺพนฺธทสฺสนวเสน สงฺคีติกาเรหิ อยํ คาถา วุตฺตาฯ

‘‘อพฺรวี สุภา’’ติ วตฺวา ตสฺสา วุตฺตาการทสฺสนตฺถํ อาห **“กึ เต อปราธิต”**นฺติอาทิฯ ตตฺถ **กึ เต อปราธิตํ มยาติ** กึ ตุยฺหํ, อาวุโส, มยา อปรทฺธํฯ **ยํ มํ โอวริยาน ติฏฺฐสีติ** เยน อปราเธน มํ คจฺฉนฺตึ โอวริตฺวา คมนํ นิเสเธตฺวา ติฏฺฐสิ, โส นเตฺถวาติ อธิปฺปาโยฯ อถ อิตฺถี ติสญฺญาย เอวํ ปฏิปชฺชสิ, เอวมฺปิ น ยุตฺตนฺติ ทเสฺสนฺตี อาห – **“น หิ ปพฺพชิตาย, อาวุโส, ปุริโส สมฺผุสนาย กปฺปตี”**ติ, อาวุโส สุวณฺณการปุตฺต , โลกิยจาริเตฺตนปิ ปุริสสฺส ปพฺพชิ ตานํ สมฺผุสนาย น กปฺปติ, ปพฺพชิตาย ปน ปุริโส ติรจฺฉานคโตปิ สมฺผุสนาย น กปฺปติ, ติฏฺฐ ตุ ตาว ปุริสผุสนา, ราควเสนสฺสา นิสฺสคฺคิเยน ปุริสสฺส นิสฺสคฺคิยสฺสาปิ ผุสนา น กปฺปเตวฯ

เตนาห **“ครุเก มม สตฺถุสาสเน”**ติอาทิฯ ตสฺสโตฺถ – **ครุเก** ปาสาณจฺฉตฺตํ วิย ครุกาต เพฺพ มยฺหํ สตฺถุ สาสเน ยา สิกฺขา ภิกฺขุนิโย อุทฺทิสฺส **สุคเตน** สมฺมาสมฺพุเทฺธน **เทสิตา** ปญฺญตฺตาฯ ตาหิ **ปริสุทฺธปทํ** ปริสุทฺธกุสลโกฏฺฐาสํ, ราคาทิองฺคณานํ สพฺพโส อภาเวน **อ นงฺคณํ,** เอวํภูตํ มํ คจฺฉนฺตึ เกน การเณน อาวริตฺวา ติฏฺฐสีติฯ

อาวิลจิโตฺตติ จิตฺตสฺส อาวิลภาวกรานํ กามวิตกฺกาทีนํ วเสน อาวิลจิโตฺต, ตฺวํ ตทภาว โต **อนาวิลํ,** ราครชาทีนํ วเสน **สรโช,** สางฺคโณ ตทภาวโต **วีตรชํ อนงฺคณํ สพฺพตฺถ** ขนฺธปญฺจเก สมุเจฺฉทวิมุตฺติยา **วิมุตฺตมานสํ,** มํ กสฺมา โอวริตฺวา ติฏฺฐสีติ?

เอวํ เถริยา วุเตฺต ธุตฺตโก อตฺตโน อธิปฺปายํ วิภาเวโนฺต **“ทหรา จา”**ติอาทินา ทส คาถา อภาสิฯ ตตฺถ **ทหรา**ติ ตรุณี ปฐเม โยพฺพเน ฐิตาฯ **อปาปิกา จสี**ติ รูเปน อลามิกา จ อสิ , อุตฺตมรูปธรา จาโหสีติ อธิปฺปาโยฯ **กึ เต ปพฺพชฺชา กริสฺสตี**ติ ตุยฺหํ เอวํ ปฐมวเย ฐิต าย รูปสมฺปนฺนาย ปพฺพชฺชา กึ กริสฺสติ, วุฑฺฒาย พีภจฺฉรูปาย วา ปพฺพชิตพฺพนฺติ อธิปฺปา เยน วทติฯ **นิกฺขิปา**ติ ฉเฑฺฑหิฯ ‘‘อุกฺขิปา’’ติ วา ปาโฐ, อปเนหีติ อโตฺถฯ

มธุรนฺติ สุภํ, สุคนฺธนฺติ อโตฺถฯ **ปวนฺตี**ติ วายนฺติฯ **สพฺพโส**ติ สมนฺตโตฯ **กุสุมรเชน สมุฎฺฐิตา ทุมา**ติ อิเม รุกฺขา มนฺทวาเตน สมุฏฺฐหมานกุสุมเรณุชาเตน อตฺตโน กุสุมรเชน สยํ สมุฏฺฐิตา วิย หุตฺวา สมนฺตโต สุรภี วายนฺติฯ **ปฐมวสโนฺต สุโข อุตู**ติ อยํ ปฐโม วสนฺ ตมาโส สุขสมฺผโสฺส จ อุตุ วตฺตตีติ อโตฺถฯ

กุสุมิตสิขราติ สุปุปฺผิตคฺคาฯ **อภิคชฺชนฺติว มาลุเตริตา**ติ วาเตน สญฺจลิตา อภิคชฺ ชนฺติว อภิตฺถนิตา วิย ติฏฺฐนฺติฯ **ยทิ เอกา วนโมคหิสฺสสี**ติ สเจ ตฺวํ เอกิกา วนโมคาหิสฺสสิ, กา นาม เต ตตฺถ รติ ภวิสฺสตีติ อตฺตนา พทฺธสฺขาภิรตฺตตฺตา เอวมาหฯ

วาฬมิคสงฺฆเสวิตนฺติ สีหพฺยคฺฆาทิวาฬมิคสมูเหหิ ตตฺถ ตตฺถ อุปเสวิตํฯ **กุญฺชรมตฺ ตกเรณุโลฬิต**นฺติ มตฺตกุญฺชเรหิ หตฺถินีหิ จ มิคานํ จิตฺตตาปเนน รุกฺขคจฺฉาทีนํ สา ขาภญฺชเนน จ อาโลฬิตปเทสํฯ กิญฺจาปิ ตสฺมึ วเน อีทิสํ ตทา นตฺถิ, วนํ นาม เอวรูปนฺติ ตํ ภึ สาเปตุกาโม เอวมาหฯ **รหิต**นฺติ ชนรหิตํ วิชนํฯ **ภึสนก**นฺติ ภยชนกํฯ

ตปนียกตาว ธีติกาติ รตฺตสุวเณฺณน วิจริตา ธีตลิกา วิย สุกุสเลน ยนฺตาจริเยน ยนฺต โยควเสน สชฺชิตา สุวณฺณปฏิมา วิย วิจรสิ, อิทาเนว อิโต จิโต จ สญฺจรสิฯ **จิตฺตลเตว อจฺฉ รา**ติ จิตฺตลตานามเก อุยฺยาเน เทวจฺฉรา วิยฯ **กาสิกสุขุเมหี**ติ กาสิรเฏฺฐ อุปฺปเนฺนหิ อติวิย สุขุเมหิฯ **วคฺคุภี**ติ สินิทฺธมเฏฺฐหิฯ **โสภสี สุวสเนหิ นูปเม**ติ นิวาสนปารุปนวเตฺถหิ อนุปเม อุ ปมารหิเต ตฺวํ อิทานิ เม วสานุโค โสภสีติ ภาวินํ อตฺตโน อธิปฺปายวเสน เอกนฺติกํ วตฺตมานํ วิย กตฺวา วทติฯ

อหํ ตว วสานุโค สิยนฺติ อหมฺปิ ตุยฺหํ วสานุโค กึการปฏิสฺสาวี ภเวยฺยํฯ **ยทิ วิหเรมเส กานนนฺตเร**ติ ยทิ มยํ อุโภปิ วนนฺตเร สห วสาม รมามฯ **น หิ มตฺถิ ตยา ปิยตฺตโร**ติ วสานุคภาวสฺส การณมาหฯ **ปาโณ**ติ สโตฺต, อโญฺญ โกจิปิ สโตฺต ตยา ปิยตโร มยฺหํ น หิ อตฺถีติ อโตฺถฯ อถ วา **ปาโณ**ติ อตฺตโน ชีวิตํ สนฺธาย วทติ, มยฺหํ ชีวิตํ ตยา ปิยตรํ น หิ อตฺถีติ อโตฺถฯ **กินฺนริมนฺทโลจเน**ติ กินฺนริยา วิย มนฺทปุถุวิโลจเนฯ

ยทิ เม วจนํ กริสฺสสิ, สุขิตา เอหิ อคารมาวสาติ สเจ ตฺวํ มม วจนํ กริสฺสสิ, เอกาสนํ เอกเสยฺยํ พฺรหฺมจริยทุกฺขํ ปหาย เอหิ กามโภเคหิ สุขิตา หุตฺวา อคารํ อชฺฌาวสฯ ‘‘สุขิตา เหติ อคารมาวสนฺตี’’ติ เกจิ ปฐนฺติ, เตสํ สุขิตา ภวิสฺสติ, อคารํ อชฺฌาวสนฺตีติ อโตฺถฯ **ปาสาทนิวาตวาสินี**ติ นิวาเตสุ ปาสาเทสุ วาสินีฯ ‘‘ปาสาทวิมานวาสินี’’ติ จ ปาโฐ, วิมานสทิเสสุ ปาสาเทสุ วาสินีติ อโตฺถฯ **ปริกมฺม**นฺติ เวยฺยาวจฺจํฯ

ธารยาติ ปริทห, นิวาเสหิ เจว อุตฺตริยญฺจ กโรหิฯ **อภิโรเปหี**ติ มณฺฑนวิภูสนวเสน วา สรีรํ อาโรปย, อลงฺกโรหีติ อโตฺถฯ **มาลวณฺณก**นฺติ มาลเญฺจว คนฺธวิเลปนญฺจฯ **กญฺจนมณิมุตฺตก**นฺติ กญฺจเนน มณิมุตฺตาหิ จ ยุตฺตํ, สุวณฺณมยมณิมุตฺตาหิ ขจิตนฺติ อโตฺถฯ **พหุ**นฺติ หตฺถูปคาทิเภทโต พหุปฺปการํฯ **วิวิธ**นฺติ กรณวิกติยา นานาวิธํฯ

สุโธตรชปจฺฉทนฺติ สุโธตตาย ปวาหิตรชํ อุตฺตรจฺฉทํฯ **สุภ**นฺติ โสภนํฯ **โคนกตูลิกสนฺถต**นฺติ ทีฆโลมกาฟโกชเวน เจว หํสโลมาทิปุณฺณาย ตูลิกาย จ สนฺถตํฯ **นว**นฺติ อภินวํฯ **มหารห**นฺติ มหคฺฆํฯ **จนฺทนมณฺฑิตสารคนฺธิก**นฺติ โคสีสกาทิสารจนฺทเนน มณฺฑิตตาย สุรภิคนฺธิกํ, เอวรูปํ สยนมารุห, ตํ อารุหิตฺวา ยถาสุขํ สยาหิ เจว นิสีท จาติ อโตฺถฯ

อุปฺปลํ จุทกา สมุคฺคตนฺติ **จ**-กาโร นิปาตมตฺตํ, อุทกโต อุคฺคตํ อุฎฺฐิตํ อจฺจุคฺคมฺม ฐิตํ สุผุลฺลมุปฺปลํฯ **ยถา ตํ อมนุสฺสเสวิต**นฺติ ตญฺจ รกฺขสปริคฺคหิตาย โปกฺขรณิยา ชาตตฺตา นิมฺมนุเสฺสหิ เสวิตํ เกนจิ อปริภุตฺตเมว ภเวยฺยฯ **เอวํ ตฺวํ พฺรหฺมจารินี**ติ เอวเมว ตํ สุฎฺฐุ ผุลฺลมุปฺปลํ วิย ตฺวํ พฺรหฺมจารินีฯ **สเกสเงฺคสุ** อตฺตโน สรีราวยเวสุ เกนจิ อปริภุเตฺตสฺเยว ชรํ คมิสฺสสิ, มุธาเยว ชราชิณฺณา ภวิสฺสสิฯ

เอวํ ธุตฺตเกน อตฺตโน อธิปฺปาเย ปกาสิเต เถรี สรีรสภาววิภาวเนน ตํ ตตฺถ วิจฺฉินฺทนฺตี **‘‘กึ เต อิธา’’**ติ คาถมาหฯ ตสฺสโตฺถ – อาวุโส สุวณฺณการปุตฺต, เกสาทิกุณปปูเร เอกนฺตน เภทนธมฺเม สุสานวฑฺฒเน, **อิธ** อิมสฺมึ กายสญฺญิเต อสุจิกเฬวเร กึ นาม ตว สารนฺติ สมฺมตํ สมฺภาวิตํ, ยํ ทิสฺวา วิมโน อญฺญตรสฺมึ อารมฺมเณ วิคตมนสงฺกโปฺป, เอเตฺถว วา อวิมโน โสมนสฺสิโก หุตฺวา อุทิกฺขสิ, ตํ มยฺหํ กเถหีติฯ

ตํ สุตฺวา ธุตฺตโก กิญฺจาปิ ตสฺสา รูปํ จาตุริยโสภิตํ, ปฐมทสฺสนโต ปน ปฏฺฐาย ยสฺมึ ทิฎฺฐิปาเต ปฏิพทฺธจิโตฺต, ตเมว อปทิสโนฺต **‘‘อกฺขีนิ จ ตูริยาริวา’’**ติอาทิมาหฯ กามญฺจายํ เถรี สุฎฺฐุ สํยตตาย สนฺตินฺทฺริยา, ตาย ถิรวิปฺปสนฺนโสมฺมสนฺตนยนนิปาเตสุ กมฺมานุภาวนิปฺผเนฺนสุ ปสนฺนปญฺจปฺปสาทปฏิมณฺฑิเตสุ นยเนสุ ลพฺภมาเน ปภาวิสิฎฺฐจาตุริเย ทิฎฺฐิปาเต, ยสฺมา สยํ จริตหาวภาววิลาสาทิปริกปฺปวญฺจิโต โส ธุโตฺต ชาโต, ตสฺมาสฺส ทิฎฺฐิราโค สวิเสสํ เวปุลฺลํ อคมาสิฯ ตตฺถ **อกฺขีนิ จ ตูริยาริวา**ติ ตูริ วุจฺจติ มิคี, จ-สโทฺท นิปาตมตฺตํ, มิคจฺฉาปาย วิย เต อกฺขีนีติ อโตฺถฯ ‘‘โกริยาริวา’’ติ วา ปาฬิ, กุญฺจการกุกฺกุฎิยาติ วุตฺตํ โหติฯ **กินฺนริยาริว ปพฺพตนฺตเร**ติ ปพฺพตกุจฺฉิยํ วิจรมานาย กินฺนริวนิตาย วิย จ เต

อกฺขีนีติ อโตฺถฯ **ตว เม นยนานิ ทกฺขิยา**ติ ตว วุตฺตคุณวิเสสานิ นยนานิ ทิสฺวา, **ภิโยฺย** อุปรูปริ เม กามาภิรติ ปวฑฺฒติฯ

อุปฺปลสิขโรปมานิ เตติ รตฺตุปฺปลอคฺคสทิสานิ ปมฺหานิ ตวฯ **วิมเล**ติ นิมฺมเลฯ **หาฏกสนฺนิเภ**ติ กญฺจนรูปกสฺส มุขสทิเส เต มุเข, นยนานิ ทกฺขิยาติ โยชนาฯ

อปิ ทูรคตาติ ทูรํ ฐานํ คตาปิฯ **สรมฺหเส**ติ อญฺญํ กิญฺจิ อจินฺเตตฺวา ตว นยนานิ เอว อนุสฺสรามิฯ **อายตปเมฺห**ติ ทีฆปขุเมฯ **วิสุทฺธทสฺสเน**ติ นิมฺมลโลจเนฯ **น หิ มตฺถิ ตยา ปิยตฺตโร นยนา**ติ ตว นยนโต อโญฺญ โกจิ มยฺหํ ปิยตโร นตฺถิฯ ตยาติ หิ สามิอเตฺถ เอว กรณวจนํฯ

เอวํ จกฺขุสมฺปตฺติยา อุมฺมาทิตสฺส วิย ตํ ตํ วิปฺปลปโต ตสฺส ปุริสสฺส มโนรถํ วิปริวเตฺตนฺตี เถรี “**อปเถนา**”ติอาทินา ทฺวาทส คาถา อภาสิฯ ตตฺถ **อปเถน ปยาตุมิจฺฉสี**ติ, อาวุโส สุวณฺณการปุตฺต, สเนฺต อญฺญสฺมึ อิตฺถิชเน โย ตฺวํ **พุทฺธสุตํ** พุทฺธสฺส ภควโต โอรสธีตรํ มํ **มคฺคยสิ** ปเตฺถสิ, โส ตฺวํ สเนฺต เขเม อุชุมเคฺค อปเถน กณฺฏกนิวุเตน สภเยน กุมฺมเคฺคน ปยาตุมิจฺฉสิ ปฏิปชฺชิตุกาโมสิ, **จนฺทํ กีฬนกํ คเวสสิ** จนฺทมณฺฑลํ กีฬาโคฬกํ กาตุกาโมสิ, **เมรุํ ลเงฺฆตุมิจฺฉสิ** จตุราสีติโยชนสหสฺสุเพฺพธํ สิเนรุปพฺพตราชํ ลงฺฆยิตฺวา อปรภาเค ฐาตุกาโมสิ, โส ตฺวํ มํ พุทฺธสุตํ มคฺคยสีติ โยชนาฯ

อิทานิ ตสฺส อตฺตโน อวิสยภาวํ ปตฺถนาย จ วิฆาตาวหตํ ทเสฺสตุํ “**นตฺถี**”ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ราโค ยตฺถปิ ทานิ เม สิยา**ติ ยตฺถ อิทานิ เม ราโค สิยา ภเวยฺย, ตํ อารมฺมณํ สเทวเก โลเก นตฺถิ เอวฯ **นปิ นํ ชานามิ กีริโส**ติ นํ ราคํ กีริโสติปิ น ชานามิฯ **อถ มเคฺคน หโต สมูลโก**ติ **อถา**ติ นิปาตมตฺตํฯ อโยนิโสมนสิการสงฺขาเตน มูเลน สมูลโก ราโค อริยมเคฺคน หโต สมุคฺฆาติโตฯ

อิงฺคาลกุยาติ องฺคารกาสุยาฯ **อุชฺฌิโต**ติ วาตุกฺขิโตฺต วิย โย โกจิ, ทหนิยา อินฺธนํ วิยาติ อโตฺถฯ **วิสปโตฺตริวา**ติ วิสคตภาชนํ วิยฯ **อคฺคิโต กโต**ติ อคฺคิโต องฺคารโต อปคโต กโต, วิสสฺส เลสมฺปิ อเสเสตฺวา อปนีโต วินาสิโตติ อโตฺถฯ

ยสฺสา สิยา อปจฺจเวกฺขิตนฺติ ยสฺสา อิตฺถิยา อิทํ ขนฺธปญฺจกํ ญาเณน อปฺปฏิเวกฺขิตํ อปริญฺญาตํ สิยาฯ **สตฺถา วา อนุสาสิโต สิยา**ติ สตฺถา วา ธมฺมสรีรสฺส อทสฺสเนน ยสฺสา อิตฺถิยา อนนุสาสิโต สิยาฯ **ตฺวํ ตาทิสิกํ ปโลภยา**ติ, อาวุโส, ตฺวํ ตถารูปํ อปริมทฺทิตสงฺขารํ อปจฺจเวกฺขิตโลกุตฺตรธมฺมํ กาเมหิ ปโลภย อุปคจฺฉฯ **ชานนฺติํ โส อิมํ วิหญฺญสี**ติ โส ตฺวํ ปวตฺติํ นิวตฺติญฺจ ยาถาวโต ชานนฺติํ ปฏิวิทฺธสจฺจํ อิมํ สุภํ ภิกฺขุนิํ อาคมฺม วิหญฺญสิ, สมฺปติ อายติญฺจ วิฆาตํ ทุกฺขํ อาปชฺชสิฯ

อิทานิสฺส วิฆาตาปตฺติตํ การณวิภาวเนน ทเสฺสนฺตี “**มยฺหํ หิ**”ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **หี**ติ เหตุอเตฺถ นิปาโตฯ **อกฺกุฏฺฐวนฺทิเต**ติ อโกฺกเส วนฺทนาย จฯ **สุขทุเกฺข**ติ สุเข จ ทุเกฺข จ, อิฏฺฐานิฏฺฐวิสยสมาโยเค วาฯ **สตี อุปฏฺฐิตา**ติ ปจฺจเวกฺขณยุตฺตา สติ สพฺพกาลํ อุปฏฺฐิตาฯ **สงฺขตมสุภนฺติ ชานิยา**ติ เตภูมกํ สงฺขารคตํ กิเลสาสุจิปคฺฆรเณน อสุภนฺติ ญตฺวาฯ **สพฺพเตฺถวา**ติ สพฺพสฺมิํเยว ภวตฺตเย มยฺหํ มโน ตณฺหาเลปาทินา น อุปลิมฺปติฯ

มคฺคฏฺฐงฺคิกยานยายินีติ อฏฺฐงฺคิกมคฺคสงฺขาเตน อริยยาเนน นิพฺพานปุรํ ยายินี อุปคตาฯ **อุทฺธฏฺสลฺลา**ติ อตฺตโน สนฺตานโต สมุทฺธฏราคาทิสลฺลาฯ

สุจิตฺติตาติ หตฺถปาทมุขาทิอากาเรน สุฏฺฐุ จิตฺติตา วิรจิตาฯ **โสมฺภา**ติ สุมฺภกาฯ **ทารุกปิลฺลกานิ วา**ติ ทารุทณฺฑาทีหิ อุปรจิตรูปกานิฯ **ตนฺตีหี**ติ นฺหารุสุตฺตเกหิฯ **ขีลเกหี**ติ หตฺถปาทปิฏฺฐิกณฺณาทิอตฺถาย ฐปิตทเณฺฑหิฯ **วินิพทฺธา**ติ วิวิเธนากาเรน พทฺธาฯ **วิวิธํ ปนจฺจกา**ติ ยนฺตสุตฺตาทีนํ อญฺฉนวิสฺสชฺชนาทินา ปฏฺฐปิตนจฺจกา, ปนจฺจนฺตา วิย ทิฏฺฐาติ โยชนาฯ

ตมฺหุทฺธเฏ ตนฺติขีลเกติ สนฺนิเวสวิสิฏฺฐรจนาวิเสสยุตฺตํ อุปาทาย รูปกสมญฺญา ตมฺหิ ตนฺติมฺหิ ขีลเก จ ฐานโต อุทฺธเฏ พนฺธโนฺต **วิสฺสเฏฺฐ,** วิสุํ กรเณน อญฺญมญฺญํ **วิกเล,** ตหึ ตหึ ขิปเนน **ปริกฺริเต** วิกิริเตฯ **น วินฺทฺเย ขณฺฑโส กเต**ติ โปตฺถกรูปสฺส อวยเว ขณฺฑาขณฺฑิเต กเต โปตฺถกรูปํ น วินฺทเยฺย, น อุปลเภยฺยฯ เอวํ สเนฺต **กิมฺหิ ตตฺถ มนํ นิเวสเย** ตสฺมึ โปตฺถกรูปาวยเว กิมฺหิ กึ ขาณุเก, อุทาหุ รชฺชุเก, มตฺติกาปิณฺฑาทิเก วา มนํ มนสญฺญํ นิเวเสยฺย, วิสงฺขาเร อวยเว สา สญฺญา กทาจิปิ นปเตยฺยาติ อโตฺถฯ

ตถูปมาติ ตํสทิสา เตน โปตฺถกรูเปน สทิสาฯ กินฺติ เจ อาห **“เทหกานี”**ติอาทิฯ ตตฺถ **เทหกานี**ติ หตฺถปาทมุขาทิเทหาวยวาฯ **มนฺติ** เม ปฏิพทฺธา อุปฏฺฐหนฺติฯ **เตหิ ธเมฺมหี**ติ เตหิ ปถวิอาทีหิ จ จกฺขาทีหิ จ ธเมฺมหิฯ **วินา น วตฺตนฺตี**ติ น หิ ตถา ตถา สนฺนิวิเฏฺฐ ปถวิอาทิธเมฺม มุญฺจิตฺวา เทหา นาม สนฺติฯ **ธเมฺมหิ วินา น วตฺตตี**ติ เทโห อวยเวหิ อวยวธเมฺมหิ วินา น วตฺตติ น อุปลพฺภติฯ เอวํ สเนฺต **กิมฺหิ ตตฺถ มนํ นิเวสเย**ติ กิมฺหิ กึ ปถวิยํ, อุทาหุ อาปาทิเก เทโหติ วา หตฺถปาทาทีนีติ วา มนํ มนสญฺญํ นิเวเสยฺยฯ ยสฺมา ปถวิอาทิปสาทธมฺมมเตฺต เอสา สมญฺญา, ยทิทํ เทโหติ วา หตฺถปาทาทีนีติ วา สโตฺตติ วา อิตฺถีติ วา ปุริโสติ วา, ตสฺมา น เอตฺถ ชานโต โกจิ อภินิเวโส โหตีติฯ

ยถา หริตาเลน มกฺขิตํ, อทฺทส จิตฺติกํ ภิตฺติยา กตนฺติ ยถา กุสเลน จิตฺตกาเรน ภิตฺติยํ หริตาเลน มกฺขิตํ ลิตฺตํ เตน เลปํ ทตฺวา กตํ อาลิขิตํ จิตฺติกํ อิตฺถิรูปํ อทฺทส ปเสฺสยฺยฯ ตตฺถ ยา อุปถมฺภนเขปนาทิกิริยาสมฺปตฺติยา มานุสิกา นุ โข อยํ ภิตฺติ อปสฺสาย ฐิตาติ สญฺญา, สา นิรตฺถกา มนุสฺสภาวสงฺขาตสฺส อตฺถสฺส ตตฺถ อภาวโต, มานุสีติ ปน เกวลํ ตหึ ตสฺส จ วิปรีตทสฺสนํ, ยาถาวโต คหณํ น โหติ, ธมฺมปุญฺชมเตฺต อิตฺถิปุริสาทิคหณมฺปิ เอวํ สมฺปทมิทํ ทฏฺฐพฺพนฺติ อธิปฺปาโยฯ

มายํ วิย อคฺคโต กตนฺติ มายากาเรน ปุรโต อุปฏฺฐาปิตํ มายาสทิสํฯ **สุปินเนฺตว สุวณฺณปาทป**นฺติ สุปินเมว สุปินนฺตํ, ตตฺถ อุปฏฺฐิตสุวณฺณมยรุกฺขํ วิยฯ **อุปคจฺฉสิ อนฺธ ริตฺตก**นฺติ อนฺธพาล ริตฺตกํ ตุจฺฉกํ อโนฺตสารรหิตํ อิมํ อตฺตภาวํ ‘‘เอตํ มมา’’ติ สารวนฺตํ วิย อุปคจฺฉสิ อภินิวิสสิฯ **ชนมเชฺฌริว รุปฺปรูปก**นฺติ มายากาเรน มหาชนมเชฺฌ ทสฺสิตํ รูปิยรูปสทิสํ สารํ วิย อุปฏฺฐหนฺตํ, อสารนฺติ อโตฺถฯ

วฏฺฏนิริวาติ ลาขาย คุฬิกา วิยฯ **โกฏฺโรหิตา**ติ โกฏเร รุกฺขสุสิเร ฐปิตาฯ **มเชฺฌ ปุพฺพุฬกา**ติ อกฺขิทลมเชฺฌ ฐิตชลปุพฺพุฬสทิสาฯ **สอสฺสุกา**ติ อสฺสุชลสหิตาฯ **ปีฬโกฬิกา**ติ อกฺขิคูถโกฯ **เอตฺถ ชายตี**ติ เอตสฺมึ อกฺขิมณฺฑเล อุโภสุ โกฏีสุ วิสคนฺธํ วายโนฺต นิพฺพตฺตติฯ **ปีฬโกฬิกา**ติ วา อกฺขิทเลสุ นิพฺพตฺตนกา ปีฬกา วุจฺจติฯ **วิวิธา**ติ เสตนีลมณฺฑลาน

เณฺจว รตฺตปีตาทีนํ สตฺตนฺนํ ปฏลานญฺจ วเสน อเนกวิธาฯ **จกฺขุวิธา**ติ จกฺขุภาคา จกฺขุปฺปการา วา ตสฺส อเนกกลาปคตภาวโตฯ **ปิณฺฑิตา**ติ สมฺปิตาฯ

เอวํ จกฺขุสฺมิํ สารชฺชนฺตสฺส จกฺขุโน อสุภตํ อนวฏฺฐิตตาย อนิจฺจตญฺจ วิภาเวสิ ฯ วิภาเวตฺวา จ ยถา นาม โกจิ โลภนียํ ภณฺฑํ คเหตฺวา โจรกนฺตารํ ปฏิปชฺชโนฺต โจเรหิ ปลิพุโทฺธ ตํ โลภนียภณฺฑํ ทตฺวา คจฺฉติ, เอวเมว จกฺขุมฺหิ สารเตฺตน เตน ปุริเสน ปลิพุทฺธา เถรี อตฺตโน จกฺขุํ อุปฺปาเฏตฺวา ตสฺส อทาสิฯ เตน วุตฺตํ **“อุปฺปาฏิย จารุทสฺสนา”**ติอาทิฯ ตตฺถ **อุปฺปาฏิยา**ติ อุปฺปาเฏตฺวา จกฺขุกูปโต นีหริตฺวาฯ **จารุทสฺสนา**ติ ปิยทสฺสนา มโนหรทสฺสนาฯ **น จ ปชฺชิตฺถา**ติ ตสฺมิํ จกฺขุสฺมิํ สงฺคํ นาปชฺชิฯ **อสงฺคมานสา**ติ กตฺถจิปิ อารมฺมเณ อนาสตฺตจิตฺตาฯ **หนฺท เต จกฺขุ**นฺติ ตยา กามิตํ ตโต เอว มยา ทินฺนตฺตา เต จกฺขุสญฺญิตํ อสุจิปิณฺฑํ คณฺห, คเหตฺวา หรสฺสุ ปสาทยุตฺตํ อิจฺฉิตํ ฐานํ เนหิฯ

ตสฺส จ วิรมาสิ ตาวเทติ ตสฺส ธุตฺตปุริสสฺส ตาวเทว อกฺขิมฺหิ อุปฺปาฏิตกฺขเณ เอว ราโค วิคจฺฉิฯ **ตตฺถา**ติ อกฺขิมฺหิ, ตสฺสํ วา เถริยํฯ อถ วา **ตตฺถา**ติ ตสฺมิํเยว ฐาเนฯ **ขมาปยี**ติ ขมาเปสิฯ **โสตฺถิ สิยา พฺรหฺมจาริณี**ติ เสฏฺฐจารินิ มเหสิเก ตุยฺหํ อาโรคฺยเมว ภเวยฺยฯ **น ปุโน เอทิสกํ ภวิสฺสตี**ติ อิโต ปรํ เอวรูปํ อนาจารจรณํ น ภวิสฺสติ, น กริสฺสามีติ อโตฺถฯ

อาสาทิยาติ ฆเฏฺฏตฺวาฯ **เอทิส**นฺติ เอวรูปํ สพฺพตฺถ วีตราคํฯ **อคฺคิํ ปชฺชลิตํว ลิงฺคิยา**ติ ปชฺชลิตํ อคฺคิํ อาลิเงฺคตฺวา วิยฯ

ตโตติ ตสฺมา ธุตฺตปุริสาฯ **สา ภิกฺขุนี**ติ สา สุภา ภิกฺขุนีฯ **อคมี พุทฺธวรสฺส สนฺติก**นฺติ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สนฺติกํ อุปคจฺฉิ อุปสงฺกมิฯ **ปสฺสิย วรปุญฺญลกฺขณ**นฺติ อุตฺตเมหิ ปุญฺญสมฺภาเรหิ นิพฺพตฺตมหาปุริสลกฺขณํ ทิสฺวาฯ **ยถา ปุราณก**นฺติ โปราณํ วิย อุปฺปาฏนโต ปุเพฺพ วิย จกฺขุ ปฏิปากติกํ อโหสิฯ ยเมตฺถ อนฺตรนฺตรา น วุตฺตํ, ตํ วุตฺตนยตฺตา สุวิเญฺญยฺยเมวฯ

สุภาชีวกมฺพวนิกาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

ติํสนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๕. จตฺตาลีสนิปาโต

๑. อิสิทาสีเถรีคาถาวณฺณนา

จตฺตาลีสนิปาเต **นครมฺหิ กุสุมนาเม**ติอาทิกา อิสิทาสิยา เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุทฺเธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว ปุริสตฺตภาเว ฐตฺวา วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี จริมภวโต สตฺตเม ภเว อกลฺยาณสนฺนิสฺสเยน ปรทาริกกมฺมํ กตฺวา, กายสฺส เภทา นิรเย นิพฺพตฺติตฺวา ตตฺถ พหูนิ วสฺสสตานิ นิรเย ปจฺจิตฺวา, ตโต จุตา ตีสุ ชาตีสุ ติรจฺฉานโยนิยํ นิพฺพตฺติตฺวา ตโต จุตา ทาสิยา กุจฺฉิสฺมึ นปุํสโก หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตโต ปน จุตา เอกสฺส ทลิทฺทสฺส สากฏิกสฺส ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตํ วยปฺปตฺตํ คิริทาโส นาม อญฺญตรสฺส สตฺถวาหสฺส ปุโตฺต อตฺตโน ภริยํ กตฺวา เคหํ อาเนสิฯ ตสฺส จ ภริยา อตฺถิ สีลวตี กลฺยาณธมฺมาฯ ตสฺสํ อิสฺสาปกตา สามิโน ตสฺสา วิเทฺทสนกมฺมํ อกาสิฯ สา ตตฺถ ยาวชีวํ ฐตฺวา กายสฺส เภทา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท อุชฺเชนิยํ กุลปเทสสีลาจาราทิคุเณหิ อภิสมฺมตสฺส วิภวสมฺปนฺนสฺส เสฏฺฐิสฺส ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ, **อิสิทาสี**ติสฺสา นามํ อโหสิฯ

ตํ วยปฺปตฺตกาเล มาตาปิตโร กุลรูปวยวิภวาทิสทิสสฺส อญฺญตรสฺส เสฏฺฐิปุตฺตสฺส อทํสุฯ สา ตสฺส เคเห ปติเทวตา หุตฺวา มาสมตฺตํ วสิฯ อถสฺสา กมฺมพเลน สามิโก วิรตฺตรูโป หุตฺวา ตํ ฆรโต นีหริฯ ตํ สพฺพํ ปาฬิโต เอว วิญฺญายติฯ เตสํ เตสํ ปน สามิกานํ อรุจฺจเนยฺยตายสํเวคชาตา ปิตรํ อนุชานาเปตฺวา, ชินทตฺตาย เถริยา สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา วิปสฺสนาย กมฺมํ กโรนฺตี นจิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา, ผลสุเขน นิพฺพานสุเขน จ วีตินาเมนฺตี เอกทิวสํ ปาฏลิปุตฺตนคเร ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา มหาคงฺคาย วาลุกปุลิเน นิสีทิตฺวา โพธิเตฺถริยา นาม อตฺตโน สหายเตฺถริยา ปุพฺพปฏิปตฺตึ ปุจฺฉิตา ตมตฺถํ คาถาพนฺธวเสน วิสฺสเชฺชสิ ''อุเชฺชนิยา ปุรวเร''ติอาทินาฯ เตสํ ปน ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนานํ สมฺพนฺธํ ทเสฺสตุํ –

๔๐๒. ''นครมฺหิ กุสุมนาเม, ปาฏลิปุตฺตมฺหิ ปถวิยา มเณฺฑ;
สกฺยกุลกุลีนาโย, เทฺว ภิกฺขุนิโย หิ คุณวติโยฯ

๔๐๓. ''อิสิทาสี ตตฺถ เอกา, ทุติยา โพธีติ สีลสมฺปนฺนา จ;
ฌานชฺฌายนรตาโย, พหุสฺสุตาโย ธุตกิเลสาโยฯ

๔๐๔. ''ตา ปิณฺฑาย จริตฺวา, ภตฺตตฺถํ กริย โธตปตฺตาโย;
รหิตมฺหิ สุขนิสินฺนา, อิมา คิรา อพฺภุทีเรสุ''นฺติฯ –

อิมา ติโสฺส คาถา สงฺคีติกาเรหิ ฐปิตาฯ

๔๐๕. ''ปาสาทิกาสิ อเยฺย, อิสิทาสิ วโยปิ เต อปริหีโน;
กึ ทิสฺวาน พฺยาลิกํ, อถาสิ เนกฺขมฺมมนุยุตฺตาฯ

๔๐๖. ''เอวมนุยุญฺชิยมานา สา, รหิเต ธมฺมเทสนากุสลา;
อิสิทาสี วจนมพฺรวิ, สุณ โพธิ ยถามฺหิ ปพฺพชิตาฯ

อิโต ปรํ วิสฺสชฺชนคาถาฯ

๔๐๗.“อุเชฺชนิยา ปุรวเร, มยฺหํ ปิตา สีลสํวุโต เสฏฺฐิ;
ตสฺสมฺหิ เอกธีตา, ปิยา มนาปา จ ทยิตา จฯ

๔๐๘.“อถ เม สาเกตโต วรกา, อาคจฺฉุมุตฺตมกุลีนา;
เสฏฺฐี ปหูตรตโน, ตสฺส มมํ สุณฺมทาสิ ตาโตฯ

๔๐๙.“สสฺสุยา สสุรสฺส จ, สายํ ปาตํ ปณามมุปคมฺม;
สิรสา กโรมิ ปาเท, วนฺทามิ ยถามฺหิ อนุสิฏฺฐาฯ

๔๑๐.“ยา มยฺหํ สามิกสฺส, ภคินิโย ภาตุโน ปริชโน วา;
ตเมกวรกมฺปิ ทิสฺวา, อุพฺพิคฺคา อาสนํ เทมิฯ

๔๑๑.“อนฺเนน จ ปาเนน จ, ขเชฺชน จ ยญฺจ ตตฺถ สนฺนิหิตํ;
ฉาเทมิ อุปนยามิ จ, เทมิ จ ยํ ยสฺส ปติรูปํฯ

๔๑๒.“กาเลน อุปฏฺฐหิตฺวา, ฆรํ สมุปคมามิ อุมฺมาเร;
โธวนฺตี หตฺถปาเท, ปญฺชลิกา สามิกมุเปมิฯ

๔๑๓.“โกจฺฉํ ปสาทํ อญฺชนิญฺจ, อาทาสกญฺจ คณฺหิตฺวา;
ปริกมฺมการิกา วิย, สยเมว ปตึ วิภูเสมิฯ

๔๑๔.“สยเมว โอทนํ สาธยามิ, สยเมว ภาชนํ โธวนฺตี;
มาตาว เอกปุตฺตกํ, ตถา ภตฺตารํ ปริจรามิฯ

๔๑๕.“เอวํ มํ ภตฺติกตํ, อนุรตฺตํ การิกํ นิหตมานํ;
อุฏฺฐายิกํ อนลสํ, สีลวตึ ทุสฺสเต ภตฺตาฯ

๔๑๖.“โส มาตรญฺจ ปิตรญฺจ, ภณติ อาปุจฺฉหํ คมิสฺสามิ;
อิสิทาสิยา น สห วจฺฉํ, เอกาคาเรหํ สห วตฺถุํฯ

๔๑๗.“มา เอวํ ปุตฺต อวจ, อิสิทาสี ปณฺฑิตา ปริพฺยตฺตา;
อุฏฺฐายิกา อนลสา, กึ ตุยฺหํ น โรจเต ปุตฺตฯ

๔๑๘.“น จ เม หึสติ กิญฺจิ, น จหํ อิสิทาสิยา สห วจฺฉํ;
เทสฺสาว เม อลํ เม, อปุจฺฉาหํ คมิสฺสามิฯ

๔๑๙.“ตสฺส วจนํ สุณิตฺวา, สสฺสุ สสุโร จ มํ อปุจฺฉิํสุ;
กิสฺส ตยา อปรทฺธํ, ภณ วิสฺสฏฺฐา ยถาภูตํฯ

๔๒๐.“นปิหํ อปรชฺฌํ กิญฺจิ, นปิ หึเสมิ น ภณามิ ทุพฺพจนํ;
กึ สกฺกา กาตุเยฺย, ยํ มํ วิเทฺทสฺสเต ภตฺตาฯ

๔๒๑.“เต มํ ปิตุฆรํ ปฏินยิํสุ, วิมนา ทุเขน อธิภูตา;
ปุตฺตมนุรกฺขมานา, ชิตามฺหเส รูปินึ ลกฺขึฯ

๔๒๒.“อถ มํ อทาสิ ตาโต, อฑฺฒสฺส ฆรมฺหิ ทุติยกุลิกสฺส;
ตโต อุปฑฺฒสุเงฺกน, เยน มํ วินฺทถ เสฏฺฐิฯ

๔๒๓. ‘‘ตสฺสปิ ฆรมฺหิ มาสํ, อวสึ อถ โสปิ มํ ปฏิจฺฉรยิ;
ทาสีว อุปฏฺฐหนฺตึ, อทูสิกํ สีลสมฺปนฺนํฯ

๔๒๔. ‘‘ภิกฺขาย จ วิจรนฺตํ, ทมกํ ทนฺตํ เม ปิตา ภณติ;
โหหิสิ เม ชามาตา, นิกฺขิป โปฏฺฐิญฺจ ฆฏิกญฺจฯ

๔๒๕. ‘‘โสปิ วสิตฺวา ปกฺขํ, อถ ตาตํ ภณติ ‘เทหิ เม โปฏฺฐึ;
ฆฏิกญฺจ มลฺลกญฺจ, ปุนปิ ภิกฺขํ จริสฺสามิ’ฯ

๔๒๖. ‘‘อถ นํ ภณตี ตาโต, อมฺมา สโพฺพ จ เม ญาติคณวโคฺค;
กึ เต น กีรติ อิธ, ภณ ขิปฺปํ ตํ เต กริหิติฯ

๔๒๗. ‘‘เอวํ ภณิโต ภณติ, ยทิ เม อตฺตา สโกฺกติ อลํ มยฺหํ;
อิสิทาสิยา น สห วจฺฉํ, เอกฆเรหํ สห วตฺถุํฯ

๔๒๘. ‘‘วิสฺสชฺชิโต คโต โส, อหมฺปิ เอกากินี วิจิเนฺตมิ;
อาปุจฺฉิตูน คจฺฉํ, มริตุเย วา ปพฺพชิสฺสํ วาฯ

๔๒๙. ‘‘อถ อยฺยา ชินทตฺตา, อาคจฺฉี โคจราย จรมานา;
ตาต กุลํ วินยธรี, พหุสฺสุตา สีลสมฺปนฺนาฯ

๔๓๐. ‘‘ตํ ทิสฺวาน อมฺหากํ, อุฏฺฐายาสนํ ตสฺสา ปญฺญาปยึ;
นิสินฺนาย จ ปาเท, วนฺทิตฺวา โภชนมทาสึฯ

๔๓๑. ‘‘อเนฺนน จ ปาเนน จ, ขเชฺชน จ ยญฺจ ตตฺถ สนฺนิหิตํ;
สนฺตปฺปยิตฺวา อวจํ, อเยฺย อิจฺฉามิ ปพฺพชิตุํฯ

๔๓๒. ‘‘อถ มํ ภณตี ตาโต, อิเธว ปุตฺตก จราหิ ตฺวํ ธมฺมํ;
อเนฺนน จ ปาเนน จ, ตปฺปย สมเณ ทฺวิชาตี จฯ

๔๓๓. ‘‘อถหํ ภณามิ ตาตํ, โรทนฺตี อญฺชลึ ปณาเมตฺวา;
ปาปญฺหิ มยา ปกตํ, กมฺมํ ตํ นิชฺชเรสฺสามิฯ

๔๓๔. ‘‘อถ มํ ภณตี ตาโต, ปาปุณ โพธิญฺจ อคฺคธมฺมญฺจ;
นิพฺพานญฺจ ลภสฺสุ, ยํ สจฺฉิกรี ทฺวิปทเสฏฺโฐฯ

๔๓๕. ‘‘มาตาปิตู อภิวาท, ยิตฺวา สพฺพญฺจ ญาติคณวคฺคํ;
สตฺตาหํ ปพฺพชิตา, ติโสฺส วิชฺชา อผสฺสยิํฯ

๔๓๖. ‘‘ชานามิ อตฺตโน สตฺต, ชาติโย ยสฺสยํ ผลวิปาโก;
ตํ ตว อาจิกฺขิสฺสํ, ตํ เอกมนา นิสาเมหิฯ

๔๓๗. ‘‘นครมฺหิ เอรกเจฺฉ, สุวณฺณกาโร อหํ ปหูตธโน;
โยพฺพนมเทน มโตฺต, โส ปรทารํ อเสวิหํฯ

๔๓๘. ‘‘โสหํ ตโต จวิตฺวา, นิรยมฺหิ อปจฺจิสํ จิรํ;
ปโกฺก ตโต จ อุฏฺฐหิตฺวา, มกฺกฏิยา กุจฺฉิโมกฺกมิํฯ

๔๓๙. ‘‘สตฺตาหชาตกํ มํ, มหากปิ ยูถโป นิลฺลเจฺฉสิ;
ตเสฺสตํ กมฺมผลํ, ยถาปิ คนฺตฺวาน ปรทารํฯ

๔๔๐. ‘‘โสหํ ตโต จวิตฺวา, กาลํ กริตฺวา สินฺธวารเญฺญ;
กาณาย จ ขญฺชาย จ, เอฬกิยา กุจฺฉิโมกฺกมิํฯ

๔๔๑. ‘‘ทฺวาทส วสฺสานิ อหํ, นิลฺลจฺฉิโต ทารเก ปริวหิตฺวา;
กิมินาวโฎฺฐ อกโลฺล, ยถาปิ คนฺตฺวาน ปรทารํฯ

๔๔๒. ‘‘โสหํ ตโต จวิตฺวา, โควาณิชกสฺส คาวิยา ชาโต;
วโจฺฉ ลาขาตโมฺพ, นิลฺลจฺฉิโต ทฺวาทเส มาเสฯ

๔๔๓. ‘‘โวฒูน นงฺคลมหํ, สกฎญฺจ ธารยามิ;
อโนฺธวโฎฺฐ อกโลฺล, ยถาปิ คนฺตฺวาน ปรทารํฯ

๔๔๔. ‘‘โสหํ ตโต จวิตฺวา, วีถิยา ทาสิยา ฆเร ชาโต;
เนว มหิลา น ปุริโส, ยถาปิ คนฺตฺวาน ปรทารํฯ

๔๔๕. ‘‘ติํสติวสฺสมฺหิ มโต, สากฎิกกุลมฺหิ ทาริกา ชาตา;
กปณมฺหิ อปฺปโภเค, ธนิกปุริสปาตพหุลมฺหิฯ

๔๔๖. ‘‘ตํ มํ ตโต สตฺถวาโห, อุสฺสนฺนาย วิปุลาย วฑฺฒิยา;
โอกฑฺฒติ วิลปนฺติํ, อจฺฉินฺทิตฺวา กุลฆรสฺมาฯ

๔๔๗. ‘‘อถ โสฬสเม วเสฺส, ทิสฺวา มํ ปตฺตโยพฺพนํ กญฺญํ;
โอรุนฺธตสฺส ปุโตฺต, คิริทาโส นาม นาเมนฯ

๔๔๘. ‘‘ตสฺสปิ อญฺญา ภริยา, สีลวตี คุณวตี ยสวตี จ;
อนุรตฺตา ภตฺตารํ, ตสฺสาหํ วิเทฺทสนมกาสิํฯ

๔๔๙. ‘‘ตเสฺสตํ กมฺมผลํ, ยํ มํ อปกีริตูน คจฺฉนฺติ;
ทาสีว อุปฎฺฐหนฺติํ, ตสฺสปิ อโนฺต กโต มยา’’ติฯ

ตตฺถ **นครมฺหิ กุสุมนาเม**ติ ‘‘กุสุมปุร’’นฺติ เอวํ กุสุมสเทฺทน คหิตนามเก นคเร, อิทานิ ตํ นครํ **ปาฎลิปุตฺตมฺหี**ติ สรูปโต ทเสฺสติฯ **ปถวิยา มเณฺฑ**ติ สกลาย ปถวิยา มณฺฑภูเตฯ **สกฺยกุลกุลีนาโย**ติ สกฺยกุเล กุลธีตโร, สกฺยปุตฺตสฺส ภควโต สาสเน ปพฺพชิตตาย เอวํ วุตฺตํฯ

ตตฺถาติ ตาสุ ทฺวีสุ ภิกฺขุนีสุฯ **โพธี**ติ เอวํนามิกา เถรีฯ **ฌานชฺฌายนรตาโย**ติ โลกิย โลกุตฺตรสฺส ฌานสฺส ฌายเน อภิรตาฯ **พหุสฺสุตาโย**ติ ปริยตฺติพาหุสเจฺจน พหุสฺสุตาฯ **ธุต กิเลสาโย**ติ อคฺคมเคฺคน สพฺพโส สมุคฺฆาติตกิเลสาฯ **ภตฺตตฺถํ กริยา**ติ ภตฺตกิจฺจํ นิฎฺฐา เปตฺวาฯ **รหิตมฺหี**ติ ชนรหิตมฺหิ วิวิตฺตฎฺฐาเนฯ **สุขนิสินฺนา**ติ ปพฺพชฺชาสุเขน วิเวกสุเขน จ สุขนิสินฺนาฯ **อิมา คิรา**ติ อิทานิ วุจฺจมานา สุขา ลาปนาฯ **อพฺภุทีเรสุ**นฺติ ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนว เสน กถยิํสุฯ

“ปาสาทิกาสี”ติ คาถา โพธิเตฺถริยา ปุจฺฉาวเสน วุตฺตาฯ **“เอวมนุยุญฺชิยมานา”**ติ คาถา สงฺคีติกาเรเหว วุตฺตาฯ **“อุเชฺชนิยา”**ติอาทิกา หิ สพฺพาปิ อิสิทาสิยาว วุตฺตาฯ ตตฺถ **ปาสาทิกาสี**ติ รูปสมฺปตฺติยา ปสฺสนฺตานํ ปสาทาวหา อสิฯ **วโยปิ เต อปริหีโน**ติ ตุยฺหํ วโยปิ น ปริหีโน, ปฐมวเย ฐิตาสีติ อโตฺถฯ **กึ ทิสฺวาน พฺยาลิกนฺ**ติ กีทิสํ พฺยาลิกํ โทสํ ฆราวาเส อาทีนวํ ทิสฺวาฯ **อถาสิ เนกฺขมฺมมนุยุตฺตา**ติ **อถา**ติ นิปาตมตฺตํ, เนกฺขมฺมํ ปพฺพชฺชํ อนุยุตฺตา อสิฯ

อนุยุญฺชิยมานาติ ปุจฺฉิยมานา, สา อิสิทาสีติ โยชนาฯ **รหิเต**ติ สุญฺญฏฺฐาเนฯ **สุณ โพธิ ยถามฺหิ ปพฺพชิตา**ติ โพธิเตฺถริ อหํ ยถา ปพฺพชิตา อมฺหิ, ตํ ตํ ปุราณํ สุณ สุณาหิฯ

อุเชฺชนิยา ปุรวเรติ อุเชฺชนีนามเก อวนฺติรเฏฺฐ อุตฺตมนคเรฯ **ปิยา**ติ เอกธีตุภาเวน ปิยายิตพฺพาฯ **มนาปา**ติ สีลาจารคุเณน มนวฑฺฒนกาฯ **ทยิตา**ติ อนุกมฺปิตพฺพาฯ

อถาติ ปจฺฉา มม วยปฺปตฺตกาเลฯ **เม สาเกตโต วรกา**ติ สาเกตนครโต มม วรกา มํ วาเรนฺตา อาคจฺฉุํฯ **อุตฺตมกุลีนา**ติ ตสฺมึ นคเร อคฺคกุลิกา, เยน เต เปสิตา, โส เสฏฺฐิ ปหูตรตโนฯ **ตสฺส มมํ สุณฺหมทาสิ ตาโต**ติ ตสฺส สาเกตเสฏฺฐิโน สุณิสํ ปุตฺตสฺส ภริยํ กตฺวา มยฺหํ ปิตา มํ อทาสิฯ

สายํ ปาตนฺติ สายเณฺห ปุพฺพเณฺห จฯ **ปณามมุปคมฺม สิรสา กโรมี**ติ สสฺสุยา สสฺสุรสฺส จ สนฺติกํ อุปคนฺตฺวา สิรสา ปณามํ กโรมิ, เตสํ ปาเท วนฺทามิฯ **ยถามฺหิ อนุสิฏฺฐา**ติ เตหิ ยถา อนุสิฏฺฐา อมฺหิ, ตถา กโรมิ, เตสํ อนุสิฏฺฐึ น อติกฺกมามิฯ

ตเมกวรกมฺปีติ เอกวลฺลภมฺปิฯ **อุพฺพิคฺคา**ติ ตสนฺตาฯ **อาสนํ เทมี**ติ ยสฺส ปุคฺคลสฺส ยํ อนุจฺฉวิกํ, ตํ ตสฺส เทมิฯ

ตตฺถาติ ปริเวสนฏฺฐาเนฯ **สนฺนิหิตนฺ**ติ สชฺชิตํ หุตฺวา วิชฺชมานํฯ **ฉาเทมี**ติ อุปจฺฉาเทมิ, อุปจฺฉาเทตฺวา อุปนยามิ จ, อุปเนตฺวา เทมิ, เทนฺตีปิ ยํ ยสฺส ปติรูปํ, ตเทว เทมีติ อโตฺถฯ

อุมฺมาเรติ ทฺวาเรฯ **โธวนฺตี หตฺถปาเท**ติ หตฺถปาเท โธวินี อาสึ, โธวิตฺวา ฆรํ สมุปคมามีติ โยชนาฯ

โกจฺฉนฺติ มสฺสูนํ เกสานญฺจ อุลฺลิขนโกจฺฉํฯ **ปสาทนฺ**ติ คนฺธจุณฺณาทิมุขวิเลปนํฯ ‘‘ปสาธน’’นฺติปิ ปาโฐ, ปสาธนภณฺฑํฯ **อญฺชนิ**นฺติ อญฺชนนาฬึฯ **ปริกมฺมการิกา วิยา**ติ อคฺคกุลิกา วิภวสมฺปนฺนาปิ ปติปริจาริกา เจฏิกา วิยฯ

สาธยามีติ ปจามิฯ **ภาชนนฺ**ติ โลหภาชนญฺจฯ โธวนฺตี ปริจรามีติ โยชนาฯ

ภตฺติกตนฺติ กตสามิภตฺติกํฯ **อนุรตฺตนฺ**ติ อนุรตฺตวนฺตึฯ **การิกนฺ**ติ ตสฺส ตเสฺสว อิติกตฺตพฺพสฺส การิกํฯ **นิหตมานนฺ**ติ อปนีตมานํฯ **อุฏฺฐายิกนฺ**ติ อุฏฺฐานวีริยสมฺปนฺนํฯ **อนลสนฺ**ติ ตโต เอว อกุสีตํฯ **สีลวตินฺ**ติ สีลาจารสมฺปนฺนํฯ **ทุสฺสเต**ติ ทุสฺสติ, กุชฺฌิตฺวา ภณติฯ

ภณติ อาปุจฺฉหํ คมิสฺสามีติ ‘‘อหํ ตุเมฺห อาปุจฺฉิตฺวา ยตฺถ กตฺถจิ คมิสฺสามี’’ติ โส มม สามิโก อตฺตโน มาตรญฺจ ปิตรญฺจ ภณติฯ กึ ภณตีติ เจ อาห – **“อิสิทาสิยา น สห วจฺฉํ, เอกาคาเรหํ สห วตฺถุ”**นฺติฯ ตตฺถ **วจฺฉนฺ**ติ วสิสฺสํฯ

เทสฺสาติ อปฺปิยาฯ **อลํ เม**ติ ปโยชนํ เม ตาย อิตฺถีติ อโตฺถ ฯ **อปุจฺฉาหํ คมิสฺสามี**ติ ยทิ เม ตุเมฺห ตาย สทฺธึ สํวาสํ อิจฺฉถ, อหํ ตุเมฺห อปุจฺฉิตฺวา วิเทสํ ปกฺกมิสฺสามิฯ

ตสฺสาติ มม ภตฺตุโนฯ **กิสฺสา**ติ กึ อสฺส ตว สามิกสฺสฯ **ตยา อปรทฺธํ** พฺยาลิกํ กตํฯ

นปิหํ อปรชฺฌนฺติ นปิ อหํ ตสฺส กิญฺจิ อปรชฺฌึฯ อยเมว วา ปาโฐฯ **นปิ หึเสมี**ติ นปิ พาเธมิฯ **ทุพฺพจน**นฺติ ทุรุตฺตวจนํฯ **กึ สกฺกา กาตุเยฺย**ติ กึ มยา กาตุํ อเยฺย สกฺกาฯ **ยํ มํ วิเทฺทสฺสเต ภตฺตา**ติ ยสฺมา อการเณเนว ภตฺตา มยฺหํ วิเทฺทสฺสเต วิเทฺทสฺสํ จิตฺตปฺปโกปํ กโรติฯ

วิมนาติ โทมนสฺสิกาฯ **ปุตฺตมนุรกฺขมานา**ติ อตฺตโน ปุตฺตํ มยฺหํ สามิกํ จิตฺตมนุรกฺขเณน อนุรกฺขนฺตาฯ **ชิตามฺหเส รูปินึ ลกฺขิ**นฺติ ชิตา อมฺหเส ชิตา วตามฺห รูปวตึ สิรึ, มนุสฺสเวเสน จรนฺติยา สิริเทวตาย ปริหีนา วตาติ อโตฺถฯ

อฑฺฒสฺส ฆรมฺหิ ทุติยกุลิกสฺสาติ ปฐมสามิกํ อุปาทาย ทุติยสฺส อฑฺฒสฺส กุลปุตฺตสฺส ฆรมฺหิ มํ อทาสิ, เทโนฺต จ ตโต ปฐมสุงฺกโต อุปฑฺฒสุงฺกน อทาสิฯ **เยน มํ วินฺทถ เสฏฺฐี**ติ เยน สุงฺกน มํ ปฐมํ เสฏฺฐิ วินฺทถ ปฏิลภิ, ตโต อุปฑฺฒสุงฺกนาติ โยชนาฯ

โสปีติ ทุติยสามิโกปิฯ **มํ ปฏิจฺฉรยี**ติ มํ นีหริ, โส มํ เคหโต นิกฺกฑฺฒิฯ **อุปฏฺฐหนฺติ**นฺติ ทาสี วิย อุปฏฺฐหนฺตึ อุปฏฺฐานํ กโรนฺตึฯ **อทูสิก**นฺติ อทุพฺภนกํฯ

ทมกนฺติ การุญฺญาธิฏฺฐานตาย ปเรสํ จิตฺตสฺส ทมกํฯ ยถา ปเร กิญฺจิ ทสฺสนฺติ, เอวํ อตฺตโน กายํ วาจญฺจ **ทนฺตํ** วูปสนฺตํ กตฺวา ปรทตฺตภิกฺขาย วิจรณกํฯ **ชามาตา**ติ ทุหิตุปติฯ **นิกฺขิป โปฏฺฐิญฺจ ฆฏิกญฺจา**ติ ตยา ปริทหิตํ ปิโลติกาขณฺฑญฺจ ภิกฺขากปาลญฺจ ฉเฑฺฑหิฯ

โสปิ วสิตฺวา ปกฺขนฺติ โสปิ ภิกฺขโก ปุริโส มยา สทฺธึ อฑฺฒมาสมตฺตํ วสิตฺวา ปกฺกามิฯ

อถ นํ ภณตี ตาโตติ ตํ ภิกฺขกํ มม ปิตา มาตา สโพฺพ จ เม ญาติคโณ วคฺควโคฺค หุตฺวา ภณติฯ กถํ? **กึ เต น กีรติ อิธ** ตุยฺหํ กึ นาม น กิรติ น สาธิยติ, ภณ ขิปฺปํฯ **ตํ เต กริหิตี**ติ ตํ ตุยฺหํ กริสฺสติฯ

ยทิ เม อตฺตา สโกฺกตีติ ยทิ มยฺหํ อตฺตา อตฺตาธีโน ภุชิโสฺส จ โหติ, **อลํ มยฺหํ อิสิทาสิยา** ตาย ปโยชนํ นตฺถิ, ตสฺมา **น สห วจฺฉํ** น สห วสิสฺสํ, เอกฆเร อหํ ตาย สห วตฺถุนฺติ โยชนาฯ

วิสฺสชฺชิโต คโต โสติ โส ภิกฺขโก ปิตรา วิสฺสชฺชิโต ยถารุจิ คโตฯ **เอกากินี**ติ เอกิกาวฯ **อาปุจฺฉิตูน คจฺฉ**นฺติ มยฺหํ ปิตรํ วิสฺสเชฺชตฺวา คจฺฉามิฯ **มริตุเย**ติ มริตุํฯ **วา**ติ วิกปฺปเตฺถ นิปาโตฯ

โคจรายาติ ภิกฺขาย, ตาต-กุลํ อาคจฺฉีติ โยชนาฯ

ตนฺติ ตํ ชินทตฺตเตฺถรึฯ **อุฏฺฐายาสนํ ตสฺสา ปญฺญาปยิ**นฺติ อุฏฺฐหิตฺวา อาสนํ ตสฺสา เถริยา ปญฺญาเปสึฯ

อิเธวาติ อิมสฺมึ เอว เคเห ฐิตาฯ **ปุตฺตกา**ติ สามญฺญโวหาเรน ธีตรํ อนุกมฺปนฺโต อาล ปติฯ **จราหิ ตฺวํ ธมฺมนฺ**ติ ตฺวํ ปพฺพชิตฺวา จริตพฺพํ พฺรหฺมจริยาทิธมฺมํ จรฯ **ทฺวิชาตี**ติ พฺ ราหฺมณชาตีฯ

นิชฺชเรสฺสามีติ ชีราเปสฺสามิ วินาเสสฺสามิฯ

โพธินฺติ สจฺจาภิสโมฺพธึ, มคฺคญาณนฺติ อโตฺถฯ **อคฺคธมฺมนฺ**ติ ผลธมฺมํ, อรหตฺตํฯ **ยํ สจฺฉิกรี ทฺวิปทเสฏฺฐ**ติ ยํ มคฺคผลนิพฺพานสญฺญิตํ โลกุตฺตรธมฺมํ ทฺวิปทานํ เสฏฺฐ สมฺมา สมฺพุโทฺธ สจฺฉิ อกาสิ, ตํ ลภสฺสูติ โยชนาฯ

สตฺตาหํ ปพฺพชิตาติ ปพฺพชิตา หุตฺวา สตฺตาเหนฯ **อผสฺสยินฺ**ติ ผุสึ สจฺฉากาสึฯ

ยสฺสยํ ผลวิปาโกติ ยสฺส ปาปกมฺมสฺส, อยํ สามิกสฺส อมนาปภาวสงฺขาโต นิสฺสนฺทผล ภูโต วิปาโกฯ **ตํ ตว อาจิกฺขิสฺส**นฺติ ตํ กมฺมํ ตว กเถสฺสามิฯ **ต**นฺติ อาจิกฺขิยมานํ ตเมว กมฺมํ, ตํ วา มม วจนํฯ **เอกมนา**ติ เอกคฺคมนาฯ อยเมว วา ปาโฐฯ

นครมฺหิ เอรกเจฺฉติ เอวํนามเก นคเรฯ **โส ปรทารํ อเสวิห**นฺติ โส อหํ ปรสฺส ทารํ อเส วึฯ

จิรํ ปโกฺกติ พหูนิ วสฺสสตสหสฺสานิ นิรยคฺคินา ทโฑฺฒฯ **ตโต จ อุฏฺฐหิตฺวา**ติ ตโต นิ รยโต วุฏฺฐิโต จุโตฯ **มกฺกฏิยา กุจฺฉิโมกฺกมิ**นฺติ วานริยา กุจฺฉิมฺหิ ปฏิสนฺธึ คณฺหึฯ

ยูถโปติ ยูถปติฯ **นิลฺลเจฺฉสี**ติ ปุริสภาวสฺส ลกฺขณภูตานิ พีชกานิ นิลฺลเจฺฉสิ นีหริฯ **ตเสฺสตํ กมฺมผล**นฺติ ตสฺส มยฺหํ เอตํ อตีเต กตสฺส กมฺมสฺส ผลํฯ **ยถาปิ คนฺตฺวาน ปรทาร**นฺติ ยถา ตํ ปรทารํ อติกฺกมิตฺวาฯ

ตโตติ มกฺกฏโยนิโตฯ **สินฺธวารเญฺญ**ติ สินฺธวรเฏฺฐ อรญฺญฏฺฐาเนฯ **เอฬกิยา**ติ อชิ ยาฯ

ทารเก ปริวหิตฺวาติ ปิฏฺฐึ อารุยฺห กุมารเก วหิตฺวาฯ **กิมินาวโฏฺฏ**ติ อภิชาตฏฺฐาเน กิมิ ปริคโตว หุตฺวา อโฏฺฏ อฏฺฏิโตฯ **อกโลฺล**ติ คิลาโน, อโหสีติ วจนเสโสฯ

โควาณิชกสฺสาติ คาวิโย วิกฺกิณิตฺวา ชีวกสฺสฯ **ลาขาตโมฺพ**ติ ลาขารสรเตฺตหิ วิย ต เมฺพหิ โลเมหิ สมนฺนาคโตฯ

โวฑฺฒูนาติ วหิตฺวาฯ **นงฺคล**นฺติ สีรํ, สกฏญฺจ ธารยามีติ อโตฺถ ฯ **อโนฺธวโฏฺฏ**ติ กาโณว หุตฺวา อโฏฺฏ ปีฬิโตฯ

วีถิยาติ นครวีถิยํฯ **ทาสิยา ฆเร ชาโต**ติ ฆรทาสิยา กุจฺฉิมฺหิ ชาโตฯ ‘‘วณฺณทาสิ ยา’’ติปิ วทนฺติฯ **เนว มหิลา น ปุริโส**ติ อิตฺถีปิ ปุริโสปิ น โหมิ, ชาตินปุํสโกติ อโตฺถฯ

ตึสติวสฺสมฺหิ มโตติ นปุํสโก หุตฺวา ตึสวสฺสกาเล มโตฯ **สากฏิกกุลมฺหี**ติ สูตกกุเลฯ **ธนิกปุริสปาตพหุลมฺหี**ติ อิณายิกานํ ปุริสานํ อธิปตนพหุเล พหูหิ อิณายิเกหิ อภิภวิตเพฺพฯ

อุสฺสนฺนายาติ อุปจิตายฯ **วิปุลายา**ติ มหติยาฯ **วฑฺฒิยา**ติ อิณวฑฺฒิยาฯ **โอกฑฺฒตี**ติ อวกฑฺฒติฯ **กุลฆรสฺมา**ติ มม ชาตกุลเคหโตฯ

โอรุนฺธตสฺส ปุโตฺตติ อสฺส สตฺถวาหสฺส ปุโตฺต, มยิ ปฏิพทฺธจิโตฺต นาเมน คิริทาโส นาม อวรุนฺธติ อตฺตโน ปริคฺคหภาเวน เคเห กโรติฯ

อนุรตฺตา ภตฺตารนฺติ ภตฺตารํ อนุวตฺติกาฯ **ตสฺสาหํ วิเทฺทสนมกาสิ**นฺติ ตสฺส ภตฺตุโน ตํ ภริยํ สปตฺติํ วิเทฺทสนกมฺมํ อกาสิํฯ ยถา ตํ โส กุชฺฌติ, เอวํ ปฏิปชฺชิํฯ

ยํ มํ อปกีริตูน คจฺฉนฺตีติ ยํ ทาสี วิย สกฺกจฺจํ อุปฏฺฐหนฺติํ มํ ตตฺถ ตตฺถ ปติโน อปกิริตฺวา ฉเฑฺฑตฺวา อนเปกฺขา อปคจฺฉนฺติฯ เอตํ ตสฺสา มยฺหํ ตทา กตสฺส ปรทาริกกมฺมสฺส สปตฺติํ วิเทฺทสนกมฺมสฺส จ นิสฺสนฺทผลํฯ **ตสฺสปิ อโนฺต กโต มยา**ติ ตสฺสปิ ตถา อนุนยปาปกกมฺมสฺส ทารุณสฺส ปริยโนฺต อิทานิ มยา อคฺคมคฺคํ อธิคจฺฉนฺติยา กโต, อิโต ปรํ กิญฺจิ ทุกฺขํ นตฺถีติฯ ยํ ปเนตฺถ อนฺตรนฺตรา น วิภตฺตํ, ตํ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานตฺถเมวฯ

อิสิทาสีเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

จตฺตาลีสนิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖. มหานิปาโต

๑. สุเมธาเถรีคาถาวณฺณนา

มหานิปาเต **มนฺตาวติยา นคเร**ติอาทิกา สุเมธาย เถริยา คาถาฯ อยมฺปิ ปุริมพุเทฺธสุ กตาธิการา ตตฺถ ตตฺถ ภเว วิวฏฺฏูปนิสฺสยํ กุสลํ อุปจินนฺตี, สกฺกจฺจํ วิโมกฺขสมฺภาเร สมฺภาเรนฺตี โกณาคมนสฺส ภควโต กาเล กุลเคเห นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญุตํ ปตฺวา, อตฺตโน สขีหิ กุลธีตาหิ สทฺธึ เอกชฺฌาสยา หุตฺวา มหนฺตํ อารามํ กาเรตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิยฺยาเทสิฯ สา เตน ปุญฺญกเมฺมน กายสฺส เภทา ตาวตึสํ อุปคจฺฉิฯ ตตฺถ ยาวตายุกํ ทิพฺพสมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา ตโต จุตา ยาเมสุ อุปฺปชฺชิฯ ตโต จุตา ตุสิเตสุ, ตโต จุตา นิมฺมานรตีสุ, ตโต จุตา ปรนิมฺมิตวสวตฺตีสูติ อนุกฺกเมน ปญฺจสุ กามสเคฺคสุ อุปฺปชฺชิตฺวา ตตฺถ ตตฺถ เทวราชูนํ มเหสี หุตฺวา ตโต จุตา กสฺสปสฺส ภควโต กาเล มหาวิภวสฺส เสฏฺฐิโน ธีตา หุตฺวา อนุกฺกเมน วิญฺญุตํ ปตฺวา สาสเน อภิปฺปสนฺนา หุตฺวา รตนตฺตยํ อุทฺทิสฺส อุฬารปุญฺญกมฺมํ อกาสิฯ

ตตฺถ ยาวชีวํ ธมฺมูปชีวินี กุสลธมฺมนิรตา หุตฺวา ตโต จุตา ตาวตึเสสุ นิพฺพตฺติตฺวา อปราปรํ สุคตีสุเยว สํสรนฺตี, อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท มนฺตาวตีนคเร โกญฺจสฺส นาม รโญฺญ ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติฯ ตสฺสา มาตาปิตโร **สุเมธา**ติ นามํ อกํสุฯ ตํ อนุกฺกเมน วุทฺธิปฺปตฺตวยปฺปตฺตกาเล มาตาปิตโร ‘‘วารณวตีนคเร อนิกรตฺตสฺส นาม รโญฺญ ทสฺสามา’’ติ สมฺมเนฺตสุํฯ สา ปน ทหรกาลโต ปฏฺฐาย อตฺตโน สมานวยาหิ ราชกญฺญาหิ ทาสิชเนหิ จ สทฺธึ ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา จิรกาลโต ปฏฺฐาย กตาธิการตาย สํสาเร ชาตสํเวคา สาสเน อภิปฺปสนฺนา หุตฺวา วยปฺปตฺตกาเล กาเมหิ วินิวตฺติตมานสา อโหสิฯ เตน สา มาตาปิตูนํ ญาตีนํ สมฺมนฺตนํ สุตฺวา ‘‘น มยฺหํ ฆราวาเสน กิจฺจํ, ปพฺพชิสฺสามห’’นฺติ อาหฯ ตํ มาตาปิตโร ฆราวาเส นิโยเชนฺตา นานปฺปกาเรน ยาจนฺตาปิ สญฺญาเปตุํ นาสกฺขึสุฯ สา ‘‘เอวํ เม ปพฺพชิตุํ ลพฺภตี’’ติ ขคฺคํ คเหตฺวา สยเมว อตฺตโน เกเส ฉินฺทิตฺวา เต เอว เกเส อารพฺภ ปฏิกฺกูลมนสิการํ ปวเตฺตนฺตี ตตฺถ กตาธิการตาย ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก มนสิการวิธานสฺส สุตปุพฺพตฺตา จ อสุภนิมิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา ตตฺถ ปฐมชฺฌานํ อธิคจฺฉิฯ อธิคตปฐมชฺฌานา จ อตฺตนา ฆราวาเส อุโยฺยเชตุํ อุปคเต มาตาปิตโร อาทึ กตฺวา อเนฺตชนปริชนํ สพฺพํ ราชกุลํ สาสเน อภิปฺปสนฺนํ กาเรตฺวา ฆรโต นิกฺขมิตฺวา ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา ปพฺพชิฯ ปพฺพชิตฺวา จ วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา สมฺมเทว ปริปกฺกญาณา วิมุตฺติปริปาจนียานํ ธมฺมานํ วิเสสิตาย น จิรเสฺสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิฯ เตน วุตฺตํ **อปทาเน** (อป. เถรี ๒.๑.๑-๑๙) –

‘‘ภควติ โกณาคมเน, สงฺฆารามมฺหิ นวนิเวสมฺหิ;
สขิโย ติโสฺส ชนิโย, วิหารทานํ อทาสิมฺหฯ

‘‘ทสกฺขตฺตุํ สตกฺขตฺตุํ, ทสสตกฺขตฺตุํ สตานิ จ สตกฺขตฺตุํ;
เทเวสุ อุปฺปชฺชิมฺห, โก ปน วาโท มนุเสฺสสุฯ

‘‘เทเวสุ มหิทฺธิกา อหุมฺห, มานุสกมฺหิ โก ปน วาโท;
สตฺตรตนสฺส มเหสี, อิตฺถิรตนํ อหํ อาสึฯ

‘‘อิธ สญฺจิตกุสลา, สุสมิทฺธกุลปฺปชา;
ธนญฺชานี จ เขมา จ, อหมฺปิ จ ตโย ชนาฯ

‘‘อารามํ สุกตํ กตฺวา, สพฺพาวยวมณฺฑิตํ;
พุทฺธปฺปมุขสงฺฆสฺส, นิยฺยาเทตฺวา ปโมทิตาฯ

‘‘ยตฺถ ยตฺถูปปชฺชามิ, ตสฺส กมฺมสฺส วาหสา;
เทเวสุ อคฺคตํ ปตฺตา, มนุเสฺสสุ ตเถว จฯ

‘‘อิมสฺมิํเยว กปฺปมฺหิ, พฺรหฺมพนฺธุ มหายโส;
กสฺสโป นาม โคเตฺตน, อุปฺปชฺชิ วทตํ วโรฯ

‘‘อุปฏฺฐาโก มเหสิสฺส, ตทา อาสิ นริสฺสโร;
กาสิราชา กิกี นาม, พาราณสิปุรุตฺตเมฯ

‘‘ตสฺสาสุํ สตฺต ธีตโร, ราชกญฺญา สุเขธิตา;
พุโทฺธปฏฺฐานนิรตา, พฺรหฺมจริยํ จริํสุ ตาฯ

‘‘ตาสํ สหายิกา หุตฺวา, สีเลสุ สุสมาหิตา;
ทตฺวา ทานานิ สกฺกจฺจํ, อคาเรว วตํ จริํฯ

‘‘เตน กเมฺมน สุกเตน, เจตนาปณิธีหิ จ;
ชหิตฺวา มานุสํ เทหํ, ตาวติํสูปคา อหํฯ

‘‘ตโต จุตา ยามมคํ, ตโตหํ ตุสิตํ คตา;
ตโต จ นิมฺมานรติํ, วสวตฺติปุรํ คตาฯ

‘‘ยตฺถ ยตฺถูปปชฺชามิ, ปุญฺญกมฺมสโมหิตา;
ตตฺถ ตเตฺถว ราชูนํ, มเหสิตฺตมหารยิํฯ

‘‘ตโต จุตา มนุสฺสเตฺต, ราชูนํ จกฺกวตฺตินํ;
มณฺฑลีนญฺจ ราชูนํ, มเหสิตฺตมการยิํฯ

‘‘สมฺปตฺติมนุโภตฺวาน, เทเวสุ มานุเสสุ จ;
สพฺพตฺถ สุขิตา หุตฺวา, เนกชาตีสุ สํสริํฯ

‘‘โส เหตุ โส ปภโว, ตมฺมูลํ สาว สาสเน ขนฺตี;
ตํ ปฐมสโมธานํ, ตํ ธมฺมรตาย นิพฺพานํฯ

‘‘กิเลสา ฌาปิตา มยฺหํ, ภวา สเพฺพ สมูหตา;
นาคีว พนฺธนํ เฉตฺวา, วิหรามิ อนาสวาฯ

‘‘สฺวาคตํ วต เม อาสิ, พุทฺธเสฏฺฐสฺส สนฺติเก;
ติโสฺส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสนํฯ

‘‘ปฏิสมฺภิทา จตโสฺส, วิโมกฺขาปิ จ อฏฺฐิเม;
ฉฬภิญฺญา สจฺฉิกตา, กตํ พุทฺธสฺส สาสน’’นฺติฯ

อรหตฺตํ ปน ปตฺวา อตฺตโน ปฏิปตฺตึ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุทานวเสน –

๔๕๐.“มนฺตาวติยา นคเร, รโญฺญ โกญฺจสฺส อคฺคมเหสิยา;
ธีตา อาสึ สุเมธา, ปสาทิตา สาสนกเรหิฯ

๔๕๑.“สีลวตี จิตฺตกถา, พหุสฺสุตา พุทฺธสาสเน วินิตา;
มาตาปิตโร อุปคมฺม, ภณติ อุภโย นิสาเมถฯ

๔๕๒.“นิพฺพานาภิรตาหํ , อสสฺสตํ ภวคตํ ยทิปิ ทิพฺพํ;
กิมงฺคํ ปน ตุจฺฉา กามา, อปฺปสฺสาทา พหุวิฆาตาฯ

๔๕๓.“กามา กฏุกา อาสี, วิสูปมา เยสุ มุจฺฉิตา พาลา;
เต ทีฆรตฺตํ นิรเย, สมปฺปิตา หญฺญเนฺต ทุกฺขิตาฯ

๔๕๔.“โสจนฺติ ปาปกมฺมา, วินิปาเต ปาปวทฺธิโน สทา;
กาเยน จ วาจาย จ, มนสา จ อสํวุตา พาลาฯ

๔๕๕.“พาลา เต ทุปฺปญฺญา, อเจตนา ทุกฺขสมุทโยรุทฺธา;
เทเสเนฺต อชานนฺตา, น พุชฺฌเร อริยสจฺจานิฯ

๔๕๖.“สจฺจานิ ‘อมฺม’พุทฺธวรเทสิ, ตานิ เต พหุตรา อชานนฺตา เย;
อภินนฺทนฺติ ภวคตํ, ปิเหนฺติ เทเวสุ อุปปตฺติํฯ

๔๕๗.“เทเวสุปิ อุปปตฺติ, อสสฺสตา ภวคเต อนิจฺจมฺหิ;
น จ สนฺตสนฺติ พาลา, ปุนปฺปุนํ ชายิตพฺพสฺสฯ

๔๕๘.“จตฺตาโร วินิปาตา, ทุเว จ คติโย กถญฺจิ ลพฺภนฺติ;
น จ วินิปาตคตานํ, ปพฺพชฺชา อตฺถิ นิรเยสุฯ

๔๕๙.“อนุชานาถ มํ อุภโย, ปพฺพชิตุํ ทสพลสฺส ปาวจเน;
อโปฺปสฺสุกฺกา ฆฏิสฺสํ, ชาติมรณปฺปหานายฯ

๔๖๐.“กึ ภวคเต อภินนฺทิ, เตน กายกลินา อสาเรน;
ภวตณฺหาย นิโรธา, อนุชานาถ ปพฺพชิสฺสามิฯ

๔๖๑.“พุทฺธานํ อุปฺปาโท, วิวชฺชิโต อกฺขโณ ขโณ ลโทฺธ;
สีลานิ พฺรหฺมจริยํ, ยาวชีวํ น ทูเสยฺยํฯ

๔๖๒.“เอวํ ภณติ สุเมธา, มาตาปิตโร ‘น ตาว อาหารํ;
อาหริสฺสํ คหฏฺฐา, มรณวสํ คตาว เหสฺสามิ’ฯ

๔๖๓.“มาตา ทุกฺขิตา โรทติ ปิตา จ;
อสฺสา สพฺพโส สมภิหโต;
ฆเฏนฺติ สญฺญาเปตุํ, ปาสาทตเล ฉมาปติตํฯ

๔๖๔.“อุเฎฺฐหิ ปุตฺตก กึ โสจิ, เตน ทินฺนาสิ วารณวติมฺหิ;
ราชา อนีกรโตฺต, อภิรูโป ตสฺส ตฺวํ ทินฺนาฯ

๔๖๕. “อคฺคมเหสี ภวิสฺสสิ, อนิกรตฺตสฺส ราชิโน ภริยา;
สีลานิ พฺรหฺมจริยํ, ปพฺพชฺชา ทุกฺกรา ปุตฺตกฯ

๔๖๖. “รชฺเช อาณา ธนมิสฺสริยํ, โภคา สุขา ทหริกาสิ;
ภุญฺชาหิ กามโภเค, วาเรยฺยํ โหตุ เต ปุตฺตฯ

๔๖๗. “อถ เน ภณติ สุเมธา, มา เอทิสิกานิ ภวคตมสารํ;
ปพฺพชฺชา วา โหหิติ, มรณํ วา เม น เจว วาเรยฺยํฯ

๔๖๘. “กิมิว ปูติกายมสุจึ, สวนคนฺธํ ภยานกํ กุณปํ;
อภิสํวิเสยฺยํ ภสฺตํ, อสกึ ปคฺฆริตํ อสุจิปุณฺณํฯ

๔๖๙. “กิมิว ตหํ ชานนฺตี, วิกูลกํ มํสโสณิตุปลิตฺตํ;
กิมิกุลลยํ สกุณภตฺตํ, กเฬวรํ กิสฺส ทิยฺยตีติฯ

๔๗๐. “นิพฺพุยฺหติ สุสานํ, อจิรํ กาโย อเปตวิญฺญาโณ;
ฉุทฺโธ กฬิงฺครํ วิย, ชิคุจฺฉมาเนหิ ญาตีหิฯ

๔๗๑. “ฉุทฺธูน นํ สุสาเน, ปรภตฺตํ นฺหายนฺติ ชิคุจฺฉนฺตา;
นิยกา มาตาปิตโร, กึ ปน สาธารณา ชนตาฯ

๔๗๒. “อชฺโฌสิตา อสาเร, กเฬวเร อฏฺฐินฺหารุสงฺฆาเต;
เขฬสฺสุจฺจารสฺสวปริปุณฺเณ ปูติกายมฺหิฯ

๔๗๓. “โย นํ วินิพฺภุชิตฺวา, อพฺภนฺตรมสฺส พาหิรํ กยิรา;
คนฺธสฺส อสหมานา, สกาปิ มาตา ชิคุจฺเฉยฺยฯ

๔๗๔. “ขนฺธธาตุอายตนํ, สงฺขตํ ชาติมูลกํ ทุกฺขํ;
โยนิโส อนุวิจินนฺตี, วาเรยฺยํ กิสฺส อิจฺเฉยฺยํฯ

๔๗๕. “ทิวเส ทิวเส ติสตฺติ, สตานิ นวนวา ปเตยฺยุํ กายมฺหิ;
วสฺสสตมฺปิ จ ฆาโต, เสโยฺย ทุกฺขสฺส เจวํ ขโยฯ

๔๗๖. “อชฺฌุปคจฺเฉ ฆาตํ, โย วิญฺญาเยวํ สตฺถุโน วจนํ;
ทีโฆ เตสํ สํสาโร, ปุนปฺปุนํ หญฺญมานานํฯ

๔๗๗. “เทเวสุ มนุสฺเสสุ จ, ติรจฺฉานโยนิยา อสุรกาเย;
เปเตสุ จ นิรเยสุ จ, อปริมิตา ทิสฺสเนฺต ฆาตาฯ

๔๗๘. “ฆาตา นิรเยสุ พหู, วินิปาตคตสฺส ปีฬิยมานสฺส;
เทเวสุปิ อตฺตาณํ, นิพฺพานสุขา ปรํ นตฺถิฯ

๔๗๙. “ปตฺตา เต นิพฺพานํ, เย ยุตฺตา ทสพลสฺส ปาวจเน;
อโปฺปสฺสุกฺกา ฆเฏนฺติ, ชาติมรณปฺปหานายฯ

๔๘๐. “อเชฺชว ตาตภินิกฺขมิสฺสํ, โภเคหิ กึ อสาเรหิ;
นิพฺพินฺนา เม กามา, วนฺตสมา ตาลวตฺถุกตาฯ

๔๘๑. ‘‘สา เจวํ ภณติ ปิตรมนีกรโตฺต, จ ยสฺส สา ทินฺนา;
อุปยาสิ วารณวเต, วาเรยฺยมุปฏฺฐิเต กาเลฯ

๔๘๒. ‘‘อถ อสิตนิจิตมุทุเก, เกเส ขคฺคฺเคน ฉินฺทิย สุเมธา;
ปาสาทํ ปิทหิตฺวา, ปฐมชฺฌานํ สมาปชฺชิฯ

๔๘๓. ‘‘สา จ ตหิํ สมาปนฺนา, อนีกรโตฺต จ อาคโต นครํ;
ปาสาเท จ สุเมธา, อนิจฺจสญฺญํ สุภาเวติฯ

๔๘๔. ‘‘สา จ มนสิ กโรติ, อนีกรโตฺต จ อารุหี ตุริตํ;
มณิกนกภูสิตโงฺค, กตญฺชลี ยาจติ สุเมธํฯ

๔๘๕. ‘‘รเชฺช อาณา ธนมิสฺสริยํ, โภคา สุขา ทหริกาสิ;
ภุญฺชาหิ กามโภเค, กามสุขา ทุลฺลภา โลเกฯ

๔๘๖. ‘‘นิสฺสฏฺฐํ เต รชฺชํ, โภเค ภุญฺชสฺสุ เทหิ ทานานิ;
มา ทุมฺมนา อโหสิ, มาตาปิตโร เต ทุกฺขิตาฯ

๔๘๗. ‘‘ตํ ตํ ภณติ สุเมธา, กาเมหิ อนตฺถิกา วิคตโมหา;
มา กาเม อภินนฺทิ, กาเมสฺวาทีนวํ ปสฺสฯ

๔๘๘. ‘‘จาตุทฺทีโป ราชา, มนฺธาตา อาสิ กามโภคินมโคฺค;
อติโตฺต กาลงฺกโต, น จสฺส ปริปูริตา อิจฺฉาฯ

๔๘๙. ‘‘สตฺต รตนานิ วเสฺสยฺย, วุฏฺฐิมา ทสทิสา สมนฺเตน;
น จตฺถิ ติตฺติ กามานํ, อติตฺตาว มรนฺติ นราฯ

๔๙๐. ‘‘อสิสูนูปมา กามา, กามา สปฺปสิโรปมา;
อุโกฺกปมา อนุทหนฺติ, อฏฺฐิกงฺกลสนฺนิภาฯ

๔๙๑. ‘‘อนิจฺจา อธุวา กามา, พหุทุกฺขา มหาวิสา;
อโยคุโฬว สนฺตโตฺต, อฆมูลา ทุขปฺผลาฯ

๔๙๒. ‘‘รุกฺขผลูปมา กามา, มํสเปสูปมา ทุขา;
สุปิโนปมา วญฺจนิยา, กามา ยาจิตกูปมาฯ

๔๙๓. ‘‘สตฺติสูลูปมา กามา, โรโค คโณฺฑ อฆํ นิฆํ;
องฺคารกาสุสทิสา, อฆมูลํ ภยํ วโธฯ

๔๙๔. ‘‘เอวํ พหุทุกฺขา กามา, อกฺขาตา อนฺตรายิกา;
คจฺฉถ น เม ภวคเต, วิสฺสาโส อตฺถิ อตฺตโนฯ

๔๙๕. ‘‘กิํ มม ปโร กริสฺสติ, อตฺตโน สีสมฺหิ ฑยฺหมานมฺหิ;
อนุพเนฺธ ชรามรเณ, ตสฺส ฆาตาย ฆฏิตพฺพํฯ

๔๙๖. ‘‘ทฺวารํ อปาปุริตฺวานหํ, มาตาปิตโร อนีกรตฺตญฺจ;
ทิสฺวาน ฉมํ นิสิเนฺน, โรทเนฺต อิทมโวจํฯ

๔๙๗.ทีโฆ พาลานํ สํสาโร, ปุนปฺปุนญฺจ โรทตํ;
อนมตเคฺค ปิตุ มรเณ, ภาตุ วเธ อตฺตโน จ วเธฯ

๔๙๘.อสฺสุ ถญฺญํ รุธิรํ, สํสารํ อนมตคฺคโต สรถ;
สตฺตานํ สํสรตํ, สราหิ อฏฺฐีนญฺจ สนฺนิจยํฯ

๔๙๙.สร จตุโรทธี, อุปนีเต อสฺสุถญฺญรุธิรมฺหิ;
สร เอกกปฺปมฏฺฐีนํ, สญฺจยํ วิปุเลน สมํฯ

๕๐๐.‘‘อนมตเคฺค สํสรโต, มหึ ชมฺพุทีปมุปนีตํ;
โกลฏฺฐิมตฺตคุฬิกา, มาตา มาตุเสฺวว นปฺปโหนฺติฯ

๕๐๑.‘‘ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ, อุปนีตํ อนมตคฺคโต สร;
จตุรงฺคุลิกา ฆฏิกา, ปิตุปิตุเสฺวว นปฺปโหนฺติฯ

๕๐๒.‘‘สร กาณกจฺฉปํ ปุพฺพสมุเทฺท, อปรโต จ ยุคฉิทฺทํ;
สิรํ ตสฺส จ ปฏิมุกฺกํ, มนุสฺสลาภมฺหิ โอปมฺมํฯ

๕๐๓.‘‘สร รูปํ เผณปิโณฺฑปมสฺส, กายกลิโน อสารสฺส;
ขเนฺธ ปสฺส อนิเจฺจ, สราหิ นิรเย พหุวิฆาเตฯ

๕๐๔.‘‘สร กฏสิํ วเฑฺฒเนฺต, ปุนปฺปุนํ ตาสุ ตาสุ ชาตีสุ;
สร กุมฺภีลภยานิ จ, สราหิ จตฺตาริ สจฺจานิฯ

๕๐๕.‘‘อมตมฺหิ วิชฺชมาเน, กิํ ตว ปญฺจกฏุเกน ปีเตน;
สพฺพา หิ กามรติโย, กฏุกตรา ปญฺจกฏุเกนฯ

๕๐๖.‘‘อมตมฺหิ วิชฺชมาเน, กิํ ตว กาเมหิ เย ปริฬาหา;
สพฺพา หิ กามรติโย, ชลิตา กุถิตา กมฺปิตา สนฺตาปิตาฯ

๕๐๗.‘‘อสปตฺตมฺหิ สมาเน, กิํ ตว กาเมหิ เย พหุสปตฺตา;
ราชคฺคิโจรอุทกปฺปิเยหิ, สาธารณา กามา พหุสปตฺตาฯ

๕๐๘.‘‘โมกฺขมฺหิ วิชฺชมาเน, กิํ ตว กาเมหิ เยสุ วธพเนฺธ;
กาเมสุ หิ อสกามา, วธพนฺธทุขานิ อนุโภนฺติฯ

๕๐๙.‘‘อาทีปิตา ติณุกฺกา, คณฺหนฺตํ ทหนฺติ เนว มุญฺจนฺตํ;
อุโกฺกปมา หิ กามา, ทหนฺติ เย เต น มุญฺจนฺติฯ

๕๑๐.‘‘มา อปฺปกสฺส เหตุ, กามสุขสฺส วิปุลํ ชหี สุขํ;
มา ปุถุโลโมว พฬิสํ, คิลิตฺวา ปจฺฉา วิหญฺญสิฯ

๕๑๑.‘‘กามํ กาเมสุ ทมสฺสุ, ตาว สุนโขว สงฺขลาพโทฺธ;
กาหินฺติ ขุ ตํ กามา, ฉาตา สุนขํว จณฺฑาลาฯ

๕๑๒.‘‘อปริมิตญฺจ ทุกฺขํ, พหูนิ จ จิตฺตโทมนสฺสานิ;
อนุโภหิสิ กามยุเตฺต, ปฏินิสฺสช อทฺธุเว กาเมฯ

๕๑๓. ‘‘อชรมฺหิ วิชฺชมาเน, กึ ตว กาเมหิ เยสุ ชรา;
มรณพฺยาธิคหิตา, สพฺพา สพฺพตฺถ ชาติโยฯ

๕๑๔. ‘‘อิทมชรมิทมมรํ, อิทมชรามรํ ปทมโสกํ;
อสปตฺตมสมฺพาธํ, อขลิตมภยํ นิรุปตาปํฯ

๕๑๕. ‘‘อธิคตมิทํ พหูหิ, อมตํ อชฺชาปิ จ ลภนียมิทํ;
โย โยนิโส ปยุญฺชติ, น จ สกฺกา อฆฏมาเนนฯ

๕๑๖. ‘‘เอวํ ภณติ สุเมธา, สงฺขารคเต รตึ อลภมานา;
อนุเนนฺตี อนิกรตฺตํ, เกเส จ ฉมํ ขิปิ สุเมธาฯ

๕๑๗. ‘‘อุฏฺฐาย อนิกรตฺโต, ปญฺชลิโก ยาจตสฺสา ปิตรํ โส;
วิสฺสเชฺชถ สุเมธํ, ปพฺพชิตุํ วิโมกฺขสจฺจทสฺสาฯ

๕๑๘. ‘‘วิสฺสชฺชิตา มาตาปิตูหิ, ปพฺพชิ โสกภยภีตา;
ฉ อภิญฺญา สจฺฉิกตา, อคฺคผลํ สิกฺขมานายฯ

๕๑๙. ‘‘อจฺฉริยมพฺภุตํ ตํ, นิพฺพานํ อาสิ ราชกญฺญาย;
ปุเพฺพนิวาสจริตํ, ยถา พฺยากริ ปจฺฉิเม กาเลฯ

๕๒๐. ‘‘ภควติ โกณาคมเน, สงฺฆารามมฺหิ นวนิเวสมฺหิ;
สขิโย ติโสฺส ชนิโย, วิหารทานํ อทาสิมฺหฯ

๕๒๑. ‘‘ทสกฺขตฺตุํ สตกฺขตฺตุํ, ทสสตกฺขตฺตุํ สตานิ จ สตกฺขตฺตุํ;
เทเวสุ อุปปชฺชิมฺห, โก ปน วาโท มนุเสฺสสุฯ

๕๒๒. ‘‘เทเวสุ มหิทฺธิกา อหุมฺห, มานุสกมฺหิ โก ปน วาโท;
สตฺตรตนสฺส มเหสี, อิตฺถิรตนํ อหํ อาสึฯ

๕๒๓. ‘‘โส เหตุ โส ปภโว, ตํ มูลํ สาว สาสเน ขนฺตี;
ตํ ปฐมสโมธานํ, ตํ ธมฺมรตาย นิพฺพานํฯ

๕๒๔. ‘‘เอวํ กโรนฺติ เย สทฺทหนฺติ, วจนํ อโนมปญฺญสฺส;
นิพฺพินฺทนฺติ ภวคเต, นิพฺพินฺทิตฺวา วิรชฺชนฺตี’’ติฯ –

อิมา คาถา อภาสิฯ

ตตฺถ **มนฺตวติยา นคเร**ติ มนฺตวตีติ เอวํนามเก นคเรฯ **รโญฺญ โกญฺจสฺสา**ติ โกญฺจสฺส นาม รโญฺญ มเหสิยา กุจฺฉิมฺหิ ชาตา ธีตา อาสึฯ **สุเมธา**ติ นาเมน สุเมธาฯ **ปสาทิตา สาสนกเรหี**ติ สตฺถุสาสนกเรหิ อริเยหิ ธมฺมเทสนาย สาสเน ปสาทิตา สญฺชาตรตนตฺตยปฺปสาทา กตาฯ

สีลวตีติ อาจารสีลสมฺปนฺนาฯ **จิตฺตกถา**ติ จิตฺตธมฺมกถาฯ **พหุสฺสุตา**ติ ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก ปริยตฺติธมฺมสฺสุติยุตาฯ **พุทฺธสาสเน วินีตา**ติ เอวํ ปวตฺติ, เอวํ นิวตฺติ, อิติ สีลํ, อิติ สมาธิ, อิติ ปญฺญาติ สุตฺตานุคเตน (ที. นิ. ๒.๑๘๖) โยนิโสมนสิกาเรน ตทงฺคโต กิเลสานํ วินิวตฺตตฺ

ตา พุทฺธานํ สาสเน วินีตา สํยตกายวาจาจิตฺตาฯ **อุภโย นิสาเมถา**ติ ตุเมฺห เทฺวปิ มม วจนํ นิสาเมถ, มาตาปิตโร อุปคนฺตฺวา ภณตีติ โยชนาฯ

ยทิปิ ทิพฺพนฺติ เทวโลกปริยาปนฺนมฺปิ ภวคตํ นาม สพฺพมฺปิ **อสสฺสตํ** อนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํฯ **กิมงฺคํ ปน ตุจฺฉา กามา**ติ กิมงฺคํ ปน มานุสกา กามา, เต สเพฺพปิ อสารกภาวโต ตุจฺฉา ริตฺตา, สตฺตธาราย มธุพินฺทุ วิย **อปฺปสฺสาทา,** เอตรหิ อายติญฺจ วิปุลทุกฺขตาย **พหุวิฆาตา**ฯ

กฏุกาติ อนิฏฺฐาฯ สปฺปฏิภยเฏฺฐน **อาสีวิสูปมาฯ เยสุ** กาเมสุฯ **มุจฺฉิตา**ติ อโชฺฌสิตาฯ **สมปฺปิตา**ติ สกมฺมุนา สพฺพโส อปฺปิตา ขิตฺตา, อุปปนฺนาติ อโตฺถ ฯ **หญฺญเนฺต**ติ พาธียนฺติฯ

วินิปาเตติ อปาเยฯ

อเจตนาติ อตฺตหิตเจตนาย อภาเวน อเจตนาฯ **ทุกฺขสมุทโยรุทฺธา**ติ ตณฺหานิมิตฺตสํสาเร อวรุทฺธาฯ **เทเสเนฺต**ติ จตุสจฺจธมฺมํ เทสิยมาเนฯ **อชานนฺตา**ติ อตฺถํ อชานนฺตาฯ **น พุชฺฌเร อริยสจฺจานี**ติ ทุกฺขาทีนิ อริยสจฺจานิ น ปฏิพุชฺฌนฺติฯ

อมฺมาติ มาตรํ ปมุขํ กตฺวา อาลปติฯ **เต พหุตรา อชานนฺตา**ติ เย อภินนฺทนฺติ ภวคตํ ปิเหนฺติ เทเวสุ อุปปตฺตึ พุทฺธวรเทสิตานิ สจฺจานิ อชานนฺตา, เตเยว จ อิมสฺมึ โลเก พหุตราติ โยชนาฯ

ภวคเต อนิจฺจมฺหีติ สพฺพสฺมึ ภเว อนิเจฺจ เทเวสุ อุปปตฺติ น สสฺสตา, เอวํ สเนฺตปิ น จ **สนฺตสนฺติ** พาลา น อุตฺตสนฺติ น สํเวคํ อาปชฺชนฺติฯ **ปุนปฺปุนํ ชายิตพฺพสฺสา**ติ อปราปรํ อุปปชฺชมานสฺสฯ

จตฺตาโร วินิปาตาติ นิรโย ติรจฺฉานโยนิ เปตฺติวิสโย อสุรโยนีติ อิเม จตฺตาโร สุขสมุสฺสยโต วินิปาตคติโยฯ มนุสฺสเทวูปปตฺติสญฺญิตา ปน เทฺวว **คติโย กถญฺจิ** กิเจฺฉน กสิเรน ลพฺภนฺติ ปุญฺญกมฺมสฺส ทุกฺกรตฺตาฯ **นิรเยสู**ติ สุขรหิเตสุ อปาเยสุฯ

อโปฺปสฺสุกฺกาติ อญฺญกิเจฺจสุ นิรุสฺสุกฺกาฯ **ฆฏิสฺสน**ฺติ วายมิสฺสํ ภาวนํ อนุยุญฺชิสฺสามิ, กายกลินา อสาเรน ภวคเต กึ อภินนฺทิเตนาติ โยชนาฯ

ภวตณฺหาย นิโรธาติ ภวคตาย ตณฺหาย นิโรธเหตุ นิโรธตฺถํฯ

พุทฺธานํ อุปฺปาโท ลโทฺธ, วิวชฺชิโต นิรยูปปตฺติอาทิโก อฏฺฐวิโธ อกฺขโณ, **ขโณ** นวโม ขโณ ลโทฺธติ โยชนาฯ **สีลานี**ติ จตุปาริสุทฺธิสีลานิฯ **พฺรหฺมจริย**นฺติ สาสนพฺรหฺมจริยํฯ **น ทูเสยฺย**นฺติ น โกเปยฺยามิฯ

น ตาว อาหารํ อาหริสฺสํ คหฏฺฐาติ ‘‘เนว ตาว อหํ คหฏฺฐา หุตฺวา อาหารํ อาหริสฺสามิ, สเจ ปพฺพชฺชํ น ลภิสฺสามิ, มรณวสเมว คตา ภวิสฺสามี’’ติ เอวํ สุเมธา มาตาปิตโร ภณตีติ โยชนาฯ

อสฺสาติ สุเมธายฯ **สพฺพโส สมภิหโต**ติ อสฺสูหิ สพฺพโส อภิหตมุโขฯ **ฆเฏนฺติ สญฺญาเปตุ**นฺติ ปาสาทตเล ฉมาปติตํ สุเมธํ มาตา จ ปิตา จ คิหิภาวาย สญฺญาเปตุํ ฆเฏนฺติ

วายมนฺติฯ ‘‘ฆเฏนฺติ วายมนฺตี’’ติปิ ปาโฐ, โส เอวโตฺถฯ

กึ โสจิเตนาติ ‘‘ปพฺพชฺชํ น ลภิสฺสามี’’ติ กึ โสจเนนฯ **ทินฺนาสิ วารณวติมฺหี**ติ วารณวตีนคเร ทินฺนา อสิฯ ‘‘ทินฺนาสี’’ติ วตฺวา ปุนปิ ‘‘ตฺวํ ทินฺนา’’ติ วจนํ ทฬฺหํ ทินฺนภาวทสฺสนตฺถํฯ

รเชฺช อาณาติ อนิกรตฺตสฺส รเชฺช ตว อาณา ปวตฺตติฯ **ธนมิสฺสริยน**ฺติ อิมสฺมึ กุเล ปติกุเล จ ธนํ อิสฺสริยญฺจ, **โภคา สุขา** อติวิย อิฏฺฐา โภคาติ สพฺพมิทํ ตุยฺหํ อุปฏฺฐิตํ หตฺถคตํฯ **ทหริกาสี**ติ ตรุณี จาสิ, ตสฺมา ภุญฺชาหิ กามโภเคฯ เตน การเณน วาเรยฺยํ โหตุ เต ปุตฺตาติ โยชนาฯ

เนติ มาตาปิตโรฯ **มา เอทิสิกานี**ติ เอวรูปานิ รเชฺช อาณาทีนิ มา ภวนฺตุฯ กสฺมาติ เจ อาห **‘‘ภควตมสาร’’**นฺติอาทิฯ

กิมิวาติ กิมิ วิยฯ **ปูติกายน**ฺติ อิมํ ปูติกเฬวรํฯ **สวนคนฺธน**ฺติ วิสฺสฏฺฐวิสฺสคนฺธํฯ **ภยานกน**ฺติ อวีตราคานํ ภยาวหํฯ **กุณปํ อภิสํวิเสยฺยํ ภสฺตน**ฺติ กุณปภริตํ จมฺมปสิพฺพกํ, **อสกึ ปคฺฆริตํ อสุจิปุณฺณํ** นานปฺปการสฺส อสุจิโน ปุณฺณํ หุตฺวา อสกึ สพฺพกาลํ อธิปคฺฆรนฺตํ ‘‘มม อิท’’นฺติ อภินิเวเสยฺยํฯ

กิมิว ตหํ ชานนฺตี, วิกูลกนฺติ อติวิย ปฏิกฺกูลํ อสุจีหิ มํสเปสีหิ โสณิเตหิ จ อุปลิตฺตํ อเนเกสํ กิมิกุลานํ อาลยํ สกุณานํ ภตฺตภูตํฯ ‘‘กิมิกุลาลสกุณภตฺต’’นฺติปิ ปาโฐ, กิมีนํ อวสิฏฺฐสกุณานญฺจ ภตฺตภูตนฺติ อโตฺถฯ ตํ อหํ กเฬวรํ ชานนฺตี ฐิตาฯ ตํ มํ อิทานิ วาเรยฺยวเสน **กิสฺส** เกน นาม การเณน ทิยฺยตีติ ทเสฺสติฯ ตสฺส ตญฺจ ทานํ กิมิว กึ วิย โหตีติ โยชนาฯ

นิพฺพุยฺหติ สุสานํ, อจิรํ กาโย อเปตวิญฺญาโณติ อยํ กาโย อจิเรเนว อปคตวิญฺญาโณ สุสานํ นิพฺพุยฺหติ อุปนียติฯ **ฉุโฑ**ติ ฉฑฺฑิโตฯ **กฬิงฺครํ วิยา**ติ นิรตฺถกกฏฺฐขณฺฑสทิโสฯ **ชิคุจฺฉมาเนหิ ญาตีหี**ติ ญาติชเนหิปิ ชิคุจฺฉมาเนหิฯ

ฉุฑฺฑูน นํ สุสาเนติ นํ กเฬวรํ สุสาเน ฉเฑฺฑตฺวาฯ **ปรภตฺตน**ฺติ ปเรสํ โสณสิงฺคาลาทีนํ ภตฺตภูตํฯ **นฺหายนฺติ ชิคุจฺฉนฺตา**ติ ‘‘อิมสฺส ปจฺฉโต อาคตา’’ติ เอตฺตเกนาปิ ชิคุจฺฉมานา สสีสํ นิมุชฺชนฺตา นฺหายนฺติ, ปเคว ผุฏฺฐวโนฺตฯ **นิยกา มาตาปิตโร**ติ อตฺตโน มาตาปิตโรปิฯ **กึ ปน สาธารณา ชนตา**ติ อิตโร ปน สมูโห ชิคุจฺฉตีติ กิเมว วตฺตพฺพํฯ

อโชฺฌสิตาติ ตณฺหาวเสน อภินิวิฏฺฐาฯ **อสาเร**ติ นิจฺจสาราทิสารรหิเตฯ

วินิพฺภุชิตฺวาติ วิญฺญาณวินิโพฺภคํ กตฺวาฯ **คนฺธสฺส อสหมานา**ติ คนฺธํ อสฺส กายสฺส อสหนฺตีฯ **สกาปิ มาตา**ติ อตฺตโน มาตาปิ ชิคุเจฺฉยฺย โกฏฺฐาสานํ วินิพฺภุชฺชเนน ปฏิกฺกูลภาวาย สุฏฺฐุตรํ อุปฏฺฐหนโตฯ

ขนฺธธาตุอายตนนฺติ รูปกฺขนฺธาทโย อิเม ปญฺจกฺขนฺธา, จกฺขุธาตุอาทโย อิมา อฏฺฐารสธาตุโย, จกฺขายตนาทีนิ อิมานิ ทฺวาทสายตนานีติ เอวํ ขนฺธา ธาตุโย อายตนานิ จาติ สพฺพํ อิทํ รูปารูปธมฺมชาตํ สเมจฺจ สมฺภุยฺย ปจฺจเยหิ กตตฺตา **สงฺขตํ,** ตยิทํ ตสฺมึ ภเว ปวตฺตมานํ **ทุกฺขํ,** ชาติปจฺจยตฺตา **ชาติมูลก**นฺติฯ เอวํ **โยนิโส** อุปาเยน **อนุวิจินนฺตี** จินฺตยนฺตี, **วาเรยฺยํ** วิวาหํ, **กิสฺส** เกน การเณน อิจฺฉิสฺสามิฯ

‘‘สีลานิ พฺรหฺมจริยํ, ปพฺพชฺชา ทุกฺกรา’’ติ ยเทตํ มาตาปิตูหิ วุตฺตํ ตสฺส ปฏิวจนํ ทาตุํ **‘‘ทิวเส ทิวเส’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ทิวเส ทิวเส ติสตฺติสตานิ นวนวา ปเตยฺยุํ กายมฺหีติ** ทิเน ทิเน ตีณิ สตฺติสตานิ ตาวเทว ปีตนิสิตภาเวน อภินวานิ กายสฺมึ สมฺปเตยฺยุํฯ **วสฺสส ตมฺปิ จ ฆาโต เสโยฺย**ติ นิรนฺตรํ วสฺสสตมฺปิ ปตมาโน ยถาวุโตฺต สตฺติฆาโต เสโยฺยฯ **ทุกฺขสฺส เจวํ ขโย**ติ เอวํ เจ วฏฺฏทุกฺขสฺส ปริกฺขโย ภเวยฺย, เอวํ มหนฺตมฺปิ ปวตฺติทุกฺขํ อธิวาเสตฺวา นิพฺพานาธิคมาย อุสฺสาโห กรณีโยติ อธิปฺปาโยฯ

อชฺฌุปคเจฺฉติ สมฺปฏิเจฺฉยฺยฯ **เอวนฺ**ติ วุตฺตนเยนฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – โย ปุคฺคโล อนมตคฺคํ สํสารํ อปริมาณญฺจ วฏฺฏทุกฺขํ ทีเปนฺตํ สตฺถุโน วจนํ วิญฺญาย ฐิโต ยถาวุตฺตํ สตฺติฆาตทุกฺขํ สมฺปฏิเจฺฉยฺย, เตน เจว วฏฺฏทุกฺขสฺส ปริกฺขโย สิยาติฯ เตนาห – **‘‘ทีโฆ เตสํ สํสาโร, ปุนปฺปุนญฺจ หญฺญมานาน’’**นฺติ, อปราปรํ ชาติชราพฺยาธิมรณาทีหิ พาธิยมานานนฺติ อโตฺถฯ

อสุรกาเยติ กาลกญฺจิกาทิ เปตาสุรนิกาเยฯ **ฆาตา**ติ กายจิตฺตานํ อุปฆาตา วธาฯ

พหูติ ปญฺจวิธพนฺธนาทิกมฺมการณวเสน ปวตฺติยมานา พหู อเนกฆาตาฯ **วินิปาตคตสฺสา**ติ เสสาปายสงฺขาตํ วินิปาตํ อุปคตสฺสาปิฯ **ปีฬิยมานสฺสา**ติ ติรจฺฉานาทิอตฺตภาเว อภิฆาตาทีหิ อาพาธิยมานสฺสฯ **เทเวสุปิ อตฺตาณนฺ**ติ เทวตฺตภาเวสุปิ ตาณํ นตฺถิ ราคปริฬาหาทินา สทุกฺขสวิฆาตภาวโตฯ **นิพฺพานสุขา ปรํ นตฺถี**ติ นิพฺพานสุขโต ปรํ อญฺญํ อุตฺตมํ สุขํ นาม นตฺถิ โลกิยสุขสฺส วิปริณามสงฺขารทุกฺขสภาวตฺตา ฯ เตนาห ภควา – ‘‘นิพฺพานํ ปรมํ สุข’’นฺติ (ธ. ป. ๒๐๓-๒๐๔)ฯ

ปตฺตา เต นิพฺพานนฺติ เต นิพฺพานํ ปตฺตาเยว นามฯ อถ วา เตเยว นิพฺพานํ ปตฺตาฯ **เย ยุตฺตา ทสพลสฺส ปาวจเน**ติ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สาสเน เย ยุตฺตา ปยุตฺตาฯ

นิพฺพินฺนาติ วิรตฺตาฯ **เม**ติ มยาฯ **วนฺตสมา**ติ สุวานวมถุสทิสาฯ **ตาลวตฺถุกตา**ติ ตาลสฺส ปติฏฺฐานสทิสา กตาฯ

อถาติ ปจฺฉา, มาตาปิตูนํ อตฺตโน อชฺฌาสยํ ปเวเทตฺวา อนิกรตฺตสฺส จ อาคตภาวํ สุตฺวาฯ **อสิตนิจิตมุทุเก**ติ อินฺทนีลภมรสมานวณฺณตาย อสิเต, ฆนภาเวน นิจิเต, สิมฺพลิตูลสมสมฺผสฺสตาย มุทุเกฯ **เกเส ขเคฺคน ฉินฺทิยา**ติ อตฺตโน เกเส สุนิสิเตน อสินา ฉินฺทิตฺวาฯ **ปาสาทํ ปิทหิตฺวา**ติ อตฺตโน วสนปาสาเท สิริคพฺภํ ปิธาย, ตสฺส ทฺวารํ ถเกตฺวาติ อโตฺถฯ **ปฐมชฺฌานํ สมาปชฺชี**ติ ขเคฺคน ฉิเนฺน อตฺตโน เกเส ปุรโต ฐเปตฺวา ตตฺถ ปฏิกฺกูลมนสิการํ ปวเตฺตนฺตี ยถาอุปฏฺฐิเต นิมิเตฺต อุปฺปนฺนํ ปฐมํ ฌานํ วสีภาวํ อาปาเทตฺวา สมาปชฺชิฯ

สา จ สุเมธา ตหึ ปาสาเท สมาปนฺนา ฌานนฺติ อธิปฺปาโยฯ **อนิจฺจสญฺญํ สุภาเวตี**ติ ฌานโต วุฏฺฐหิตฺวา ฌานํ ปาทกํ กตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา ‘‘ยํกิญฺจิ รูป’’นฺติอาทินา (อ. นิ. ๔.๑๘๑; ม. นิ. ๑.๒๔๔; ปฏิ. ม. ๑.๔๘) อนิจฺจานุปสฺสนํ สุฏฺฐุ ภาเวติ, อนิจฺจสญฺญาคหเณเนว เจตฺถ ทุกฺขสญฺญาทีนมฺปิ คหณํ กตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

มณิกนกภูสิตโงฺคติ มณิวิจิเตฺตหิ เหมมาลาลงฺกาเรหิ วิภูสิตคโตฺตฯ

รเชฺช อาณาติอาทิ ยาจิตาการนิทสฺสนํฯ ตตฺถ **อาณา**ติ อาธิปจฺจํฯ **อิสฺสริย**นฺติ ยโสวิภวสมฺปตฺติฯ **โภคา สุขา**ติ อิฏฺฐา มนาปิยา กามูปโภคาฯ **ทหริกาสี**ติ ตฺวํ อิทานิ ทหรา

ตรุณี อสิฯ

นิสฺสฏฺฐํ เต รชฺชนฺติ มยฺหํ สพฺพมฺปิ ติโยชนิกํ รชฺชํ ตุยฺหํ ปริจฺจตฺตํ, ตํ ปฏิปชฺชิตฺวา โภเค จ ภุญฺชสฺสุ, อยํ มํ กาเมหิเยว นิมเนฺตตีติ มา ทุมฺมนา อโหสิฯ **เทหิ ทานานี**ติ ยถารุจิยา มหนฺตานิ ทานานิ สมณพฺราหฺมเณสุ ปวเตฺตหิ, มาตาปิตโร เต ทุกฺขิตา โทมนสฺสปฺปตฺตา ตว ปพฺพชฺชาธิปฺปายํ สุตฺวา ตสฺมา กาเม ปริภุญฺชนฺตีฯ เตปิ อุปฺปฏฺฐหนฺตี เตสํ จิตฺตํ ทุกฺขา โมเจหีติ เอวเมตฺถ ปทตฺถโยชนา เวทิตพฺพาฯ

มา กาเม อภินนฺทีติ วตฺถุกาเม กิเลสกาเม มา อภินนฺทิฯ อถ โข เตสุ กาเมสุ อาทีนวํ โทสํ มยฺหํ วจนานุสาเรน **ปสฺส** ญาณจกฺขุนา โอโลเกหิฯ

จาตุทฺทีโปติ ชมฺพุทีปาทีนํ จตุนฺนํ มหาทีปานํ อิสฺสโรฯ **มนฺธาตา**ติ เอวํนาโม ราชา, กามโภคีนํ **อโคฺค** อคฺคภูโต อาสิฯ เตนาห ภควา – ‘‘ราหุคฺคํ อตฺตภาวีนํ, มนฺธาตา กามโภคิน’’นฺติ (อ. นิ. ๔.๑๕)ฯ **อติโตฺต กาลงฺกโต**ติ จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ กุมารกีฬาวเสน จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ โอปรชฺชวเสน จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ จกฺกวตฺตี ราชา หุตฺวา เทวโภคสทิเส โภเค ภุญฺชิตฺวา ฉตฺตึสาย สกฺกานํ อายุปฺปมาณกาลํ ตาวตึสภวเน สคฺคสมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวาปิ กาเมหิ อติโตฺตว กาลงฺกโตฯ **น จสฺส ปริปูริตา อิจฺฉา** อสฺส มนฺธาตุรโญฺญ กาเมสุ อาสา น จ ปริปุณฺณา อาสิฯ

สตฺต รตนานิ วเสฺสยฺยาติ สตฺตปิ รตนานิ, **วุฏฺฐิมา** เทโว ทสทิสา พฺยาเปตฺวา, **สมเนฺตน** สมนฺตโต ปุริสสฺส รุจิวเสน ยทิปิ วเสฺสยฺย, ยถา ตํ มนฺธาตุมหาราชสฺส เอวํ สเนฺตปิ น จตฺถิ ติตฺติ กามานํ, อติตฺตาว มรนฺติ นราฯ เตนาห ภควา – ‘‘น กหาปณวเสฺสน, ติตฺติ กาเมสุ วิชฺชตี’’ติ (ธ. ป. ๑๘๖; ชา. ๑.๓.๒๓)ฯ

อสิสูนูปมา กามา อธิกุฏฺฏนเฏฺฐน, **สปฺปสิโรปมา** สปฺปฏิภยเฏฺฐน, **อุโกฺกปมา** ติณุกฺกูปมา อนุทหนเฏฺฐนฯ เตนาห **“อนุทหนฺตี”**ติฯ **อฏฺฐิกงฺกลสนฺนิภา** อปฺปสฺสาทเฏฺฐนฯ

มหาวิสาติ หลาหลาทิมหาวิสสทิสาฯ **อฆมูลา**ติ อฆสฺส ทุกฺขสฺส มูลา การณภูตาฯ เตนาห **“ทุขปฺผลา”**ติฯ

รุกฺขปฺผลูปมา องฺคปจฺจงฺคานํ ผลิภญฺชนเฏฺฐนฯ **มํสเปสูปมา** พหุสาธารณเฏฺฐนฯ **สุปิโนปมา** อิตฺตรปจฺจุปฏฺฐานเฏฺฐน มายา วิย ปโลภนโตฯ เตนาห **“วญฺจนิยา”**ติ, วญฺจกาติ อโตฺถฯ **ยาจิตกูปมา**ติ ยาจิตกภณฺฑสทิสา ตาวกาลิกเฏฺฐนฯ

สตฺติสูลูปมา วินิวิชฺฌนเฏฺฐนฯ รุชฺชนเฏฺฐน **โรโค** ทุกฺขตาสุลภตฺตาฯ **คโณฺฑ** กิเลสาสุจิปคฺฆรณโตฯ ทุกฺขุปฺปาทนเฏฺฐน **อฆํ**ฯ มรณสมฺปาปเนน **นิฆํ**ฯ **องฺคารกาสุสทิสา** มหาภิตาปนเฏฺฐนฯ ภยเหตุตาย เจว วธกปหูตตาย จ **ภยํ วโธ** นาม, กามาติ โยชนาฯ

อกฺขาตา อนฺตรายิกาติ ‘‘สคฺคมคฺคาธิคมสฺส นิพฺพานคามิมคฺคสฺส จ อนฺตรายกรา’’ติ จกฺขุภูเตหิ พุทฺธาทีหิ วุตฺตาฯ **คจฺฉถา**ติ อนิกรตฺตํ สปริสํ วิสฺสเชฺชติฯ

กึ มม ปโร กริสฺสตีติ ปโร อโญฺญ มม กึ นาม หิตํ กริสฺสติ อตฺตโน **สีสมฺหิ** อุตฺตมเงฺค เอกาทสหิ อคฺคีหิ ฑยฺหมาเนฯ เตนาห **“อนุพเนฺธ ชรามรเณ”**ติฯ **ตสฺส** ชรามรณสฺส สีสฑาหสฺส, **ฆาตาย** สมุคฺฆาตาย, **ฆฏิตพฺพํ** วายมิตพฺพํฯ

ฉมนฺติ ฉมายํฯ **อิทมโวจนฺ**ติ อิทํ ‘‘ทีโฆ พาลานํ สํสาโร’’ติอาทิกํ สํเวคสํวตฺตนกํ วจนํ อโวจํฯ

ทีโฆ พาลานํ สํสาโรติ กิเลสกมฺมวิปากวฏฺฏภูตานํ ขนฺธายตนาทีนํ ปฏิปาฏิปวตฺติสงฺขาโต สํสาโร อปริญฺญาตวตฺถุกานํ อนฺธพาลานํ ทีโฆ พุทฺธญาเณนปิ อปริจฺฉินฺทนิโยฯ ยถาหิ อนุปจฺฉินฺนตฺตา อวิชฺชาตณฺหานํ อปริจฺฉินฺนตาเยว ภวปพนฺธสฺส ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ, เอวํ ปราปิ โกฏีติฯ **ปุนปฺปุนญฺจ โรทต**นฺติ อปราปรํ โสกวเสน รุทนฺตานํฯ อิมินาปิ อวิชฺชาตณฺหานํ อนุปจฺฉินฺนตํเยว เตสํ วิภาเวติฯ

อสฺสุ ถญฺญํ รุธิรนฺติ ยํ ญาติพฺยสนาทินา ผุฏฺฐานํ โรทนฺตานํ อสฺสุ จ ทารกกาเล มาตุถนโต ปีตํ ถญฺญญฺจ ยญฺจ ปจฺจตฺถิเกหิ ฆาติตานํ รุธิรํฯ **สํสารํ อนมตคฺคโต** สํสารสฺส อนุอมตคฺคตฺตา ญาเณน อนุคนฺตฺวาปิ อมตอคฺคตฺตา อวิทิตคฺคตฺตา อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา สตฺตานํ **สํสรตํ,** อปราปรํ สํสรนฺตานํ สํสริตํ **สราหิ,** ตํ ‘‘กีว พหุก’’นฺติ อนุสฺสราหิ, อฏฺฐีนํ สนฺนิจยํ สราหิ อนุสฺสร, อุปธาเรหีติ อโตฺถฯ

อิทานิ อาทีนวสฺส พหุภาวญฺจ อุปมาย ทเสฺสตุํ **‘‘สร จตุโรทธี’’**ติ คาถมาหฯ ตตฺถ **สร จตุโรทธี อุปนีเต อสฺสุถญฺญรุธิรมฺหี**ติ อิเมสํ สตฺตานํ อนมตคฺคสํสาเร สํสรนฺตานํ เอเกกสฺสปิ อสฺสุมฺหิ ถเญฺญ รุธิรมฺหิ จ ปมาณโต อุปเมตเพฺพ จตุโรทธี จตฺตาโร มหาสมุทฺเท อุปมาวเสน พุเทฺธหิ อุปนีเต สร สราหิฯ **เอกกปฺปมฏฺฐีนํ, สญฺจยํ วิปุเลน สม**นฺติ เอกสฺส ปุคฺคลสฺส เอกสฺมิํ กเปฺป อฏฺฐีนํ สญฺจยํ เวปุลฺลปพฺพเตน สมํ อุปนีตํ สรฯ วุตฺตมฺปิ เจสํ –

> ‘‘เอกเสฺสเกน กเปฺปน, ปุคฺคลสฺสฏฺฐิสญฺจโย;
> สิยา ปพฺพตสโม ราสิ, อิติ วุตฺตํ มเหสินาฯ
>
> ‘‘โส โข ปนายํ อกฺขาโต, เวปุโลฺล ปพฺพโต มหา;
> อุตฺตโร คิชฺฌกูฏสฺส, มคธานํ คิริพฺพเช’’ติฯ (สํ. นิ. ๒.๑๓๓);

มหิํ ชมฺพุทีปมุปนีตํฯ โกลฏฺฐิมตฺตคุฬิกา, มาตา มาตุเสฺวว นปฺปโหนฺตีติ ชมฺพุทีโปติสงฺขาตํ มหาปถวิํ โกลฏฺฐิมตฺตา พทรฏฺฐิมตฺตา คุฬิกา กตฺวา ตเตฺถเกกา ‘‘อยํ เม มาตุ, อยํ เม มาตุมาตู’’ติ เอวํ วิภาชิยมาเน ตา คุฬิกา มาตา มาตูเสฺวว นปฺปโหนฺติ, มาตา มาตูสุ อขีณาเสฺวว ปริยนฺติกา ตา คุฬิกา ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺยุํ, น เตฺวว อนมตเคฺค สํสาเร สํสรโต สตฺตสฺส มาตุมาตโรติ ฯ เอวํ ชมฺพุทีปมหิํ สํสารสฺส ทีฆภาเวน อุปมาภาเวน อุปนีตํ มนสิ กโรหีติฯ

ติณกฏฺฐสาขาปลาสนฺติ ติณญฺจ กฏฺฐญฺจ สาขาปลาสญฺจฯ **อุปนีต**นฺติ อุปมาภาเวน อุปนีตํฯ **อนมตคฺคโต**ติ สํสารสฺส อนมตคฺคภาวโตฯ **จตุรงฺคุลิกา ฆฏิกา**ติ จตุรงฺคุลปฺปมาณานิ ขณฺฑานิฯ **ปิตุปิตุเสฺวว นปฺปโหนฺตี**ติ ปิตุปิตามเหสุ เอว ตา ฆฏิกา นปฺปโหนฺติฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – อิมสฺมิํ โลเก สพฺพํ ติณญฺจ กฏฺฐญฺจ สาขาปลาสญฺจ จตุรงฺคุลิกา กตฺวา ตเตฺถเกกา ‘‘อยํ เม ปิตุ, อยํ เม ปิตามหสฺสา’’ติ วิภาชิยมาเน ตา ฆฏิกาว ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺยุํ, น เตฺวว อนมตเคฺค สํสาเร สํสรโต สตฺตสฺส ปิตุปิตามหาติฯ เอวํ ติณญฺจ กฏฺฐญฺจ สาขาปลาสญฺจ สํสารสฺส ทีฆภาเวน อุปนีตํ สราหีติฯ อิมสฺมิํ ปน ฐาเน –

‘‘อนมตโคฺคยํ , ภิกฺขเว, สํสาโร, ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสํโยชนานํ สนฺธาวตํ สํสรตํฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, กตมํ นุ โข พหุตรํ, ยํ วา โว อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา สนฺธาวตํ สํสรตํ อมนาปสมฺปโยคา มนาปวิปฺปโยคา กนฺทนฺตานํ โรทนฺตานํ อสฺสุปสฺสนฺนํ ปคฺฆริตํ, ยํ วา จตูสุ มหาสมุทฺเทสุ อุทก’’นฺติอาทิกา (สํ. นิ. ๒.๑๒๖) – ‘อ นมตคฺคปาฬิ’ อาหริตพฺพาฯ

สร กาณกจฺฉปนฺติ อุภยกฺขิกาณํ กจฺฉปํ อนุสฺสรฯ **ปุพฺพสมุทฺเท อปรโต จ ยุค ฉิทฺท**นฺติ ปุรตฺถิมสมุทฺเท อปรโต จ ปจฺฉิมุตฺตรทกฺขิณสมุทฺเท วาตเวเคน ปริพฺภมนฺตสฺส ยุค สฺส เอกจฺฉิทฺทํฯ **สิรํ ตสฺส จ ปฏิมุกฺก**นฺติ กาณกจฺฉปสฺส สีสํ ตสฺส จ วสฺสสตสฺส วสฺสสตสฺส อจฺจเยน คีวํ อุกฺขิปนฺตสฺส สีสสฺส ยุคจฺฉิทฺเท ปเวสนญฺจ สรฯ **มนุสฺสลาภมฺหิ โอปมฺม**นฺติ ตยิทํ สพฺพมฺปิ พุทฺธุปฺปาทธมฺมเทสนาสุ วิย มนุสฺสตฺตลาเภ โอปมฺมํ กตฺวา ปญฺญาย สร, ตสฺส อตีว ทุลฺลภสภาวตฺตํ สารชฺชภยสฺสาปิ อติจฺจสภาวตฺตาฯ วุตฺตเญฺหตํ – ‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ปุริโส มหาสมุทฺเท เอกจฺฉิคฺคฬํ ยุคํ ปกฺขิเปยฺยา’’ติอาทิ (ม. นิ. ๓.๒๕๒; สํ. นิ. ๕.๑๑๑๗)ฯ

สร รูปํ เผณปิโณฺฑปมสฺสาติ วิมทฺทาสหนโต เผณปิณฺฑสทิสสฺส อเนกานตฺถสนฺนิ ปาตโต กายสงฺขาตสฺส **กลิโน,** นิจฺจสาราทิวิรเหน **อสารสฺส** รูปํ อสุจิทุคฺคนฺธํ เชคุจฺฉปฏิกฺ กูลภาวํ สรฯ **ขเนฺธ ปสฺส อนิเจฺจ**ติ ปญฺจปิ อุปาทานกฺขเนฺธ หุตฺวา อภาวเฏฺฐน อนิเจฺจ ปสฺส ญาณจกฺขุนา โอโลเกหิฯ **สราหิ นิรเย พหุวิฆาเต**ติ อฏฺฐ มหานิรเย โสฬสอุสฺสทนิรเย จ พหุวิฆาเต พหุทุเกฺข มหาทุเกฺข จ อนุสฺสรฯ

สร กฏสึ วเฑฺฒเนฺตติ ปุนปฺปุนํ ตาสุ ตาสุ ชาตีสุ อปราปรํ อุปฺปตฺติยา ปุนปฺปุนํ กฏสึ สุ สานํ อาฬาหนเมว วเฑฺฒเนฺต สเตฺต อนุสฺสรฯ ‘‘วฑฺฒโนฺต’’ติ วา ปาฬิ, ตฺวํ วฑฺฒโนฺตติ โย ชนาฯ **กุมฺภีลภยานี**ติ อุทรโปสนตฺถํ อกิจฺจการิตาวเสน โอทริกตฺตภยานิฯ วุตฺตญฺหิ ‘‘กุมฺ ภีลภยนฺติ โข, ภิกฺขเว, โอทริกตฺตเสฺสตํ อธิวจน’’นฺติ (อ. นิ. ๔.๑๒๒)ฯ **สราหิ จตฺตาริ สจฺจา นี**ติ ‘‘อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ…เป.… อยํ ทุกฺขนิโรธคามินิปฏิปทา อริยสจฺจ’’นฺติ จตฺตาริ อริยสจฺ จานิ ยาถาวโต อนุสฺสร อุปธาเรหิฯ

เอวํ ราชปุตฺตี อเนกาการโวการํ อนุสฺสรณวเสน กาเมสุ สํสาเร จ อาทีนวํ ปกาเสตฺวา อิ ทานิ พฺยติเรเกนปิ ตํ ปกาเสตุํ **‘‘อมตมฺหิ วิชฺชมาเน’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อมตมฺหิ วิชฺชมา เน**ติ สมฺมาสมฺพุเทฺธน มหากรุณาย อุปนีเต สทฺธมฺมามเต อุปลพฺภมาเนฯ **กึ ตว ปญฺจกฏุ เกน ปีเตนา**ติ ปริเยสนา ปริคฺคโห อารกฺขา ปริโภโค วิปาโก จาติ ปญฺจสุปิ ฐาเนสุ ติขิณตร ทุกฺขานุพนฺธตาย สวิฆาตตฺตา สอุปายาสตฺตา กึ ตุยฺหํ ปญฺจกฏุเกน ปญฺจกามคุณรเสน ปี เตน? อิทานิ วุตฺตเมวตฺถํ ปากฏตรํ กโรนฺตี อาห – **‘‘สพฺพา หิ กามรติโย, กฏุกตรา ปญฺ จกฏุเกนา’’**ติ , อติวิย กฏุกตราติ อโตฺถฯ

เย ปริฬาหาติ เย กามา สมฺปติ กิเลสปริฬาเหน อายตึ วิปากปริฬาเหน จ สปริฬาหา มหาวิฆาตาฯ **ชลิตา กุถิตา กมฺปิตา สนฺตาปิตา**ติ เอกาทสหิ อคฺคีหิ ปชฺชลิตา ปกฺกุถิตา จ หุตฺวา ตํสมงฺคีนํ กมฺปนกา สนฺตาปนกา จฯ

อสปตฺตมฺหีติ สปตฺตรหิเต เนกฺขเมฺมฯ **สมาเน**ติ สเนฺต วิชฺชมาเนฯ ‘‘พหุสปตฺตา’’ติ วตฺ วา เยหิ พหู สปตฺตา, เต ทเสฺสตุํ **‘‘ราชคฺคี’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ราชูหิ จ อคฺคินา จ โจเรหิ จ อุท เกน จ ทายาทาทิอปฺปิเยหิ จ ราชคฺคิโจรอุทกปฺปิเยหิ สาธารณโต เตเสฺวโวปมา วุตฺตาฯ

เยสุ วธพโนฺธติ เยสุ กาเมสุ กามนิมิตฺตํ มรณโปถนาทิปริกฺกิเลโส อนฺทุพนฺธนาทิพ โนฺธ จ โหตีติ อโตฺถฯ **กาเมสู**ติอาทิ วุตฺตเสฺสวตฺถสฺส ปากฏกรณํฯ ตตฺถ **หี**ติ เหตุอเตฺถ นิปา โตฯ ยสฺมา กาเมสุ กามเหตุ อิเม สตฺตา วธพนฺธนทุกฺขานิ อนุภวนฺติ ปาปุณนฺติ, ตสฺมา อาห – **''อสกามา''**ติ, กามา นาเมเต อสโนฺต หีนา ลามกาติ อโตฺถฯ ''อหกามา''ติ วา ปาโฐ, โส เอวโตฺถฯ อหาติ หิ ลามกปริยาโย ''อหโลกิตฺถิโย นามา''ติอาทีสุ วิยฯ

อาทีปิตาติ ปชฺชลิตาฯ **ติณุกฺกา**ติ ติเณหิ กตา อุกฺกาฯ **ทหนฺติ เย เต มุญฺจนฺตี**ติ เย สตฺตา เต กาเม น มุญฺจนฺติ, อญฺญทตฺถุ คณฺหนฺติ, เต ทหนฺติเยว, สมฺปติ อายติญฺจ ฌาเปนฺ ติฯ

มา อปฺปกสฺส เหตูติ ปุปฺผสฺสาทสทิสสฺส ปริตฺตกสฺส กามสุขสฺส เหตุ วิปุลํ อุฬารํ ปณีตญฺจ โลกุตฺตรํ สุขํ **มา ชหิ** มา ฉเฑฺฑหิฯ **มา ปุถุโลโมว พฬิสํ คิลิตฺวา**ติ อามิสโลเภน พฬิสํ คิลิตฺวา พฺยสนํ ปาปุณโนฺต ''ปุถุโลโม''ติ ลทฺธนาโม มโจฺฉ วิย กาเม อปริจฺจชิตฺวา **มา ปจฺฉา วิหญฺญสิ** ปจฺฉา วิฆาฏํ อาปชฺชสิฯ

สุนโขว สงฺขลาพโทฺธติ ยถา คทฺทุเลน พโทฺธ สุนโข คทฺทุลพเนฺธน ถเมฺภ อุปนิพ โทฺธ อญฺญโต คนฺตุํ อสโกฺกโนฺต ตเตฺถว ปริพฺภมติ, เอวํ ตฺวํ กามตณฺหาย พโทฺธ, อิทานิ **กามํ** ยทิปิ กาเมสุ ตาว **ทมสฺสุ** อินฺทฺริยานิ ทเมหิฯ **กาหินฺติ ขุ ตํ กามา, ฉาตา สุนขํว จณฺฑาลา**ติ **ขู**ติ นิปาตมตฺตํฯ เต ปน กามา ตํ ตถา กริสฺสนฺติ, ยถา ฉาตชฺฌตฺตา สปากา สุ นขํ ลภิตฺวา อนยพฺยสนํ ปาเปนฺตีติ อโตฺถฯ

อปริมิตญฺจ ทุกฺขนฺติ อปริมาณํ ''เอตฺตก''นฺติ ปริจฺฉินฺทิตุํ อสกฺกุเณยฺยํ นิรยาทีสุ กา ยิกํ ทุกฺขํฯ **พหูนิ จ จิตฺตโทมนสฺสานี**ติ จิเตฺต ลพฺภมานานิ พหูนิ อเนกานิ โทมนสฺสานิ เจ โตทุกฺขานิฯ **อนุโภหิสี**ติ อนุภวิสฺสสิฯ **กามยุโตฺต**ติ กาเมหิ ยุโตฺต, เต อปฺปฏินิสฺสชฺชโนฺตฯ **ปฏินิสฺสช อทฺธุเว กาเม**ติ อทฺธุเวหิ อนิเจฺจหิ กาเมหิ วินิสฺสช อเปหีติ อโตฺถฯ

ชรามรณพฺยาธิคหิตา, สพฺพา สพฺพตฺถ ชาติโยติ ยสฺมา หีนาทิเภทภินฺนา สพฺพตฺถ ภวาทีสุ ชาติโย ชรามรณพฺยาธินา จ คหิตา, เตหิ อปริมุตฺตา, ตสฺมา **อชรมฺหิ** นิพฺ พาเน วิชฺชมาเน ชราทีหิ อปริมุเตฺตหิ กาเมหิ กึ ตว ปโยชนนฺติ โยชนาฯ

เอวํ นิพฺพานคุณทสฺสนมุเขน กาเมสุ ภเวสุ จ อาทีนวํ ปกาเสตฺวา อิทานิ นิพฺพตฺติตํ นิพฺ พานคุณเมว ปกาเสนฺตี **''อิทมชร''**นฺติอาทินา เทฺว คาถา อภาสิฯ ตตฺถ **อิทมชร**นฺติ อิทเม เวกํ อตฺตนิ ชราภาวโต อธิคตสฺส จ ชราภาวเหตุโต อชรํฯ **อิทมมร**นฺติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ **อิทมชรามร**นฺติ ตทุภยเมกชฺฌํ กตฺวา โถมนาวเสน วทติฯ **ปท**นฺติ วฏฺฏทุกฺขโต มุจฺจิตุกา เมหิ ปฺพฺพชิตพฺพโต ปฏิปชฺชิตพฺพโต ปทํฯ โสกเหตูนํ อภาวโต โสกาภาวโต จ **อโสกํ**ฯ สปตฺตกรธมฺมาภาวโต **อสปตฺตํ**ฯ กิเลสสมฺพาธาภาวโต **อสมฺพาธํ**ฯ ขลิตสงฺขาตานํ ทุจฺจริต านํ อภาเวน **อขลิตํ**ฯ อตฺตานุวาทาทิภยานํ วฏฺฏภยสฺส จ สพฺพโส อภาวา **อภยํ**ฯ ทุกฺขูปตา ปสฺส กิเลสสฺสาปิ อภาเวน **นิรุปตาปํ**ฯ สพฺพเมตํ อมตมหานิพฺพานเมว สนฺธาย วทติฯ ตญฺหิ สา อนุสฺสวาทิสิเทฺธน อาการเรน อตฺตโน อุปฏฺฐหนฺตี เตสํ ปจฺจกฺขโต ทเสฺสนฺตี วิย ''อิท''นฺติ อโวจฯ

อวิคตมิทํ พหูหิ อมตนฺติ อิทํ อมตํ นิพฺพานํ พหูหิ อนนฺตอปริมาเณหิ พุทฺธาทีหิ อริ เยหิ อธิคตํ ญาตํ อตฺตโน ปจฺจกฺขํ กตํฯ น เกวลํ เตหิ อธิคตเมว สนฺธาย วทติ, อถ โข **อชฺ**

ชาปิ จ ลภนียํ อิทานิปิ อธิคมนียํ อธิคนฺตุํ สกฺกาฯ เกน ลภนียนฺติ อาห **“โย โยนิโส ป ยุญฺชตี”**ติ, โย ปุคฺคโล โยนิโส อุปาเยน สตฺถารา ทินฺนโอวาเท ฐตฺวา ยุญฺชติ สมฺมาปโย คญฺจ กโรติ, เตน ลภนียนฺติ โยชนาฯ **น จ สกฺกา อฆฎมาเนนา**ติ โย ปน โยนิโส น ปยุญฺช ติ, เตน อฆฏมาเนน น จ สกฺกา, กทาจิปิ ลทฺธุํ น สกฺกาเยวาติ อโตฺถฯ

เอวํ ภณติ สุเมธาติ เอวํ วุตฺตปฺปกาเรน สุเมธา ราชกญฺญา สํสาเร อตฺตโน สํเวคทีปนึ กาเมสุ นิเพฺพธภาคินึ ธมฺมกถํ กเถติฯ **สงฺขารคเต รตึ อลภมานา**ติ อณุมเตฺตปิ สงฺขารปว เตฺต อภิรตึ อวินฺทนฺตีฯ **อนุเนนฺตี อนิกรตฺตน**ฺติ อนิกรตฺตํ ราชานํ สญฺญาเปนฺตีฯ **เกเส จ ฉมํ ขิปี**ติ อตฺตโน ขเคฺคน ฉิเนฺน เกเส จ ภูมิยํ ขิปิ ฉเฑฺฑสิฯ

ยาจตสฺสา ปิตรํ โสติ โส อนิกรโตฺต อสฺสา สุเมธาย ปิตรํ โกญฺจราชานํ ยาจติฯ กินฺติ ยาจตีติ อาห **“วิสฺสเชฺชถ สุเมธํ, ปพฺพชิตุํ วิโมกฺขสจฺจทสฺสา”**ติ, สุเมธํ ราชปุตฺตึ ปพฺพชิ ตุํ วิสฺสเชฺชถ, สา จ ปพฺพชิตฺวา วิโมกฺขสจฺจทสฺสา อวิปรีตนิพฺพานทสฺสาวินี โหตูติ อโตฺถฯ

โสกภยภีตาติ ญาติวิโยคาทิเหตุโต สพฺพสฺมาปิ สํสารภยโต ภีตา ญาณุตฺตรวเสน อุตฺ ราสิตาฯ **สิกฺขมานายา**ติ สิกฺขมานาย สมานาย ฉ อภิญฺญา สจฺฉิกตา, ตโต เอว อคฺคผลํ อร หตฺตํ สจฺฉิกตํฯ

อจฺฉริยมพฺภุตํ ตํ, นิพฺพานํ อาสิ ราชกญฺญายาติ ราชปุตฺติยา สุเมธาย กิเลเสหิ ปริ นิพฺพานํ อจฺฉริยํ อพฺภุตญฺจ อาสิฯ ฉฬภิญฺญาว สิทฺธิยา กถนฺติ เจ **ปุเพฺพนิวาสจริตํ, ยถา พฺยากริ ปจฺฉิเม กาเล**ติ, ปจฺฉิเม ขนฺธปรินิพฺพานกาเล อตฺตโน ปุเพฺพนิวาสปริยาปนฺนจริตํ ยถา พฺยากาสิ, ตถา ตํ ชานิตพฺพนฺติฯ

ปุเพฺพนิวาสํ ปน ตาย ยถา พฺยากตํ, ตํ ทเสฺสตุํ **“ภควติ โกณาคมเน”**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ภควติ โกณาคมเน**ติ โกณาคมเน สมฺมาสมฺพุเทฺธ โลเก อุปฺปเนฺนฯ **สงฺฆารามมฺหิ นวนิเวสมฺหี**ติ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส อภินวนิเวสิเต อาราเมฯ **สขิโย ติโสฺส ชนิโย, วิหารทานํ อ ทาสิมฺหา**ติ ธนญฺชานี เขมา อหญฺจาติ มยํ ติโสฺส สขิโย อารามํ สงฺฆสฺส วิหารทานํ อทมฺหฯ

ทสกฺขตฺตุํ สตกฺขตฺตุนฺติ ตสฺส วิหารทานสฺส อานุภาเวน ทสวาเร เทเวสุ อุปฺปชิมฺห, ตโต มนุเสฺสสุ อุปฺปชฺชิตฺวา ปุน สตกฺขตฺตุํ เทเวสุ อุปฺปชฺชิมฺห, ตโตปิ มนุเสฺสสุ อุปฺปชฺชิตฺวา ปุน ทสสตกฺขตฺตุํ สหสฺสวารํ เทเวสุ อุปฺปชฺชิมฺห, ตโตปิ มนุเสฺสสุ อุปฺปชฺชิตฺวา ปุน สตานิ ส ตกฺขตฺตุํ ทสสหสฺสวาเร เทเวสุ อุปฺปชฺชิมฺห, โก ปน วาโท มนุเสฺสสุฯ เอวํ มนุเสฺสสุ อุปฺปนฺ นวาเรสุ กถาว นตฺถิ, อเนกสหสฺสวารํ อุปฺปชฺชิมฺหาติ อโตฺถฯ

เทเวสุ มหิทฺธิกา อหุมฺหาติ เทเวสุ อุปฺปนฺนกาเล ตสฺมึ ตสฺมึ เทวนิกาเย มหิทฺธิกา มหานุภาวา อหุมฺหฯ **มานุสกมฺหิ โก ปน วาโท**ติ มนุสฺสตฺตลาเภ มหิทฺธิกตาย กถาว นตฺถิฯ อิทานิ ตเมว มนุสฺสตฺตภาเว อุกฺกํสตํ มหิทฺธิกตํ ทเสฺสนฺตี **“สตฺตรตนสฺส มเหสี, อิตฺถิรตนํ อหํ อาสิ”**นฺติ อาหฯ ตตฺถ จกฺกรตนาทีนิ สตฺต รตนานิ เอตสฺส สนฺตีติ สตฺตรตโน, จกฺกวตฺตี, ตสฺส สตฺตรตนสฺสฯ ฉโทสรหิตา ปญฺจกลฺยาณา อติกฺกนฺตมนุสฺสวณฺณา อปตฺตทิพฺพวณฺณา ติ เอวมาทิคุณสมนฺนาคเมน อิตฺถีสุ รตนภูตา อหํ อโหสึฯ

โส เหตูติ ยํ ตํ โกณาคมนสฺส ภควโต กาเล สงฺฆสฺส วิหารทานํ กตํ, โส ยถาวุตฺตาย ทิพฺพสมฺปตฺติยา จ เหตุฯ **โส ปภโว ตํ มูล**นฺติ ตเสฺสว ปริยายวจนํฯ **สาว สาสเน ขนฺตี**ติ สา

เอว อิธ สตฺถุสาสเน ธมฺมํ นิชฺฌานกฺขนฺตีฯ **ตํ ปฐมสโมธาน**นฺติ ตเทว สตฺถุสาสนธมฺมน ปฐมํ สโมธานํ ปฐโม สมาคโม, ตเทว สตฺถุสาสนธมฺมํ อภิรตาย ปริโยสาเน นิพฺพานนฺติ ผลู ปจาเรน การณํ วทติฯ อิมา ปน จตโสฺส คาถา เถริยา อปทานสฺส วิภาวนวเสน ปวตฺตตฺตา อปทานปาฬิยมฺปิ สงฺคหํ อาโรปิตาฯ

โอสานคาถาย **เอวํ กโรนฺตี**ติ ยถา มยา ปุริมตฺตภาเว เอตรหิ จ กตํ ปฏิปนฺนํ, เอวํ อเญฺญปิ กโรนฺติ ปฏิปชฺชนฺติฯ เก เอวํ กโรนฺตีติ อาห – **“เย สทฺทหนฺติ วจนํ อโนมปญฺญสฺสา”**ติ, เญยฺยปริยนฺติกญาณตาย ปริปุณฺณปญฺญสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส วจนํ เย ปุคฺคลา สทฺทหนฺติ ‘‘เอวเมต’’นฺติ โอกปฺปนฺติ, เต เอวํ กโรนฺติ ปฏิปชฺชนฺติฯ อิทานิ ตาย อุกฺกํสคตาย ปฏิปตฺติยา ตํ ทเสฺสตุํ **“นิพฺพินฺทนฺติ ภวคเต, นิพฺพินฺทิตฺวา วิรชฺชนฺตี”**ติ วุตฺตํฯ ตสฺสโตฺถ – เย ภควโต วจนํ ยาถาวโต สทฺทหนฺติ, เต วิสุทฺธิปฏิปทํ ปฏิปชฺชนฺตา สพฺพสฺมิํ ภวคเต เต ภูมเก สงฺขาเร วิปสฺสนาปญฺญาย นิพฺพินฺทนฺติ, นิพฺพินฺทิตฺวา จ ปน อริยมเคฺคน สพฺพโส วิรชฺชนฺติ, สพฺพสฺมาปิ ภวคตา วิมุจฺจนฺตีติ อโตฺถฯ วิราเค อริยมเคฺค อธิคเต วิมุตฺตาเยว โหนฺตีติฯ

เอวเมตา เถริกาทโย สุเมธาปริโยสานา คาถาสภาเคน อิธ เอกชฺฌํ สงฺคหํ อารูฬฺหา ‘‘ติสตฺตติปริมาณา’’ติฯ ภาณวารโต ปน ทฺวาธิกา ฉสตมตฺตา เถริโย คาถา จฯ ตา สพฺพาปิ ยถา สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สาวิกาภาเวน เอกวิธา, ตถา อเสขภาเวน อุกฺขิตฺตปลิฆตาย สํกิณฺณ ปริกฺขตาย อพฺพูเฬฺหสิกตาย นิรคฺคลตาย ปนฺนภารตาย วิสญฺญุตฺตตาย ทสสุ อริยวาเสสุ วุฏฺฐวาสตาย จ, ตถา หิ ตา ปญฺจงฺควิปฺปหีนา ฉฬงฺคสมนฺนาคตา เอการกฺขา จตุราปเสฺสนา ปณุนฺนปเจฺจกสจฺจา สมวยสเฏฺฐสนา อนาวิลสงฺกปฺปา ปสฺสทฺธกายสงฺขารา สุวิมุตฺตจิตฺตา สุวิมุตฺตปญฺญา จาติ เอวมาทินา (ที. นิ. ๓.๓๖๐) นเยน เอกวิธาฯ

สมฺมุขาปรมฺมุขาเภทโต ทุวิธาฯ ยา หิ สตฺถุธรมานกาเล อริยาย ชาติยา ชาตา มหาปชาปติโคตมิอาทโย, ตา สมฺมุขาสาวิกา นามฯ ยา ปน ภควโต ขนฺธปรินิพฺพานโต ปจฺฉา อธิคตวิเสสา, ตา สติปิ สตฺถุธมฺมสรีรสฺส ปจฺจกฺขภาเว สตฺถุสรีรสฺส อปจฺจกฺขภาวโต ปรมฺมุขาสาวิกา นามฯ ตถา อุภโตภาควิมุตฺติปญฺญาวิมุตฺติตาวเสนฯ อิธ ปาฬิยาคตา ปน อุภโตภาควิมุตฺตาเยวฯ ตถา สาปทานนาปทานเภทโตฯ ยาสญฺหิ ปุริเมสุ สมฺมาสมฺพุเทฺธสุ ปเจฺจกพุเทฺธสุ สาวกพุเทฺธสุ วา ปุญฺญกิริยาวเสน กตาธิการตาสงฺขาตํ อตฺถิ อปทานํ, ตา สาปทานาฯ ยาสํ ตํ นตฺถิ, ตา นาปทานาฯ ตถา สตฺถุลทฺธูปสมฺปทา สงฺฆโต ลทฺธูปสมฺปทาติ ทุวิธาฯ ครุธมฺมปฏิคฺคหณมฺหิ ลทฺธูปสมฺปทา มหาปชาปติโคตมี สตฺถุสนฺติกาว ลทฺธูปสมฺปทตฺตา สตฺถุลทฺธูปสมฺปทา นามฯ เสสา สพฺพาปิ สงฺฆโต ลทฺธูปสมฺปทาฯ ตาปิ เอกโตอุปสมฺปนฺนา อุภโตอุปสมฺปนฺนาติ ทุวิธาฯ ตตฺถ ยา ตา มหาปชาปติโคตมิยา สทฺธิํ นิกฺขนฺตา ปญฺจสตา สากิยานิโย, ตา เอกโตอุปสมฺปนฺนา ภิกฺขุสงฺฆโต เอว ลทฺธูปสมฺปทตฺตา มหาปชาปติโคตมิํ ฐเปตฺวาฯ อิตรา อุภโตอุปสมฺปนฺนา อุภโตสเงฺฆ อุปสมฺปทตฺตาฯ

เอหิภิกฺขุทุโก วิย เอหิภิกฺขุนิทุโก อิธ น ลพฺภติฯ กสฺมา? ภิกฺขุนีนํ ตถา อุปสมฺปทาย อภาวโตฯ ยทิ เอวํ ยํ ตํ เถริคาถาย สุภทฺทาย กุณฺฑลเกสาย วุตฺตํ –

> ‘‘นิหจฺจ ชาณุํ วนฺทิตฺวา, สมฺมุขา อญฺชลิํ อกํ;
> เอหิ ภเทฺทติ มํ อวจ, สา เม อาสูปสมฺปทา’’ติฯ (เถรีคา. ๑๐๙);

ตถา อปทาเนปิ –

> ‘‘อายาจิโต ตทา อาห, เอหิ ภเทฺทติ นายโก;
> ตทาหํ อุปสมฺปนฺนา, ปริตฺตํ โตยมทฺทส’’นฺติฯ (อป. เถรี ๒.๓.๔๔);

ตํ กถนฺติ? นยิทํ เอหิภิกฺขุนิภาเวน อุปสมฺปทํ สนฺธาย วุตฺตํฯ อุปสมฺปทาย ปน เหตุภาวโต ยา สตฺถุ อาณตฺติ, สา เม อาสูปสมฺปทาติ วุตฺตํฯ

ตถา หิ วุตฺตํ อฏฺฐกถายํ ‘‘เอหิ, ภเทฺท, ภิกฺขุนุปสฺสยํ คนฺตฺวา ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก ปพฺพชฺช อุปสมฺปชฺชสฺสูติ มํ อโวจ อาณาเปสิฯ สา สตฺถุ อาณา มยฺหํ อุปสมฺปทาย การณตฺตา อุปสมฺปทา อโหสี’’ติฯ เอเตเนว อปทานคาถายปิ อโตฺถ สํวณฺณิโตติ ทฎฺฐโพฺพฯ

เอวมฺปิ ภิกฺขุนิวิภเงฺค เอหิ ภิกฺขุนีติ อิทํ กถนฺติ? เอหิภิกฺขุนิภาเวน ภิกฺขุนีนํ อุปสมฺปทาย อสภาวโชตนวจนํ ตถา อุปสมฺปทาย ภิกฺขุนีนํ อภาวโตฯ ยทิ เอวํ, กถํ เอหิภิกฺขุนีติ วิภเงฺค นิเทฺทโส กโตติ? เทสนานยโสตปติตภาเวนฯ อยญฺหิ โสตปติตตา นาม กตฺถจิ ลพฺภมานสฺสาปิ อนาหฎํ โหติฯ

ยถา อภิธเมฺม มโนธาตุนิเทฺทเส (ธ. ส. ๕๖๖-๕๖๗) ลพฺภมานมฺปิ ฌานงฺคํ ปญฺจวิญฺญาณโสตปติตตาย น อุทฺธฎํ กตฺถจิ เทสนาย อสมฺภวโตฯ ยถา ตเตฺถว วตฺถุนิเทฺทเส หทยวตฺถุ, กตฺถจิ อลพฺภมานสฺสาปิ คหณวเสนฯ ตถา ฐิตกปฺปินิเทฺทเสฯ ยถาห –

> ‘‘กตโม จ ปุคฺคโล ฐิตกปฺปี? อยญฺจ ปุคฺคโล โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฎิปโนฺน อสฺส, กปฺปสฺส จ อุฑฺฒยฺหนเวลา อสฺส, เนว ตาว กโปฺป อุฑฺฒเยฺหยฺย, ยาวายํ ปุคฺคโล น โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรตี’’ติ (ปุ. ป. ๑๗)ฯ

เอวมิธาปิ อลพฺภมานคหณวเสน เวทิตพฺพํ, ปริกปฺปวจนเญฺหตํ สเจ ภควา ภิกฺขุนิภาวโยคฺยํ กญฺจิ มาตุคามํ เอหิ ภิกฺขุนีติ วเทยฺย, เอวมฺปิ ภิกฺขุนิภาโว สิยาติฯ กสฺมา ปน ภควา เอวํ น กเถสีติ? ตถา กตาธิการานํ อภาวโตฯ เย ปน ‘‘อนาสนฺนสนฺนิหิตภาวโต’’ติ การณํ วตฺวา ‘‘ภิกฺขู เอว หิ สตฺถุ อาสนฺนจารี สทา สนฺนิหิตาว, ตสฺมา เต ‘เอหิภิกฺขู’ติ วตฺตพฺพตํ อรหนฺติ, น ภิกฺขุนิโย’’ติ วทนฺติ, ตํ เตสํ มติมตฺตํฯ สตฺถุ อาสนฺนทูรภาวสฺส ภพฺพาภพฺพภาวาสิทฺธตฺตาฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

> ‘‘สงฺฆาฎิกเณฺณ เจปิ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ คเหตฺวา ปิฎฺฐิโต ปิฎฺฐิโต อนุพโนฺธ อสฺส ปเท ปทํ นิกฺขิปโนฺต, โส จ โหติ อภิชฺฌาลุ กาเมสุ ติพฺพสาราโค พฺยาปนฺนจิโตฺต ปทุฎฺฐมนสงฺกโปฺป มุฎฺฐสฺสติ อสมฺปชาโน อสมาหิโต วิพฺภนฺตจิโตฺต ปากตินฺทฺริโย , อถ โข โส อารกาว มยฺหํ, อหญฺจ ตสฺสฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ธมฺมญฺหิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น ปสฺสติ, ธมฺมํ อปสฺสโนฺต น มํ ปสฺสติฯ
>
> ‘‘โยชนสเต เจปิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ วิหเรยฺยฯ โส จ โหติ อนภิชฺฌาลุ กาเมสุ น ติพฺพสาราโค อพฺยาปนฺนจิโตฺต อปฺปทุฎฺฐมนสงฺกโปฺป อุปฎฺฐิตสฺสติ สมฺปชาโน สมาหิโต เอกคฺคจิโตฺต สํวุตินฺทฺริโย, อถ โข โส สนฺติเกว มยฺหํ, อหญฺจ ตสฺสฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ธมฺมญฺหิ โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปสฺสติ, ธมฺมํ ปสฺสโนฺต มํ ปสฺสตี’’ติ (อิติวุ. ๙๒)ฯ

ตสฺมา อการณํ เทสโต สตฺถุ อาสนฺนานาสนฺนตาฯ อกตาธิการตาย ปน ภิกฺขุนีนํ ตตฺถ อโยคฺยตาฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘เอหิภิกฺขุนิทุโก อิธ น ลพฺภตี’’ติฯ เอวํ ทุวิธาฯ

อคฺคสาวิกา, มหาสาวิกา, ปกติสาวิกาติ ติวิธาฯ ตตฺถ เขมา, อุปฺปลวณฺณาติ อิมา เทฺว เถริโย อคฺคสาวิกา นามฯ กามํ สพฺพาปิ ขีณาสวเถฺตริโย สีลสุทฺธิอาทิเก สมฺปาเทนฺติโย จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปฏฺฐิตจิตฺตา สตฺตโพชฺฌงฺเค ยถาภูตํ ภาเวตฺวา มคฺคปฏิปาฏิยา อนวเสสโต กิเลเส เขเปตฺวา อคฺคผเล ปติฏฺฐหนฺติฯ ตถาปิ ยถา สทฺธาวิมุตฺตโต ทิฏฺฐิปฺปตฺตสฺส ปญฺญาวิมุตฺตโต จ อุภโตภาควิมุตฺตสฺส ปุพฺพภาคภาวนาวิเสสสิโทฺธ อิจฺฉิโต วิเสโส, เอวํ อภินีหารมหนฺตตาปุพฺพโยคมหนฺตตาหิสสนฺตาเน สาติสยคุณวิเสสสฺส นิปฺผาทิตตฺตา สีลาทีหิ คุเณหิ มหนฺตา สาวิกาติ มหาสาวิกาฯ เตสฺเยว ปน โพธิปกฺขิยธมฺมสุ ปาโมกฺขภาเวน ธุรภูตานํ สมฺมาทิฏฺฐิสมฺมาสมาธีนํ สาติสยกิจฺจานุภาวนิพฺพตฺติยา การณภูตาย ตชฺชาภินีหารตาย สกฺกจฺจํ นิรนฺตรํ จิรกาลสมฺภูตาย สมฺมาปฏิปตฺติยา ยถากฺกมํ ปญฺญาย สมาธิมฺหิ จ อุกฺกํสปารมิปฺปตฺติยา สวิเสสํ สพฺพคุเณหิ อคฺคภาเว ฐิตตฺตา ตา เทฺวปิ อคฺคสาวิกา นามฯ มหาปชาปติโคตมีอาทโย ปน อภินีหารมหนฺตตาย ปุพฺพโยคมหนฺตตาย จ ปฏิลทฺธคุณวิเสสวเสน มหติโย สาวิกาติ มหาสาวิกา นามฯ อิตรา เถริกา ติสฺสา วีรา ธีราติ เอวมาทิกา อภินีหารมหนฺตตาทีนํ อภาเวน ปกติสาวิกา นามฯ ตา ปน อคฺคสาวิกา วิย มหาสาวิกา วิย จ น ปริมิตา, อถ โข อเนกสตานิ อเนกสหสฺสานิ เวทิตพฺพานิฯ เอวํ อคฺคสาวิกาทิเภทโต ติวิธาฯ ตถา สุญฺญตวิโมกฺขาทิเภทโต ติวิธาฯ

ปฏิปทาทิวิภาเคน จตุพฺพิธาฯ อินฺทฺริยาธิกวิภาเคน ปญฺจวิธาฯ ตถา ปฏิปตฺติยาทิวิภาเคน ปญฺจวิธาฯ อนิมิตฺตวิมุตฺตาทิวเสน ฉพฺพิธาฯ อธิมุตฺติเภเทน สตฺตวิธาฯ ธุรปฏิปทาทิวิภาเคน อฏฺฐวิธาฯ วิมุตฺติวิภาเคน นววิธา ทสวิธา จฯ ตา ปเนตา ยถาวุเตฺตน ธุรเภเทน วิภชฺชมานา วีสติ โหนฺติ, ปฏิปทาวิภาเคน วิภชฺชมานา จตฺตาลีส โหนฺติฯ ปุน ปฏิปทาเภเทน ธุรเภเทน วิภชฺชมานา อสีติ โหนฺติฯ อถ วา สุญฺญตาวิมุตฺตาทิวิภาเคน วิภชฺชมานา จตฺตาลีสาธิกานิ เทฺวสตานิ โหนฺติฯ ปุน อินฺทฺริยาธิกวิภาเคน วิภชฺชมานา ทฺวิสตฺตฺตรสหสฺสํ โหนฺตีติฯ เอวเมตาสํ เถรีนํ อตฺตโน คุณวเสเนว อเนกเภทภินฺนตา เวทิตพฺพาฯ อยเมตฺถ สงฺเขโป, วิตฺถาโร ปน เหฏฺฐา เถรคาถาสํวณฺณนายํ วุตฺตนเยเนว คเหตโพฺพติฯ

สุเมธาเถรีคาถาวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

มหานิปาตวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

นิคมนคาถา

เอตฺตาวตา จ –

“เย เต สมฺปนฺนสทฺธมฺมา, ธมฺมราชสฺส สตฺถุโน;
โอรสา มุขชา ปุตฺตา, ทายาทา ธมฺมนิมฺมิตาฯ

“สีลาทิคุณสมฺปนฺนา, กตกิจฺจา อนาสวา;
สุภูติอาทโย เถรา, เถริโย เถริกาทโยฯ

“เตหิ ยา ภาสิตา คาถา, อญฺญพฺยากรณาทินา;
ตา สพฺพา เอกโต กตฺวา, เถรคาถาติ สงฺคหํฯ

“อาโรเปสุํ มหาเถรา, เถรีคาถาติ ตาทิโน;
ตาสํ อตฺถํ ปกาเสตุํ, โปราณฏฺฐกถานยํฯ

‘‘นิสฺสาย ยา สมารทฺธา, อตฺถสํวณฺณนา มยา;
สา ตตฺถ ปรมตฺถานํ, ตตฺถ ตตฺถ ยถารหํฯ

‘‘ปกาสนา **ปรมตฺถทีปนี,** นาม นามโต;
สมฺปตฺตา ปรินิฏฺฐานํ, อนากุลวินิจฺฉยา;
ทฺวานวุติปริมาณา, ปาฬิยา ภาณวารโตฯ

‘‘อิติ ตํ สงฺขโรเนฺตน, ยํ ตํ อธิคตํ มยา;
ปุญฺญํ ตสฺสานุภาเวน, โลกนาถสฺส สาสนํฯ

‘‘โอคาเหตฺวา วิสุทฺธาย, สีลาทิปฏิปตฺติยา;
สเพฺพปิ เทหิโน โหนฺตุ, วิมุตฺติรสภาคิโนฯ

‘‘จิรํ ติฏฺฐตุ โลกสฺมิํ, สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ;
ตสฺมิํ สคารวา นิจฺจํ, โหนฺตุ สเพฺพปิ ปาณิโนฯ

‘‘สมฺมา วสฺสตุ กาเลน, เทโวปิ ชคตีปติ;
สทฺธมฺมนิรโต โลกํ, ธเมฺมเนว ปสาสตู’’ติฯ

พทรติตฺถวิหารวาสินา **อาจริยธมฺมปาลเตฺถเรน**

กตา

เถรีคาถานํ อตฺถสํวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

เถรีคาถา-อฏฺฐกถา นิฏฺฐิตาฯ